

Szülőföldünk

36–37.

A megyei honismereti mozgalom közleménye

Miskolc, 2017

Kiadja a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Egyesület
www.borsodhonismeret.lapunk.hu

Szerkesztőség: Herman Ottó Múzeum, 3529 Miskolc, Görgey Artúr u. 28.
e-mail: borsodhonismeret@gmail.com

Felelős kiadó: TITKOS SÁNDORNÉ

Főszerkesztő: BODNÁR MÓNICA

Szerkesztőbizottság tagjai:
BODNÁR MÓNICA
SZÉKELYNÉ FORINTOS JUDIT
TITKOS SÁNDORNÉ

A kiadást támogatja a Nemzeti Kulturális Alap

Külső és belső címlapfotók: MÁNDLI GYULA

Nyomdai előkészítés: SZABÓ-SÁRI ANIKÓ

Nyomda: LITOPLAN Kft., Kazincbarcika

HU ISSN 1216-7347

BEKÖSZÖNTŐ

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Egyesület 2011-ben jelentette meg a Szülőföldünk legutóbbi, 35. számát. Eleinte évente két, majd később egy szám jelent meg, az utóbbi években kétévenként látott napvilágot a periodika egy-egy újabb kötete. Ez utóbbi szerint számolva két évfolyam, a 2013-as és a 2015-ös maradt ki. Ennek anyagi oka van, ugyanis elapadt a támogató forrás, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Közgyűlés Mecénás Alapja. Évekbe tellett, amíg új forrásra sikerült lelnünk. Jelen kötet megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap támogatja. Bízunk abban, hogy nem egyszeri támogatással van dolgunk, s majd a későbbiekben is számíthatunk erre a forrásra.

Időközben történt néhány változás Egyesületünk háza táján. 2013-ban az Egyesület közgyűlése új vezetőségnek szavazott bizalmat, s a 2017-es tisztújító közgyűlést követően is ugyanebben az összetételben dolgozik a vezetőség. Ily módon a Szülőföldünk felelős kiadójának és főszerkesztőjének személyében is változás történt. Ezek a változások maguk után vonták a külső megjelenésben és szerkesztésben, belső tagolásban tapasztalható változásokat. Remélhetőleg mindkettő elnyeri majd megyénk honismerőinek tetszését. Jelen periodikánk ugyan az új személyi összetételű szerkesztőbizottság munkája által jelenik meg, de a folytonosság jegyében értékeljük, hogy a korábbi szerkesztők, dr. Kovács Dániel és dr. Rémiás Tibor is jelen vannak írásaikkal a kiadványban.

Jelen szám vezető témája a honismereti munka. A téma választást két jeles rendezvény is indokolja. Az egyik az Egyesület megalakulásának 20 éves évfordulója alkalmából szervezett Honismereti Kutatók Napja (2016. szeptember 29.), melyet összekötöttünk az Istvánffy Gyula Honismereti Pályázatra beérkezett pályamunkák értékelésével. A másik jeles rendezvény a XLV. Országos Honismereti Akadémia (2017. július 2-7.), amit a Honismereti Szövetséggel karöltve, a reformáció 500 éves évfordulója jegyében Sárospatakon szerveztünk meg.

Hogy kinek mit jelent a hon és annak ismerete, sokan sokféleképpen tudnák megfogalmazni. Választott témánk vezércikkének egy személyes hangvételű írást, választottam, mely ugyan – szerzőjéhez hasonlóan – csak részben kötődik sokat átszabdalt megyénkhez, de mondanivalója általános érvényű.

Bodnár Mónika

A SZÜLŐFÖLD VONZATAI

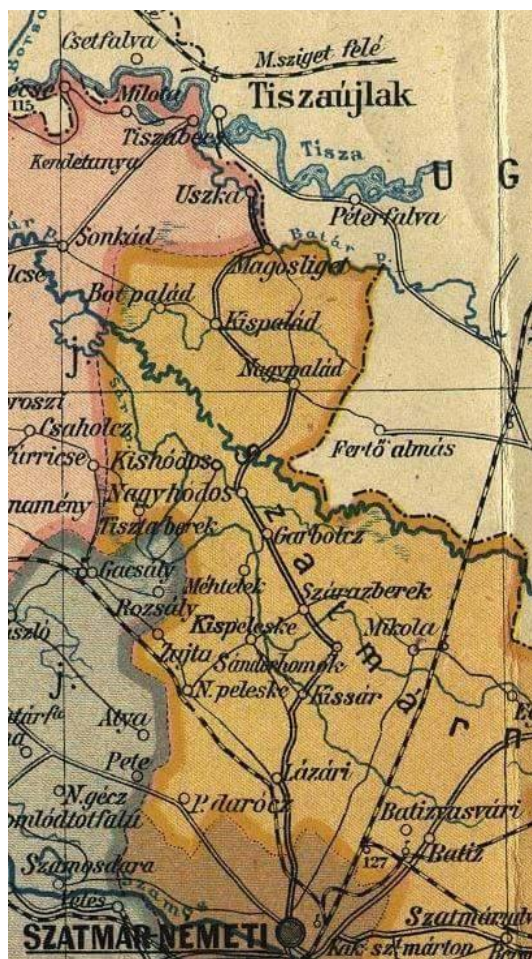
Balla Teréz

Az ember születik valahol, aztán felnő. Ha szerencséje van, ugyanott nő fel, ahol született. Mindkettő egy életre meghatározó!

Születésünk helyét hordozzuk magunkkal a személyünket igazoló iratokban. Egy életen át elkísér! Még akkor is, ha csupán életünk első napjait töltöttük azon a helyen, ahol éppen megszülettük, és semmilyen más személyes élmény nem köt bennünket oda. Ezt a földrajzi helyet életünk során lépten-nyomon emlegetik, s hordozzuk magunkkal a tudatalattinkban.

A legmeghatározóbb az ember életében a felnevelkedés helye. A szülőhely egy megadott földrajzi hely. Meg lehet határozni a koordinátáit, ma már utána lehet nézni az interneten, hol van, vannak-e nevezetességei... Felnevelkedésünk földrajzi helyének koordinátáit is bemérhetjük, de az igazi koordinátái ennek a helynek nem a föld felszínén, hanem valahol tudatunk mélyebb rétegeiben vannak. Ez a Szülőföld, emberré formálódásunk origója. Itt csodálkozunk rá először a világra, itt nevezzük először nevükön a dolgokat. Ez minden ember későbbi életére rányomja pecsétjét. Ez a pecsét, a szülőföld, a világra eszmélésünk, felnevelkedésünk helyének, Emberré születésünknek pecsétje minden ember életét végigkíséri. A gyermeki eszméléstől egészen halálunk pillanatáig, a sírig. Mivel életem nagyobbik felét már leéltem, tapasztalatból állíthatom, hogy ez tényleg így van!

Az én szülőhelyem: különös zuga a világnak. Földrajzi koordinátái: é.sz. 48°00'01'', k.h. 22°52'56''! Emlékeimben a kelte a Máramarosi-havasok felől köszöntött az itt élőkre. Úgy zeltem, hogy a Nap három országot (Oroszország, Románia, Magyarország) bejárt, míg végül nyelte az Ecsedi-láp és a bágy. De mindez csak ben, édesapám elbeszélései ján alakult ki nálam, a földrajzi nevek is csak az apám szájából hangzottak ismerősen. A ságban ismeretlenek és nagyon távoliak voltak. Más, velem ívású gyerekekhez hasonlóan, én 10-12 éves koromig nem tam el szülőfalumat. Szüleim nem vittek és nem is engedtek el sehová a faluból. Később is, úgy 14 éves koromig csak pár órát voltam távol. Ha reggel el is utazhattam valahová, éjszakára mindig haza kellett térnem. Így aztán a környezetem úgy ívódott az emlékezetembe, a kembe, hogy a további életem

Szülföldem térképen

rán minden új helyet, ahol megfordultam, a Föld eme zugához hasonlítottam, mértem.

A három országot mára már megtapasztaltam, kissé megismertem, és állíthatom, hogy első értesüléseim a valóságnak megfelelőek voltak. Ezek a gyermek- és ifjúkori értesülések kísérték egész életemben, miközben megtapasztaltam a Keleti-Kárpátok legközelebbi hegyeinek, a Vereckei-hágónak, a Tatár-hágónak hűsítő valóságát, a Máramarosi-havasok vissza-visszaköszönő hegycsúcsait kerestem. Felnőtt korom útjai nagyobb távolságra először kelet felé vittek: Oroszországba. Aztán később Erdélyben jártam, majd Felvidéken. Később felkereshettem a "Paládokat": Nagypalád után, Kispalád, Botpalád; Kishodos, Nagyhodos után jött Garbolc, Méhtelek és a többi szatmári falu.

Azok a földrajzi helyek, melyek gyermek- és ifjúkoromban elérhetetlennek tűnő távolságra voltak, életem során közelebb jöttek, és a közeliékké lettek. Egyetlen furcsaság maradt, hogy néhány falu tornya, amik gyerekkoromban elérhető messzeségben voltak – Csedrek, Kökényesd (apám szerint: Kökönyösd) és Halmi (szép messze fénylő vasútállomásával) – talán végleg a „megszépítő messzeség” ködébe burkolóznak. Onnan még nem tudtam visszanézni. Pedig aki olyan helyen nő fel, ahonnan hét torony látható, és abból csak kettőt tud közelről megsejmelni, annak egyre fontosabbá válnak a távoli tornyok!

A hármashatár csücskébe szorult szülőfalum ma már majdnem körbejárható... Nagypalád–Nagyhodos maholnap átjárható lesz. Az Ecsedi láp, a Hortobágy itt van testközelben. A Máramarosi-havasok a Bükk-hegység csúcsain köszönnek vissza, mert a Kárpátok itt magasodnak körülöttünk, akár látjuk őket, akár nem! A végtelennek tűnő Alföld szíve pedig a talpunk alatt dobban, bármerre járunk Magyarországon.

Szülőföldem mindenütt velem van.

A nagypaládi református templom

HONISMERETI KUTATÁSOK MEGYÉNKBEN – Térségenkénti áttekintés –

Bodnár Mónika

Előzmények¹

Megyénkben a szervezett honismereti tevékenység hosszú évtizedekre nyúlik vissza. Említésre méltó a Sárospataki Népfőiskola és a református főiskola faluszemináriumi dr. Újszászy Kálmán vezetésével. E mozgalmakat az 1940-1950-es évek fordulóján az akkori politikai hatalom ugyan betiltotta, szellemi kisugárzásuk azonban így is jelentős és máig érzékelhető.

Az 1950-1960-as évek fordulóján országos honismereti mozgalom vette kezdetét a Hazafias Népfront keretein belül. Fokozatosan újjáalakultak, megerősödtek a néprajzi, honismereti szakkörök. Megyénkben elsősorban Bodgál Ferenc, a Herman

Ottó Múzeum néprajzosa vállalta fel e munka szervezését, ő indította útjára 1961-ben az *Istvánffy Gyula Honismereti Gyűjtőpályázat*ot. A későbbiekben dr. Kováts Dániel, a Comenius Főiskola docense, dr. Máдай Gyula, a Földes Ferenc Gimnázium tanára, dr. Kárpáti László és dr. Viga Gyula, a Herman Ottó

Bodgál Ferenc matyó viseletben
(Archív fotó Mezőkövesdről)

¹ A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Egyesület 20 éve – Kiállítás az Egyesület történetéről és a megyei honismereti életről” c. tablós kiállítás szövegének szerkesztett változata. A térségben működő honismereti egyesületek és körök működésének leírását, ill. az adatokat a következőknek köszönöm: dr. Nagy László, dr. Szalipszki Péter (Abaúj), Jósavay István, Koleszár Krisztián, Laki-Lukács László (Bódva-völgye), Csirmazné Cservenyák Ilona (Dél-Borsod – Mezőkövesd), É. Kovács Judit (Gömör), Fazekas Erzsébet (Ónod), Döbör Istvánné (Ózd), dr. Kováts Dániel, Fehér József (Zemplén). A Bél Mátyás Emlékéremmel kitüntetettek adatainak összeállításában dr. Székelyné Forintos Judit működött közre.

Múzeum muzeológusai vállalták a munka folytatását.²

Bodgál Ferenc mezőkövesdi betlehemesek körében
(HOM FN 3395)

Honismereti tábor, Hollóháza, 1969
(HOM FN 19731a)

² A honismereti mozgalom kezdeteiről és az azt követő évtizedekről részletesebben lásd a *Szilőföldünk* 35. számában (Miskolc-Kassa, 2011.) a következő írásokat: Kováts Dániel: A honismereti mozgalom első három évtizede Borsod-Abaúj-Zemplén megyében (77-85.); Viga Gyula: Emlék-cserepek az 1980-as évek honismereti mozgalmáról (86-89); Rémiás Tibor: Népfront-mozgalomból honismereti mozgalom (90-94.);

Egy 1981-ben végzett felmérés szerint 39 rendszeresen működő honismereti közösség volt Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, s mintegy 40-45 egyéni kutatót tartottak nyilván. Ebben az évben indult a *Szülőföldünk* című megyei honismereti periodika, melynek 1991-ig megjelent első 16 számát dr. Kováts Dániel, a 17-35. számokat dr. Rémiás Tibor szerkesztette. 2011-2017 között a periodika kiadása anyagi okok miatt szünetelt.

A *Szülőföldünk* néhány száma

Egyesületünk megalakulása, működése, tevékenysége

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Egyesület 1996-ban öltött egyesületi formát. Alapszabályában rögzítetten azzal a céllal jött létre, hogy összefogja és segítse a megye területén működő helytörténeti kutatók és honismerettel foglalkozó civil szervezetek munkáját. Büszkék vagyunk arra, hogy Ózdtól Encsig, Mezőkövesdtől Gömörszőlősig sokan elkötelezett hívei a honismereti mozgalomnak, a helyi hagyományok ápolásának.

Az Egyesület bejegyzett székhelye Miskolcon előbb a B.-A.-Z. Megyei Pedagógiai és Közművelődési Intézet Széchenyi utca 35. szám alatti irodájában volt, majd ennek megszűnését követően 2007-től a II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtárban (napjainkban a II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtárban), cím szerint a Görgey utca 11. szám alatt található.

Eddigi elnökeink a következők voltak: dr. Lénárt Béla, a B-A-Z Megyei Pedagógiai Intézet munkatársa (1996-1999); Laki-Lukács László edelényi könyvtárigazgató és az Edelényi Tájház vezetője (1999-2001); Kalló Lászlóné, szaktanácsadó, történelemtanár (2001-2007); Hadobás Pál, az edelényi Művelődési Központ igazgatója (2007-2013). 2013-tól Titkos Sándorné, a Zrínyi Ilona Gimnázium ny. igazgatóhelyettese, történelemtanár tölti be ezt a funkciót.

Az elmúlt két évtizedben a felsoroltakon kívül a következő tagok vettek ill. vesznek részt az Egye-

sület vezetésében: dr. Bodnár Mónika, Bózsvári József, Csirmazné Cservenyák Ilona, dr. Csorba Csaba, Döbör Istvánné, Elek Józsefné Farkas Emőke, dr. Fazekas Csaba, Hadobás Sándor, Hajdú Imre, Kiss József, Koleszár Krisztián, Marozsán Zsolt, Mátyus Balázné, Nagy Károly, dr. Nagy László, Nagyné Szabó Mária, Pozbai Dezsóné, dr. Rémiás Tibor, Sándor Endre, Sáray László, dr. Somorjai Lehel, dr. Székelyné Forintos Judit, dr. Tamás Edit, Tóth Tamás, Ujváry Mária, Üveges Tamás, Zelenák István.³

Egyesületünk egyik legfontosabb tevékenysége, hogy kétévi rendszerességgel folyamatosan meghirdetjük a már elődeink által beindított *Istvánffy Gyula Honismereti Pályázatot*. A beérkezett pályamunkákat a *Herman Ottó Múzeum* adattárjai őrzik. 2011-ig rendszeresen megjelentettük a *Szülőföldünk* című megyei honismereti periodikát, melyben a szakemberek mellett publikálási lehetőséget biztosítunk a régió helytörténeteinek is.⁴ Ezen túlmenően előadásokat, kiállításokat, ifjúsági vetélkedőket és kirándulásokat szervezünk. Az Egyesület elnöksége rendszeresen segíti és látogatja a tagszervezetek rendezvényeit.

A megyében végzett honismereti munkánkról a helyi médián keresztül rendszeresen tájékoztatjuk az érdeklődő közönséget. Burdigáné Csoma Mária tagtársunk folyamatosan működteti és frissíti honlapunkat (www.borsodhonismeret.lapunk.hu). (Az Egyesület utolsó 5 évének tevékenységét jelen lapszám következő írása ismerteti.)

Marjalaki Kiss Lajos sírjának megkoszorúzása, 2012

³ Az Egyesület megalakulásának előzményeiről és első 15 évről lásd Titkos Sándorné: A B.-A.-Z. Megyei Honismereti Egyesület története 1990-2010 között. In: *Szülőföldünk* 35. Miskolc-Kassa, 2011. 95-106.

⁴ Erre vonatkozóan lásd: Rémiás Tibor: Megyei honismereti periodikánk 30 éve és pályázatunk 50 éve. In: *Szülőföldünk* 35. Miskolc-Kassa, 2011. 107-108.; Az Istvánffy Gyula Honismereti Gyűjtőpályázat első 35 évének bibliográfiája. In: *Szülőföldünk* 25-26. Edelény-Miskolc, 1997. 5-63.

Kapcsolódás a Honismereti Szövetség munkájához

Egyesületünk és annak elődszervezete a megyei szintű honismereti tevékenység mellett aktívan részt vállal az országos hatókörű *Honismereti Szövetség* munkájában is, több országos rendezvénynek volt házigazdája, társszervezője az elmúlt években:

- 1987. Sárospatak: XV. Országos Honismereti Akadémia. Témája: Honismeret és művelődéstörténet.
- 1994. Mezőkövesd: VI. Országos Kiadványszerkesztő Konferencia. Témája: Megyei, helyi periodikák, munkáltató füzetek.
- 2000. Miskolc: II. Iskola és Honismeret Konferencia. Témája: Honismeret – helyismeret – kerettanterv
- 2002. Sátoraljaújhely: XXX. Országos Honismereti Akadémia. Témája: A Kossuth kultusz történeti alakulása
- 2004. Edelény: IX. Országos Ifjúsági Akadémia. Témája: A népi kismesterségek élő hagyományai.
- 2009. Sátoraljaújhely – Széphalom: IX. Iskola és Honismeret Konferencia. Témája: Kazinczy Ferenc és a magyar nyelv.
- 2015. Mezőkövesd: XX. Országos Ifjúsági Honismereti Akadémia. Témája: Iskolatörténet, kiemelkedő tanáregyéniségek.
- 2017. Sárospatak: XLV. Országos Honismereti Akadémia. Témája: A reformáció művelődéstörténeti jelentősége (a reformáció 500 éves évfordulójának tiszteletére).

Egyesületünk képviseletében rendszeresen részt veszünk az *Országos Honismereti Akadémián*, az *Ifjúsági Akadémián*, a *Határmenti és Határokon Átívelő Konferencián*, a *Hon- és népismeret óvodától az egyetemig – Pedagógus hallgatók szakmai módszertani felkészítése* című országos szakmai továbbképzéseken.

A veszprémi Országos Honismereti Akadémián 2007-ben koszorúznak megyénk küldöttei

Egyesületünket és megyénket a Honismereti Szövetség országos elnökségében Titkos Sándorné, majd Sáray Lászlót követően dr. Székelyné Forintos Judit és dr. Rémiás Tibor képviselik. Utóbbit több évtizedes kiváló munkája nyomán 2009-ben országos alelnöknek választották.

A szekszárdi Országos Honismereti Akadémián (2015)

Térségenkénti áttekintés

Ózd – Lajos Árpád Honismereti Kör

Ózd város és a vasgyár értelmisége szükségesnek látta egy olyan csoport tevékenységének megszervezését, amelyik kutatja a település és a vasgyár múltját. Célul tűzték ki egy gyűjtemény létrehozását. Az Ózdi Lajos Árpád Honismereti Kör 1962. november 9-én alakult meg. Alapítók voltak: Adorján Lajos, Bögös Mihály, Czako Gyula, Dobosy László, dr. Faggyas István, É. Kovács László, Mikola Béla, Szabó Imre, Vass Tibor, Veszelyoszky Viktor. Később csatlakozott a Körhöz Nagy Károly, aki aztán éveken át első számú vezetője is volt a Körnek. Példamutató, hogy a „nagy öregeket”, a szülőket több esetben gyermekeik is követték, ilyenek F. Dobosy László, ifj. Vass Tibor és Döbör Istvánné, aki a Kört 2003 óta vezeti, oldalán Balogh Lászlóné titkárral. Örömmel mondják: van utánpótlás, melyet a városban működő *József Attila Gimnázium* nevelt ki. Az ifjú nemzedék legaktívabb képviselői Alabán Péter és dr. Nagy Péter.

Az Kör munkájának biztos és kiszámítható intézményi hátteret jelent az *Ózdi Művelődési Intézmények*. Támogatásával helytörténeti előadás sorozatot szerveznek, évtizedek óta meghirdetik az *Istvánffy* megyei pályázat ózdi előfordulóját, helyismereti kiadványokat jelentetnek meg *Lakóhelyünk Ózd* címmel.

Az ózdi Lajos Árpád Honismereti Kör kiváló kapcsolatokat ápol a jászkiséri, jászjákóhalmi, és encsi honismereti körökkel. A Kör elérhető a világhá-

lón: www.ozdolvaso.hu. Postacíme: 3600 Ózd, Gyár út 4. (A Kör tevékenységének részletesebb bemutatása jelen kötet egy másik írásában olvasható.)

Dobosy László előadása a gömörszőlősi templomban (1980)

Koszorúzás (1986)

A Kör tagságának egy része egy 1994-es rendezvényen

*A Lajos Árpád Honismereti Kör tagjai:
Soltész József, Soltész Józsefné*

Ónodi Lorántffy Zsuzsanna Honismereti Egyesület

Az Egyesület elődje 1979-ben jött létre *Ónodi Honismereti Munkaközösség* néven, ily módon működése közel négy évtizedes múltra nyúlik vissza. 1987-ben *Ónod-Muhi Lorántffy Zsuzsanna Honismereti Körré*, majd 1989-ben az *Ónodi Lorántffy Zsuzsanna Honismereti Egyesületté* alakul. Elnöke 2010-ig dr. Ágoston István György helyi református lelképásztor volt.

Az Egyesület a kezdeti évektől – összefogva a község vezetésével – kulturális, hagyományörző rendezvényeket, helytörténeti és tudományos igényű előadásokat szervez, melyek nagyon népszerűek és látogatottak.

Megemlékezés a zsidó elhurcoltakról

Lorántffy Zsuzsanna szobrának avatási ünnepsége

Tevékenységei sorában a legkiemelkedőbbek a következők: Közreműködött az ónodi tájház létrehozásában, és berendezésének összegyűjtésében. Kezdeményezte és támogatta az ónodi vár feltárásának, állagmegóvásának ügyét, ami 1985-ben kezdődött. Emlékhelyek létrehozását kezdeményezte, pl. a muhi csata 750. évfordulójára felállított emlékpark létrehozásában is kezdeményező szerepe volt. Ezen túlmenően számos emléktáblát avatott: 1987-ben, *Werner Gyula* (1862-1926) író, politikus; 2005-ben

Kazinczy Ferencné gróf Török Sophie, mindketten Ónod szülöttei, 2009-ben *Egressy Béni* 1849-es ónodi tartózkodásának emlékére, továbbá emléket állítottak a II. világháború ónodi áldozatainak és az Ónodról elhurcolt zsidó áldozatoknak. Szobrot emeltek Lorántffy Zsuzsanna fejedelemasszonynak, születése 400. évfordulója alkalmából. 2012-ben Kiskunhalas Kegyeleti Parkjában emlékfát ültettek az 1703-as halasi csatában életüket vesztett, Ónodról származó kurucok tiszteletére.

Az utóbbi években kiadványokat is jelentetnek meg. 2012-ben megemlékeztek a málenkij robotra elhurcolt ónodi lakosokról. Ez alkalommal került sor *Török János: Ónodiak kényszermunkán* című könyvének a bemutatójára is. 2013-ban újabb helytörténeti kiadványt jelentettek meg *Török János: Ónodi zsidóközösség* címmel. 2014-ben jelent meg *Dr. Csizmadia László: Hittel, alázattal* című, az ónodi gyógyszerészet történetét bemutató könyve.

Kopjafaavatása málenkij robot emlékére

Dr. Csizmadia László könyvbemutatója

Dél-Borsod – Mezőkövesd és térsége

Az 1960-as években a helytörténettel foglalkozó elődök példáját követve kapcsolódott be a helyismereti mozgalomba Matyófold és térsége,

építve azokra az ősökre, akik már a háború előtt is sokat tettek a térségben fellelhető kincsek megőrzéséért. Az ő kutató és gyűjtőmunkájuk eredményeként jött létre a mai Matyó Múzeum gyűjteményének törzsanyaga. A teljesség igénye nélkül említsünk meg pár nevet: Dala József, Lukács Gáspár, Kiss Gyula. Az ő nevükhöz kapcsolódik annak az időszak kiadványának a beindítása, amely *Matyófold* címen több mint 50 éve folyamatosan közli a térség helytörténeti írásait.

A Matyófold szerkesztősége a Művelődési Ház előtt

A Matyófold néhány száma

Amikor Bodgál Ferenc elindította a megyében a honismereti mozgalmat, példamutató kutatómunkájával rámutatott a tevékenység fontosságára, ismét felhívta a helyiek figyelmét, hogy az ősök által használt még meglévő tárgyakat, szellemi örökséget, a népszokásokhoz kapcsolódó viseletet össze kell gyűjteni, ellenkező esetben a változó világ áldozatul esnek. Megnyerte az ügynek a kollégium fiatal tanárát Zupkó Bélát, aki a téma iránt érdeklődő kollégiumi diákokból 1961-ben megalakította a *Györffy István Honismereti Szakkört*. A kollégiumban lakó diákok a megye egész területéről érkeztek, így tevékenységük szinte az egész megyére kiterjedt. Pályamunkáikkal több megyei és országos versenyen is díjat nyertek. A legjobb pályaművekből 1964-ben *Népünk életéből* címmel könyv jelent meg. A Szakkör munkáját bemutatókkal, idősek elbeszéléseivel, a *Városi Könyvtár* csatlakozásával író-olvasó találkozókkal, néprajzi előadásokkal színesítették.

A Szakkör megszűnése után a kollégiumban ezt a munkát az évenként megrendezésre került, *Honismereti Napok* vették át. Az elkezdett munkát városi és járási szinten a *Városi és Járási Könyvtár*,

Matyóföld periodika szerkesztősége, a Matyóföldi Alkotók és Művészetpártolók Egyesülete, a Városhépítő és Városvédő Egyesület viszi tovább. A fent említetteken kívül a térség néhány jeles kutatója a teljesség igénye nélkül: Baranyi Dezső (Szentistván), Barsi Ernő (Sály), Hajdú Ráfis János, Mizser Lajos (Cserépfalu), Papp János, Szlovák Sándor. (A témáról részletesebben egy következő írás szól.)

Az 1993. évi Honismereti Nap tablója

Honismereti vetélkedő

Honismereti előadás közönsége

Az abauji térség

A honismereti tevékenység első fuvallata az 1930-as években Újszászy Kálmán professzor sárospataki falukutató tanítványai révén csupán az abauji térség peremét érte el. A faluszemináriumok diákjai leírásokat készítettek néhány hegyaljai és hegyközi településről. A Cserehátra és a Hernád-völgyre csak

később, az 1960-70-es évektől irányult a honismereti kutatók figyelmére.

Abauj honismeret-történetében új fejezet kezdetét jelentette 1985. április 1-je, az *Abauji Múzeum* megnyitása. A múzeum vezetője, Szalipszki Péter *Abauji Múzeum Baráti Köre* néven honismereti egyesületet szervezett. A Kör háromfajta tevékenységet fejtett ki: 1. Előadások az abauji térség múltjáról és hagyományairól. 2. Amatőr kutatók tevékenységének segítése, ennek érdekében a *Bencédi Székely István Honismereti és Néprajzi Pályázat* meghirdetése. Erre a megyei *Istvánffy Gyula Honismereti Pályázat* területi fordulójaként 1987-1995 között nyolc alkalommal került sor. A pályázók közül említést érdemel Kiss László baktakéki tanár, aki pályamunkáival a megyei fordulóban is előkelő eredményeket ért el. 3. Kiadványozás: abauji kutatók, illetve Abauj történetére vonatkozó, máshol működő szakemberek tanulmányainak közzlése. A Kör 1997 után érdemi tevékenységet nem folytatott, bár hivatalosan csak 2009-ben szűnt meg.

Az Abauji Múzeum Baráti Körének kiadványa Csoma Józsefről

Honismereti vetélkedő

A világháború áldozatainak emlékére rendezett tanácskozás résztvevői, 2014

Az abaúji térség honismereti életének következő fejezetét a 2007-ben megalakult *Abaúji Honismereti és Helytörténeti Egyesület* tevékenysége jelenti, melynek elnöke az alapítás óta Evva Margit. Az egyesület célja a történelmi Abaúj megismertetése, a helytörténeti kutatások ösztönzése, a szellemi és épített örökség megóvása. E célok elérése érdekében együttműködik az abaúji településekkel, civil szervezetekkel, egyházakkal, a megyei és országos honismereti egyesületekkel. Az Egyesület munkájáról, a térség jeles személyeiről és honismereti jellegű eseményeiről a 2010 szeptembere óta megjelenő egyesületi lap, az *Abaúji Hírharang* tájékoztatja az érdeklődőket. (Az Egyesület tevékenységének részletesebb ismertetése egy másik írásban olvasható.)

Abaúji Hírharang

2016. január VII. évfolyam 1. szám

Honismeret napja Encsen

Az Abaúji Honismereti és Helytörténeti Egyesület szervezésében, 2015. március 15-én honismereti megemlékezést tartottunk Encsen, a Kurek Panzióban. Az előadást Titkos Sándorné, a B.-A.-Z. Megyei Honismereti Egyesület elnöke tartotta. Az előadás témája: Bél Mátyás /1684-1749/. A szép számmal megjelent közönség előtt ismertette Bél Mátyás, a honismeret atyja életét és munkásságát, aki a 18. század kiemelkedő tudósa, polihisztorja volt. Emellett méltó pedagógiai, nyelvészeti, történeti forrásfeltáró és kutatói munkássága, a magyar földrajztudomány megalapozása, leíró néprajz, gazdaságtudomány, teológia /Biblia fordítás/ területén elért eredménye. Három nyelven kiválóan beszélt, szlovák anyanyelvén, magyar nemzetű és német műveltségű volt.

Születésnapján, március 24-én ünnepejtük a honismeret napját.

A Bél Mátyás-díj a honismereti mozgalomban kiemelkedő munkát végző emberek legnagyobb elismerése. Titkos Sándorné tanárnő olyan lelkesedéssel, szeretettel mutatta be a kiváló tudóst, hogy azok érdeklődését is felkeltette, akik idáig nem is hallottak róla. Köszönjük a tartalmas előadást. Halásák vagyunk érte, hogy több éve támogatja egyesületünket tanácsaival, előadásokkal, jelenlétével.

Tárogatók közreműködött Csehovics Gábor. A fotókat Titkos Sándor készítette.

Béres János 85 éves

"A népzene tehát a természet tüneménye."
/Bartók Béla/

Béres János fuvolaművész, zenetanár, a magyar kultúra lovagja 1930. március 28-án született az abaúji Gagybátorban. Hátrányos helyzetből indult, az akkori rossz közlekedési viszonyok, viszonytalanság, háborús idők akadályozták tanulmányait, de szorgalommal és kitartással eljutott a csúcsra.

Jó hangú édesanyja és édesapja a kisgyermekket megtanította a magyar népdalokra, már ekkor saját készítésű fuvolán játszott.*zeneőrő nem lehet, ha hatéves korában is járkossan még előbbi nem kezdik rendszeresen nyitogatni-gyakorolni a fület.* /Kodály Zoltán/

18 évesen meggyert a "Centenáriumi Országos Zenei Verseny", 1953-ban a Bukaresti Világ Ifjúsági Találkozó népzenei versenyén első díjat kapott.

1951-ben lett hivatásos művész, előbb mint táncos, később fuvolával szólította a Magyar Állami Népi Együttesben. Gyakran lépett fel rádióban és televízióban. 1960-ban kamarazenekart alapított. A Béres Kamarazenekar kísérője volt a Röpülj Páva versenyeknek és az Országos Filharmonia hangversenyszorozatoknak. A zenekar szólistájaként a későbbiek során fuvola-cimbálon kettőben partnereként lépett föl a felesége, Szöllös Beatrix.

Mintegy 5-6000 fellépést tartott számon, elsősorban hazánkban, de Európa majdnem minden országában is, azon kívül Japánban, Ausztráliában, Új-Zélandon, az Amerikai Egyesült Államokban. Az ötvenes, hatvanas években eljutottak a leggyengébb zenei kultúrára a legkisebb falvakba is.

Az Abaúji Hírharang egyik száma

Gömöri térség

Több mint 50, közel 60 éve az aprófalvas gömöri térség legkisebb településén, Gömörszőlősen összefogott egy lokálpatrióta közösség, amely akkor *Tompa Mihály Emlékbizottság* nevet vette fel, ma *Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesületként* folytatja tevékenységét. Motorja hosszú évtizedeken át É. Kovács László volt, aki ma is aktív segítője ennek a munkának, s aki ilyenfajta indíttatást a dr. Újszászy Kálmán nevével fémjelzett faluszemináriumokon szerzett.

A szervezet felvállalta a dél-gömöri települések történelmi, néprajzi, településtörténeti és természeti értékeinek gyűjtését, ápolását, szervez helyi, térségi és megyebeli résztvevők számára művészeti, kézműves és honismereti táborokat, foglalkozásokat, előadói esteket és egyéb kulturális rendezvényeket. A társaság tagjai között számos hivatásos és öntevékeny helytörténeti kutató, képzőművész található.

Az egykori iskolában létrehozott Kisgaléria Gömörszőlősen

Tompa emlékmű avatása Gömörszőlősen

Gömöri diákok a Múzeumok Őszi Fesztiválján Gömörszőlősen

Széles helyi társadalmi összefogással több, ma is látogatható állandó kiállítást és emlékhelyet hoztak létre. Így létesült Kelemérben a *Tompa Mihály Emlékmúzeum*, a *Sajó-menti fejfák gyűjteménye*, Gömörszőlősön a *Néprajzi gyűjtemény és Kisgaléria*, amely az Év Múzeuma kitüntető díjban részesült, valamint a *gömöri festett templomi mennyezeteket* bemutató kiállítás.⁵

Bodgál Ferenc egész megyére kiterjedő honismereti szervezőmunkája nyomán az 1970-es években Putnok középiskoláinak tanárai és diákjai is bekapcsolódtak a honismereti mozgalomba. Ebből az időszakból elsősorban Egerszeginé dr. Hurták Erzsébet és dr. Répási Imre neve érdemel említést, akik iskolai honismereti szakköröket működtettek és néprajzi gyűjteményeket hoztak létre.

1984-ben alakult meg Putnokon a *Gömöri Múzeum Baráti Köre* azzal a céllal, hogy segítse a Gömöri Múzeum létrejöttét. A Múzeum 1986-os megalakulását követően ez a szervezet jelentette az intézmény társadalmi háttérét, ahol jelentős honismereti munka folyt. Az intézmény és a Kör 1993–2006 között kiadványsorozatot adott ki *Múzeumi Könyvtár* címmel, melyet e sorok írója szerkesztett. Az *Istvánffy Gyula Megyei Honismereti Pályázat* előfordulójaként rendszeresen térségi honismereti pályázatot hirdetett, ami 2002-től a 2000-ben elhunyt, Putnokon nevelkedett jeles néprajzkutató, Fügedi Márta nevét felvéve *Fügedi Márta Honismereti Pályazatként* működött 2007-ig.

1992-ben jött létre szintén Putnokon a *Gömöri Népfőiskolai Egyesület*, mely a *Gömöri Múzeum Baráti Körével* közösen számos honismereti tábornak, helytörténeti előadásorozatnak volt gazdája.

A Gömöri Múzeum Baráti Körének kirándulása Rozsnyón

⁵ Részletesebben lásd: É. Kovács Judit: A Tompa Mihály Emlékbizottság, majd Egyesület 50 évéről. In: *Szülőföldünk* 35. Miskolc-Kassa, 2011. 109-112.

A Gömöri Múzeum Baráti Körének közreműködésével állított Péczeli József emléktábla Putnokon

Bódva-völgye

A **Középső-Bódva-völgy**, vagy másként a magyarországi tornai települések kistáj néprajzi-történeti kutatása helyi kutatókhoz és civil szervezetekhez köthető. Négy „központi” hely jelölhető ki:

a) Jósvafő és a Jósva-völgy, ahol Szabály Péter (1948–2013) tevékenysége volt a közelmúltig meghatározó. Nevéhez köthető a Jósvafői Tájház alapítása (1994), a Jósvafői Helytörténeti Füzetek megjelentetése (1993-tól 40 szám készült el, Jósvafő és környéke helyismereti irodalmát gazdagítja). Említést érdemel még a településtörténeti monográfia is (1999).

b) Szögliget–Szádvár–Derenk. A 2007-ben alakult *Szádvárért Baráti Kör* szép eredményeket ért el a vár – a Herman Ottó Múzeum által végzett – régészeti kutatásában és a romterület rendezésében. Az 1940-es évek elején kitelepített Derenk gorál kapcsolatainak kutatását a lengyel kisebbség karolta fel.

c) Perkupa és a Galyaság. A *Galyasági Településszövetség* számos néprajzi, helytörténeti kiadványt jelentetett meg és műemlékmentő munkában vett részt (Szőlősárdó fejfás temetőjének rendezése, Perkupai Tájház létrehozása).

d) Bódvaszilás és környéke. Az 1999-ben létrejött *Bódvaszilásért Baráti Kör* és Koleszár Krisztián dolgozik a térség honismereti megismeréséért: létrejött a *Szilasi Tájház*, népi gasztronómiai kiad-

vány készült és tevékenyen részt vesznek a bódvaszilasi ófalu népi építészeti emlékeinek rekonstrukciójában.

Perkupai Tájház

Gyümölcsészeti túra Bódvaszilason

Könyvbemutató Bódvaszilason

Szendrő, ez a Bódva-völgyi kisváros gazdag történelmi múlttal rendelkezik. Az utóbbi években a helytörténeti kutatás terén a 10 éve megalakult *Szendrői Várbarátok Egyesülete* végez aktív munkát. Kutatásaik eredményeit összegezve jelent meg 2015-ben a *Helytörténeti tudod-e...* néven kiadott kapcsos könyv. A *Szendrői Közművelődési Központ* koordinálásával indult útjára 2013-ban a *Múltidéző*, ahol havonta egy estén a város múltjának eseményeit idézik fel gyűjtött fotók és meghívott előadók segítségével. Ennek a mozgalomnak köszönhetően több száz régi fotó kerül digitalizálásra. Szendrő honismeretének megismerését számos jelenleg is működő múzeumi kiállítóhely segíti. Az *Iskolatörténeti Kiállítás* egy 20. századi Bódva-völgyi iskola tantermét mutatja be korabeli berendezésekkel és eredeti tárgyakkal. Az *Amerikás-ház* a Bódva-völgyéből Amerikába kivándorolt embernek állít emléket, illetve a hazaérkezésük utáni megváltozott életformát jeleníti meg. A *Képfestőház* a városban egykoron működő képfestő mesterek munkáját mutatja be.

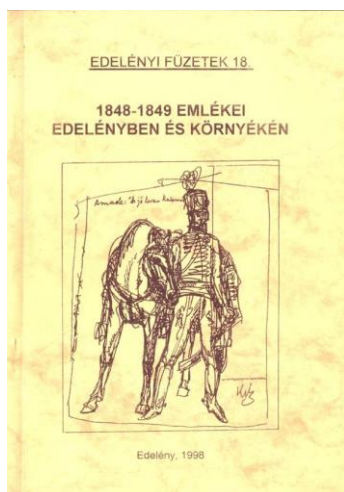

Az oktatástörténeti gyűjtemény bemutatása Szendrőben

Várbarátok Napja Szendrőben

Edelény és környéke honismereti életének központja az 1960-as évektől kezdve az edelényi könyvtár volt. Szerencsés, hogy vezetői – Slezsák Imre (1932-2002), Laki-Lukács László (1953-2017), Hadobás Pál – a vidék elkötelezett kutatói is egyben, akik össze is fogták és fogják a hasonló érdeklődésű embereket.

Az Edelényi Füzetek kiadványsorozat egyik darabja

Az eltelt időszakban honismereti művek kiadójává nőtte ki magát a könyvtár. Pótolhatatlan segítője volt e munkának az 1990-es évek elején itt letelepült dr. M. Takács Lajos tanár, irodalomtörténész, filológus. A kistérségben folyó munkát három sorozat, kiadvány neve fémjelzi: az *Edelényi Füzetek*, *A Borsodi Tájház* és *A Borsodi Téka*. A felsoroltakon kívül számos önkormányzat, alapítvány, egyházközség, magánszemély, vállalkozó adott ki helyi szakírók önálló és szerkesztett munkáit. Innen elszármazott, itt élő fotósok, fotóművészek segítettek és segítik ezt a tevékenységet, ezért a legtöbb szépen illusztrált munka.

Említést érdemel még a *Históra-völgy*, a *Cserháti Településszövetség* projektje, dr. G. Fekete Éva (1960-2017) irányításával. Tizenegy település önkormányzata, egyházközsége, vállalkozója fogott össze s hozott létre tizennégy történelmi, irodalmi, művészeti kiállítóhelyet és hozzájuk kapcsolódó rendezvényeket, helyi szakemberek közreműködésével. Életképes maradt ezek közül Boldva, Szendrő és Hidvégdárdó, ahol fiatal helyi szakemberek segítik, végzik a honismereti munkát.

Zemplén

A hon- és népismerettel való foglalkozásnak gazdag múltja van Zemplénben. A *Sárospataki Református Kollégium*, mint szellemi központ a 19. század közepétől, Erdélyi János kezdeményezései óta tudatosan törekedett a néphagyományok számbavételére. A két világháború között dr. Újszászy Kálmán és dr. Szabó Zoltán nevéhez kapcsolódóan szervezett falukutatás folyt, s a *főiskola faluszemináriuma* kutatók, gyűjtők sorát adta az 1960 táján kibontakozó országos honismereti mozgalomnak, például dr. Barsi Ernő, Galuska Imre, Kántor Mihály, Kődöböcz József, dr. Nemcsik Pál, dr. Szabó Lajos

személyében. Ilyen előzmények után virágzott fel a szervezett néprajzi-nyelvjárási gyűjtés az 1970-es, 80-as években, amelyhez Balassa Iván 1960-ban kijelölte az irányokat (Néprajzi feladatok a Hernád és a Tisza között). A Bodroghközben Nagy Géza, Szűcs István, Ureczky Csaba, Fehér József, Nagy István, Tokaj-Hegyalján Pap Miklós, dr. Bencsik János, a Hegyközben Pataki Sándor végzett feltáró és hagyományápoló tevékenységet; a helytörténet művelésében dr. Högye István, dr. Csorba Csaba, dr. Tamás Edit, Martinák Jánosné, a művelődéstörténet terén dr. Dienes Dénes, dr. Fehér Erzsébet, a helynévkutatásban dr. Kováts Dániel vállalt legnagyobb szerepet. Sikeresen működtek többfelé a térségben különféle iskolai szakkörök, hagyományápoló csoportok. A honismereti tevékenység intézményes felkarolásában a *Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei*, a sárospataki *Rákóczi Múzeum*, a *Comenius Tanítóképző Főiskola*, *Zemplén Levéltára*, a sátoraljaújhelyi *Kazinczy Ferenc Múzeum* mellett számottevő súlyuk lett az 1980-as években alakult civil szervezeteknek, a *Kazinczy Ferenc Társaságnak*, a *Magyar Comenius Társaságnak*, a *Bodroghközi Művelődési Egyesületnek*, amelyek partnerei a *Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Egyesületnek*.

Honismereti rendezvény, Széphalom

Prügyön

Nagy Géza emlékezete

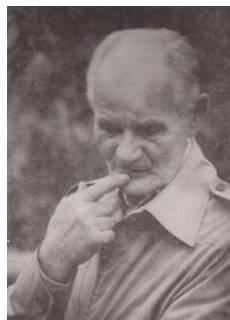

Erdőbénye, Ratkó-emléktábla

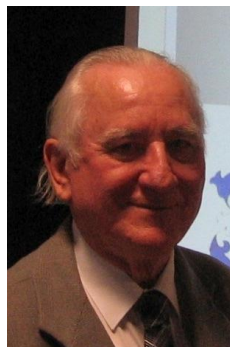

Bél Mátyás-díj

Bél Mátyás Emlékéremmel kitüntetett honismerők térségünkéből

1992 – Pap Miklós tanár, akit 1943-ban neveztek ki a tokaji Polgári Iskola igazgatójának. 1948-ban a centenáriumi ünnepekre készülve ismerte fel a helyi értékek gyűjtésének, feltárásának, gyarapításának jelentőségét, és javasolta Helytörténeti Gyűjtemény létrehozását a városban. Évtizedekig anyagi források nélkül, a helyiekkel együtt gyűjtötte össze a város tárgyi emlékeit, ezzel teremtette meg a Tokaji Múzeum alapjait, melynek később igazgatója lett. Publikációival is hozzájárult Tokaj-Hegyalja, Tokaj város és a tokaji bor széleskörű megismertetéséhez. Elismerések sorát kapta, többek között a Munka Érdemrend ezüst fokozatát, 1987-ben pedig Tokaj díszpolgárává avatták. 2010-ben csendesen távozott.

1993 – Dr. Kovács Dániel – főiskolai tanár, nyelvemelő, szerkesztő, helytörténész a Kassa melletti Abaújnádasdon született. Egyetemi éveit követően családjával együtt a Hortobágyra deportálták. Miskolcon majd Zemplénagárdon kezdte el tanári pályáját. Sátoraljaújhely és Sárospatak volt életének két meghatározó helyszíne, munkásságával a két történelmi múltú zempléni kisváros szellemének őrzője és továbbörökítője lett. A megyei honismereti mozgalomban 1981-től vállalat funkciót, amely valóságos megújuláson ment keresztül munkája nyomán. Már abban az évben megjelent a *Szülőföldünk, Borsod-Abaúj-Zemplén* című periodika, amely az érdeklődők számára ismeretszerzési és publikációs lehetőséget nyújtott. Munkássága, oktató-, szervező-, alkotó tevékenysége a zempléni művelődéstörténet legfényesebb lapjaira kívánczok. Nagy és örök példaképe az oktatás, a kultúra és a honismeret ügyéért munkálkodóknak. Az Emlékéremet a Csongrád megyeiek javaslatára kapta.

1994 – Dr. Barsi Ernő néprajzkutató, zenepedagógus, zenetörténész, hegedűművész, főiskolai tanár, akinek komoly szerepe volt a néprajz és a népzene népszerűsítésében. Sályban született, nagy hatással volt rá szülőhelye gazdag néprajzi kultúrája. A népzene tanításának és művelésének elhivatott szakmai támogatója és segítője volt. Egy életen át tanított, s emellett több mint 40 szakmai könyvet és több száz cikket publikált. Időnként rádióműsorokban is szerepelt, s több mint ötezer előadást tartott. Szolgált: könyveivel, előadásaisal szerte a magyar világban, hegedűjével és palástban valamint prédikációival a gyülekezet előtt. 2013-ban, 93 éves korában csendesen elaludt.

1994 – Nagy Géza tanár, néprajzkutató. A Sárospataki Református Kollégium diákjaként nagy hatással voltak rá Újszászy Kálmán, Bakos József és mások, az ő útmutatásukra kezdett el előbb néprajzi gyűjtéssel foglalkozni, amely a későbbi feldolgozó munkájának és publikációinak alapja lett. A szellemi néprajz

körében a mese mellett a monda-, a hiedelemvilág volt számottevő. Legjelentősebb publikációi is e témakörökben születtek, egyéni kutatásai mellett évtizedekig irányította a karcsai honismereti szakkört és a pácini Bodroghközi Kastélymúzeum vezetőjeként sokoldalú közművelődési tevékenységet is folytatott. 2002-ben halt meg.

1996 – Dr. Viga Gyula etnográfus, muzeológus, egyetemi tanár széleskörű, magas színvonalú, elhivatott szakmai munkáját a megyei múzeumi hálózatban végezte. Keze nyomán évtizedekig jelentek meg a múzeumi kiadványok. Kutatásai és publikációi révén már fiatalon országos szakmai

hírnévre tett szert. Több múzeumi szakmai folyóirat szerkesztője a mai napig. Kováts Dániel elnök mellett titkárként vállalt munkát a megyei honismereti mozgalomban, hosszú évekig szervezte és működtette az Istvánffy Gyula Honismereti Gyűjtőpályázatot. Elkötelezett, sokrétű szakmai munkájának köszönheti a legrangosabb díjakat, elismeréseket. Egyetemi doktori címet, PhD fokozatot és habilitációt szerzett, 2012-ben az MTA doktora lett. A Herman Ottó Mú-

zeumból nyugállományba vonult, de rövidesen újta munkába állt, a Pécsi Egyetem tanára lett.

1997 – Nagy Károly tanár, helytörténeti kutató munkássága Ózdhoz és környékéhez kötődik. Iskolai munkája mellett szabadidejét a helytörténeti kutatásoknak szentelte. 1964-ben bekapcsolódott az ózdi honismereti kör munkájába, amelynek 1979-től titkára lett. Nevéhez köthető az Ózdi Honismereti Pályázat köz-

zététele, amelyet a városban mind a mai napig meghirdetnek. Nagy része volt abban, hogy Ózdon és környékén napjainkban is igen jelentős a honismereti kör munkája. 1990-ben választották a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Bizottság elnökévé majd tiszteletbeli elnökévé. Közel húsz kötet szerzője és szerkesztője volt, s közel ötven írása jelent meg periodikákban. 2000 októberében távozott közülünk.

1998 – Dr. Bencsik János történész, muzeológus a Hajdúság szülőtte, pályáját a hajdúböszörményi Hajdúsági Múzeumban kezdte, majd a gyulai múzeum igazgatója lett, 1984-től irányította a Tokaji Múzeum szakmai munkáját. Megújította az intéz-

mény kiállításait, felismerte a Hegyalja és Dél-Zemplén földrajzi, történeti és néprajzi értékeit és ebből adódó feladatát. Célja volt a taktaközi és hegyaljai települések kutatása és feltárása. Konferencia sorozatot szervezett, ehhez szakmai segítőkre lelt a nyíregyházi főiskolán Frisnyák Sándor valamint a megyei múzeumi igazgatóság munkatársai személyében. A kutatások eredményei kiadványokban is testet öltöttek, sorra jelentek meg konferenciakötetei és településtörténeti monográfiái.

2001 – Dr. Hőgye István történész, levéltáros munkássága Sátoraljaújhely és Zemplén kutatása során megkerülhetetlen, hiszen az általa írt és szerkesztett kötetek sora ma is alapműveknek számítanak. 35 éven át volt a nagy hírű sátoraljaújhelyi levéltár igazgatója. Az eszményképeire, Kazinczy

Ferencre, Kossuth Lajosra, II. Rákóczi Ferencre és családjaikra vonatkozó levéltári forrásokat rendezte kötetekbe, földrajzi névkutatásokat folytatott, településtörténeti monográfiákat készített és számtalan előadást tartott. 2006. március 20-án halt meg.

2002 – Dr. Fehér József tanár, irodalomtörténész, muzeológus pályakezdőként oktatási és művelődésszervezői tevékenységet folytatott, 1985-től a sátoraljaújhelyi Kazinczy Ferenc Múzeum és a széphalmi Kazinczy Emlécsarnok vezetője, 2008-tól a Magyar Nyelv Múzeumának igazgatója volt. Alapítója a Kazinczy Ferenc Társaságnak, amelynek 1994-től elnöke, s egyben kiadója a társaság kiadványainak. Tudományos kutatóként Hegyalja és a Bodrogház irodalom- és művelődéstörténeti értékeit tárja fel és jeleníti meg publikációiban. Munkáját határokon túl is elismerik, tevékenységével nem csak ismereteinket gazdagítja, hanem identitásunkat erősíti. Sokrétű, gazdag munkásságát kitüntetések sorával ismerték el.

2008 – É. Kovács László gömörszőlősi néprajzkutató, festőművész, helytörténész, akinek egész életét meghatározta a szülőföld iránti szeretet, a ragaszkodás az ősi gyökerekhez. 1959-ben létrehozta a Tompa Mihály Kulturális Egyesületet. Meghatározó szerepe volt a Tompa Mihály Emlékmúzeum létrehozásában és a papköltő munkásságának kutatásában, valamint a putnoki Gömöri Múzeum előkészítésében is. Sokrétű néprajzi, irodalomtörténeti, honismereti, munkásságáról a nevével jelzett kötetek tanúskodnak. Fő kutatási területe is szűkebb pátériája, Dél-Gömör népélete, népi gazdálkodása, az erdőgazdálkodás. Festményein és grafikáin is az itt élő embereket, a gömöri tájat jeleníti meg. Számtalan kitüntetés birtokosa.

2008 – Dr. Csorba Csaba régész, történész, levéltáros, pályáját muzeológusként kezdte Debrecenben, majd Budapesten. Több mint egy évtizedig a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár igazgatójaként dolgozott, ezt követően lett az ELTE Tanárképző Főiskola oktatója. Kiterjedt széleskörű kutatói munkájának középpontjában a címer- és pecséttan – közel ötven település címerét tervezte újra –, a középkori várak- és városok ábrázolásának kutatása és a településtörténet áll, ebben a körben is több mint egy tucat kötete jelent meg. Tagja a *Várak, kastélyok, templomok* című folyóirat szerkesztőségének. A honismereti mozgalom elkötelezett és tevékeny tagja, aki számtalan tudományos és ismeretterjesztő előadást tartott széleskörű hallgatóságának. Részt

vesz a Hegyalja és szülővárosa Sátoraljaújhely múltjának feltárásában, megismertetésében. Széleskörű tevékenységét több kitüntetéssel is díjazták. Az Emlékérmet a Pest megyeiek felterjesztésére kapta.

2011 – Dr. Ágoston István egyháztörténész, református lelkész, honismereti kutató, az ónodi Lorántffy Zsuzsanna Honismereti Munkaközösség létrehozója és egykori, elismert vezetője. Kiemelkedő munkát végzett a munkaközösség megszervezésével és működtetésével, amelynek 2007-ig elnöke is volt. Helytörténeti kutatói tevékenysége elsősorban Ónod és Muhi történetére, irodalmi hagyományaira, a településekhez köthető neves személyiségek életére és munkásságára terjed ki. Több mint 120 publikációja jelent meg önálló kötetekben, illetve megyei és országos lapokban is. Számtalan elismerés és díj birtokosa. 2017-ben hunyt el.

2015 – Laki-Lukács László könyvtáros, helytörténeti kutató, néprajzi gyűjtő, vázonszövő. Elévülhetetlenek az érdemei a Borsodi Tájház épületgyűjtésének, gyűjteményeinek, illetve kiállításainak létrehozásában és működtetésében. A tárgyi emlékeken túl az általa létrehozott hatalmas gyűjtemény szinte az egész Bódva-völgy szellemi-néprajzi emlékeit is felöleli. Tudását és munkabírást az utóbbi időben két nagy fejlesztési programban, az edelényi L'Huillier-Coburg kastély felújításában és a História-völgy létrehozásában kamatoztatta. Értékőrző és értékkeremtő munkáját több, mint harminc éven át elhivatottan végezte. Tevékenysége kisugárzott a Bódva-völgyre és a Cserhátra. Publikációinak sorával hozzájárult a térség szellemi és tárgyi örökségének feltárásához, megőrzéséhez és közvetítéséhez. Váratlanul távozott közülünk 2017 augusztusában.

2017 – Dr. Gyulai Éva történész, muzeológus, egyetemi tanár. Sárospatakon, a XLV. Országos Honismereti Akadémián vette át a kitüntetést. Laudációja, tevékenységének részletes ismertetésével a kötet egy önálló írásában olvasható.

EGYESÜLETÜNK ÖT ÉVE (2011–2016)

Titkos Sándorné

2011 -----

A 2011-es évet a megyei önkormányzat **Rákóczi emlékének** szentelte. Az évforduló alkalmából február 25-én részt vettünk az emlékünnepeken és segítettük a témában meghirdetett vetélkedők szervezését.

A Honismereti Szövetség kezdeményezésére 2009-től a Honismeret Napján megemlékezünk Bél Mátyásról, akinek tevékenységéhez kötődik a honismereti mozgalom. A megyei rendezvényeket 2011. március 23-án a II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtárban tartottuk. A bevezető műsort a Zrínyi Ilona Gimnázium diákjai adták (Macsuga György klarinéton játszott, Gönczöl Márk Rákóczi nótát énekelt). Dr. Tamás Edit, a sárospataki Rákóczi Vármúzeum történész igazgatójának előadásával folytatódott az ünnepség, majd a Rákóczi emlékévk megyei rendezvényeiről beszélt dr. Kovács János megyei főjegyző. A honismereti mozgalom 50. évfordulója alkalmából dr. Kovács János és Hadobás Pál egyesületi elnök jubileumi emléklapokat és megyekönyvet adott át 32 tagunknak.

Ekkor mutatta be a **Szülőföldünk** megyei honismereti periodika 35. számát, a „Felvidéki honismereti ki kicsodát” Dr. Rémiás Tibor, a kiadvány főszerkesztője, a Herman Ottó Múzeum történeti osztályának vezetője és Marozsán Zsolt, a Herman Ottó Múzeum történésze. A felvidéki helytörténeti kutatások helyzetéről Kolivosko István, a kassai megyei könyvtár igazgatóhelyettese beszélt. Hadobás Pál, az Egyesület elnöke, az Edelényi Művelődési Központ igazgatója kiállításon mutatta be a megyei honismereti mozgalom történetét.

Július elején részt vettünk a Honismereti Akadémián Nagykőrösön. Javaslatunk alapján Bél Mátyás díjat kapott Dr. Ágoston István egyháztörténész, református lelkész, honismereti kutató, B-A-Z megye honismereti mozgalmának egyik legjelentősebb személyisége, aki az ónodi Lorántffy Zsuzsanna Honismereti Kör alapítója, elismert vezetője volt.

Az Országos Ifjúsági Akadémián, amit az őszi szünetben rendeztek meg Szekszárdon, a Zrínyi Ilona és a Földes Ferenc Gimnázium tanulói képviselték megyénket.

December 5-én ünnepélyes keretek között díjaztuk a **42. Istvánffy Gyula Honismereti Gyűjtőpályázatra** beérkezett pályázatok legjobbjait. A rendezvényre a MAB székházban került sor, ahol Békési Gábor irodalomtörténész értékelte a dolgozatokat. A díjakat Dr. Pusztai Tamás megyei múzeum-

igazgató, Dr. Rémiás Tibor alelnök és Hadobás Pál elnök adta át. A díjak, jutalmak adományozói a megyei múzeum, a B-A-Z Megyei Honismereti Egyesület és a Pfliegler József Ferenc Alapítvány voltak..

Október 20-án részt vettünk a TIT megalakulásának 100. évfordulója alkalmából rendezett ünnepségen, ahol Bugát Pálról, a Tudományos Ismeretterjesztő Társaság alapítójáról tartott előadást Titkos Sándorné.

Külön figyelemmel kísértük megyénk legfiatalabb honismereti egyesületének, az encsi székhelyű Abaúji Honismereti–Helytörténeti Egyesületnek a tevékenységét, valamint az ónodi Lorántffy Zsuzsanna Honismereti Kör és az ózdi Lajos Árpád Honismereti Egyesület munkáját. Hatékony együttműködést tartottunk fenn a megyei közművelődési intézményekkel, múzeumokkal és könyvtárakkal, akiktől sok segítséget kaptunk a honismereti mozgalom céljainak megvalósítása érdekében.

Az egyesület elnöksége pályázatok segítségével igyekezett biztosítani a rendezvények és a működés anyagi feltételeit. Gyakran vettünk részt helyi honismereti kiadványok bemutatóján, helytörténeti kiállítások megnyitásán és egyéb programokon Edelényben, Felsőzsolcán, Encsen, Ózdon. Az egyesület vezetői közül többen, Dr. Rémiás Tibor, Dr. Tamás Edit, Hadobás Pál, Marozsán Zsolt, Laki Lukács László, Koleszár Krisztián publikációkkal, könyvvel, kiadvánnyal, előadásokkal bővítették a helytörténeti ismereteket.

2012 -----

A Honismeret napi megyei rendezvényt Egyesületünk 2012. március 22-én tartotta a Zrínyi Ilona Gimnáziumban, ahol egy kiváló lokálpatrióta és történelem-francia szakos tanárra, Ádám Katalin tanárnőre emlékeztünk, aki az 1960-as évektől lelkes szervezője volt az iskolai honismereti szakkörnek. Ezen a napon megidéztük azokat az elődeinket, akik sokat tettek azért, hogy hagyományaink megmaradjanak utódaink számára is.

Egyesületünk aktívan részt vesz a Honismereti Szövetség munkájában. Az országos elnökségnek három tagja van megyénkbeli: Dr. Rémiás Tibor alelnök, Titkos Sándorné és dr. Székelyné Forintos Judit. A Honismereti Akadémiákon rendszeresen 10-12 fővel képviseltük megyénket, így az Egerben tartott rendezvényen is részt vettünk. Javaslatunk alapján kiemelkedő honismereti munkájukért Emléklapot kapott az ózdi Lajos Árpád Honismereti

Egyesület; Evva Margit, az Abaúji Honismereti-Helytörténeti Egyesület elnöke; dr. Szabó Istvánné, a Földes Ferenc Gimnázium tanára és Burdigáné Csoma Mária, egyesületünk honlapjának szerkesztője.

A szegedi Ifjúsági Honismereti Akadémián megyénket két zrínyis diák: Feke Soma és Varga Attila képviselte. A téma: Életutak – példamutató egyéni sorsok környezetben (szülő- és lakóhelyemen). A résztvevő diákok korreferátumokat mutattak be. A miskolci diákok előadása Nikolaeva Marija, Miskolcon élő bolgár doktornőről szólt.

Egyesületünk alapszabályának megfelelően ápolja a térség helytörténeti kutatásokkal foglalkozó történészeinek emlékét. Miskolc legjelentősebb XX. századi humán tudós-kutatója **Marjalaki Kiss Lajos** 125 évvel ezelőtt, 1887. december 18-án született. Több mint 20 éve szervezzük a róla elnevezett megyei helytörténeti vetélkedőket a miskolci Zrínyi Ilona Gimnáziummal közösen, megyénk és Miskolc város legtehetségesebb általános- és középiskolás diákjai számára. A tanulók ebben az évben az Árpád-házi királyok koráról vetélkedtek. Mind az írásbeli, mind a szóbeli feladatok változatosak voltak. A jó hangulatú nemes versengés során kiderült, hogy mennyi mindent tudnak a diákok a magyar történelemnek erről a mozgalmas korszakáról. A zsűri elnöke Titkos Sándorné, tagjai Lencsés Ágnes és Hencz Andrea voltak, a játékvezető Bodnár Dávid tanár úr volt.

Marjalaki Kiss Lajos verseny

A verseny eredménye:

1. helyezett: 22. sz. Rónai Ferenc Tagiskola, Miskolc (felkészítő tanár: Gaál Hajnalka)
2. helyezett: Bársony János Általános Iskola, Miskolc
3. helyezett: Zrínyi Ilona Általános Iskola és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény, Encs
4. helyezett: Szent Miklós Görögkatolikus Általános Iskola, Edelény
5. helyezett: Kalász László ÁMK, Múcsony

6. helyezett: Bársony - Hunyadi Általános Iskola, Miskolc

November 29-én ünnepelte az **ózdi Lajos Árpád Honismereti Kör** alapításának **50. évfordulóját**. A jubileumi emlékülésen az elnökség is képviseltette magát, ez alkalommal koszorút helyeztünk el Nagy Károly korábbi elnökünk sírján.

Marjalaki Kiss Lajosra, Miskolc jeles kutatójára emlékeztünk **születésének 125. évfordulója alkalmából** 2012. december 18-án. A koszorúzás után a Herman Ottó Múzeum Kiállítási Épületének előadótermében emlékülést tartottunk. Elek Józsefné Farkas Emőke, a Zrínyi Ilona Gimnázium humán munkaközösségének vezetője arról beszélt, hogyan ápoljuk Marjalaki Kiss Lajos emlékét. Dr. Horváth Béla, Miskolc korábbi főépítész, aki személyesen ismerte Marjalaki Kiss Lajost, beszélt arról, hogyan találkoztak az 1930-as évek végén az Avasi templom átadásakor és hogyan dolgoztak együtt a kiváló helytörténésszel. Méltatta Marjalaki Kiss Lajos egyéniségét, példamutató kutató munkáját, munkamódszerét, alaposságát, sokoldalúságát.

2013 -----

Április 9-én a Honismeret Napja alkalmából a II. Rákóczi Ferenc Megyei Városi Könyvtárban közgyűlést tartottunk. Egyesületünk elnökségének tagja, Dr. Fazekas Csaba egyetemi docens, a Miskolci Egyetem történésze nagyszerű előadást tartott Palóczy Lászlóról, aki Miskolc város képviselője és az országgyűlés korelnöke volt 1848-49-ben. Dr. Székelyné Forintos Judit és Dr. Bodnár Mónika kiállítást rendezett a II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtárban az elmúlt évek Istvánffy Gyula honismereti gyűjtőpályázati felhívásokra beérkezett pályamunkákból.

A tisztújító közgyűlés **új vezetőséget** választott: Titkos Sándorné elnök, Dr. Bodnár Mónika és dr. Székelyné Forintos Judit titkárok, Fazekas Csaba, Hadobás Pál, Nagy László, Somorjai Lehel, Csorba Csaba, Csirmazné Cservényák Ilona, Döbör Istvánné, Mátyus Balázsné elnökségi tagok lettek. Az országos küldött: Tóth Tamás, az ellenőrző bizottság: Bózsvári József vezetésével Elek Józsefné Farkas Emőke és Nagyné Szabó Mária.

2013. június 8-án, az Encsen megrendezett **Abaúj – Rákóczi konferencián** Egyesületünk tagjai közül előadást tartott Dr. Bodnár Mónika, Dr. Csorba Csaba, Fehér József és Dr. Gyulai Éva. Az előadások a konferenciakötetben nyomtatásban is megjelentek. A kötetben szülőföldükhöz ragaszkodó emberek írásait olvashatjuk, akik „*komoly szakmai tudással és őszinte elhivatottsággal keresik-kutatják helytörténetüket, szervezik rendezvényeiket, építik a hidakat a kor embere és a múlt neves személyiségei, történelmi eszményei között. Teszik ezt azért, mert*

tudják, hogy jövőnket építeni csak a múlt ismerete és tisztelete által lehet.” (Dr. Ódor Ferenc: Köszöntő).

A Honismereti Akadémia Székesfehérvárott került megrendezésre, ahová megyénk képviselőiben 7 fő utazott el.

November 13-án a Zrínyi Ilona Gimnáziumban a történelem munkaközösség szervezésében lezajlott a Marjalaki Kiss Lajos megyei helytörténeti vetélkedő megyénk általános iskolás tanulói számára. Nagyon sokan érdeklődtek a meghirdetett vetélkedő iránt, hisz a téma, Mátyás király és kora, népszerű a diákok körében. Háromfős csapatok indultak a két fordulóból álló versenyen. Az első forduló egy írásbeli feladatsor volt. A tanulók alaposan felkészültek a versenyre, ezért szoros eredmény született. A legjobb hat csapat a szóbelin mérhette össze tudását. A versenyt Luterán Szilvia tanárnő és a 11. d osztály történelem tagozatosai bonyolították le. A szóbeli fordulót Bodnár Dávid tanár úr irányította.

A következő eredmények születtek:

1. helyezett: Bársony János Általános Iskola csapata (Felkészítő tanár: Tóth Zsuzsanna)
2. helyezett: Avastetői Széchenyi István Általános Iskola (Felkészítő tanár: Hollóné Pápai Beáta)
3. helyezett: Pollack Mihály Általános Iskola Kazincbarcika (Felkészítő tanár: Panyiczki Péterné)

Iskola és honismeret konferencia

Novemberben emlékeztünk **Istvánffy Gyula** néprajzkutatóra, a kiváló tudós tanárra, **születésének 150. évfordulója** alkalmából. Több iskolában tartottunk előadást munkásságáról, megkoszorúztuk sír-emlékét. Az **Iskola és honismeret regionális kon-**

ferenciát az ő emlékére szerveztük. Nagy érdeklődés mellett zajlott le a konferencia. A programot a Herman Ottó Múzeum újonnan átadott Pannon-tenger múzeumi termeiben bonyolítottuk le november 24-én. Ez volt az előadóteremben az első rendezvény. A szakmai tanácskozás és a konzultációk során bepillantást nyerhettek a résztvevők a múzeum életébe és megtekinthették a múzeum kiállításait. A résztvevőket köszöntötte Kiss Gábor, Miskolc Megyei Jogú Város alpolgármestere, Dr. Pusztai Tamás, a Herman Ottó Múzeum igazgatója és Debreczeni-Droppán Béla, a Honismereti Szövetség elnöke. Kiemelkedő honismereti-helytörténeti munkájáért ez alkalommal emléklapot kapott Elek Józsefné, a Zrínyi Ilona Gimnázium nyugalmazott tanára.

A Miskolci Egyetem oktatói, a Herman Ottó Múzeum történészei, szakemberei a honismeret, helytörténet tanításának legújabb módszertani kérdéseiről tartottak előadásokat. Itt mutatta be Dr. Böszéné Szatmári Nagy Anikó, veszprémi pedagógiai szakértő az eddig elkészült legjobb honismereti tankönyveket. A szakmai konferencia nyitányként Bordás Anasztázia, a Zrínyi Ilona Gimnázium drámatagozatos tanulója énekelte el a Palóc Himnuszt, majd Titkos Sándorné, Egyesületünk elnöke Istvánffy Gyulára, a neves etnográfusra emlékezett születésének 150. évfordulója alkalmából. A nyitó előadást Dr. Gyulai Éva, a Miskolci Egyetem intézetvezetője tartotta a helytörténet tanításának lehetőségeiről a pácini kastély új állandó kiállításának példáján. Papp Zsolt, a Diósgyőri Gimnázium igazgatóhelyettese a Miskolc város Helytörténeti Oktatási Konceptióját ismertette. A konferencia második részében Dr. Tóth Arnold, a múzeum igazgatóhelyettese beszélt a múzeumok szerepéről a helytörténet-honismeret tanításában. Ezután helytörténeti bemutató órát láthattak a jelenlévők. Kunos Nóra, a Zrínyi Ilona Gimnázium tanára film segítségével, 1000 év körülöttünk címmel mutatta be, milyen lelkesen vesznek részt a diákok a legújabb technika alkalmazásával lebonyolított helytörténeti-honismereti órán, amelyen szülőhelyük nevezetességeiről adnak számot. Tóth Erika, a bükkábrányi Arany János Általános Iskola tanára nagy sikerű előadásával illusztrálta a helytörténet tanítás módszertani lehetőségeit. Komplexitásában ismertette a honismeret általános iskolai tanításának módjait, melyet eredménnyel alkalmaznak iskolájukban. Dr. Kecskés Judit, a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karának dékán helyettese és Kollár Krisztián, a Miskolci Egyetem tanára honismereti tankönyvet készített nem magyar tanulók számára, amit bemutattak a konferencia résztvevőinek. Szolyák Péter muzeológus segítségével az érdeklődők megismerhették a Herman Ottó Múzeum új, kiállítását. Dr. Bodnár Mónika etnográfus, egyesületi titkár kérte a megjelenteket, az egyesület tagjait, hogy ösztönözzék a környezetükben

előket arra, gyűjtsék a helytörténeti emlékeket, vegyenek részt az Istvánffy Gyula megyei honismereti pályázaton, amelyen kiemelt témakör: Hogyan élnek családjában az I. és II. világháború emlékei, katonatörténetek, katonai naplók felkutatása. A konferencia alkalmával kamara kiállítást tekinthettek meg résztvevők a térségünkhöz kapcsolódó regionális honismereti és helytörténeti tankönyvekből és munkafüzetekből. A kiállítást a II. Rákóczi Ferenc könyvtár anyagából állította össze dr. Székelyné Forintos Judit és Bede Katalin.

Az Országos Honismereti Szövetség Ifjúsági Albizottságába megyénk képviselőjében Elek Patrícia Zitát, a Miskolci Egyetem hallgatóját delegáltuk.

2014 -----

Egyesületünk vezetősége az alapszabálynak megfelelően negyedévente ülésezett (január, március, szeptember, november). 2014. március 26-án közgyűlést tartottunk, melyen megemlékezünk a Honismeret Napjáról és az I. világháború kitörésének 100. évfordulójáról. Titkos Sándorné röviden ismertette Bél Mátyás életútját, kiemelte, hogy miért tartjuk őt a honismereti munka úttörőjének. Szopkó Róbert, a Herman Ottó Gimnázium tanára *A Monarchia nagy hadszínterei az I. világháborúban* címmel tartott előadást. A háború eseményeit részletesen elemezte térképes bemutatóval illusztrálva. Bordás Anasztázia, a Zrínyi Ilona Gimnázium tanulója Kodály népdalfeldolgozásokat énekelt.

Március folyamán megyénk honismereti körei is megszervezték településükön a Honismeret Napját, amelyen Bél Mátyásra és a kiemelkedő megyei személyiségekre emlékeztek.

Márciusban részt vettünk a Szegeden megtartott *Anyanyelv és hagyomány* c. honismereti konferencián.

Nagyon hasznos továbbképzés az egyesület vezetői és tagsága számára a Honismereti Akadémia, amely ebben az évben Kecskeméten került megrendezésre. Megyénk képviselőjében 7 fővel vettünk rajta részt. Nagy örömünkre Evva Margit Honismereti munkáért Emlékérmeket, Horváth Csabáné és Kocsik László Csaba Emlékklapot kapott.

Egyesületünkben 4 fő vett részt a XV. Országos Honismereti Kiadványszerkesztői Konferencián Szombathelyen. Rémiás Tibor nagyszerű előadást tartott Lázár Gyula galíciai hadifogoly naplójáról *Jó katonának lenni könnyű, nem kell egyéb hozzá, mint bátor szív* címmel.

A XVIII. Ifjúsági Honismereti Akadémiára, Aszódra delegáltunk 3 diákot és egy kísérő tanárt: a megyei Marjalaki Kiss Lajos történelemversenyen

első helyezést elért Bársony János Általános Iskola csapatát.

Kezdeményeztük megyénk területén a honvédsírok regisztrálását, rendbetételét.

Az **Istvánffy Gyula Honismereti Gyűjtőpályázat** 43. alkalommal hirdettük meg. A pályázatokat 2014. november 6-án értékelte és rangsorolta a Herman Ottó Múzeum történészekből, muzeológusokból álló szakbizottsága Dr. Bodnár Mónika vezetésével. Felhívásunkra 26 felnőtt, 11 ifjúsági pályázat érkezett. Felnőtt kategóriában 1298 oldal, Ifjúsági kategóriában 452 oldal, összesen: 1750 oldal.

Ebben a pályázati ciklusban az I. világháború kitörése centenáriumának emlékére kiemelt témakör volt az I. és II. világháború, s ezzel összefüggésben katonai történetek gyűjtésére, katonai naplók felkutatására ösztönöztük a pályázókat. A Honismereti Gyűjtőpályázat díjkiosztó ünnepségét a terveknek megfelelően 2014. november 27-én tartottuk a Pannon-tenger Múzeum konferenciatermében, amelyet megtöltöttek a pályázatokat beküldők és az érdeklődők. A résztvevőket köszöntötte és a díjakat átadta Dr. Pusztai Tamás múzeumigazgató és Titkos Sándorné honismereti egyesületi elnök. Rendezvényünket részvételével megtisztelte Zs. Papp Ferenc, a Kulturális és Idegenforgalmi Osztály osztályvezetője is. A pályázatokat Dr. Bodnár Mónika muzeológus, néprajzkutató értékelte. A pályázók között 81 000 Ft összegű díjakat és 120 000 Ft értékű könyvjutalmat osztottunk ki a B-A-Z Megyei Levéltár, a Herman Ottó Múzeum és a Miskolc Megyei Jogú Város Mecénás Alap támogatásával. A program elején levetítettük az 5 perces összefoglalót a galíciai sírokról, amelyeket Tóth Erika készített, majd *Magyar katonasírok nyomában Galiciában* címmel Dr. Rémiás Tibor tartott előadást. Az I. és II. világháborús témájú dolgozatokból részleteket olvastak fel a Zrínyi Ilona Gimnázium tanulói.

Herman Ottó halálának 100. évfordulója alkalmából aktívan részt vettünk a városi rendezvényeken. *Herman Ottó élete és munkássága* címmel ismeretterjesztő előadásokat tartottunk miskolci középiskolákban. 2014 őszén a Zrínyi Ilona Gimnáziummal közösen meghirdettük a **Herman Ottó és kora** című vetélkedőt a megye és a Felvidék magyar középiskolái számára. A vetélkedő kétfordulós volt, internetes elődöntővel kezdődött, 20 csapat jelentkezett. November második felében a szóbeli döntőre került sor, külön az általános iskolások és a középiskolások számára. Az érdekes feladatokat a Zrínyi Ilona Gimnázium történelemtanárai állították össze Hencz Andrea tanárnő vezetésével. Hat feladattal kellett megbirkózni a csapatoknak, amelyekben bebizonyították, hogy Herman Ottó életét,

tudományos és közéleti tevékenységét is jól megismerték. Legnehezebb a vaktérkép kitöltése volt, ahol követniük kellett Herman Ottó utazásait. A diákok számára legérdekesebbnek az a feladat bizonyult, amelyben idegenvezetőként mutatták be a lillafüredi Pele-házat, Herman Ottó kedvenc tartózkodási helyét. A középiskolások közül a legjobbak a Fáy András Görögkatolikus Szakközépiskola tanulói (felkészítő tanár: Tóthné Szarka Beáta), a Miskolci Herman Ottó Gimnázium csapatai (felkészítő tanár Szopkó Róbert és Vály György), a Miskolci Fazola Henrik Szakképző Iskola tanulói (felkészítő tanár Fűrjézné Borbély Judit), és a kazincbarcikai Irinyi János Református Szakközépiskola és Kollégium diákjai voltak (felkészítő tanár: Lőrinczné Rási Enikő). Az általános iskolások közül a legjobbak a következők voltak: Szilágyi Dezső Általános Iskola (felkészítő tanár: Czankné Szűcs Ágnes), a Bársony-Hunyadi Általános Iskola (felkészítő tanár: Varga Ágnes), a Homroldi Görögkatolikus Általános Iskola (felkészítő tanár: Zsíros Zoltán) és a Magyar Tannyelvű Alapiskola és Gimnázium Szepsi (felkészítő tanár: Zborai Beáta) tanulói voltak.

Herman Ottó vetélkedő

A veszprémi Hon- és népismeret óvodától az egyetemig – Pedagógus hallgatók szakmai-módszertani felkészítése c. országos szakmai továbbképzésen megyénkből 5 fő vett részt. Tóth Erika előadást tartott bükkábrányi tapasztalatairól.

Magyar hősök nyomában az I. világháború centenáriuman címmel Rémiás Tibor emléktúrát szervezett. Első alkalommal vehettünk részt egy olyan tanulmányúton, mely az egykori keleti fronton elesett magyar hősök sírhelyeinek felkeresését tűzte ki úti célként. 2014. november 7–9. között felkerestük többek között Smerekowiec, Pustki, Gorlice, Gromnik, Szczepanowska, Radlowskie, Wal-Ruda, Limanowa magyar temetőit. Jártunk a Gorlicei Áttörés Múzeumában, megnéztük a Przemysl Régió Múzeumának I. világháborús kiállítását, majd a városi köztemető magyar

halottjainak parcelláit. Ellátogattunk a Przemysl erőrendszer Borek részébe. A koszorúzások után korabeli írások valamint Gyóni Géza verseinek segítségével felidéztük a Monarchia legfontosabb erődjének ostromát. Valamennyi emlékhelyen elénekeltük nemzeti himnuszunkat. A koszorúk mellett mécseseket gyűjtöttünk és nemzeti színű szalagokat kötöttünk a fejfákra. A megemlékezők között többen szerették volna látni annak a csatának a színhelyét, ahol valamelyik családtagjuk elesett. Az erőd falai között járva és a tárgyakat szemlélve hiteles képet kaphattunk azokról a körülményekről, ahol egykori honfitársaink a frontvonalon a mindennapokat élték. A felkeresett sírkertek virágosak, gondozottak voltak, s ezek az élő emlékezet bizonyítékai. Szép és tartalmas utazás volt, megható pillanatokkal! Tóth Erika egyesületi tagunk sok-sok fényképpel, videó összeállítással dokumentálta utunkat.

Galiciában (2014)

Egyesületünk rendszeres látogatója a Nyilas Misi Ház Civil Fórum rendezvényeinek és a Szikra Alapítvány által szervezett tájékoztató-oktató programoknak. Jó kapcsolatokat ápolunk a megyei, települési honismereti szervezetekkel. A Jászkeséri Honismereti Egyesület megalakulásának 45. évfordulóján Dr. Rémiás Tibor és Tóth Tamás köszöntötte az ünneplőket.

2015 -----

Részt vettünk több országos és megyei honismereti rendezvényen. Dr. Bodnár Mónika előadásokat tartott az encsi rendezvényeken, a Miskolci Galériában, a Teleki Kollégiumban, Nemesradnóton, Pósa Lajos szülőfalujában, Tornabarakonyon a Barakonyi Értéktár rendezvényén. Perkupán Laki Lukács László: Hit, remény, szeretet című, Perkupáról és Varbócról írott könyvét mutatta be. Júniusban a felvidéki Tornaújfaluban találkoztunk a tenkei (Bihar m.

Románia) Honismereti és Művelődési Egyesület tagjaival.

Egyesületünk vezetősége negyedévente ülésezett (február 13, március 30, október 5, december 16). 2015. március 30-án közgyűlést tartottunk, melyen a **Honismeret Napja** alkalmából megemlékeztünk Bél Mátyásról és Dr. Csorba Csaba történész előadását hallhattuk.

Honismeret Napja (2015)

Társ szervezőként részt vettünk a Gömörország periodika miskolci lapszáma bemutatójának megszervezésében (július 23-én a Feledy-házban és szeptember 30-án a Városháza Dísztermében).

Kezdeményeztük megyénk területén a málenkij robotra elhurcoltakról való megemlékezést.

Továbbfejlesztettük az önkéntes program egyesületi regisztrációját.

A Honismereti Szövetség munkájában az egyesületünk folyamatosan közreműködik. Küldöttünk Tóth Tamás, rendszeresen részt vesz az országos küldöttgyűléseken. Öt egyesületi tagunk ment el a III. Országos Határmenti és Határokon Átívelő Konferenciára, Szegedre. A Honismereti Akadémiát ebben az évben Szekszárdon rendeztek meg. Megyénk képviselőjében 9 fővel vettünk részt. Az Egerben megrendezett *Hon- és népismeret óvodától az egyetemig – Pedagógus hallgatók szakmai-módszertani felkészítése* c. országos szakmai továbbképzésen egyesületünkben 2 új tagunk vett részt.

A Honismereti Szövetség megyénket kérte fel a **XX. Ifjúsági Honismereti Akadémia** megrendezésére. Erre Mezőkövesden került sor október 24-27. között. Témája: *Iskolatörténet, kiemelkedő tanáregyeníiségek*. Nagy volt az érdeklődés a rendezvény iránt, 81 fő volt az összlétszám. 28 fő a határon túlról, Aradról, Temesvárról, Kolozsvárról, Nagyváradról, Szerbiából Horgosról és Kárpátaljáról érkezett. Elnökségi tagunk, Csirmazné Cservenyák Ilona a négynapos rendezvény helyi főszervezője, lebonyolítója volt. Neki köszönhetjük, hogy a

mezőkövesdi ifjúsági akadémia nagyon jól sikerült, rengeteget dolgozott megszervezésével. A programsorozat megnyitójára 2015. október 24-én, a Városi Galéria Dísztermében került sor. Závogyán Magdolna, kultúráért felelős helyettes államtitkár méltatta a rendezvényt, az Akadémia jelentőségét. Ezt követően dr. Fekete Zoltán, Mezőkövesd város polgármestere mondott beszédet, majd Debreczeni-Droppán Béla megnyitotta az akadémiát, kitüntetések adott át. Az Edelényben élő Laki-Lukács László, a Bódva-völgye elkötelezett kutatója Bél Mátyás-díjat vehetett át. Dicséző oklevelet kapott Kovácsné Szepelfeld Erzsébet (Földes Ferenc Gimnázium), Tóth Erika (Arany János Általános Iskola, Bükkábrány) és Fazekas Erzsébet (Lórántffy Zsuzsanna Honismereti Egyesület, Ónod). A konferencián előadásokat is hallhattak a résztvevők: (Dr. Bodnár Mónika: *Az iskolatörténeti kutatások jelentősége*, Csejoszki Mihály: *Tanulás és továbbtanulás lehetőségei a tanyasi, falusi iskolákban a 20. század elején*, Balogh Mihály: *Az iskolatörténeti kutatások forrásai az OPKM-ben*, Titkos Sándorné: *Kiemelkedő pedagógus életutak – tudós tanárok: Istvánffy Gyula*). A következő napon kezdődtek és a továbbiakban az akadémia zárásáig folytatódtak a diákok előadásai. 30 korreferátum hangzott el a rendezvény ideje alatt, 47 tanuló részvételével. Esti programunk matyó táncosok előadása volt; egy matyó lakodalmat elevenítettek meg, énekkel, tánccal, csodálatos népviseletben. Mi is beöltözhettünk matyó ruhákba, és kedvet kaptunk egy kis táncra. Táncházi vezetőnk Molnár János volt, aki lelkesedését mindnyájunknak át tudta adni, vezetésével megtapasztaltuk, hogy együtt táncolni milyen öröm. Tánccsapatunk egyébként a Szent László Gimnázium fizika-biológia szakos tanára, akinek a néptánc a szenvedélye. A következő napon meglátogattuk a közelben lévő iskolatörténeti kiállítást, ahol Répászky Zoltán, ennek a gyűjteménynek a megálmodója és létrehozója előadást tartott és bemutatta a gyűjteményt. Az egyik napon a délelőtti diák-előadások után autóbusszal tanulmányútra indultunk a következő útvonalon: Szomolya – Bogács – Tard – Bükkábrány. Szomolyán a település jegyzője, Kövecses Zsolt fogadott bennünket. Meglátogattuk a helyi népművészeti csoportot, ahol a szomolyai recét készítették. Ezután a barlanglakásokat néztük meg, láthattuk, hogyan próbálták kényelmessé, kemencével fűthetővé tenni a lakók. Bogácson a Hagyományörző Házban a település két babakészítőjének munkáit tekintettük meg, amely bemutatta a népi élet jelentősebb momentumait. Tardon a híres kontyos tájházat néztük meg. A tájház megtekintése után a helyi hagyományörző csoport asszonykórusa fogadott minket népviseletben, jókedvű énekléssel. Ez a jó hangulat

minket is magával ragadott. Bükkábrányon, az Arany János Általános Iskolában a község polgármestere, Szalai Szabolcs és Derekasné Orosz Andrea igazgatónő fogadott nagy szeretettel bennünket. Bemutatták településüket és a gyönyörűen felújított, kibővített iskolát. Hazaérkezve még néhány iskolatörténeti előadás várt ránk a fiatalok előadásában, majd egy rövidfilmet néztünk meg a Szent László Gimnázium történetéről *Kőbe zárt angyalok* címmel. Mezőkövesd város önkormányzata, civil szervezetei szeretettel fogadták és támogatták az Ifjúsági Honismereti Akadémia résztvevőit. Nagyon köszönjük a következő önkormányzatok, cégek és magánszemélyek segítségét, támogatását: Borsod-Abaúj-Zemplén Megye Önkormányzata, Miskolc Megyei Jogú Város Önkormányzata, Bogács Község

Önkormányzata, Bükkábrány Község Önkormányzata, Tard Község Önkormányzata, Szomolya Község Önkormányzata, Bayer Róbert Középiskolai Kollégium, Szent László Gimnázium, Széchenyi István Szakképző Iskola, Mezőkövesdi Média Nonprofit Kft, Agrár-Coop KFT Húsüzeme, Bakai Kft, Grafit Reklám Dekor Kft, Közalkalmazottak és Köztisztviselők Nyugdíjas Klubja, Magyar Máltai Szeretetszolgálat Mezőkövesdi Önkéntes csoportja, Matyó Nagymamaklub Egyesület, Matyó Népművészeti Egyesület, Matyófüldi Alkotók és Művészetpártolók Egyesülete, Mezőkövesd Közkinccsár Nonprofit Kft, valamint Bollók Mátyásné, Hajnerné Tóth Ágnes, Istókné Pap Katalin és Josef, Koncz Józsefné, Mezei Józsefné, Molnár János, Pető László és Seszták Sándor.

Az Ifjúsági Honismereti Akadémia résztvevői

Novemberben megszerveztük a Zrínyi Gimnáziummal a Marjalaki Kiss Lajos helytörténeti vetélkedőt az I. világháborúval kapcsolatosan. Sajnos a vártnál kevesebben jelentkeztek. Első helyezett a Sajtószentpéteri Kossuth Lajos Általános Iskola Móra Ferenc Tagiskola csapata volt. Felkészítő tanáruk Román Péterné.

Meghirdettük a 44. (2015/16. évi) Istvánffy Gyula Honismereti Gyűjtőpályázatot. Kiemelt témakörként a *20. századi sorstragédiákat* (háborúk, málenkij robot és más munkatáborok, kitelepítések, megtorlások) jelöltük meg.

Fontosabb rendezvényeinkről a helyi média rendszeresen tudósított.

2016 -----

2016. március 3-án közgyűlést tartottunk a II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtárban, ahol Dr. Nagy László elnökségi tag előterjesztésében elfogadtuk az **Alapszabály** törvényi előírásoknak megfelelő módosítását, melyet a Miskolci Törvényszék 2016. július 27-én nyilvántartásba vett. Ugyancsak a közgyűlésen értékeltük Egyesületünk 2015. évi munkáját és megvitattuk a 2016-os terveket. Tisztelettel emlékeztünk Dr. Dobrossy István történészre, a megyei levéltár nyugalmazott igazgatójára, aki 2015. május 26-án elhunyt. A Zrínyi Ilona Gim-

názium tanulója, Sasvári Delfin a *Ha folyóvíz volnék* című népdalt énekelte el. Ez után Dr. Gyulai Éva történész, egyetemi docens előadását hallgattuk meg *Borsod vármegye főorvosai (1750–1840): Trangus Illés, Domby Sámuel, Benkő Sámuel, Szathmári (Paksi) József* címmel.

Honismereti kiadványok könyvbemutatóját 3 alkalommal tartottunk az év során. Április 14-én a barkósági kiállításához kapcsolódva Alabán Péter bemutatta az általa szerkesztett *Studia Barakonum* 3 kötetét, majd megismerhettük Bánfalvi László *Évszázadok a Bükki Hegyháton* című helytörténeti könyvét. Június 6-án a II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtárban a Magyar Nyelv Múzeuma *Múzsák kertje* című könyvsorozatát mutatta be Nyiri Péter, a Magyar Nyelv Múzeumának igazgatója. Június 9-én a Herman Ottó Múzeumban három honismereti könyv bemutatására került sor: Pósa Lajos kötetek, bemutatta Homoly Erzsébet; Király Lajos erdőmérnök életútja, Bemutatta Dr. Király Béla; Petruskó Norbert: Zenekar a tize(negye)diken, bemutatta: Darázs Richárd.

Akikre büszkék vagyunk – Vass Tibor

Egyesületünk ebben az évben ünnepelte egyesületi alakulásának 20. évfordulóját. Ebből az alkalomból április 18-án került sor a II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár előadótermében az **Akikre büszkék vagyunk** címmel megrendezett ünnepi programunkra, a Béla Mátyás-díjasok és az Istvánffy-díjasok találkozója. A találkozóra azokat az elismert helytörténeti kutatókat hívtuk meg, akik 1996–2015 között kiemelkedő honismereti tevékenységük alapján megkapták a legmagasabb országos elismerést, a Béla Mátyás-díjat, valamint helytörténeti kutatások elismeréseként a legmagasabb megyei díjat, az Istvánffy-díjat. A vendégek beszéltek pályájuk alakulásáról, hogyan kapcsolódtak be a helytörténeti kutatásba, szó esett a múlt eseményeiről, az útkeresésről, a motivációkról, jelenlegi tervekről és a fiataloknak szánt útmutatásról. Az elő-

adók: Dr. Viga Gyula egyetemi tanár, Miskolci Egyetem; Fehér József, nyugalmazott múzeumigazgató Sátoraljaújhely; Laki-Lukács László, néprajzi gyűjtő, könyvtáros, helytörténeti kutató, Edelény; Dr. Csorba Csaba nyugalmazott egyetemi decens, Budapesti Tanárképző Főiskola, Hadobás Pál, az Edelényi Művelődési Központ és Könyvtár vezetője. Levélben üdvözölte a megjelenteket Dr. Kovács Dániel egyetemi tanár Budapestről és É. Kovács László, festőművész, honismereti kutató Gömörszőlősről. A résztvevőknek lehetőségük volt beszélgetni is az előadókkal. Úgy gondoljuk, életútjuk bemutatásával felhívták a fiatalabb nemzedékek figyelmét arra, hogy nemzeti örökségünk, hagyományaink megőrzése erkölcsi kötelességünk.

2016. április 22-én, Budapesten, a *Fiatalok a Polgári Magyarországért-díj* ünnepélyes átadására került sor. Nagy örömünkre a díjazottak között szerepelt a Honismereti Szövetség is. Az ünnepélyes díjátadón megyénkbeli Elek Józsefné Farkas Emőke tanárnő a Fáy András Görögkatolikus Szakközépiskola három diákjával (Szendrei Andrienn, Ster Ákos és Pelek Dávid) vett részt, akik helytörténeti versenyeken, valamint az Ifjúsági Honismereti Akadémián, Mezőkövesden bizonyították, hogy lelkesek és aktívak a honismereti munkában.

Szeptember 29-én szerveztük meg a megyei honismereti körök és kutatók konferenciáját Miskolcon **Honismereti kutatók napja** címmel. Ennek téma a legújabb helytörténeti kutatások eredményei B-A-Z megyében, a helytörténeti kutatások módszerei és legújabb eredményei voltak. A rendezvényt Dr. Lukács Irén, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Kormányhivatal főigazgatója nyitotta meg, kiemelte az egyesület munkájának jelentőségét: „Az egyesület fontosnak tartja a múlt értékeinek kutatását, megőrzését, Kossuth Lajos szavaival élve: a múlt a jövőnk tükré, a múlt hagyományait és értékeit a jövőnek kell megőriznünk”. Debreczeni-Droppán Béla, a Honismereti Szövetség elnöke nyitóbeszédében köszöntötte az Egyesületet 20 éves fennállása alkalmából. A Honismereti Szövetség nevében megköszönte az eddig végzett kiváló honismereti-helytörténeti munkát, külön értékelt az egyesület által szervezett rendezvényeket, a honismereti táborokat, a Herman Ottó Múzeummal közösen indított pályázatokat és versenyeket, az eddig több éven át megjelentett Szülőföldünk periodikát. „Nagyon fontosak ezek a hagyományra érett szervezések, folytatni kell hasonló színvonalon a munkát, az eddig eltelt időszaknak komoly értéke van” – mondta. Az egyesület 20 éves fennállása alkalmából a Honismereti Szövetség jubileumi oklevelét adta át.

A nyitóbeszéd után Dr. Tóth Arnold etnográfus, a Herman Ottó Múzeum igazgatóhelyettese, Dr. Gyulai Éva történész, a Miskolci Egyetem Történettudományi Intézetének docense, Dr. Csorba

Csaba történész, a Budapesti Tanárképző Főiskola nyugalmazott egyetemi docense, valamint Dr. Rémiás Tibor történész, a Honismereti Szövetség alelnöke tartottak előadásokat. A konferencia második részében a honismereti tapasztalatait, nehézségeit és a helytörténeti értékek, hagyományok gyűjtésének módszertanát vitatták meg a résztvevők.

Jubileumi emléklap az egyesület 20 éves fennállása alkalmából

A *Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Egyesület 20 éve* című kiállítást a könyvtár első emeletén Debrezzeni-Droppán Béla nyitotta meg. A 14 kiállítási tablón egyesületünk eddig eltelt időszakában lezajlott programokat mutatta be gazdag képi anyaggal tablón. A kiállítás kurátora Dr. Bodnár Mónika, munkatársai Titkos Sándorné és dr. Székelyné Forintos Judit. A megnyitó beszédet követően Dr. Bodnár Mónika a tageszerveletek részére felajánlotta a kiállított anyagot további bemutatásra. A kiállítás 3 hétig volt látható.

Ugyanezen a rendezvényen értékeltük a 2015–2016. évi Istvánffy Gyula Honismereti Gyűjtőpályázat dolgozatait. A beérkezett dolgozatok az előző évek gyakorlatának megfelelően az idén is szakmai bírálaton estek át. A pályaműveket két kategóriában díjaztuk: felnőtt és ifjúsági kategória. A bíráló bizottság tagjai: Dr. Bodnár Mónika, Dr. Tóth Arnold, Titkos Sándorné, Dr. habil. Fazekas Csaba, Ph.Dr. Spóner Péter, Békési Gábor, Hazag Ádám és Vámosi Katalin voltak. Az Istvánffy Gyula Honismereti Gyűjtőpályázatra a korábbiaknál jelentősen több, összesen 71 pályázat érkezett, ebből 48 a felnőtt kategóriában, 23 az ifjúsági pályázat. Érkezett két zenei pályázat, ezeket külön értékeltük. Az eredményesen pályázók díszokleveleit és a díjakat, jutalmakönyveket Dr. Tóth Arnold, a Herman Ottó Múzeum igazgatóhelyettese és Titkos Sándorné, az egyesület elnöke adták át.

Az '56-os forradalom 60. évfordulóján négy helyszínen, Bükkábrányban, Sajópetriben, Miskolcon, a Zrínyi Gimnáziumban és 2017-re áthúzódnóan Sajóbabonyban mutattuk be az egyesület 10 tablóból álló kiállítását.

Részt vettünk több megyei honismereti rendezvényen, ahol honismereti, helytörténeti előadásokat tartottunk (Encs, Ózd, Perkupa, Miskolc, Magyar Kultúra Napja, könyv-bemutatók), valamint várostörténeti vetélkedőn a 60 éves Tiszaújvárosban, ahol a zsűri munkáját segítettük. Egyesületünk vezetősége háromszor ülésezett (február 10, március 3, szeptember 5). Egyesületünk tagja, Burdigáné Csoma Mária honlapunkat (borsodhonismeret.lapunk.hu) immár ötödik éve folyamatosan működteti és frissíti. Az elnökség nevében köszönetet mondtunk értékes munkájáért.

Részt vettünk a Kiadványszerkesztők Országos Konferenciáján, Berettyóújfalun (4 fő), a III. Hon- és Népismereti Konferencián Pécsen (5 fő) és a Honismereti Akadémián Makón (9 fő). Itt kapta meg a Honismereti Szövetség Dicséző Oklevelét Dr. Bodnár Mónika és Alabán Péter, valamint segítő munkájáért Dr. Tóth Arnold. Két utóbbi a miskolci rendezvényünkön vette át.

Dr. Bodnár Mónika átveszi az oklevelet Makón

Alabán Péter átveszi az oklevelet

Dr. Tóth Arnold átveszi az oklevelet

HONISMERET ÓZDON

Dörör Istvánné Vass Zsuzsanna

55 évvel ezelőtt, 1962. november 9-én kezdődött el Ózdon a honismereti munka. Néhány jó barát, történelem iránt érdeklődő munkatárs, Ózd település és a vasgyár múltjának kutatója egymásra találtak. Az országos Szövetség nyomdokaiba lépve megalakították a Múzeum Baráti Kört az észak-borsodi településen.

A lelkes csoport motorja idősebb Dobosy László, a helyi szakmunkásképző igazgatója lett. Munkáját segítették a kollégák, a barátok, és a megyei Herman Ottó Múzeum munkatársai is. Később az iskola tanulói is bekapcsolódtak a gyűjtőmunkába. Céljuk az volt, hogy összegyűjtsék a település és a vasgyár tárgyi és szellemi emlékeit, majd az elgondolást tett követte. Minden szabadidejüket a honismereti munkára fordították. Megtervezték és felosztották a munkát egymás közt, ki-ki érdeklődési körének megfelelő munkába kapcsolódott be és ott aktívan tevékenykedett. Klubfoglalkozás keretében havonta beszámoltak, ki hol tart a gyűjtőmunkában. Nem voltak egymásra féltékenyek, egymást segítettek és biztatták a további munkára. Őszintén örültek egymás sikereinek. Id. Dobosy László régészet, helytörténet, id. Vass Tibor gyártörténet, dr. Faggyas István néprajz, Veszeloovszky Viktor Bolyok és a vasgyár története, Adorján Lajos néprajz, néptánc és

Sajóvárkony története terén végzett kutatásokat, Czakó Gyula titkár remek szervezője lett csoportnak. Egyre többen csatlakoztak hozzájuk, volt közöttük orvos, jogász, pedagógus, kohászati dolgozó. Kezdetben autodidakta módon dolgozták fel a gyűjtött anyagot. Nem restelltek segítséget kérni a HOM szakembereitől. Előadásokat szerveztek a vasgyár művelődési házában, a csodálatos Olvasóban. Lajos Árpád, Fügedi Márta és több jeles kutató segítette munkájukat.

Az Olvasó épülete napjainkban

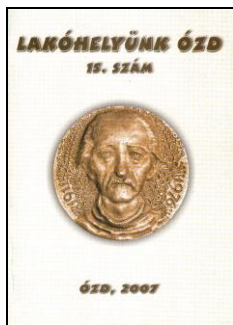
Az ózdi Olvasó Honismereti Kör alapító tagjai

Én 10 éves gyermekként a kezdetektől részt vettem ezeken az előadásokon, ahová édesapám, id. Vass Tibor vitt magával. Távlati célja az volt a Baráti Körnek, hogy ismét legyen múzeum Ózdon. (A régi gyűjtemény a faluban, a bútorbolt helyén volt elhelyezve. Ám miután kezelője Egerben kapott munkát, magával vitte a gyűjtött anyagot.)

Id. Vass Tibor

A Baráti Kör tagjai minden hétvégén kirándulást szerveztek. Kezdetben Ózd és környékét, majd a megyét, később az egész országot bejárták. A jól szervezett programot a múzeumok látogatásán kívül túrázással, szalonasütéssel, fürdőzéssel és jóízű beszélgetésekkel ték. Sok új barátot szereztek a kirándulások alkalmával. Összebarátkoztak a meglátogatott településeket jól ismerő helytörténészekkel, volt, ahová többször is visszatértek (Borsodnádásd, Putnok, Kelemér, Gömörszőlős, Dédestapolcsány, Rudabánya, Miskolc, Ómassa, Szerencs, Sárospatak, Salgótarján, Balassagyarmat, Szécsény...). A kirándulásokon fényképeket készítettek, és a szerzett tapasztalatokból fényképpel illusztrált, kezdetben fénymásolással készült kis füzeteket adtak ki, majd egyre igényesebb kiadványok kerültek ki a szerkesztőbizottság (Czakó Gyula, id. Dobosy László és id. Vass Tibor) kezéből. A kohászati vállalat és a helyi nyomda is segítette munkájukat. A kiadvány később *Lakóhelyünk Ózd* nevet kapta. Az évente megjelenő

A Baráti Kör kiadványa

kiadványt a HOM igazgatója lektorálta és ajánlotta az olvasóknak. (Napjainkban is létezik a kiadvány. A megjelenése komoly anyagi terhet ró az utódokra.) A Lakóhelyünk Ózd 1970-től jelenik meg. Ez egy jól szerkesztett, állandó rovatokkal megjelenő kiadvány, amely színes képet ad a településen folyó honismereti munkáról.

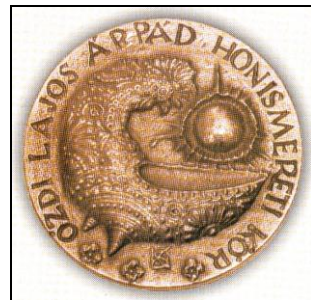
A Baráti Kör tagjai a gyűjtött munkáikkal részt vettek a megyei és az országos néprajzi gyűjtőpályázatokon, ahol előkelő helyezéseket értek el. A pályamunkák olyan tartalmasak és jól szerkesztettek voltak, hogy közülük több könyv alakban is megjelent.

1979-től Nagy Károly lett a kör elnöke. Az ő nevéhez fűződik a jázsági testvér körökkel való jó kapcsolat kialakítása. A Baráti Kör által összegyűjtött tárgyi emlékekből rendszeresen kiállításokat rendeztek. Melyet a település lakossága örömmel látogatott.

Dr. Faggyas István és Nagy Károly

1986-ban, születésének 75. évfordulóján Lajos Árpád nevét vette fel a kör, hiszen a jeles néprajzos a környéken végzett gyűjtéseket, és egy időben Domaházán élt. 37 éve minden évben honismereti pályázatot ír ki fenntartónk, felnőtt és ifjúsági kategóriában. A pályázati kiírás témajavaslattal segíti a pályázókat, évfordulókat tartalmazó melléklete is van. A pályamunkákat a megyei HOM történészei bírálják el. Emlékplakettel, pénz- és könyvjutalomban részesülnek a legjobb pályamunkát készítő. A pályázatok egy példánya bekerül az időközben létrejött Városi Múzeum Adattárába. Az Istvánffy Gyula Megyei Honismereti Pályázatra is továbbküldjük a pályamunkákat, ahol szép sikereket érünk el napjainkban is.

Emlékplakett

Többen vagyunk – (ifj. Dobosy László, ifj. Vass Tibor és jómagam Döbör Istvánné Vass Zsuzsanna) – akik szüleinktől örökségként vettük át a honismereti munkát, s ezt örömmel végezzük napjainkban is. Apáink örökségét visszük tovább, „A hely, ahol élünk...” rendezvénysorozatunk 12 éve indult útjára. Itt az Ózdról elszármazottak mutatkoznak be, pl. Dr. Paládi-Kovács Attila, †Dr. Roska Tamás, Dr. Győri Kálmán, Peták István és mások, valamint Ózd és térsége múltját kutatók, mint Dr. Veres László, †Dr. Csiffáry Gergely, Dr. Bodnár Mónika, Dr. B. Kovács István. Értékes előadásokkal gazdagítják a honismeret iránt érdeklődő közönséget. Népszerű rendezvényeinkre sokan ellátogatnak. A helyi tv ajánlja és megőrökíti tevékenységünket.

Elődeink autodidakta módon, de nagy lelkesedéssel végezték munkájukat. Ma egy szakmailag jól felkészült, művelt utánpótlás csapat bontogatja szárnyait. (Alabán Péter, Dr. Nagy Péter, Kovács-Veres Tamás és mások). Örülünk, hogy van utánpótlás, lesz, aki tovább viszi a honismereti munkát.

10 ÉVES AZ ABAÚJI HONISMERETI ÉS HELYTÖRTÉNETI EGYESÜLET

Horváth Csabáné

„Az ember szíve mélyén örökké odavaló, ahol született.”
(Tamási Áron)

A mi szűkebb hazánk Abaúj, ahová szívünk mindig visszahúz, az 1000 éves nagy múlttal rendelkező festői szépségű táj. Nevét Abaújtól, mások szerint Aba magyar királyunktól származtatják. A Hernád-völgyét Regéc, Füzér, Szalánc, Boldogkő hegyei övezik, melyek hajdan váraikról voltak híresek. Telkibánya hegyei aranyban, Kassa hegyei rézben bővelkedtek. A középkorban a Hernád-völgy Szikszótól Kassáig terjedő szakasza Magyarország gazdasági centrum térsége volt. Nagy szerepe volt az alföldi tájak és a Felvidék árucseréjében. Történelmi múltja is gazdag, Aba nemzetség, Rákócziak ősi földje, itt született Rákóczi Zsigmond (1544). Minden korban éltek itt olyan lelkes lokálpatrióták, akik érzellemmel kötődtek a vidékhez, nem hagyták veszni a múltat, igyekeztek megismerni szülő, lakóhelyüket, felkutattak híres embereket, le is jegyezték az utókor számára. Falumonográfiák, kis füzetek jelentek meg, átfogóbb könyvek: Abaúj-Torna vármegye (1935), Hernád menti táj, Hernád menti emberek (1960), a települések rövid leírását, Csoma József könyve: Abaúj-Torna vármegye nemesi családai (1897) címer- és családtörténet tartalmazzák.

A honismereti mozgalom szelét a sárospataki diákok hozták magukkal, akik dr. Újszászy Kálmán teológiai professzor útmutatásai alapján népműveléssel, művelődéstörténettel foglalkoztak, járták a falvakat, cserkészkedtek. Felismerték, hogy a népi hagyomány nem feledésre méltó, hanem érték, közös értéktáró, megőrző, ismereteket közvetítő munkát folytattak. Meg kell említenem Szabó Sándor, Petró András és a Gulyás testvérek nevét. Tevékenységüket a Hazafias Népfront keretén belül folytatták 1989-ig. A Szabó házaspár 1977-ben megnyitotta a Helytörténeti Gyűjteményt Encsen, ahol a nyolcvanas évektől szakköröket is működtettünk általános iskolás és gimnáziumi tanulók számára. Sok örömben volt részünk, pályázatokat írtunk. 1985-ben Forrón megnyílt az Abaúji Múzeum, és megalakult az Abaúji Múzeum Baráti Köre (2009) Szalipszki Péter vezetésével. Ezek voltak az előzmények.

Egyesület létrehozásának gondolatát Evva Margit vetette fel, mintegy 50 fő kapott meghívót a megbeszélésre. Örömmel üdvözöltük a javaslatot és rögtön meg is szavaztuk az egyesület létrejöttét. Az alakuló közgyűlésünk 2007. január 24-én volt, helyszíne az akkori Petőfi Sándor Általános Iskola volt

Encsen (Petőfi út 18.). 30 fővel létrejött az Abaúji Honismereti Egyesület, elnöke Evva Margit, titkár Szinyéri János, elnökségi tagok Horváth Csabáné, Nagy László, és Szalipszki Péter. Változás csak a titkárok személyében történt, Szinyéri Jánost követte Rác Lászlóné, majd Kércsi Tibor. 2007. április 12-én elfogadtuk az Egyesület Alapszabályát, megfogalmaztuk célját, feladatát: Abaúj helytörténete, emlékeinek ápolása, kulturális, irodalmi, néprajzi hagyományok kutatása, megismertetése, a honismeret terjesztése az ifjúság körében, segíteni az iskolai oktatást, kapcsolattartás az Abaújban működő hasonló célú szervezetekkel, kapcsolat keresése határon kívül (Kassa, Szepesi), rendezvények, előadások, kiállítások szervezése, pályázatokon való részvétel.

Egyesületünk talán a legfiatalabb az országban, mégis tallóznom kell a gondolatomban, a rengeteg megmozdulásunkból melyiket említsem. Tevékenységünk három téma köré csoportosíthat: konferenciák, emlékülések, az egyesület kapcsolata az iskolákkal, „Kurek” teadélutánok.

Konferenciák, emlékülések

A tudományos konferenciákat, emléküléseket nevezetes évfordulókhöz kapcsolódva, kiállítással egybekötve rendeztük. Első konferenciánkat *A történelem segédtudományai az európai Unióban határok nélkül* címen a *Magyar Heraldikai és Genealógiai Társasággal* közösen rendeztük 2008. május 16-18-án. Helyszíne Encs és Abaújdevecser volt. A konferencián megemlékeztünk Csoma József heraldikus, régész-születésének 160. évfordulójáról. 16 magyar és külföldi előadó közreműködésével dr. Pandula Attila, dr. Berentély Iván, dr. Draskóczy István, dr. Csorba Csaba előadását és további 12 kiváló előadót hallottunk. A rendezvényhez gratulált Pálincás József, az MTA akkori elnöke, aki az Egyesület működéséhez további sikereket kívánt.

2010. szeptember 11-én az *Abaúji Szabadegyetem* című rendezvényünket a Kazinczy Ferenc Társasággal közösen szerveztük. Az 1. napon Fony volt a helyszín, ahol a Felvidék és a felvidéki magyarság helyzete témában hengzottak el előadások. A 2. napi eseményeknek Zsujta adott otthont, ahol Zsujtai András (1696-1768) tudós, történetíróról emlékeztünk meg. A 3. nap eseményeinek voltunk mi a gazdái Abaújdevecserben, ahol Trianon és az abaúji kastélyok, ezen belül is kiemelten a Fáy család

Abaujdevecserben volt a téma. Előadók voltak: Orémus Zoltán, Fehér József, Kiss Endre József, dr. Csorba Csaba. A rendezvény idejére kiállítás nyílt az abaujdevecseri asszonyok kézimunkáiból.

Abauj-Rákóczi Konferencia, 2013. június 8.

2013. június 8-án került sor az *Abauj-Rákóczi konferenciára*. A konferencia témája: 310 éve kezdődött a Rákóczi szabadságharc és Abauj 1000 éves. Ekkor is nyitottunk egy kiállítást Báthory Gábor halálának 400. évfordulójára emlékezve. Koszorúzás és ünnepi műsor volt az encsi Rákóczi szobornál, ahol közreműködött az Országos Tárogató Találkozó mintegy félszáz tagja.

"Gabriel princeps" – Báthory Gábor halálának 400. évfordulójára készült kiállítás

2015. június 26-án az első világháború kitörésének 100. évfordulója és a II. világháború áldozatainak emlékére rendeztünk egy emlékülést. A *nagy háború magyar szemmel* című előadást Rémiás Tibor tartotta, előadások hangzottak még el *Kassa bombázásáról, Katonák Isonzónál, A II. világháború eseményei Abaujban*. Előadások közben a *Halom Dalkör* (Bodroghalom) katonadalokat énekelt. A rendezvény tematikájának megfelelő kiállítást is nyitottunk. Itt jegyzem meg, hogy dr. Rémiás Tibor szervezésében Egyesületünkben kettő ellátogathattunk Galíciába, a katonatemetőkbe.

Nagyobb szabású rendezvényünk volt még 2010-ben a Borsod-Abauj-Zemplén megyei honismereti egyesületek és körök találkozója. Debreceni-

Droppán Béla megdicsérte Evva Margitot a kezdeményezésért.

2012. december 3-án, Béres Ferenc születésének 90. évfordulójára rendeztük az egész estét betöltő Béres Ferenc Emlékestet. Ez a rendezvény vonzotta a legtöbb érdeklődőt, több mint 300 résztvevőt. Béres Ferenc életét Rakaczki József tanár ismertette. A rendezvényen közreműködött a pedagógus énekkar, református kórus, a Szent László Katolikus Általános Iskola táncosai, a Zrínyi Ilona Általános Iskola hangszeres szolistái.

Egyesületünk kapcsolata az iskolákkal

„A múltat tiszteld, s jelent vele kösd a jövőhöz.”

(Vörösmarty Mihály)

Kiemelten fontosnak tartjuk a fiatalok bevonását a lakóhely történetének feltárására és annak ápolására. Az ifjúság a jövőnket jelenti, nem mindegy, hogy ismerik-e, tisztelik-e szűkebb hazájuk történetét. Egyesületünk megalakulásakor felvettük a kapcsolatot a környék iskoláival és tanulóival. Évente találkozót terveztünk a tapasztalatok kicserélésére, ha kell, szaktanácsot adunk. A cél, hogy minél jobban ismerjék meg a tanulók a lakóhelyük történetét, gyűjtsenek mondákat, néphagyományokat, keressenek fel történelmi emlékhelyeket, tájházakat, múzeumokat. A vetélkedőket is ennek szellemében szerveztük Rácz Lászlónéval. 2009 novemberében került sor az első ifjúsági vetélkedőnkre *„Szűkebb hazám Abauj”* címmel, ahol a tanulóknak saját településeiket kellett bemutatni. A diákok sokoldalúan felkészültek, hagyományos öltözkébe öltözve mutatták be a település történetét, előkerültek képek, diák, hangszeresek a népdalok bemutatásához.

2010. szeptember 25-én *Abauji Ifjúsági Találkozó* címen szakmai napot szerveztünk, ahol Titkos Sándorné beszélt az iskolai honismeret szerepéről az oktatásban. Előadások hangzottak el Abauj vármegyéről, Károli Gáspárról, szájhagyomány és írott történelemből. Előadók voltak Evva Margit, Sipos Vizaknai Gergely, Szalipszki Péter. Előadás közben abauji népdalokat tanítottunk. A felnőtt előadókat a diákok követték: Bialkó Bianka, Blaskó Zsófia, Mátyás Bálint. A tanácskozást a telkibányai tanulók műsora és táncműsor zárta.

2013. október 5-én *„Abauj szeretlek”* címmel szerveztünk vetélkedőt. A tanulóknak kétoldalas dolgozattal kellett nevezni. Első feladat egy műemlék (vár, templom, kastély) bemutatása volt. Legnehezebb feladatnak a tesztlap kitöltése bizonyult, melyben számot kellett adni Abauj történelméről, vaktérképen földrajzi ismereteikről. Abauji költőktől verseket szavaltak, abauji népdalokat énekeltek. Vilámkérdésként tájjellegű szavakat kellett megmagyarázni. A tanulók szeretnek kutatni, felfedezni a világot, csak lelkes nevelők kelljenek hozzá. *„A jó iskola*

mind a népre, mind az államra áldást és boldogságot hoz.” (Tessedik Sámuel) Itt mondok köszönetet a következő iskoláknak és tanároknak, akik kimagasló eredményt nyújtottak Telkibánya: Czuczor Tamásné, Gönc: Palánczné Sipeki Andrea, Encs: Rácz Lászlóné. Reméljük, hogy a közös tevékenységünk hasznos volt, sikerült hozzájárulnunk a tanulók helytörténeti ismereteinek gyarapításához, így jobban szeretik, tisztelik azt a tájat ahol születtek.

„Kurek” teadélutánok

Az Egyesület tagjai havi rendszerességgel összejönnek az encsi Kurek Panzióban. Megemlékezéseket tartunk aktuális történelmi eseményekről, pl. az 1848/49-es szabadságharc 160. évfordulója (2009), a Rákóczi szabadságharc lezárásának 300. évfordulója (2011), az 1956-os forradalom és szabadságharc 60. évfordulója. Honismereti előadások hangzottak el (Hadobás Pál: *A honismeret története megyénkben*, Rémiás Tibor: *Torna vármegye*, Titkos Sándorné: *Bél Mátyás*). Megismerhettük Abaújban élt híres emberek életét (II. Rákóczi Ferenc, Zrínyi Ilona, Lorántffy Zsuzsanna). Előadás hangzott el híres abaúji épületekről (dr. Csorba Csaba), néphagyományokról (dr. Bodnár Mónika). Az előadásokat a helyi iskolák tanulóinak szavalatai, dalai színesítették. A 10 év alatt megtartott, mintegy 50-60 előadásból csupán egy párat emeltem ki az illusztráció kedvéért. Köszönjük a Kurek házaspár vendégszeretét és az illatos finom teákat.

Említést érdemelnek még állandó rendezvényeink, ilyenek a Magyar Kultúra Napja (január 22.), Honismeret Napja (március 22.), Rákóczi Ferenc születésnapja (március 27.), Költészet Napja (április 11.), Összetartozás Napja (június 4.), Karácsonyest. Két kirándulást is szerveztünk az encsi református egyházzal közösen. Az egyik alkalommal református templomokat látogattunk meg Abaújban, a másik alkalommal Kassára, Európa kulturális fővárosába látogattunk.

Kiadványaink

Megjelentettük két konferenciánk előadásait *A történelem segédtudományai az Európai Unióban* (2009) és *Rákóczi-Abaúj konferencia* (2013) címmel.

Már 3 éve működött Egyesületünk, amikor az egyik vezetőségi ülésünkön felvetődött, hogy tevékenységünket írásban is rögzítsük, és szélesebb körben terjesszük. Így született meg az *Abaúji Hírharang* ötlete. Dr. Ódor Ferenc az akkori Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Közgyűlés elnöke is köszöntötte első kiadványunkat 2010 szeptemberében: *„Nagy öröm számomra, hogy elkészült a kiadvány az Abaúji Honismereti és Helytörténeti Egyesület lapja.*

Az egyesület Abaújért végzett kitartó munkája, rendezvényei, az elmúlt évek alatt kivívták a szakma és az emberek elismerését.” Hírharangunk félévente jelenik meg 6 oldalon, felelős kiadója Evva Margit, szerkesztője dr. Nagy László. Az újság tartalmaz tudományos cikkeket, rendszeresen tájékoztatunk az eseményekről, tudósítunk rendezvényekről, pályázati-és versenykiírásokat közlünk, félévente beszámolunk elvégzett munkánkról. Lehetőséget biztosítunk Egyesületen kívüliek számára is egy-egy cikk megjelentetésére. Így ismertették az iskoláik névadóinak életét: Ilosvai Selymes Péter (Abaújszántó), Béres Ferenc (Krasznokvajda), Dayka Gábor (Méra), II. Rákóczi Ferenc (Felsővadász), Szepsi Csombor Márton (Telkibánya), Károli Gáspár (Gönc).

Egyesületünkről hírt adunk még a Kazinczy Ferenc Társaság Hírlevelében valamint a Kulcsban (a B-A-Z Megyei Önkormányzat magazinja), továbbá a borsodhonismeret.lapunk.hu weboldalon.

Tagjaink honismereti pályázatokon vesznek részt. Az Istvánffy Gyula Gyűjtőpályázatra Evva Margit, Horváth Csabáné, Rácz Lászlóné nyújtott be pályamunkát. A Palóc pályázatra (Kárpát-medence) több diák küldött be dolgozatot, Bialkó Bianka 2008-ban különdíjat nyert. Egyesületünkben 2-3 fővel részt vettünk a Honismereti Akadémiákon és más egyesületek rendezvényein.

A tagsági díjából és az 1%-ból Egyesületünk működését nem tudjuk biztosítani, rendezvények költségeit pályázati úton nyerjük. Támogatóink: Emberi Erőforrások Minisztériuma, B-A-Z Megyei Önkormányzat, Encs Város Önkormányzat.

Kapcsolatokat ápolunk az Országos Honismereti Szövetséggel; a B.-A.-Z. Megyei Honismereti Egyesülettel, az ózdi Lajos Árpád Honismereti Körrel, a Kazinczy Ferenc Társasággal, a Rákóczi Szövetség encsi tagozatával, a térség (pl. Köröm, Hidasnémeti) honismerőivel, valamint Encs Városi Művelődési Központ és Könyvtárral. Személy szerint kell köszönetet mondanunk azoknak, akik anyagilag, vagy tartalmas előadásokkal gazdagították egyesületünk életét: Dr. Ódor Ferenc, Fehér József, Kiss Endre József, Bojtor István, dr. Csorba Csaba, Nyiri Péter, Debreczeni-Droppán Béla, Titkos Sándorné, dr. Bodnár Mónika.

A Hernád-völgy és a Csereháti dombvidék társadalmi, gazdasági értelemben az ország periferiája, de az emberekben él a táj szeretete, identitástudata, kötődése. *„A Hernád-völgyi kultúrtáj, az épített környezet, őseink törekvéseinek értékes dokumentumai, történelmi örökség. Az örökség védelme, fejlesztése és gazdagítása minden nemzedék kötelessége.”* (dr. Frisnyák Sándor) Eredményeink a folyamatosan és önzetlenül végzett, honismereti elkötelezettségből végzett munka eredményei.

„Nem mindig lehet megtenni, amit kell, de mindig meg kell tenni, amit lehet.” (Bethlen Gábor)

GONDOLATOK AZ ISTVÁNFFY GYULA HONISMERETI PÁLYÁZAT KAPCSÁN

Csirmazné Cservenyák Ilona

Az elmúlt évben, amikor Agócsné Halász Andrea a mezőkövesdi Matyó Múzeum vezetője felkért, hogy a soron következő múzeumi rendezvényen, mely a „Megőrző emlékezet” címet viseli, Istvánffy Gyula Honismereti Pályázatáról beszéljek, kicsit gondolkodóba estem. De hamar rá kellett jönnöm, hogy mi sem bizonyítja jobban a „megőrző emlékezetet” mint az, hogy több mint 50 éve folyamatosan felszínen tartja, és nem hagyja feledésbe menni a kiváló néprajztudós és kutató nevét ez a megyei honismereti pályázat.

1960-ban vetődött fel a gondolat az akkori, helytörténettel foglalkozó szakemberek részéről, hogy a következő évben lesz Istvánffy Gyula halálának 40. évfordulója, s nehogy feledésbe menjen a város szülöttének a neve! Emléket kell állítani annak az embernek, aki a megye néprajzkutatását szívügyének tekintette. Fáradtságot nem ismerve járta a falvakat, figyelve a népek életét, szokásaikat, hagyományait, feltárva felbecsülhetetlen értékeiket. Köztük a matyó nép életét is, hiszen az ő tollából jelent meg 1897-ben „*A matyó nép élete*” című monográfia.

De nem csak a név és a hozzá kapcsolódó személy emlékezetének megőrzése volt a cél, amikor 1961-ben meghirdették az első honismereti pályázatot. Az a sok érték, melyek a borsodi parasztember szokásaiban megfogalmazódnak és emlékezetében élnek, mind érdemesek a leírásra, az utókornak való átörökítésre. Ennek érdekében a B-A-Z megyében működő honismereti körök, a Hermann Ottó Múzeum, a B-A-Z Megyei Levéltár, a megyei és városi könyvtárak helytörténettel foglalkozó szakemberei, az általános és középiskolák tanárai, az egyházak együttműködésének megnyerésével törekedtek céljaik elérésére. Hogy ez megvalósuljon, szakmai konferenciákat, tanácskozásokat és honismereti gyűjtőpályázatokat írtak ki, a megyei múzeum szakembereinek irányításával.

„*Lajos Árpád és Bodgál Ferenc, mindketten miskolci muzeológusok, hozták létre az önkéntes gyűjtők megyei hálózatát. Tevékenységük eredményeként az 1960-as évek elejére már 120 önkéntes honismereti gyűjtő volt megyénkben*” – olvashatjuk Dr. Rémiás Tibor muzeológus írásában. Mindennek az lett az eredménye, hogy 1962-ben az Istvánffy Gyula névvel fémjelzett pályaműveket már értékelni tudták, és a legjobbakat ünnepélyes keretek között díjazták.

Az értékes pályaművek láttán felbuzdulva a következő évben is meghirdették a pályázatot. Ennek nagy jelentősége volt az egész megyében, hiszen olyan addig ismert és ismeretlen személyek, klubok, körök kerültek a látókörbe, akik egy-egy falu szokásait, krónikáit örömmel összegyűjtötték, lejegyezték. Több helyen e felhívás eredményeként helyismereti klubok, körök jöttek létre. Mezőkövesden ezt a munkát a kitűnő néprajzos, Zupkó Béla, a középiskolai kollégium igazgatója vállalta magára. A kollégium diákjaiból megalakult a *Györffy István Kör*, mely a megye területén fellelhető értékeket kutatta. Munkájuk eredménye 1963-ban „*Népiünk élete*” címen könyvben is megjelent.

A tanulók kerékpárral keresték fel a város és környék lakosait...

... és a nyugdíjas otthonokat

Gyűjtés a nyugdíjas otthonban

Amikor az Istvánffy Gyula Pályázatok bibliográfiáját nézegettem, csodálkoztam, hogy a szakkörtől nem találtam pályaművet. Az okát Zupkó Béla írásából tudtam meg. A kollégiumban a jól működő önképzőkört az 1957/1958-as tanévben néprajzi munkálkodással is kibővítették. Így a kollégiumban az addig évenként meghirdetett irodalmi, barkács, fotó, kézimunka, képzőművészeti pályázat néprajzzal is kibővült. 1958-ban három, 1959-ben hét, 1960-ban öt, 1961-ben tizenöt, kollégista pályázott néprajzi jellegű dolgozattal. Az eredményes pályamunkák pedig 1958 óta folyamatosan beküldésre kerültek az Országos Néprajzi Gyűjtőpályázatra, ahol 1959-ben VI, 1960-ban V, 1961-ben felemelt IV díjat nyertek el, ami igen szép eredmény volt.

Mivel az első meghirdetett Istvánffy Gyula Pályázat sikeres volt, a későbbiekben minden évben meghirdették. A pályázat 15 éves évfordulóján Szabadfalvi József értékesnek nevezte munkájukat. Olyan addig nem ismert szellemi és tárgyi értékek kerültek a figyelem középpontjába, melyeket nemcsak a megye ismert meg. Ugyanis a megyei honismereti pályázatra beküldött munkák minden évben automatikusan továbbjutnak az Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázatra. B-A-Z megye a beküldött pályázatok számát és minőségét tekintve hosszú évek óta a legeredményesebb megyék között az élen szerepelt. Például 1975-ben 84 pályamű érkezett, ebből 67 ifjúsági kategóriában. Itt Szűcs István 1971-ben az országos első díjat nyerte el „A falusi nő helyzetének változása három nemzedéken keresztül a bodrogi Vajdácskán” című pályamunkájával. Az eltelt időszakban többen második és harmadik díjat kaptak. A legjobb pályaművekből válogatva 1966-ban Bodgál Ferenc, aki maga is kutatta a matyó hagyományokat (1972-ben tragikus körülmé-

nyek között meghalt) „Borsod megye népi hagyományai” címmel kötetet jelentetett meg.

A 30 éves bibliográfiát nézegetve, mely a beküldött pályaműveket tartalmazza, szinte hihetetlen, hogy mennyi pályamű és mennyi féle téma került feldolgozásra. Nem is gondolták, akik a kezdetekben falujuk történéseit összegyűjtötték, hogy 50 évvel később, amikor a falumonográfiák a virágkorukat élik, az ő munkájuk lesz az alapja a megírandó községmonográfiáknak, mint pl. *Szentistván monográfiájának*.

Rémiás Tibor elemzéséből kitűnik, hogy 389 féle téma került feldolgozásra a 30 év alatt. Az állattartástól a szakajtófonáson át a településtörténetig minden fellelhető. A pályázatokban néprajz mellett, irodalmi alkotásokkal is pályáztak. Egy-egy alkalommal 30-50 pályázat érkezett. Az 50 év alatt több mint 100 ezer lapterjedelmel bővült ezáltal a Herman Ottó Múzeum Adattára.

A kezdetekben térségünkről sokkal intenzívebb volt a pályázatokon való részvétel, mint napjainkban. Kik írtak pályázatot Dél Borsodról, és milyen témában? Érdemes lenne helytörténeti kutatók részére ezekből a munkákból egy kiállítást rendezni, illetve egy ismeretterjesztő előadást tartani:

- Fél Edit – Hoffer Tamás: A matyó hímzés alakulása és a magyar népművészet stílusorszakai. 1977
- Fügedi Márta: A mezőkövesdi képfestő műhely. 1977
- Tóth Sándor: Adatok a Tardi-patak völgye dipteonfaunájához. 1977
- Edöcs István: Polgári demokratikus forradalom Mezőkövesden. 1978
- Papp Judit: Mezőkövesd fejlődése a kapitalizmus idején. 1979
- Krajnyik Géza: Tard község helytörténete. 1979
- Ujlaki Dezső: Szentistván helytörténete 1396-1800. 1970
- Hajdú Imre: Bogács község története. 1979
- Bók Antal: Sály község helytörténete, kiemelten 1944-1950. 1979
- Misz János: Adatok a mezőkövesdi járás mezőgazdaságának szocialista fejlődéséről. 1979.
- Kiss József – Kopacz Gyula: Mezőkövesdi cigányok múltja, jelene és jövője.
- Dr. Barsi Ernő: Alkalomhoz kötött dalok Sály községben.
- Kertész Margit: Néprajzi életrajz, Nagy István népművész életrajza.
- Pongrácz Mária: Népdal, mezőkövesdiek summásélete és dalai.
- Nagy Miklós: Matyó népművész dinasztia.
- Lengyel Ilona: Disznóölés Felsőnyáradon.

- Nagy Mária – Vidák István: A mezőkövesdi szakajtókötő, Gulyás István.
- Kiss Gyula: „Asztalosék kapufája.”
- Dancza Lajos: Mezőkövesd néprajzi múltja.
- Kiss Jankó Nagy István: A summásélet viszonyai.
- Dr. Lukács Gáspár: Népryelvi gyűjtés Mezőkövesden.
- Molnár Dóra: A matyó lakodalom szókincese.
- Nagy Angéla: Matyó lagzi.
- Dósa Edit: A vászonnemű készítése és tisztítása Kácson 1930-as években.
- Szikszai Imre: Lakodalom Tardon.

Kivetkőzés

Röviden ez volt a múlt. Jelenleg 1990-től kétfévente van meghirdetve az Istvánffy Gyula Honismereti Pályázat. Sajnos egyre kevesebb a Dél-Borsodról beadott pályamű. Az elmúlt évben sem jött be erről a környékről tanulmány. Pár évvel ezelőtt volt utoljára Répászky Zoltán pedagógusokról gyűjtött bibliográfiája díjazva. Persze ha figyelembe vesszük, hogy városunkban a Matyó föld periodika folyamatos megjelenésével a megírt dolgozatokat elnyeli, talán érthető, de nem elfogadható, hiszen máshol vannak jó példák erre vonatkozóan. Ózdon is jelenik meg folyóirat, ők mégis minden évben nagy számban adnak be pályaműveket felnőtt és ifjúsági kategóriában is. Valószínű, hogy megfelelő muzeológus személyében jó szervezőre és szakmai tanácsadóra letek. E mellett jól működő helytörténeti csoportjuk van, amely biztosítja az utánpótlást. Városunkban nincs. Amit nagyon hiányolok. Az ózdiak legutóbbi évben is 18 pályaművet küldtek be. Ott minden évben hirdetnek pályázatot „házon” belül, Ózdra és környékére. Az erre a pályázatra beküldött legjobb pályaművek automatikusan beküldésre kerülnek az Istvánffy Gyula Honismereti Gyűjtőpályázatra.

Igaz Répászky Zoltán már 1996-ban felvetette a cserépfalui honismereti napokon, hogy a megszűnt Győrffy Kör helyet tervezik egy Herkely Károlyról elnevezett kör létrehozását, mely a Matyó földi Alkotók és Művészetpártolók Egyesületével karöltve biztosítaná az utánpótlást. Sajnos ez is csak terv maradt. Nagyon jó lenne pótolni, esetleg a helyi múzeum is felvállalhatná, mi pedig, akik ezzel foglalkozunk, szívesen segítenénk. Biztosan lennének olyan gyerekek, akiket érdekel a helytörténet. Példa erre az iskolákban évenként megrendezésre kerülő honismereti napok. A Mező Ferenc iskolában évek óta részt vesznek a vetélkedők zsűrizésében, és biztos állíthatom, hogy több lelkes gyermekkel találkoztam ezeken a rendezvényeken. Az egyik évben családfát kellett készíteniük. Örömmel újságolták, hogy milyen jó volt erről beszélgetni szüleikkel, nagyszüleikkel. Sok olyat tudtak meg a családról, amit eddig nem is hallottak. Volt olyan, aki az 1800-as évekig vezetett vissza családját. Az egyik tanuló így tudta meg, hogy egyik osztálytársával rokonságban vannak. Már megérte. Érdemes lenne többet foglalkozni és felkarolni az ifjúságot, s bevezetni őket a kutatás érdekes és szép munkájába.

Istvánffy Gyula emléktábla

Agócsné Halász Andrea, Csirmazné Cs. Ilona és Titkos Sándorné koszorúz az Istvánffy táblánál

BESZÁMOLÓ A 2015–2016. ÉVI, 44. ISTVÁNYFY GYULA HONISMERETI GYŰJTŐPÁLYÁZATRÓL

Bodnár Mónika

Egyesületünk 2015 tavaszán immár 44. alkalommal hirdette meg az Istvánffy Gyula nevével fémjelzett honismereti gyűjtőpályázatot. A pályamunkák benyújtásának határideje eredetileg 2016. január végére lett kitűzve, de mivel addigi támogatónk, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Önkormányzat Mecénás Alapja megszűnt, s a jelzett időpontig nem sikerült új támogatási forrást találnunk, a benyújtási határidőt június végére toltuk ki, a kiértékelést pedig az őszi időszakra tettük. Az ünnepélyes díjkiosztásra 2016. szeptember 29-én, a II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár nagytermében került sor.

A pályázati kiírásra 71 pályamunka érkezett, felnőtt kategóriában 48, ifjúsági kategóriában 23. Előfordult, hogy egy pályázó több pályamunkát is benyújtott, de voltak többszerzős pályamunkák is. A pályázók száma 55 volt, 31 felnőtt és 24 diák. Tér-ségi szempontból a pályamunkák Borsod, Abaúj, Zemplén, Gömör és Ung megyéket érintik. Ki kell emelni az ózdi Lajos Árpád Honismereti Kör aktivitását, tőlük 19 pályamunka érkezett, mindegyik felnőtt kategóriában. Ugyancsak meg kell említeni a miskolci Földes Ferenc Gimnáziumot, ahonnan Kovácsné Szeppefeld Erzsébet felkészítő tanár közreműködésével 18 ifjúsági pályamunka érkezett. Felvidékről és Csehországból összesen 6 pályamunkát kaptunk, ebből 1 ifjúsági kategóriában érkezett.

Általánosságban elmondható, hogy a legtöbb pályázó gyakorlott tollforgató, érthetően fogalmaz, jól tudja használni a forrásokat, ügyel a külalakra és a szerkesztés mikéntjére. Általános hiányként tapasztaltuk a képek, illusztrációk forrásmegjelölését illetve a képaláírást.

Meg kell említeni, hogy pozitív elbírálásban részesült, ha valaki eredeti mellékletekkel nyújtotta be a pályamunkát, vagy a szakma előtt mindezidáig ismeretlen forrásokra hivatkozott.

A beérkezett pályamunkák a következők voltak:

Felnőtt kategória:

1. Bánfalvi László: Amikor a harangok is hadba vonultak. A Nagy háború emlékei Ózdon és Ózd környékén – CD melléklettel
2. Bánfalvi László: Harangsorsok, haranglegendák Ózd környékén, a hagyományok és az irodalmi források tükrében

3. Bánfalvi László: Szakrális kisemlékek az Ózdi járásban.
4. Bánfalvi László: Szakrális kisemlékek Ózdon
5. Benyhe László: Ózdi értékek, ereklyék, emlékek – Gyűjtemény az ózdi kohászat tárgyi és szellemi örökségéből
6. Benyhe László: 170 év 170 tételben
7. Benyhe László: Ózdi harangok
8. Berei Sándor: Mikó Sándor jegyzetei a frontszolgálatról és a hadifogságról (1914-1918)
9. Berei Sándor: Kistokaj, Mályi, Nyékládháza és Sajópetri földrajzi nevei és megnevezései (1980)
10. Blažekné Benik Mária: Édesapám emlékére. Benik András válogatott versei. Családunk sors-tragédiája képekben és iratokban.
11. Csák Lászlóné-Vass Tibor: Fejezetek Bánszálás-bányatelep történetéből
12. Derecskei Gyula: Gyerekként így éltem meg a második világháború eseményeit.
13. Derecskei Gyula: Emlékezés egy kétszáz évvel ezelőtt született építészre. Miks (Miksch) Ferenc, 1814-1879.
14. Derecskei Gyula: Mit közölnek forrásaink a Miskolci Nemzeti Színház építéséről?
15. Farkas Ferenc: Pedagóguselődök nyomában.
16. Farkas Ferencné Pásztor Ilona: Borsodi tájnyelv elemi szómagyarázattal.
17. Godzsák Attila: Búcsú Jolsvától
18. Horváth Csabáné: Egy pedagógus, Szabó Sándorné életpályája.
19. Horváth Károly: Az Ózdi Kohászati Üzemek ipari erőműve az 1970-es 90-es években
20. Juhász Béla: Lakodalom (lagzi) Szuhafőn
21. Juhász Béla: Disznótor Szuhafőn
22. Juhász Béla: Szuhafő
23. Kalóz Fruzsina: „...A Jó Isten kiválasztott minket...”
24. Kalóz Fruzsina: Zsidó közösség Miskolcon.
25. Kerékgyártó Mihály: Házi múzeum családi emlékekből
26. Kiss László: Mezőgazdasági haszonállatok, valamint az ember környezetében élő egyéb háziállatok nevei, illetve az említett állatokkal kapcsolatos állatterelő vezényszavak, állathívogatók (állatcsalogatók) Abaúj megyéből
27. Kiss László: „A fekete gyász hulljon rád!” Roma átkozódások Abaújból
28. Kopecsni Gábor: Magyar népi birkózások Gömörben

29. Kovács Béla: Az első és második világháború emlékműjének maradványai Szentsimonban, 100 évvel az első világháború kitörése után
30. Kovács László: Barkó katonasorsok a XX. században
31. Kurucz Ádám: Borsod- és Gömör vármegye vitézei 1922-ben. Nagy Pál gyalogsági tábornok életútja és Borsod vármegye vitézeinek adattára.
32. Kurucz János: Történelmi visszaemlékezés a toborzott és vidékről bejáró – ingázó dolgozók szerepéről az ÓKÜ gazdaságának intenzív fejlesztésében és ennek hatásai anyagi kultúrájukra, életkörülményeik változásaira
33. dr. Kúti István: Ózdon voltam Kerista 1946-1950
34. Máday Ferenc: Kassai Gyűjtemény.
35. Monostoriné Bacsó Anna: Ináncsról az út Felsőzsolcára vezetett, olykor vissza.
36. Nagy Tamás: Virtuális valóság Ózdon
37. Rác Lászlóné: A sosem látott édesapa. Kuhár János története.
38. Remák János: Szelmenci vagyok (CD)
39. Remák János: Malenkij robot (CD)
40. Sereg Péter: A Beke család félévezredes története tíz év távlatában (Konzulens: Koncz Ibolya Katalin)
41. Dr. Szabó Istvánné: A holokauszt diákáldozatai az egykori Fráter Gimnáziumban
42. Dr. Szabó Istvánné: Szent Imre cserkészei (az egykori Fráter Gimnázium cserkészcsoportjának krónikája)
43. Török-Búzás Péter: Az Ózd környéki polgárok megalakulásuktól napjainkig
44. Török-Búzás Péter: Tompa Mihály emlékezete
45. ifj. Vass Tibor: Szentsimon sportja
46. ifj. Vass Tibor: Ózdi szikrák az olimpiai lángban
47. ifj. Vass Tibor: Ózd és vidéke szénbányászata
48. Veres Lajos: Kunt Ernő élete és munkássága
5. Dimény Eszter: A tanyasi élettől Kuvaitig. (Földes Ferenc Gimnázium; felkészítő tanár: Kovácsné Szeppefeld Erzsébet)
6. György Klára: A trianoni döntés hatása a családom életére. (Fényi Gyula Jezsuita Gimnázium, Miskolc, 11.a)
7. Juhász Eszter: Kisgyőr a XX. században. (Fényi Gyula Jezsuita Gimnázium, Miskolc)
8. Kertész Attila: Egy vidéki lány a nagyváros forgatagában. (Földes Ferenc Gimnázium; felkészítő tanár: Kovácsné Szeppefeld Erzsébet)
9. Kiss Péter: Emlékek a múltból. (Földes Ferenc Gimnázium; felkészítő tanár: Kovácsné Szeppefeld Erzsébet)
10. Köteles Ádám: A Csisz- Tisz- Ciszlavicz testvérek a második világháborúban. (Földes Ferenc Gimnázium; felkészítő tanár: Kovácsné Szeppefeld Erzsébet)
11. Krompasky Kristóf: „Az ember sok mindent kibír...” Egy katona sorsa az orosz fogságban. (Márai Sándor Magyar Tanítási Nyelvű Gimnázium, Kassa. Felkészítő tanár: Krompasky Tünde)
12. Letek Nóra: Interjú nagymamámmal. (Földes Ferenc Gimnázium; felkészítő tanár: Kovácsné Szeppefeld Erzsébet)
13. Muri Levente: A második világháború idején született nagymama gyermekkorára. (Földes Ferenc Gimnázium; felkészítő tanár: Kovácsné Szeppefeld Erzsébet)
14. Nagy Bence: Családtörténet. (Földes Ferenc Gimnázium; felkészítő tanár: Kovácsné Szeppefeld Erzsébet)
15. Osztermann Anna: Az én dédnagymamám. (Földes Ferenc Gimnázium; felkészítő tanár: Kovácsné Szeppefeld Erzsébet)
16. Petrik Eszter: Fiatalként falun a XX. században. (Földes Ferenc Gimnázium; felkészítő tanár: Kovácsné Szeppefeld Erzsébet)
17. Seres Márk: Interjú édesanyámmal. (Földes Ferenc Gimnázium; felkészítő tanár: Kovácsné Szeppefeld Erzsébet)
18. Szobonya Csenge Dóra: Szlovákiától Magyarorszáig. (Földes Ferenc Gimnázium; felkészítő tanár: Kovácsné Szeppefeld Erzsébet)
19. Tóth Hanna: Nagypám kalandos élettörténete. (Szalézi Szent Ferenc Gimnázium; felkészítő tanár: Bukodiné Sólyom Ilona)
20. Vályi-Nagy Levente Zsolt: Mezőnyárádi történetek. (Földes Ferenc Gimnázium; felkészítő tanár: Kovácsné Szeppefeld Erzsébet)
21. Varga-Kovács István: Egy bányász élete. (Földes Ferenc Gimnázium; felkészítő tanár: Kovácsné Szeppefeld Erzsébet)
22. Veszprémi Tamás Ferenc: A II. világháború gyermekek szemével. (Földes Ferenc Gimnázium)

Ifjúsági kategória:

1. Bihari Soma: Nagyszüleim eredete momentumokban. 11 old. (Földes Ferenc Gimnázium; felkészítő tanár: Kovácsné Szeppefeld Erzsébet)
2. Császár Csaba –Császár Tamás: Családi időutazás. (Szent István Katolikus Általános Iskola, Mezőkövesd; felkészítő tanár: Nyesténé Gáspár Marianna)
3. Csendi Balázs: Sakkélet a Kádár-korban lakóhelyemen. (Földes Ferenc Gimnázium; felkészítő tanár: Kovácsné Szeppefeld Erzsébet)
4. Csongrádi Péter Csaba: Interjú édesanyámmal. (Földes Ferenc Gimnázium; felkészítő tanár: Kovácsné Szeppefeld Erzsébet)

um; felkészítő tanár: Kovácsné Szeppefeld Erzsébet)

23. Zoltai Diána: Interjú nagymamámmal. 12 old. (Földes Ferenc Gimnázium; felkészítő tanár: Kovácsné Szeppefeld Erzsébet)

A pályamunkákat a Herman Ottó Múzeum és a B.-A.-Z. Megyei Honismereti Egyesület szakemberei értékelték. Az írásos szakvéleményt minden érdeklődő elolvashatta. A szervezők minden pályázó részére emléklapot nyújtottak át és a bírálók javaslati alapján könyvjutalomban részesítettek. Néhány pályamunkának javasoltuk a közzétételét. Remák János dramatikus zeneműveit különdíjban részesítettük. További díjak és díjazottak: A kiemelt téma (*XX. századi sorstragédiák*) különdíjasa: Dr. Szabó Istvánné lett. További helyezettek felnőtt kategóriában Bánfalvi László (1. helyezett), Kiss László, dr. Kúti István (2. helyezett), Csák Lászlóné és Vass Tibor, Kovács Béla (3. helyezett); ifjúsági kategóriában Csendi Balázs (1. helyezett), Tóth Hanna (2. helyezett), Kiss Péter, Krompasky Kristóf (3. helyezett).

Köszönjük minden pályázó munkáját. Gratulálunk a díjazottaknak, köszönjük a felkészítő tanárok segítségét.

Immár meghirdetésre került a következő, 2017–2018. évi, 45. Istvánffy Gyula Honismereti Gyűjtőpályázat. Várjuk a további pályamunkákat!

Pillanatképek a díjkiosztóról

(2016. szeptember 29.)

A fotókat Mészáros Viktória készítette.

Derecskei Gyula

Kovácsné Szeppefeld Erzsébet

A díjkiosztó ünnepség résztvevői

Sereg Péter

Kovács Béla

Remák János

Kiss László

Dr. Szabó Istvánné

Bánfalvi László

Csák Lászlóné

Csendi Balázs

2017–2018. ÉVI PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Egyesület és a miskolci Herman Ottó Múzeum
meghirdeti a 2017-2018. évi

45. ISTVÁNFFY GYULA HONISMERETI GYŰJTŐPÁLYÁZATOT

Pályázhatnak ifjúsági és felnőtt kategóriában önkéntes gyűjtők, akik kedvet éreznek a jelenkori élő kultúra dokumentálásához, vagy elmúlt korok történéseinek felkutatásához.

Kiemelt témakör:

- *20. századi sorstragédiák családomban, környezetemben (háborúk, málenkij robot és más munkatáborok, kitelepítések, megtorlások)*
- *Falum/Városom/Térségem honismereti kutatásának jeles személyisége(i)*

Ezen túlmenően pályázni lehet **bármilyen tematikájú** néprajzi, helytörténeti, kultúrtörténeti, családtörténeti, ásványtani és természetismereti témában. **Önálló, eredeti gyűjtések, visszaemlékezések, kutatások írásos lejegyzését várjuk** a történeti Borsod, Abaúj, Zemplén, Gömör és Torna megyék területéről.

Pályázati feltételek:

A pályázat nyílt, azon bárki részt vehet. Egy pályázó több munkát is benyújthat, illetve több pályázó közösen is készíthet pályamunkát. Csak olyan pályamunkákat várunk, amelyek **más pályázaton még nem vettek részt, nyomtatásban nem jelentek meg.** Terjedelme **ifjúsági kategóriában minimum 5, felnőtt kategóriában minimum 10 oldal** legyen. A gyűjtők a szakirodalmat elsősorban a tájékozódás, a gyűjtési szempontok kialakítása érdekében használják, a pályamunkában a hangsúlyt **a saját maguk által gyűjtött anyag közzlésére** helyezték. Pozitív elbírálásban részesül, ha a pályamunkához kapcsolódó dokumentumokat, tárgyakat eredetiben mellékeli a pályázó.

Pályamunkák benyújtása:

A pályamunkákat **névvel, lakcímmel, imél címmel ellátva, 1 példányban** várjuk a Herman Ottó Múzeum címére (3501 Miskolc, Pf. 4.), vagy személyesen a Múzeum portáján (Miskolc, Görgey Artúr u. 28.). A borítékra kérjük ráírni: „Istvánffy Gyula Honismereti Gyűjtőpályázat“. Benyújtási határidő: **2018. június 29.**

További tudnivalók:

A pályamunkák értékelését szakértő bírálóbizottság végzi. A pályamunkák készítői pénz- és/vagy könyvjutalomban részesülnek. A Herman Ottó Múzeum munkatársai igény esetén szakmai segítséget és konzultációs lehetőséget biztosítanak a pályázók részére. A beérkező pályamunkák a Herman Ottó Múzeum Néprajzi Adattárába kerülnek elhelyezésre, melyeket kéziratként az érvényes jogszabályoknak megfelelően kezelünk.

További kérdéseivel keresse Dr. Bodnár Mónika muzeológust imélben: borsodhonismeret@gmail.com, vagy telefonon: 06-46-560 184.

"Az erény és tudás
Nagyobb ajándék...
Kincsnél és nemességnél."

Református Teológiai Akadémia,
(Sárospatak, Rákóczi út 1.)

MEGHÍVÓ

2017. július 2-7.

Sárospatak

XLV.
Országos
Honismereti Akadémia

A Honismereti Szövetség
és a
Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei
Honismereti Egyesület

tisztelettel meghívja
Sárospatakra,

a 2017. július 2-7. között tartandó

**XLV. ORSZÁGOS
HONISMERETI AKADÉMIAIRA,**

melynek témája:

**A reformáció
művelődéstörténeti jelentősége.**

Fővédnök:

Balog Zoltán

Emberi Erőforrások minisztere

Védnökök:

Csomós József

Tiszáninneni Református Egyházkerület püspöke

Aros János

Sárospatak város polgármestere

Az előadások helyszíne:

Református Teológiai Akadémia
(3950 Sárospatak, Rákóczi u.1.)

JÚLIUS 2. (VASÁRNAP)15.00-18.30 **Regisztráció a Mudrány étteremben** (Rákóczi u.6.)18.00-22.00 **Jótekonysági est a Mudrány étteremben****JÚLIUS 3. (HÉTFŐ)**

7.30-8.45 Reggeli

9.00-12.30 **A Honismereti Akadémia ünnepélyes megnyitása a Református Teológiai Akadémia imatermében** (Rákóczi u.1.)**A résztvevők köszöntése:***Titkos Sándorné,*

a B.-A.-Z. Megyei Honismereti Egyesület elnöke

Balog Zoltán,

miniszter, Emberi Erőforrások Minisztériuma

Dr. Hafenscher Károly,

miniszteri biztos, Reformáció Emlékbizottság (EMMI)

Dr. Hörcsik Richárd,

Zemplén országgyűlési képviselője

Aros János,

Sárospatak város polgármestere

Pásztor Dániel,

püspökhelyettes, lelkészi főjegyző

Az Akadémiát megnyitja:*Debreczeni-Droppán Béla,*

a Honismereti Szövetség elnöke

A honismereti mozgalom kitüntetéseinek átadása

Szünet

Nyitó előadás*Dienes Dénes:* A hétköznapi reformációja

12.30-13.30 Ebéd

14.00-17.00 Faültetés

A város nevezetességeinek (Iskolakert – Református Kollégium – Művelődés Háza – Rákóczi vár) megtekintése szakmai vezetéssel három útvonalon

19.00-22.00 Vacsora,

fogadás az Árpád Vezér Gimnáziumban,

vendéglátó: *Aros János* - polgármester**JÚLIUS 4. (KEDD)**

7.30-8.45 Reggeli

9.00-12.00 **Előadások****A reformáció szerepe nemzetünk történetében***Csohány János:* A magyarországi reformáció kezdetei és irányzatai*Kovács Eleonóra:* Protestáns levéltári források*Gyulai Éva:* Reformátusok és evangélikusok bibliái a XVI-XVIII. századi Magyarországon
Szünet*Kónya Péter:* A reformáció Felső-Magyarország többnyelvű társadalmában*Tamás Edit:* Erdélyi fejedelemszonyok szerepe a reformációban*Víga Gyula:* Balassa emlékkönyv bemutatása, valamint „A B.-A.-Z. Megyei Honismereti Egyesület 20 éve - az Egyesület történetéről és a megyei honismereti életről” című kiállítás megnyitása

12.30-13.30 Ebéd

14.00-17.00 Előadások**A reformáció hatása a népi műveltségben***Novák László Ferenc:* Protestáns sírjelek*P. Szalay Emőke:* Protestáns klenódiások
Szünet*Pocsainé Eperjesi Eszter:* Református liturgikus textiliák*Bodnár Mónika:* A templomi ülésrend hagyományai

18.00-19.00 Vacsora

19.00-20.00 **A Bodrog Néptáncgyűttes mősora****JÚLIUS 5. (SZERDA)**

7.30-8.45 Reggeli

9.00-12.30 **Előadások****A reformáció kisugárzása az irodalomra, művészetre, iskolakultúrára***Balázs Géza:* A reformáció nyelvi hatásai*Szabó András:* Károlyi Gáspár bibliafordító és követői*Nyíri Péter:* Vallás és protestáns etika Jókai Mór regényeiben
Szünet

Fodorné Nagy Sarolta: A reformáció és a képzőművészet

Ugrai János: A református kollégiumok a közműveltség szolgálatában

Kiss Endre József: A protestáns oktatás kivirágzása Sárospatakon

12.30-13.30 Ebéd

14.00-17.00 **Szekcióülések**

a Református Teológiai Akadémia termeiben

1. Reformáció és művelődés (Vezeti: *Vitéz Ferenc*)

2. Sárospatak, a hazai reformáció egyik központja (Vezeti: *Benke György*)

3. A vallási hagyományok és az egyháztörténet a honismeretben (Vezeti: *Bodnár Mónika*)

17.30-18.30 Vacsora

19.00 **Fakultatív program:** strandolás Végardón

JÚLIUS 6. (CSÜTÖRTÖK)

7.00-7.30 Reggeli

8.00 **Tanulmányút három útvonalon:**

1. Sárospatak – Sátoraljaújhely – Széphalom – Füzér – Gönc – Vizsoly – Boldogkő vára – Sárospatak (Vezeti: *Bodnár Mónika*)

2. Sárospatak – Sárazsádány – Tolcsva – Szerencs – Mád – Monok – Abaújszántó - Sárospatak (Vezeti: *Titkos Sándorné*)

3. Sárospatak – Borsi – Töketerebes – Kassa – Sárospatak (Vezeti: *Rémiás Tibor*)

JÚLIUS 7. (PÉNTEK)

7.30-8.45 Reggeli

9.00-9.45 **A szekcióvezetők beszámolója**

9.45-10.20 **Záró előadás**

Szörényi László: A reformáció és az irodalmi kultúra

10.30-11.00 **Zárás**

Debreczeni-Droppán Béla: Az Akadémia munkájának összegzése

Támogatóink:

Emberi Erőforrások
Minisztériuma

Nemzeti
Kulturális Alap

Borsod-Abaúj-
Zemplén Megyei
Kormányhivata

Herman Ottó
Múzeum

Zempléni
Múzeum

Sárospataki
Református
Teológiai Akadémia

Asztalos Zoltán
borász,
Nektár pincészet

Boros Borbár,
Sárospatak

Abaújdevecseri Részönkormányzat

Boldogkővára
Községi
Önkormányzat

Encs Város Önkormányzata

Heitzmann Cukrászda, Sárospatak

Monok Község Önkormányzata

Nasi Oázis, Sárospatak

Sárospatak Város Önkormányzata

Szerencs Város Önkormányzata

Tolcsva Község Önkormányzata

REFORMÁCIÓ
EMLEKBIZOTTSÁG

Reformáció
Emlékbizottság

Tiszáninneri
Református
Egyházkerület

Borsod-Abaúj-
Zemplén Megyei
Önkormányzata

Magyar Nemzeti
Múzeum Rákóczi
Múzeuma

Magyar Nyelv
Múzeuma

Füzéri
Vargondnokság

Litoplan Nyomda,
Kazincbarcika

Kövér Cukrászda,
Sárospatak

Abaújszántó Város Önkormányzata

Dr. Ódor Ferenc Encsi Járási Hivatal
elnöke

Encs Városi Művelődési Központ és
Könyvtár

Kiss Cuki, Sárospatak

Művelődés Háza és Könyvtára
Sárospatak

Sárospataki Református Kollégium
Gimnáziuma

Szerencsi Református Egyházközség

Szilágyi János, Putnok

Végardó Fürdő Sárospataki
Közszolgáltatási Kft.

HÁZIGAZDÁK VOLTUNK...

Farkas Ferenc

„Bodrog partján van egy város, én is laktam benne...”
(diáknóta-szöveg)

Az Országos Honismereti Szövetség évi rendszeres akadémiájának megtartására ez évre Borsod-Abaúj-Zemplén megyét választotta ki Sárospatak székhellyel. Nem véletlenül. Ebben az évben emlékezünk a reformáció kezdetének 500. évfordulójára, s e fontos eseménynek éppen e hely volt egyik magyarországi fellelője. A rendezvény a már megszokott időben, július első hetében zajlott. Résztevői, a honismeret barátai, szerelmesei életkortól függetlenül, a középiskolás diákoktól kezdve a nyolcvan év fölött járókig az ország minden részéből ide sereglettek, sőt, jöttek Erdélyből és Gácsországból is. Összegyűltünk 180-an, ami a konferenciák történetében magas rekordnak számít.

A gondosan előkészített rendezvény fölött a fővédnökséget Balogh Zoltán, az EMMI minisztere vállalta, a védnökei pedig Csomós József, a Tiszánineni Egyházkerület püspöke és Aros János, Sárospatak polgármestere voltak. A rendezvényt az EMMI-n kívül az egyházkerület, egyházak, egyházi intézmények, múzeumok, önkormányzatok, pincészetek, vendéglátó ipari egységek, művelődési házak támogatták, de nyomda, könyvtár, közszolgáltatási kft. és magánszemély is patronálta. Voltak 35-en. Nélkülük e rangos eseményt nem lehetett volna véghezvinni. Köszönet érte! A konferencia székhelye a

Köszöntőtábla a vendégek fogadására és útbaigazítására

Református Kollégium sok évszázados épülete volt, melyből kiérződött a hely szelleme, a „genius loci”.

Július 02-án, az érkezés napjának estjén rég nem látott létszámú és vidám hangulatú alapítványi bál erősítette az eddigi hagyományokat, melynek tetemes bevétele az országos honismereti célokat fogja szolgálni. A kötetlen együttlét erősítette a barátságokat és a szakmai kapcsolatokat is.

A konferencia első munkanapján Dr. Hafenschner Károly miniszteri biztos, Dr. Hörcsik Richárd, Abaúj és Zemplén országgyűlési képviselője, Aros János, Sárospatak polgármestere és Titkos Sándorné megyei egyesületi elnök köszöntötte a résztvevőket, Debreczeni-Droppán Béla, az Országos Honismereti Szövetség elnöke pedig megnyitotta az akadémiát.

A jól bevált hagyományokhoz híven átadták a kitüntéseket azoknak a személyeknek, akik a hon-

ismereti munka területén élen jártak. Borsod megyéből dr. Gyulai Éva egyetemi tanár Bél Mátyás emléklakettet kapott kiemelkedő szakmai munkájáért, ez a mozgalom legmagasabb kitüntetése.

A honismeret területén végzett tevékenységéért a szövetség emléklapját vehette át Farkas Ferenc (Alsószolca), Kércsi Tibor és dr. Nagy László (Encs), Balogh Lászlóné és Pappné Szalka Magdolna (Ózd), Török János és dr. Csizmadia László (Ónod), Ducsay Attila, Ujj Péter és Godzsák Attila (Sátoraljaújhely), valamint Nagy István (Cigánd).

*A szövetség emléklapját átveszi Farkas Ferenc, Kércsi Tibor és dr. Nagy László
(A fotókat Mándli Gyula készítette.)*

A tanácskozásra a hallgatóságot „a hétköznapok reformációja” című előadásával Dr. Dienes Dénes helyi teológiai professzor, a tudományos gyűjtemények igazgatója hangolta rá, nagy sikerrel, ünnepi minőségben.

Két, aznap délután közösen elültetett fáska őrzi majd emlékét a honismereti konferenciának, s üzentünk vele szimbolikusan és valóságosan is a jövő nemzedékének. Reméljük, átadja a mi reményteljes üdvözetünket a jövő kutatóinak, s lesznek majd, akik átveszik a szimbolikus stafétabotot. Azért, hogy minél hamarabb otthonunknak érezzük a Bodrogszabari várost, 3 csoportban ismerkedhettünk meg a legfontosabb és a legközelebb eső nevezetességekkel. (Iskolakert, Nagykönyvtár, Rákóczi vár, Vártemplom, Művelődési Ház, Comenius Tanítóképző Főiskola). Kísérőink szakavatott és lelkesedéssel teli vezetése magával ragadott valamennyiünket. A természeti és történelmi emlékek látása, megismerése az idő szárnyán visszavitt minket a letűnt századokba.

Idegenvezetőink hitelesen idézték meg ezek szellemét. Ennyi érdeklődő láttán az Iskolakert hírességeinek szoborarcán mintha a helyeslés mosolya suhant volna át.

A szakmai élményekre este a házigazdapolgármester, Aros János fogadása tette fel a koronát, az Árpád vezér Gimnáziumban, ahol a nap szellemi örömein túl a gasztronómia örömeiből is kivettük részünket.

A tanácskozás további munkanapjain a fő témát, „A reformáció művelődéstörténeti jelentősége” címmel meghirdetett nagy és sokszínű témakört boncolgatták, mélyítették, árnyalták a jelesebbnél jelesebb, kitűnőnél kitűnőbb előadók. A fogadtatást és a „befogadást” hűen jelezték az előadásokat követő vastapsok, olykor bravózások is. Tizenöt ilyen előadás hangzott el a művelődés különböző területeiről, olyanok, amik unikumnak számítanak, s hiába keresnénk ezeket az egyetemi jegyzetekben, főiskolai tankönyvekben, - nem találunk rájuk. Sok új ismerettel gyarapították valamennyien a hallgatóságot, s mindemellett élvezetes előadók is voltak.

A kiváló szakmaiságot csak fűszerezte, a lelket, szemet gyönyörködtette a helyi Bodrog Néptáncgyűttes országos hírű, de a határokon túl is ismert nevezetes művészeti műsora, hatalmas tetszést kiváltva.

Az előadásokon hallottakat három szekcióban tovább fejtegethették a résztvevők. A szekciók kitűnő fórumot teremtettek arra, hogy mindenki megtegye észrevételeit, továbbgondolandó javaslatait, megvitatásra érdemes felvetéseit, jövőre vonatkozó ajánlásait ossza meg a szekciótagokkal, vagy javaslatot tegyen valamilyen szakmai dologra. Minden szekció élénk aktivitást tanúsított.

A konferenciák eddigi programjából soha nem hiányzott a tanulmányút – most sem. Három útvonalon kaptunk arra alkalmat, hogy az adott régió nevezetességeit megismerjük. Az útvonalak állomásai egyenként is számos történelmi és kulturális élményt adtak. Általuk mi, alkalmi turisták megismerhettük azoknak a történelmi kiválóságoknak az emlékhelyeit, akik e történelmi vidéken éltek, alkottak vagy katonáskodtak. A sárospatakiakon kívül közéjük tartozott, Kazinczy Ferenc, Károlyi Gáspár, Kossuth Lajos, Rákóczi Zsigmond, Bocskai István, Thököly Imre, II. Rákóczi Ferenc – hogy csak a legnevesebbeket említsem. A résztvevők megismerkedhettek a régió 15 településével, azok rövid történetével, gazdasági és kulturális jelenével. Az utóbbiból több helyen a házigazdai kínálással és koccintással együtt ízelítőt is kaptunk.

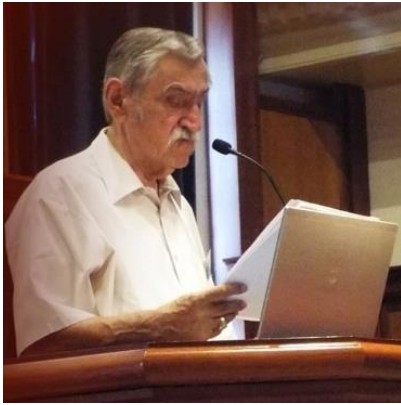
A konferencia utolsó napján elhangzott a záró előadás, melyet követett a három szekcióvezető összefoglalója, beszámolója, a jövőre vonatkozó ajánlásokkal. A szakmai tanácskozás munkáját mintegy keretbe foglalta Debreczeni-Droppán Béla szövetségi elnök értékelése. Ennek legfőbb megállapítása az volt, hogy egy rendkívül eseménydús, gazdag tartalmú tanácskozást zártunk. Méltatta a szervezők fáradhatatlan munkáját, mely meghozta gyümölcsét. Jó házigazdának találta a borsodiakat.

Szörényi László előadása a zárónapon

Debreczeni-Droppán Béla zárónapi értékelése

*Tóth Tamás felolvassa Vitéz Ferenc
szekcióvezető beszámolóját*

*Benke György
szekcióvezető beszámolója*

*Bodnár Mónika
szekcióvezető beszámolója*

A konferencia mottóját a szervezők stílszerűen Kálvin Jánostól vették, amely így szól: „Az erény és tudás nagyobb ajándék kincsénél és nemességénél.”

Meggyőződésünk, hogy a résztvevők ittlétük alatt mindkettőben bőven gazdagodhattak, s hisszük azt is, hogy a rendezvény tartalmában, formájában is méltó volt a reformáció rendkívüli és nagyhatású eseményéhez, s méltó az 500 éves évfordulóhoz. E vélemény számos résztvevő értékelő, méltató szavaiból kicsendült. Mindez nem jöhetett volna létre, ha a borsodi szövetség vezetői alapos előkészítő munkát, egyeztető tárgyalásokat nem tartottak volna. Köszönet nekik!

Reméljük, az a sok idesereglett honszerető, s a hont még jobban ismerni akaró vendég azzal az alapérzéssel távozott a városból, amiről ír egy 65 évvel ezelőtt keletkezett versében egy volt sárospataki diák:

*„Sárospatak, te diákszívű város,
a Bodrog partján régi várad áll még.
S ha történelmed volt is néha sáros,
arcod fényét ritkán takarta árnyék,
világított a „szellem napvilága.”
megsarcolt is olykor az idő,
lettél a múzsáknak kedvelt tanyája,
művelt emberfő – s léleknevelő.*

(Király Zoltán)

*A Győr-Moson-Sopron megyeiek átveszik megyénk
képviselőitől a szalagokkal ékesített vándorbotot*

Az akadémia résztvevői

A jótékonysági esten a megyebeliek

*Csirmazné Cservenyák Ilona átadja az egyik vetélkedő
nyereményét*

A sárospataki Honismereti Akadémia nyitónapján, Dienes Dénes nyitóelőadását követően egy érdekes eseményre került sor. Erről az egyik Veszprém megyei résztvevő, Gy. Lovassy Klára a következőképpen tájékoztatta az olvasókat az egyik internetes portálon keresztül:

„Az ünnepélyes megnyitó után meghitt, számunkra igencsak emlékezetes percek következtek: Bándi László, a Veszprém Megyei Honismereti Egyesület elnöke 8 darab könyvet ajándékozott a Református Tudományos Gyűjteményeinek. Az 1686-, 1696-, 1735-, 1779-, 1793-, 1800-, 1829- és 1836-ban, Európa különböző nagyvárosaiban nyomtatott latin nyelvű lexikonok, jogi és egyházi könyvek dédapja sárospataki könyvtárának értékei voltak egykor. A híres ős, dr. Szánthó Gyula (1846–1930) Eperjesről került Patakra. A jogakadémián 35 évig római jogot tanított, emellett két évig az akadémia jogi dékánja, majd közigazgatója és igazgatótanácsosa, Sárospatak városának nagy mecénása volt.”¹

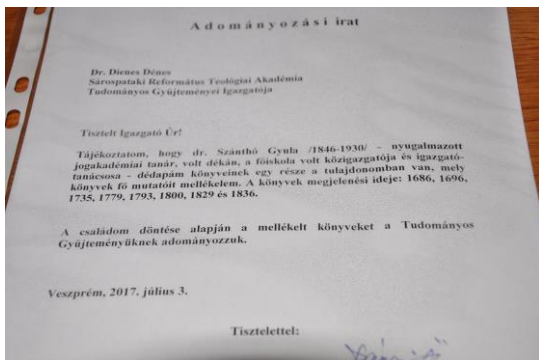
A nemes adományt, a ritkaságnak számító, értékes könyveket Dienes Dénes, a Tudományos Gyűjtemények igazgatója vette át az intézmény nevében. Dr. Szánthó Gyula életútját Kovács Áron, a Tudományos Gyűjtemények történész munkatársa ismertette a jelenlevőkkel. Az erről készült fényképes beszámolót Mándli Gyulának köszönjük!

Bándi László, az adományozó

Kovács Áron történész ismerteti Szánthó Gyula életútját

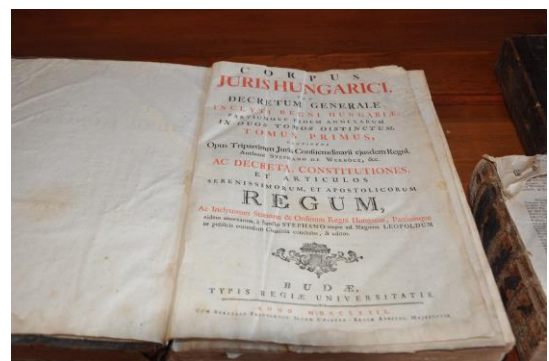
Adományozási okirat

Dienes Dénes igazgató átveszi az adományt

Az adományozott könyvek

¹ <https://veol.hu/olvaso/orszagos-honismereti-akademia-1846257> (Letöltés: 2017. 07. 29.)

TANULMÁNYUTAK A XLV. HONISMERETI AKADÉMIÁN

Titkos Sándorné

A Honismereti Akadémia programjait szervező B-A-Z megyei csoport 2016 őszétől tervezgette annak a 3 útvonalnak a programját, amelyen keresztül bemutatjuk szép megyénket a Sárospatakra érkező vendégeknek. A szervezőcsoport tagjai dr. Bodnár Mónika, Burdigáné Csoma Mária, Csirmazné Cservenyák Ilona, Döbör Istvánné, Dudás Éva, Elek Józsefné, Fehér József, Horváth Csabáné, Kálóz Fruzsina, Laki-Lukács László, Mátyus Balázné, dr. Rémiás Tibor, Titkos Sándorné, Tóth Lajosné, Tóth Tamás voltak. Több egyeztetés után alakult ki az útvonalak terve, amelyet végül a Honismereti Szövetség elnöksége hagyott jóvá. Megszerveztük az útvonalak bejárását, ahová elkísértek bennünket a Szövetség vezetői, Debreczeni-Droppán Béla elnök és Bartha Éva titkár.

Az első csoport útvonalfelelőse dr. Bodnár Mónika volt, segítője Tóth Lajosné. Az útvonal terve: Sárospatak – Sátoraljaújhely – Széphalom – Füzér – Gönc – Vizsoly – Boldogkő vára – Sárospatak. A bejárás idején hatalmas felhőszakadás ért el minket a füzéri várnál. Bodnár Mónika megnyugtatt minket, hogy a csoport a látogatás idején, július 6-án jó időben fel fog tudni mászni a felújított várba, és nagy élményben lesz része mindenkinek. A Látogatóközpontban nagyszerű prospektusokat kaptunk.

Széphalmon

A program valóban jól sikerült. Sátoraljaújhelyen, a Levéltárban megnéztük a reformáció kiállítását, Széphalmon a Magyar Nyelv Múzeumát és a Kazinczy-emlékhelyet. Nagy élmény volt végignézni, hiszen ez Magyarország egyetlen anyanyelvi múzeuma, 9 éve, 2008-ban nyílt meg. Itt a múzeumban vendéglátásban részesült a csoport. Füzéren megmásztuk a várhegyet, hogy megismerhessük az újjáépített várat. Akik korukra vagy egészségi állapotukra való tekintettel nem vállalták ezt a kihívást, ők a tájházat és a Látogatóközpont kiállításait nézték

meg. Göncön megtekintettük a Bibliakiállítást, megkoszorúztuk Károlyi Gáspár szobrát. Vizsolyban a reformáció 500 éves évfordulója alkalmából felkerestük a református templomot és a nyomtatástörténeti múzeumot. A híres templomban, annak egyszerű hajójában tekintettük meg az 1590-ben itt, Vizsolyban nyomtatott első magyar nyelvű teljes Biblia egyik eredeti példányát. A fordítást Károlyi Gáspár gönci prédikátor készítette munkatársaival, és a lengyel származású Mantskovit Bálint nyomtatta ki. A nagy munka egyik legfőbb támogatója Rákóczi Zsigmond egri főkapitány volt. Boldogkő várának megtekintése után a nagyon hangulatos Castrum Boldua középkori étteremben vacsoráztunk, Boldogkő várának több száz éves falai között. Korhű utánzatú ruhákban és korhű körülmények között fogyasztottuk el az ízletes vacsorát.

Göncön a templom előtt

A második csoport útvonalfelelőse Titkos Sándorné, segítője Tóth Tamás volt. Az útvonal terve: Sárospatak – Sározsadány – Tolcsva – Szerencs – Mád – Monok – Abaújszántó – Sárospatak. A bejárás idején derült ki, hogy Monokon a Kossuth Múzeum vezetője, Újvári Marika kedves tanítványom volt, akinek gyönyörű hangja középiskolás korában is elvarázsolta a hallgatóságot.

A július 6-i, csütörtöki napon első állomásunk Sározsadány volt, ahol megnéztük a népi kismestersegek kiállítását. Tolcsván a Szirmay-Waldbott kastély, a Bormúzeum és a Borászati Kultúra Háza valamint a Helytörténeti kiállítás szerepelt a programban. Kedves vezetőnk, Kővári Ágnes mellett, aki nagy szakértelemmel, lelkesen segítette a program előkészítését és lebonyolítását, bemutatta gyűjteményét Kádas Dániel helytörténész is. A kastélyban megkóstolhattuk a finom tolcsvai borokat.

Tolesván a kastélyban

Szerencsen, a várban Koncz Ferenc polgármester fogadta és köszöntötte a csoportot és megajándékozott bennünket a híres szerencsi csokoládégyár néhány termékével. Ringer István tárogatójára léptünk be a várba, Nagy József kiváló szavalatában gyönyörködhattünk. Fazekasné Majoros Judit igazgató asszony részletesen bemutatta a múzeumot a Magyar-országon egyedülálló képeslapgyűjteménnyel. A református templomban megkoszorúztuk Rákóczi Zsigmond fejedelem sírját. Mádon megtekintettük a zsinagógát és ellátogattunk a Royal Tokaji Borászatba. Monokon az Andrássy kastélyban Újvári Marika és a Kossuth Népdalkör kiváló műsorát élveztük, Marika gyönyörű hangja óriási élményt adott a hallgatóságunknak. A vendégek hosszú tapsvihara kifejezte elragadtatásunkat és elismerésünket. A Kossuth házban nagyszerű tárlatvezetésben volt részünk. Abaujszántón Sáfian Ádám polgármester fogadta a csoportot a bormúzeumban. A várost bemutatta Gyöngyössy Andrea, megtekintettük a helytörténeti gyűjteményt, ittunk a Köszvényes kút gyógyvizéből, majd finom vacsorával zárult a program.

Az Andrássy kastélyban a Kossuth Népdalkör

A harmadik csoport útvonalfelelőse dr. Rémiás Tibor, segítője Horváth Csabáné volt. Az útvonal terve: Sárospatak – Borsi – Töketerebes – Kassa – Sárospatak.

Borsiban megnéztük Rákóczi szülőhelyét, a kastélyt, megkoronáztuk a méltóságos fejedelem szobrát. Megtudtuk, hogy 1676-ban Zrínyi Ilona Munkácsról Regécre vezető útja közben szállt meg itt, és tulajdonképpen a véletlennek köszönhető,

hogy II. Rákóczi Ferenc március 27-én itt született meg. Töketerebesben az Andrássyak emlékeit csodáltuk meg: a felújított kastélyt, ahol ma múzeum működik és a kriptát. A megyei fenntartású Dél-zempléni Múzeumnak és a Kulturális Központnak otthont adó komplexumnak két épületét 2016-ban újították fel. Az empire-klasszicista stílusban épült kastély a 19. század első felében került az Andrássy-család tulajdonába. A kastélyban töltötte gyermekkorát id. gr. Andrássy Gyula. A kastély pincéjében megkóstolhattuk a környék finom borát. Kassán hosszabb időt tudtunk eltölteni: a református templom, majd a Rodostói-ház szerepelt a programban. A Rodostói-ház Rákóczi emlékhely, annak a háznak az utánpótlása, ahol a fejedelem 1720 és 1735 között száműzetésben élt, és halt meg. A Hóhérbástya udvarán áll a kétemeletes épület, amelyet 1991-ben nyitottak meg a nagyközönség számára. A program következő állomása a Szent Erzsébet-főszékesegyház, ismertebb nevén a kassai dóm volt, Kassa egyik legszebb és legjellegzetesebb épülete, Európa egyik legszebb székesegyháza. A domban megkoszorúztuk II. Rákóczi Ferenc sírját. Ezután sétáltunk Kassa hangulatos főutcáján, majd finom vacsorával zárult a nap a Lampáreň nevű étteremben.

Borsiban a koszorúzás előtt

A kassai református templomban Orémus Zoltán lelkész

Autóbusszal jártuk be a fent említett településeket. Bemutattuk az akadémia hallgatóinak térségünk észak-keleti részének szépségeit, nevezetességeit. Több helyen a polgármester fogadott bennünket, műsorral, ajándékokkal várták a csoportokat. Mindenütt beszéltek a vezetők az érintett községek, városok történetéről, nevezetességeiről. A Kárpát-medence magyar lakta részéről érkezett 180 honismerő meglepéssel vitte hírért megyénknek, a gazdag történelmi múlttal rendelkező településeknek.

A BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN MEGYEI HONISMERETI EGYESÜLET 20 ÉVE

Viga Gyula

A reformáció 500 éves évfordulója kínálta gazdag tematika és a kiváló konferencia feltételeken túl, a sikeres 1987-es pataki, és a 2002-es újhelyi tanácskozás mellett, bizonyára szerepet játszott a Honismereti Akadémia 15 év utáni visszatérésében a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei honismereti mozgalom múltjának és jelenének elismerése is.² Az előzmények közül Sárospatakon nem lehet nem említeni a pataki szellemet a legnehezebb időszakban is őrző *Újszászy Kálmán* és munkatársai, valamint a Faluszeminárium emberformáló szerepét. Kisugárzó jelentőségüket például éppen Balassa Iván önéletrajza igazolja: Kálmán bácsi ajánlásával kézzől kézre adták őt a bodrogközi lelkészek és más tanítványok a gyűjtőmunkája során. Megemlítem két jeles muzeológus, *Bodgál Ferenc* és *Lajos Árpád* nevét is, akik az 1950-es évek derekától másfél évtized alatt virtuálisan létrehozták a megye honismereti munkásainak körét, ami aztán 1981-ben kapott intézményes keretet a Hazafias Népfront égisze alatt. *Kováts Dániel* irányításával bizonyosan minden korábbinál szervezettebb időszak következett mind az egyének, mind a honismereti közösségek számára, s talán abban az időszakban ragadhatók meg a mozgalmá válás és mozgalmaként való működés jegyei is, nem függetlenül a munka országos történéseitől. Mindennek persze feltétele volt, hogy 1981-ben már 39 rendszeresen működő közösség és 40-45 egyéni kutató alkotta a megyénkben a honismereti munka bázisát, jól szervezhető és eredményes együttesként. Abban az időszakban aránylag harmonikusan zártak össze az úgymond amatőr és a hivatásos honismerők, nem nélkülözve persze a kettő közötti vékony határ alkalmankénti rezgéseit. Meg kell említenem a mostani Egyesület létrejöttéig eltelt pár évet, amikor *Nagy Károly* nagyon sok energiát megmozgatva igyekezett életben tartani és – ahol szükséges volt – átszervezni a honismerők megyei közösségét.

Jó szívvel említenék még eredményeket és főként személyeket a megye honismereti mozgalmának korábbi szakaszából, ám a jelen kiállítás egyértelműen mutatja, hogy az elmúlt két évtized, az egyesületi keretek között való működés a korábbihoz hasonlóan eredményes volt, s hogy az új szervezeti feltételek is változatos és tartalmas tevékenység-

get biztosítottak az egyesületi tagság számára. A kiállítás tablói sokszínű, szerteágazó tevékenységről tanúskodnak, s arról, hogy az öntevékeny honismereti munkások és a szervezett helytörténeti-honismereti körök együtt töltik ki Borsod-Abaúj-Zemplén megye illetén szellemi térképét. (Ha a mesterségem okán megjegyezhetem, valamelyest hiányolom az alkotó népművészek és népművészeti egyesületek bevonását, akik közül – megítélésem szerint – számosan rendszeres és magas szintű honismereti munkát végeznek.)

Az elmúlt két évtized eredményei közül hadd emeljek ki először olyanokat, amelyek a korábbi időszak folytatását is jelentik. Egyik ilyen a több mint félszázados Istvánffy Gyula néprajzi és nyelvjárási gyűjtőpályázat, ami később – a társadalmi változásokra figyelemmel – a helytörténettel bővült. Megyénk országos szinten is jeleskedett ezeken a megméretéseken. Úgy vélem, hogy Hajdú Mihály és Halász Péter tevékenységének időszakában komoly erőket mozgósított és virágkorát élte a pályázat, aminek a jelentősége és állapota – nem lebecsülve a kétféle visszatérő programot – sokféle változást tükröz. Kiemelendőnek gondolom a Szülőföldünk című periodika jelentőségét is, aminek a megjelenése ugyan némileg hektikussá vált, viszont a megjelent számok, főként például a Rémiás Tibor által gondozott honismereti biográfia kötetek végtelenül hasznosak. A honismereti mozgalom jellegéből és feladataiból következik az a sokféle program – konferenciák, kiállítások, vetélkedők –, amelyek az Egyesület elmúlt két évtizedének cselekvéseit is meghatározták. Felsorolni is nehéz lenne az eseményeket – Rákóczi miskolci tartózkodásának évfordulójától, az ónodi országgyűléstől 1956 ötvenéves évfordulójáig –, amelyek szervezésében a megyei Egyesület vállalt kulcsszerepet. Külön említést érdemelnének az országos programok, pl. Ifjúsági Honismereti Akadémiák és a módszertani tanácskozások –, amelyek ugyancsak ennek a grémiumnak a munkáját dicsérik. Tájékanént, tablónként lebontva mutatja be a kiállítás a földrajzilag és kulturálisan rendkívül tagolt Borsod-Abaúj-Zemplén megye honismereti közösségeinek tevékenységét. Nem fogok ezek felsorolásába, hiszen mindenütt nevek, események, kiadványok sorjázni a tablókon, bármelyikük elhallgatása figyelmetlenség lenne, csupán az Ózdi Lajos Árpád Honismereti Kört említem, mivel a névadónak rövid ideig még munkatársa voltam, s

² Elhangzott Sárospatakon, 2017. július 4-én, a XLV. Országos Honismereti Akadémián, a kiállítás megnyitása alkalmából.

részese lehettem a Kör névadásának is. Hasonlóan nem térek ki a Bél Mátyás-díjasokat bemutató tablóra: mindannyian a honismereti mozgalom országosan ismert szereplői, ill. volt ői. Tizenhárman vannak, még heten élünk, Isten adja, hogy az arány ne romoljon túl hamar!

A kiállítás is igazolja azt a tudatos és magas szintű tevékenységet, amit a Honismereti Egyesület ifjúsági munkája jelent. Talán nem tévedek, bizonyára esősítette ezt, hogy az Egyesület elnökei pedagógusok és olyan közművelődési szakemberek voltak, akik ennek a jelentőségét pontosan ismerték. Hasonlóan a honismereti munka összetett területi és társadalmi bázisának ápolását, ami feltétele a ki-egyensúlyozott működésnek.

Hölgyeim és Uraim!

Zárásként szeretném megbecsülésem, tiszteletemet kifejezni a honismeret mai munkásai és mozgalmuk irányítói előtt, akiknek bonyolultan összetett világunkban egyáltalán nem egyszerű a dolguk: nem ugyanaz a hon, mint a mozgalmunkban gyakran emlegetett nagy elődök korában volt, és egészében megváltozott a vele kapcsolatos tudás megszerzésének és átadásának módja és gyakorlata. Az általánosabb kérdéseket mellőzve, csak arra gondoljanak, hogy ez a vidék az ország hátrányos, részleteiben halmozottan hátrányos térségei közé tartozik. Az elmúlt hetemet a Bodroghözben töltöttem terepen, egy olyan előregedő faluban, ahol fele annyian élnek, mint harminc évvel ezelőtt. Ahol nincs munkahely, a paraszt ősök képes aratására és harmados munkájára már nincs szükség: a határt jószerevével egyetlen birtokos műveli a gépeivel és néhány emberével. Ahol sorra zártak be a kocsmák az elmúlt években, s ahová – szemben a jó évszázada Amerikát járt elődökkel – már nincs miért hazaküldeni a külföldön megkeresett pénzt. Ahol a lakosság szegregálódása a mindennapi élet velejárója. (Nem mások a Hernád-mente, a Cserehát és más tájak népének körülményei sem.) Talán egyetértünk, hogy sajátos a mozgalom lehetősége és feladata ilyen körülmények között.

Sajátos feladat szólni persze azokhoz is, akik például Tokaj-Hegyalja mezővárosi bortermelő paraszt-polgárainak kulturális habitusát igyekeznek tovább örökíteni, a mai extraneus (bebirtokló) borász pénzemberek között. De sajátos feladat azok honismereti érdeklődésére is felügyelni, akik az ózdi vagy a diósgyőri vasgyár, a Sajó-völgy barnaszénbányáinak munkás- és bányász örökösei, azok műveltségének, tradíciójának letéteményesei. Mindez nagyon nehéz munka, ám az itt látható kiállítás számadása tükrözi, hogy a honismeret munkásai sokat tesznek érte. Vidéki értelmiségiek, és értelmiségi módján élő és gondolkodó vidékiek. Némiképp ma is háttérrel biztosítanak ehhez persze a megyei hatáskörükben korlátozott kulturális intézmények: könyvtárak, mú-

zeumok, levéltárak. Jó lenne, ha nem menne a jelenlegi alá a mai lehetőségük, mozgásterük – ebben a vonatkozásban sem. Nem egyszerű tehát létrehozni a kiállítás által felsorakoztatott eredményeket, s nem könnyű biztosítani ennek a komoly munkának a folytonosságát. Köszönet érte a művelőinek: Borod-Abaúj-Zemplénben és az ország más tájain!

Pillanatfelvételek a kiállításról

HOL LAKOTT RÁKÓCZI? Rákóczi uradalmi és rezidenciái 1694–1711

Gyulai Éva

A lakhatás és lakás kérdése minden korban, minden társadalmi osztályban, csoportban, sőt az egyéni élet terén is az egyik legfontosabb egzisztenciális kérdés. Minél feljebb haladunk azonban a társadalmi ranglétrán, annál inkább egyéb kritériumok is kapcsolódnak hozzá, így már nemcsak „tető a fejünk fölött”, hanem a társadalmi rang, a presztízs, a helyi és a magasabb politikában, adminisztrációban betöltött hely és szerep közvetítője. Így a rendiség „színpadán” a lakásból „rezidencia”, azaz székhely lesz, ahol nem egyszerűen lakik, hanem rezideál, vagyis státusának megfelelő családi, társadalmi, politikai gyakorlatot folytat.

Napjaink divatos témája a történettudományban a rezidenciakutatás, hiszen a rezidencia a kora újkorban, sőt később is, nem egyszerűen lakóhelye, tartózkodási helye a több kastéllyal, várral, udvarházzal rendelkező főúri és fejedelmi családoknak, hanem udvaruk, udvartartásuk helyszíne. Ezen felül számos kritérium határozza meg a rezidenciát, mint komplex intézményt: a birtok gazdasági és adminisztrációs központja (*caput bonorum*); a reprezentáció, szórakozás, politikai élet színtere; a főúri katonaság, őrség szolgálati helye. Továbbá: a kincstár és levéltár őrzőhelye; a főúri család és udvartartása vallásgyakorlatának helyszíne, temetkezőhely; sőt a következő generáció nevelése is itt zajlik.

A rezidencia változhat is egy-egy főúri család gyakorlatában, sőt vannak mellékrezidenciák is, amelyeket az elsődleges színhelyekkel egy időben használhat az arisztokrata família. A rezidencia, mint építészeti komplexum aspektusából természetesen több fajta főúri székhelyet és uradalmi központot ismerünk. Így a 17. század végén is vannak még középkori eredetű várak (*castrum*), azaz erősségek, nem egyszer végvárak, ugyanakkor éppen a középkor végétől jelennek meg, és lesznek általánosak a törökkori Magyar Királyságban és Erdélyben a várak alatt épített kényelmes reneszánsz vagy barokk stílusban épült kastélyok (*castellum*), udvarházak, amelyek egyben a királyi udvar szerepét részben átvevő arisztokrata udvartartások jól ismert intézményei a törökkori művelődéstörténetben. A főúri családok ezek mellett városi palotákkal is rendelkezhetnek mind a császárvárosban, mind Pozsonyban, mind az Erdélyi Fejedelemség politikai központjában, Gyulafehérváron, illetve a szabad királyi és egyéb privilegizált városokban (Kassa, Eperjes), igaz, ezekhez a városi rezidenciákhoz nem tartozott bir-

tok, csak pénzen vett háztelek (esetleg a hozzá kapcsolódó külsőség) és a telken felépült palotakomplexum volt a család tulajdonában, egyfajta polgári vagyongként.

Ezek a vidéki kastélyok, udvarházak, városi paloták fogadták be a főúri udvartartást, udvarnépet és szolgálókat, uradalmi hivatalt, az arisztokrata nemesi és katonai kíséretét, felesége külön udvartartását, és egyszerre voltak a vendégfogadás helyszínei (az „ebédlő palotával” és a lobbyként működő fogadóhelyiségekkel: „udvarló palota vagy átrium”). Egyfajta mellékrezidenciaként funkcionált a mulatókastély (*Lusthaus*), amelyet főként vadászatok, ill. nyári rekreáció céljából építettek tágas, világos termekkel, virágos kertekkel, bennük árnyas filagóriákkal. A rezidencia az arisztokrata reprezentáció fontos eszköze volt, nem csekély mértékben növelte a család presztízsét, de az ismert főúri família is kivételes presztízst adhatott egy-egy legendás rezidenciának.

Ahogy a főnemesség vezető szerepet vitt a vallásgyakorlatban és egyháza patronátusában, a rezidencia is a hitélet fontos helyszíne volt, a kastélyban istentiszteleti hely, kápolna, sőt hozzá tartozó templom működött, ugyanakkor az udvartartásnak is tagjai voltak az udvari papok, prédikátorok, katolikus páterek, gyóntatók, káplánok, sokszor saját lakrészt birtokolva. A főúri kastélyok többször katolikus missziók helyszínei voltak a 16–17. században, így ismert volt a jezsuita *Missio Rakociana* egyrészt a Grazban katolizált Rákóczi Pál (1596–1636) országbíró birtokain, így az 1620-as években a felesége, hetesi Pethe Anna révén bírt Szepesváralján (Spišské Podhradie, Szlovákia),¹ másrészt a katolikus vallásra visszatért Báthory Zsófia (1629–1680) által támogatott *Missio Rakociana*, amely a sárospataki jezsuita rezidenciát is létrehozta 1663-ban.²

¹ *Missio Rakociana apud Magnificum Dominum Paulum Rakoczi....* In: *Annuae literae provinciae Austriae. 1608-1616, 1621-1622.* Kézirat. Národní knihovna České republiky, XXIII.C.105/1 (f280v)

² Gyulai Éva: A sárospataki jezsuiták és a hegyaljai plébániák a 17. század második felében. In: *Katolikus megújulás Északkelet-Magyarországon: Művelődéstörténeti konferencia a jezsuita rend sárospataki megtelepedésének 350. évfordulója alkalmából.* Szerkesztő: Szabó Irén. Sárospatak: Sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény, 2014. 110–146. Itt: 113.

A Rákóczi családnak közel 10 uradalma, azaz központi adminisztráció által irányított birtokkomplexuma volt a 17. század második felében (köztük: Makovica, Regéc, Szerencs, Tokaj, Patak, Helmec, Ecsed, Ónod), így a kor legnagyobb birtokosai közé tartoztak. A Rákócziak uradalmi központjaiban várak, kastélyok szolgáltak rezidenciának, a birtokok és a rezidenciák egy részét a Rákóczi család két ága, I. és II. Rákóczi György erdélyi fejedelmek, illetve Rákóczi Pál országbíró leszármazottai – azaz a „Rákóczi-árvák” (valójában csak félárvák, hiszen anyjuk, Zrínyi Ilona még élt): I. Rákóczi Ferenc és Zrínyi Ilona gyermekei és nagynénjük: Erdődyne Rákóczi Erzsébet – együttesen birtokolták. A másik rész, így pl. Sárospatak és Munkács, csak az árvák, Rákóczi Ferenc és Julianna között oszlott meg. Rákóczi és nővére gyermekként volt kénytelen elhagyni Munkácsot és Magyarországot, de örökségük, a Rákóczi-vagyon megmaradt a tulajdonukban. Amíg őket a Habsburg-kormányzat Bécsben és Csehországban nevelte, hatalmas uradalmait a királyi kincstár, a kamara kezelte, külön adminisztrációval. 1688-ban a Rákóczi-árvák távollétében Makovicán provizor és számtartó (*rationista*), Regécen, Szerencsen, Helmeceken és Tokajban csak provizor, Patakon és Ecseden a provizor mellett számtartó és kulcsár (*claviger*) alkotta az uradalmi adminisztrációt a kamara irányítása alatt.³ Az örökös „árvák” egyike, Rákóczi Lipót György Ferenc (1676–1735) Csehországban (*Neuhaus/Jindřichův Hradec*) nevelődött a jezsuiták keze alatt, itt arra is felkészítették, hogy nagykorúként elfoglalhassa magyarországi birtokait, majd 1694-ben egy Rómába vezető nemesi utazással és világlátással (*Kavaliertour*) megkezdte önálló életét. A másik árva és örökös, Rákóczi Julianna Borbála (1672–1717) Bécsben nevelődött, és 1691-ben Bécsben férjhez ment egy nyugati arisztokratához és birodalmi fejedelemhez, Aspremont generálishoz (Ferdinand Gobert Aspremont-Lynden, Reckheim grófja, 1643–1708), közös életüket is Bécsben rendezték be.

Nagysárosi Rákóczi-kastély. Képeslap, 1910 k.

Nagysárosi Rákóczi-kastély. Képeslap, 1910 k.

1694-ben a 18 éves Rákóczi gyermekkorától először lépett Magyarország földjére, amikor sógorával végiglátogatta birtokait. Utazása alatt, a Zemplén megyei Szerencs várában ünnepelte nagykorúságát, nem sokkal később, 1694. június 3-án pedig nagysárosi (Velký Šariš, Szlovákia) kastélyában Sáros vármegye megválasztotta örökös főispánjának; vagyis örökösként, birtokosként, főúrnként és politikusként is: Rákóczi hazaérkezett.

II. Rákóczi Ferenc fejedelem. Képeslap, 1906

³ MNL OL UeC 10/5 (1688)

1694. szeptember 20-án Kölnben megkötött házassága után előkelő feleségével, egy német birodalmi hercegnővel, Hessen-Wanfried-i Charlotte Amália örgrófnővel (1679–1722) elindult Magyarországra, hogy otthont teremtsen magának és családjának, gyermekora óta ugyanis nemhogy rezidenciája, de még otthona sem volt. A török háborúk utáni Magyarországon számos uradalom várta őket, több várukban azonban császári katonaság állomásozott, mivel Rákóczi apja, I. Rákóczi Ferenc (1645–1676) részese volt a Wesselényi-féle összeesküvésnek, és csak pénzzel tudta ő és anyja, Báthory Zsófia megváltani a büntetlenséget, emellett pedig meg kellett engedniük, hogy a Habsburg uralkodó katonái várakban állomásozzanak.

II. Rákóczi Ferenc fejedelem felesége, Charlotte Amália hercegnő. Képeslap, 1906

A Rákóczi család régóta nem lakott észak- és északkelet-magyarországi rezidenciái a romlás és pusztulás képét mutatták, a várakban katonák laktak, így a Borsod vármegyei Ónod várában is, amely a török időkben végvárként funkcionált. A 2/3 részben a Rákóczi-árvák, 1/3 részben Erdődyne Rákóczi Erzsébet tulajdonában lévő várról 1682-ben, majd

1689-ben a kamara leltárt készített, amelyekből kitűnik, hogy az ónodi vár szinte pusztá (*arx deserta*), mivel a török 1682-ben felégette, teremt a császári katonaság használja (*Németek laknak benne; Német officér lakja*), igaz, az egykori Rákóczi-rezidenciának még megvannak a nyomai (*ebédlő palota, szabók háza* stb.).⁴ A hatalmas uradalmak központjai, Ónod, Tokaj és Ecsed középkori eredetű várai nem feleltek meg rezidenciának, lakásra alkalmatlanok voltak, Rákóczi és a felesége ezeknek a birtokoknak csak a jövedelmét élvezhette. Az Abaúj vármegyei Felsővadász kis reneszánsz kastélya (erről a kis uradalomról kapta egyébként a Rákóczi család az előnevét) egy 1703-ban felvett összeírás szerint szintén elhagyatott (*castellum desertum*).⁵

Sárospatak azonban igazi rezidencia, igaz, császári katonákkal megrakva. Megvolt az esélye, hogy Rákóczi, elődeihez híven, Patak várát választja elsőszámú rezidenciának. A sárospataki vár 18. század eleji összeírásai szerint sokat megőrzött a Rákócziak korábbi fényűző korszakából számos palotatermével (*14 palatia minora, 3 alia Palatia majora*), „aranyas palotával”, az emeleten függő üvegházzal, benne különleges gyümölcsfákkal (*duo pensilia certis Palatiis in superiore contignatione applicata cancellisque seu clatris ferreis circumdata vitrea, in quorum uno sunt duae arbores, Malus Persica et Cerasus macedonica*). A vár viszonylag jó állapotban volt, egyik termében még láthatók voltak a török fajansz csempék, ezekről azonban a 18. század elején már azt gondolták, hogy morva újkeresztények, vagyis habánok készítették (*kis Palota, mellynek hajdan uj keresztyén kályhával volta a falai megrakva*).⁶

A sárospataki Rákóczi-vár udvara. Képeslap, 1919

A Rákóczi házaspár, a császári katonaság ellenére is valódi rezidenciának tekintette Sárospatakot, esküvőjük után három hónappal, 1695 januárjára

⁴ MNL OL UeC 25/48 (1982); UeC 24/49 (1689)

⁵ MNL OL UeC 41/50–51 (1703)

⁶ MNL OL UeC 154/70; 36/26 (1700; 1703)

ban már Patakon voltak, és később is többször időztek a várban, igen jó kapcsolatot építettek ki a sárospataki jezsuita rendház pátereivel, kisfiukat is pataki Vártemplomba temették a jezsuiták 1699 októberében.⁷ A luxushoz szokott fejedelmi pár „belakta” a pataki várkastély termeit, új kárpitokkal, „modern” bútorokkal (*sedes modernimode telae circumdatae Nro 12, aliae his similes pro dormiendo Nro 2; cubiculum exornatum auleis modernimode caerulei coloris ex tela in frustis o 36*) szerelte fel, igazi fejedelmi környezetet teremtett magának. Amikor 1701-ben Rákóczit elfogták, a kamara által készített leltár szerint felesége, a hercegnő, még drága ruháit is itt őrizte.⁸ Sárospatak erősítéseit a 18. század elején lerombolta a Habsburg-kormányzat, így már várórségre sem volt benne szükség, a sors fintora, hogy Rákóczit éppen ekkor fogták el és zárták be a bécsújhegyi börtönbe, ahonnan megszökvén, lengyelországi bujdosásra kényszerült, vagyis már nem élvezhette a híres pataki rezidenciát szabadon, idegenek nélkül.

A Sárospatakhoz és Felsővadászhoz közeli középkori vár, a Zemplén vármegyei Szerencs kedvelt tartózkodási helye volt az 1690-es években a Rákóczi házaspárnak, mellékrezidenciának, vagy inkább mulatókastélynak, *Lusthaus*nak tekinthetjük. Rákóczi sok időt töltött itt feleségével, sokat vadászott kis uradalma erdeiben. A vár „zöld palota” nevű díszterme, kápolnája közös volt Rákóczi Erzsébettel.⁹

A szerencsi Rákóczi-vár. Képeslap, 1910 k.

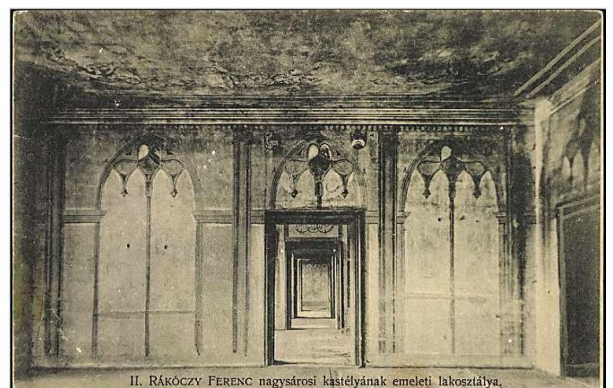
Rákóczi, úgyis mint Sáros vármegye főispánja, legkedvesebb kastélya Nagysáros volt, amely a 17. században épült kényelmes reneszánsz rezidenciának, fölötté az romladozó sárosi várral. A

⁷ GYULAI ÉVA: Rákóczi és a sárospataki jezsuiták. In: *II. Rákóczi Ferenc, az államférfi. Tanulmányok a sárospataki országgyűlés 300. évfordulójára*. Szerk.: Tamás Edit. Sárospatak, 2008. (A Sárospataki Rákóczi Múzeum Füzetei 53.) 294-345.

⁸ MNL OL UeC 113/50 (1701)

⁹ MNL OL UeC 41/74 (1701)

nagysárosi kastély, mint valódi rezidencia udvarán nyáron a hársfákból árnyas filagóriát képeztek (*volt annak előtte egy filagorias hars fa, fa oszlopokon feltamogatvan*), volt virágoskert is, közös Rákóczi Erzsébettel (*ad latus castelli versus oppidum alius hortus pro plantatione florum, pariter cum Domina Comitissa Erdődiana communis*).¹⁰ 1701-ben innen hurcolták el Rákóczit előbb Eperjesre, majd a bécsújhegyi börtönbe. Bár Nagysároson a három örökös osztozott, Rákóczi nővére saját kis kastélyt újíttott fel magának a sárosi uradalomban a Nagysároshoz közeli Kurima városkában (Kurima, Szlovákia) (*In Oppido Kurima: Ex parte Principissae Aspermontianae datur Castellum*),¹¹ amely ma is áll.

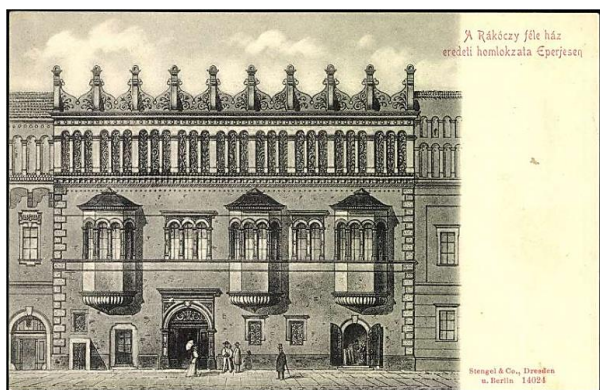

A nagysárosi kastély termei 1906-ben. Képeslapok

A Nagysároshoz igen közeli Eperjesen a Rákócziak palotáját még a 17. század elején szerezte Rákóczi Zsigmond, és ez maradt Rákóczi egyetlen városi palotája, a sárosi várhoz és kastélyhoz való közelsége mellett elegáns és élénk városi életével is vonzó rezidencia volt, jól kiegészítette Nagysárost.

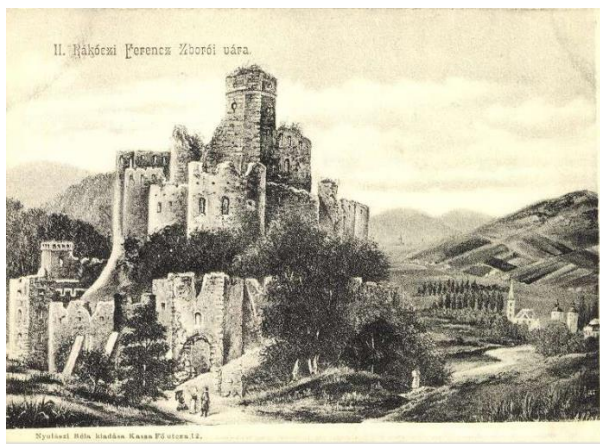
¹⁰ MNL OL UeC 41/20; 41/16 (1689; 1688)

¹¹ MNL OL UeC 156/11 (1709)

Az eperjesi Rákóczi-palota. Képeslap, 1906

A hatalmas makovicei uradalom központja, Zboró (Zborov, Szlovákia) és Makovica vára szintén közös birtoka volt Erdődy Györgyné Rákóczi Erzsébetnek és a Rákóczi-testvéreknek. A vár alatt épült kastély, amely I. Rákóczi György, majd Báthori Zsófia kedvenc tartózkodási helye volt, viszonylag épségben volt, hiszen Rákóczi Erzsébet és férje, Erdődy György gróf (1648–1713), árvai főispán, tárnokmester (1704-től országbíró), Rákóczi 1694. évi hazatéréséig Sáros vármegye főispánja használta. Egy 1690-ben készült összeírás még I. Rákóczi György erdélyi fejedelem hársfáit is említi (*Élő fák az udvaron. Hárs fa három, ketteinek gallyai gerendákból csinált ráamákra vagyon ki bocsátva... Kő asztal lábastul /az egyik hársfa alatt/, darab locza ugyan ott /a két hárs fának a tövin a földtöltés baronarokás között vagyon/*).

Makovica (Zboró) vára. Képeslap, 1900 k.

A zborói kastély közös rezidenciája volt a Rákócziaknak, a jezsuita missziós pátereknek egykor saját szállásuk volt benne. Rákóczi idején még megvolt nagyanyja, Báthori Zsófia címeres bársonyszéke is. A rezidenciák kritériuma a vallásgyakorlat is, Zborón nemcsak kápolna, hanem a kastéllyal a 17. század derekán szinte egybeépült templom is szolgálta a Rákócziakat.¹² Rákóczi Erzsébet és férje,

¹² MNL OL UeC 21/20 (1690)

Erdődy György egyébként Makovica várát is használta rezidenciaként, külön lakrész szolgált az úrnak és az úrnőnek.¹³

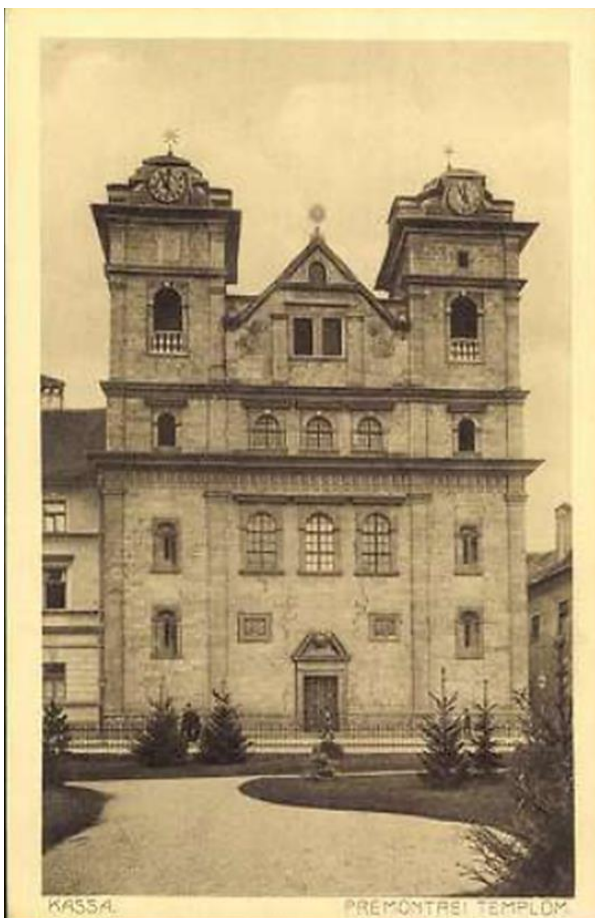

A zborói Rákóczi-kastély és temploma. Képeslapok, 1900 k.

A rezidenciák fontos ismérve a temetkezőhely is. A Rákócziak dinasztikus kriptája eredetileg Sárospatakon volt, Rákóczi is ide temettette kisfiát 1699 októberében. Báthory Zsófiának azonban Kassán templomot kellett építenie a jezsuitáknak, ez is része volt a Habsburg-kormányzattal a fia megmentése érdekében kötött megállapodásnak, ezért az új jezsuita templomba temette el férjét, I. Rákóczi Ferencet, majd ő maga is a kassai kriptába került, pedig Kassán nem volt városi palotája a családnak. Hogy Zboró milyen fontos rezidenciája volt a Rákóczi családnak, jelzi, hogy Rákóczi Julianna leszármazottait a 19. század elején a zborói templom kriptájába temették.¹⁴ A Bécsben meghalt és eltemetett Rákóczi Julianna Borbála unokája (Johann Nepomuk Gobert von Aspremont-Lynden, 1757–1819), valamint felesége, gróf Batthyány Regina, 1758–1815 és fia, Karl Gobert von Aspremont Lynden, 1790–1819) száz évvel az után, hogy a Rákóczi-ősök elhagyták a csodálatos kastélyt, várát és uradalmat, visszatértek Zboróra, kiteljesítve a nagy múltú rezidencia funkcióit.

¹³ MNL OL UeC 21/16 (1684)

¹⁴ *Az Osztrák-Magyar Monarchia irásiban és képben*, 18. kötet. *Magyarország VI. (Felső-Magyarország, II. rész)*. Budapest, Magyar királyi államnyomda, 1900. 346

A Rákóczi család temetkezőhelyei:
a sárospataki Vártemplom és a kassai jezsuita
(később premontrei) templom. Képeslapok, 1910 k.

Bár a királyhelmecei (Kráľovský Chlmec, Szlovákia) Lorántffy-kastély – amelyhez kis uradalom is tartozott, és amelyben többször is időzött Rákóczi 1694 után – összeírása igazi kis rezidenciát mutat Báthory Zsófia idejéből,¹⁵ unokája, Rákóczi Ferenc nem tartotta meg a kastélyt és az uradalmat, a 17. század legvégén eladta a premontrei rendnek, amely a középkorban is birtokolta.

Felmerül a kérdés, hogy miért nem Munkács (Mukacseve, Ukrajna) lett a hazatérő Rákóczi rezidenciája. Hiszen Makovica mellett a munkácsi uradalom volt a legnagyobb, és a vár rezidenciája volt Báthory Zsófiának és Zrínyi Ilonának is, innen hurcolták el a családot, köztük a gyermek Rákóczit 1688-ban. Bár Munkácson 1694 és 1701 között többször megfordult Rákóczi, főként az óriási uradalom adminisztrációja miatt, a középkori komor vár nem felelt meg a korabeli barokk főúri életmódnak, és távol is volt Bécsből. A fejedelem minden bizonynyal ezért nem hozta ide magával a feleségét, mindig egyedül intézte ugyanis ügyeit Munkácson uradalmi tisztviselőivel, politikai partnereivel.

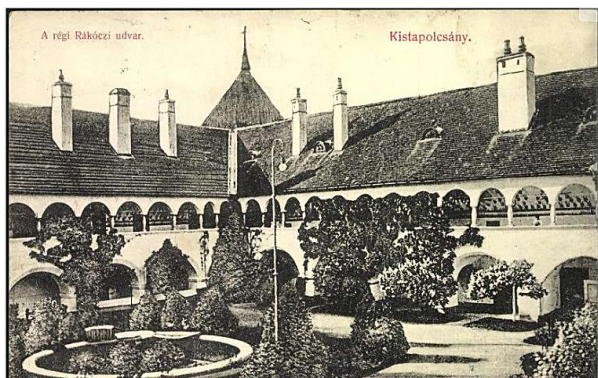
A munkácsi vár. Képeslap, 1900 k.

Már említettük Rákóczi eperjesi palotáját, a Rákóczi családhoz azonban egy híres bécsi palota is kötődik a *Himmelpfortgasse 13.* szám alatt, amelyet ma Fürstenberg–Erdődy-palotának hívnak. Ezt eredetileg a Rákócziak katolikus ágának ősatyja, Rákóczi Pál országbíró vette 1626-ban, így örökölte végül unokája, Erdődyné Rákóczi Erzsébet, akitől férje, Erdődy György gróf, 1704-től országbíró bérelte ki, egyébként is szerződés kötelezte a házasságot vagyonuk megosztására.¹⁶ A palotában mind Rákóczi Julianna és Aspemont generális, mind a fejedelem és német hercegnő felesége sokat tartózkodtak, de nem volt II. Rákóczi Ferenc tulajdona. Egy bécsi palota mind a telket megszerző Rákóczi

¹⁵ MNL OL UeC 79/46 (1694 után)

¹⁶ Bubryák Orsolya: Egy 17. századi nemesasszony inventáriuma – Adatok Rákóczi Erzsébet tárházához. *Művészettörténeti Értesítő* LIV. (2005)/1–2. 41–72. Itt: 43.

Pál országbírónak, mind a főként nyugat-magyarországi birtokain élő unokájának, s főként a férjnek, az ugyancsak országbíróságig emelkedett Erdődy grófnak kincset ért, hasonlóan a császári generális Aspremonthoz és a Magyarországra német hercegnő feleségével visszatérő ifjú fejedelemhez. A császárváros közelsége egyébként is felértékeltette a nyugat-magyarországi főnemesség vidéki rezidenciáit, Rákóczi ezért 1697/98-ban majdnem egy évet töltött barátja, Batthyány Ádám gróf rohonci (Rechnitz, Ausztria) kastélyában. Második gyermekük, Rákóczi József (1700–1738) is Bécsben született, egyébként első kisfiuk sem saját birtokukon, hanem Rákóczi Erzsébet kistapolcsányi (Topolčianky, Szlovákia) kastélyában jött világra 1696-ban. Rákóczi és felesége 1695 és 1701 között alig 6 évig építhették Magyarországon közös életüket, amelynek több rezidenciájuk is színtere volt ugyan, de nem sikerült tartós, klasszikus rezidenciát kiépíteniük. Rákóczi fogságával gyakorlatilag véget is ért házaseletük, Rákóczit a bujdosás, majd a szabadságharc és a konföderáció államának gondjai foglalták le, így rezidenciái, vagy inkább állomáshe-lyei még inkább esetlegesek lettek.

A kistapolcsányi kastély. Képeslap, 1900 k.

Rákóczi öröklött rezidenciái, birtokközpontjai a szabadságharc alatt funkciót váltottak a fejedelem praxisában, hiszen uruk távol volt a hadsereggel és az állam vezetőivel, a konföderációnak pedig nem volt állandó székhelye. A szabadságharc alatt, amely birtokainak helyszínén, Északkelet-Magyarországon tört ki, és ez a terület is maradt államának magja, Rákóczi legnagyobb várait és uradalmait, így Tokajt, Munkácsot és Ecsedet is konföderáció szolgálatába állította, a váraknak előtérbe került hadászati funkciójuk. A fejedelem már a felkelés kezdetén elfoglalta császári katonaság által őrzött Tokajt, majd a következő évben leromboltatta a várat. Ecseddel és Munkáccsal éppen fordított volt helyzet, a két várnak nagy szerepet szánt a szabadságharc hadászatában, erős védmű-vonallal kívánta a két várat összekapcsolni, meg is kezdte a teljesen elhagyott és leromlott ecsedi vár, az egykori Báthori-birtok újjáépítését

és erősítését.¹⁷ Két uradalmi központjában, Ónodon és Sárospatakon pedig országgyűlést is tartott.

Rákóczi mint vezérlő fejedelem rezidenciái közé feltétlenül be kell sorolnunk az állandóan mozgó katonai tábor, amellyel együtt haladt az állami adminisztráció is. A táborban az országnak, vagyis az állami vezetés üléseinek és az ország fejedelmének is állandó külön sátra volt.

*

Összegzésül elmondhatjuk: Rákóczi nem örökölt valódi rezidenciát családjától, hiszen magyarországi élete megszakadt, serdülőkorát Csehországban töltötte, otthon nélkül, és hazatérve, magának kellett előbb arisztokrata életmódjának, családjának, majd fejedelmi funkciójának megfelelő székhelyet teremtenie. Ez csak részben sikerült, hiszen alig egy fél évtizedet töltött birtokain elfogatásáig, állandó rezidenciája végül nem lett, kastélyai csak együttesen látták el egy fejedelmi rezidencia funkcióit, így a rezidenciák más-más feladatot teljesítettek, sőt hierarchia is létrejött közöttük. Sárospatak Rákóczi gyakorlatában is megőrizte magas presztízsét, mint fejedelmi székhely, sőt főúri, patrónusi vallásgyakorlatának, kegyességének is színtere lett, hiszen jó kapcsolatokat ápolt a sárospataki jezsuitákkal, feleségével részt vett ünnepeiken, sőt kisfiát is a jezsuiták templomába, a fejedelmi kriptába temettette. Nagysáros kedvenc rezidenciája volt Rákóczinak és feleségének, megfelelt barokk arisztokrata életvitelüknek, a kastély (és a középkori sárosi vár), a közeli eperjesi városi palotával a fejedelem politikai tevékenységének is megfelelő színhelye volt, igaz, az országos politika központjaitól, Pozsonytól és Bécs-től távol esett. Szerencset, egyfajta mulatókastélyként, főként szenvedélye, a vadászat miatt kereste fel, ráadásul a szerencsi vár igen közel feküdt Sárospatakhoz. Munkácsnak, mint hatalmas uradalomnak megmaradt gyakorlati és gazdasági jelentősége, de családi rezidenciaként nem jöhetett számításba, jelentősége viszont felértékelődött a szabadságharc alatt, akárcsak a pusztulófélben lévő ecsedi váré.

Illusztrációk

Zempléni Múzeum, Szerencs, Képeslap-gyűjtemény (<https://gallery.hungaricana.hu/hu/SzerencsKepeslap/>)

Források

MNL OL UeC = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára E 156 Magyar Kamara Archivuma, Urbaria et conscriptiones

¹⁷ Szállási Árpád: *II. Rákóczi Ferenc és Ecsed*. Budapest–Nagyecsed: Nagyecsed Város Önkormányzata–Magyar Tudománytörténeti Intézet, 2008 (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára (74). 52–63.

VÁRKUTATÁS ÉS HONISMERET

Csorba Csaba

Várkutatás

A magyar várkutatás történetének összefoglalására terjedelmi okok miatt nem vállalkozhatok (1974-ben közöltem erről rövid összefoglalást). A magyar várépítészet történetének első rendszerezésére Gerő László vállalkozott *Magyarországi várépítészet* c. kötetében (1955), amelyet követett a *Magyar várak* (1968), aztán *Várépítészetünk* (1975) c. kötete. Rendszerezése meghaladottá vált, egyébként is a kutatás az akkori időkhöz képest sokszorosan nagyobb adatbázist eredményezett az utóbbi fél évszázadban.

A nyugat-európai nagy összefoglalásokhoz, vár-kézikönyvekhez, lexikonokhoz hasonló alaposágú és korszerű magyar vártörténet eddig nem készült. Az utóbbi évtizedekben leginkább népszerűsítő képes kiadványok, albumok jelentek meg, valóságos dömping formájában elárasztva a könyvpiacot. Látványosak, képeik napjainkban már minőségben is világszínvonalúak. Szövegeik már kevésbé „kidolgozottak”. Legnagyobb hiányosságuk, hogy az esetek nagy részében a legismertebb, „legfelkapottabb” néhány tucat várat ismertetik, reklámozzák.

A sárospataki vár belső palotája¹

A várkutatás építészettörténeti, levéltári, történeti-hadtörténeti, valamint a régészeti fő irányokban folyt, ill. folyik jelenleg is 1945 után. Az egyes tudományágak eredményeinek szintézisére is történtek kísérletek (elsősorban az utóbbi évtizedben).

A kutatást jelentősen megnehezíti, hogy a középkori Magyarország területén 1920 óta több állam osztozik. Ha figyelembe vesszük, hogy még Magyarországon belül sem vagyunk képesek biztosítani az említett tudományágak nélkülözhetetlen együttműködését, akkor még kevésbé lehet tudománypolitikai

(politikai) okokból a velünk szomszédos országok tudományosságával kialakítani a szoros együttműködést, az „ideális munkamegosztást”.

1990 után azonban szerencsére nem kicsiny kedvező (!) változások következtek be ezen a téren is. Erről egyebek mellett a Várak, kastélyok, templomok c. folyóirat eddigi tíz évfolyamából is tájékozódhatnak az olvasók.

A szakfolyóiratok, tudományos kiadványok (évkönyvek, monográfiák) mellett elsősorban sokféle útikönyv és reprezentatív képes album, meg helyi kiadványok százaai már egész könyvtárnyi mennyiségben sorakozhatnak a polcokon az utóbbi évtizedben.

Ha lassan is, de egymás után jelennek meg az egyes megyei vártopográfiaiink. Az utóbbi évtizedek forradalmian robbanásszerű technikai fejlődése (speciális légi fényképezés, drónok, talajradar) olyan eszközt adott a kutatás kezébe, amivel addig „láthatatlan várak” létére is fény derül. Nem lehetetlen, hogy az általunk korábban ismert erődítmények száma drasztikusan emelkedni fog, és egyes – eddig nem lokalizált – várak „rejtélyét” is sikerül megoldani. Ez azt is jelenti, hogy az 1960-as években megkezdett (és abbamaradt) „hagyományos” régészeti topográfiaiink elavult, tudománytörténeti rekvizitumokká válnak.

*A sátoraljaiújhegyi vár feltárt részlete madártávlatból
(Fotó: László János)*

A tudomány (és a honismeret) szempontjából sajátosan elkülöníthető „korai” erődítmények: az őskori és népvándorlás kori földvárak és a római erődítmények (városfalak, táborok, limes) kérdésével nem foglalkozom. Csak a magyar honfoglalástól a Rákóczi-szabadságharc végéig terjedő időszak váraival kapcsolatos legfontosabbnak vélt gondolataimat összegzem. Mert önmagában ez is igen nagy és rendkívül szerteágazó téma.

¹ A fotókat a *Várak, kastélyok, templomok* című periodikából válogattuk.

Mivel ennek a korszaknak a várairól is az adatbázisunk még meglehetősen hiányos, ezért nem igen vállalkozhatunk arra, hogy a magyar várépítést részleteiben összehasonlítsuk Európa más területeivel.

Jelenlegi tudásunk alapján azonban valamiféle összevetésre mégis vállalkozhatunk. Úgy tűnik, hogy az adott időszak egyes századaiban, a német, francia, angol, itáliai, spanyolországi területekhez képest a magyar várak száma jóval kisebb volt. Vonatkozik ez a megállapítás még inkább a fallal körülvett városokra. A magyar városok túlnyomó többségét kitevő mezővárosokat kevés kivételtől eltekintve nem övezte védőfal a középkorban, sőt a 16-17. században sem (legfeljebb valamiféle – jelképes védőelemnek tekinthető – palánk és árok). A magyar építmények az említett országokéhoz képest általában szerényebb méretűek voltak, és ez a különbség erődítéseik minőségében is megmutatkozott.

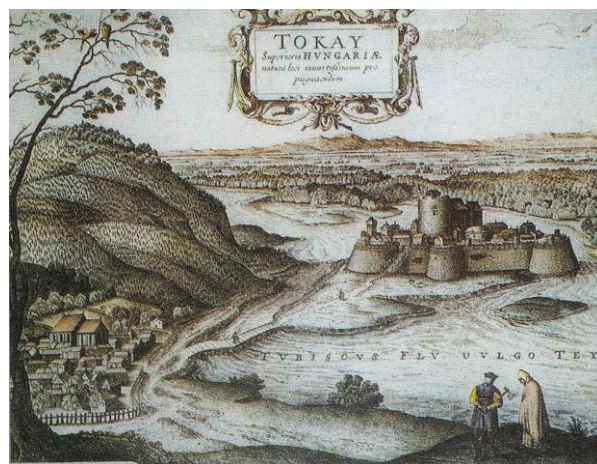
Szalánc várának romjai (Fotó: Keserű László)

A középkori magyar várak többnyire védhető, reprezentatív lakóépületek voltak. Többségüket egy-egy nagybirtok központjának építették. Lehetőleg olyan helyen emelték őket, amelyek táji adottságaik miatt eleve könnyen védhetőek lehettek. Vagyis hegytetőn, halmokon, vízparton, természetes vagy mesterséges szigeten, mocsaras, lápos környezetben. Mindamelllett - nem utolsó sorban - tekintettel voltak az építés helyének megválasztásakor a tájképi szépségekre is. Tehát az esetek jelentős részében (egy-egy határvárat nem számítva) nem stratégiai szempontok figyelembevételével történt a várak helyének kiválasztása. Alkalmatlanok voltak a várak arra is, hogy a környék lakosságának menedékei lehessenek. A falakkal határolt szűk térbe általában nem tudták befogadni a középkori falvak lakosságát, noha az aligha haladta meg egyenként az egy-kétszáz főt. A 16-17. században kicsiny váraink és várkastélyaink (erődítményeink többsége ebbe a csoportba volt besorolható), egy-kétszáz főnél nagyobb védősereget nem tudtak befogadni. Ezért ha nagyobb ostromló had közeledett, a védhetetlen építményeket többnyire ellenállás nélkül adta fel őrsege, ill. az ellenséges had megérkezése előtt már eleve kiürítette.

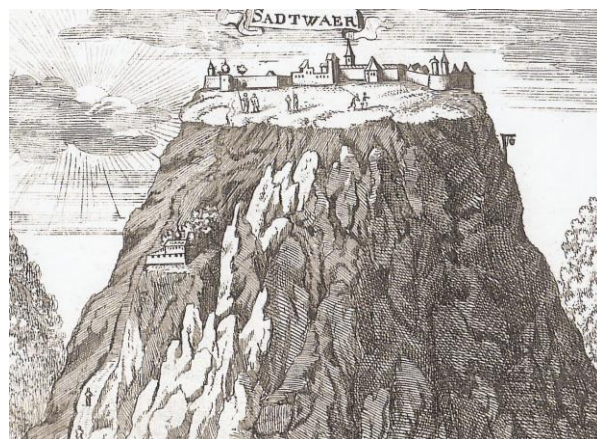
A legutóbbi időkig a szakirodalomban és a köztudatban is többnyire mindmáig elterjedt nézetnek számít, hogy váraink többsége azért vált rommá, mert Habsburg uralkodóink erőszakkal tették lakhatatlanná, védhetetlenné (többnyire robbantásokkal).

Valójában a középkorban is romboltak le várakat hadiesemények során, ill. királyi parancsra (többnyire engedély nélkül építettek). A 17-18. század fordulóján történt várrombolások az akkori erődítményeknek csupán csekély hányadát érintették. Az esetek nagyobb részében a várak tulajdonosai, a nagybirtokosok hagyták lassanként pusztulni a korszerűtlenné, kényelmetlenné váló, sok esetben viszonylag nehezen megközelíthető épületeket, s helyettük komfortosabb, korszerűbb kastélyokat építettek, de már erődítmények nélkül. Egyes várakat mindemelllett korszerűsítve, átépítve laktak továbbra is, egészen a legutóbbi időkig.

A 16-17. században jelentősebb katonai szerepet játszó váraink jelentős részéről készültek korabeli látképek, hadmérnöki ábrázolások, felmérések, átépítési tervek, amelyek közül meglehetősen sok ránk maradt és ma már többnyire könnyűszerrel hozzáférhető.

Tokaj várának ábrázolása a 17. század 2. feléből

Szádvár ábrázolása egykori metszeten

Az utóbbi másfél évszázadban grafikák, festmények és felmérhetetlen mennyiségben (amatőr és hivatásos) fotósok fényképei mutatják, hogyan változott a várak és várkastélyok külső és belső állapota.

A műemlékvédelem is mintegy másfél évszázados múltra tekint vissza a Kárpát-medencében. Eleinte csupán néhány tucatnyi építményt próbáltak megóvni, megvédeni, egyáltalán nyilvántartásba venni, később aztán fokozatosan több száz vár és várkastély nyilvántartásba került. De csupán töredéküknek az állagmegóvására, kutatására, részbeni vagy teljes rekonstrukciójára került sor (1945 előtt sok esetben magán kezdeményezésre).

Boldogkő várának nyugati látképe (Fotó: Keserű László)

A várkutatás részterületei a következők:

1. A várak létének megállapítása (írott források, térképek, légi ill. műszeres helyszíni felderítés, terepbejárás alapján).
2. A várakra vonatkozó ábrázolások összegyűjtése, felmérés készítése a helyszínről, az építményről, ill. maradványairól.
3. A várakra vonatkozó levéltári, ill. írott források, szakirodalom felkutatása
4. A várakra vonatkozó szóbeli hagyományok összegyűjtése
5. Az építmények és környezetük régészeti, ill. falkutatása
6. Állagmegóvás, esetlegesen kiegészítés, ill. rekonstrukció

Várainkra vonatkozó középkori okleveles források, ill. a 16-17. századi írásos forrásanyag feltártságának szintje az utóbbi fél évszázadban rendkívüli mértékben megnőtt ugyan, de még így is jelentős mennyiségű munka vár a kutatók következő generációira. Az utóbbi évtizedekben a várakkal kapcsolatos régebbi és újabb történeti irodalom feltárása úgyszólván leállt. A történeti bibliográfiai gyűjtés szervezetlensége az utóbbi negyedszázadban döbbenetes méreteket öltött és az eredményes kutatás egyik legnagyobb akadályává vált.

Váraink régészeti feltárása nagyobb ütemben az 1950-es évek második felétől kezdődött meg. Ennek eredményei azonban rendkívül felemásak, és szakmai értékelésük is meglehetősen felszínes. Szakmai körökben mélységesen hallgat mindenki arról, hogy mind a mai napig nincs egyetlen olyan várunk sem, amelynek teljes régészeti feltárása megtörtént volna, beleértve valamennyi építményét, teljes területét, övező árkait, külső védőműveit is. A „teljesség” ilyesfajta igénye korántsem valamiféle irreálisan túlzó, maximalista elvárás. Az árkok feltárása példának okáért olyasfajta régészeti leletanyagot eredményezhet, ami máshol nem lelhető föl. Nem is beszélve arról, hogy építészeti, hadtörténeti szempontból a külső védőművek pontos ismerete nélkül történeti értékeléseink megalapozottsága sok tekintetben alaposan megkérdőjelezhető! Még inkább megdöbbentő az, hogy a várásatások eredményeiről az ásatási naplókön kívül legtöbb esetben csak rövid „előzetes jelentések” látnak napvilágot, részletes dokumentációt és kiértékelést tartalmazó nagyobb tanulmányok nem. Manapság szembesülnünk kell azzal, hogy régész generációk egész sora sírba vitte magával ásatási tapasztalatait, megfigyeléseit. Az újabb generációk viszont „érthetően” nem bíbelődnek régi feljegyzésekkel, feldolgozatlan régészeti leletanyaggal. A helyzet az országos régészeti szakmai irányítás elégtelenségének bizonyosága.

Váraink-várkastélyaink feltárt régészeti leletanyagának megdöbbentően nagy tömege átválogatás nélkül, leltározatlanul, feldolgozatlanul, restaurálatlanul hever zsákokban, dobozokban különféle raktárak mélyén. Ebből egyenesen következik azután az is, hogy muzeális kiállításainkon egy-egy várunk, ill. általában a váraink régészeti leletanyagának csak száználmasan kicsiny töredéke látható. Természetesen korántsem az lehet az elvárásunk, hogy valamennyi, vagy csaknem valamennyi lelet látható legyen (ez abszurd, értelmetlen és megvalósíthatatlan lenne), hanem arról van szó, hogy minden jelentősebb tárgycsoport „reprezentatív” (azaz jellemző) darabjai bemutatásra kerüljenek.

Feltárt építményeink bemutatása, megőrzése, állagmegóvása, esetleges kiegészítése, rekonstrukciója tekintetében a legnagyobb a zűrzavar az elmúlt évtizedekben csakúgy, mint napjainkban. Voltak, vannak ugyan elvek, ezeknek alkalmazása azonban soha nem volt egységes. Voltaképpen ahány vár, annyi típusú megoldás létezett és létezik.

A szakma és a közvélemény vélekedése korántsem egyöntetű abban a tekintetben, az építmények kiegészítése milyen mértékben, milyen anyagok felhasználásával történjen, és mikor, milyen mértékig indokolt, a részleges vagy teljes rekonstrukció.

Egyes épületek, falrészek esetében különböző építési periódusok együttes bemutatása olyan lát-

ványt eredményez, ami ilyen formában valójában sohasem létezett.

Az 1950/60-as években a budai vár esetében egyes részeket (kaputornyok, déli nagy rondella, Buzogány-torony, Karakas pasa tornya, gótikus nagyterem, stb.) teljesen újjáépítettek, de a jellemzőbbek inkább a kisebb állagmegóvások voltak. Több esetben előszeretettel alkalmaztak vasbeton kiegészítéseket, pl. Visegrádon (Salamon-torony), Diósgyőrben (rondella, híd), újabban az esztergomi és az egri várban is. Ezek esztétikai és állagvédelmi szempontból is – véleményem szerint – totálisan elhibázott megoldások.

Teljes, vagy csaknem teljes rekonstrukciós kísérleteknek vagyunk tanúi legújabbban Füzér, Regéc, Boldogkő, Ozora, Siklós esetében. Nemcsak a falak, hanem a belső helyiségek berendezésének rekonstrukciójával is próbálkoznak (pl. Füzéren, Ozorán, Gyulán).

A füzéri vár napjainkban (Fotó: László János)

Szakmai körökben és a várak iránt érdeklődő civilek körében is nagyon sokan vitatják, hogy mennyire szabad „hozzányúlni” a romokhoz, egyáltalán elmozdíthatunk-e egyetlen követ is, hozzáépíthetünk-e bármit. Hiszen a romnak az érintetlen romantikáját és hitelességét elveszi az, ha megváltoztatjuk környezetét, ha megtámasztjuk a dűledező falakat, stb.

Valóban különleges élmény az, ha olyan építményt „fedezhetünk fel”, ahova csak nehéz „küzdelem” árán juthatunk, s a fák-bokrok szövevényében kell közel jutnunk a falakhoz, ahol félve lépünk egy megmaradt boltozat alá, mert bármelyik pillanatban ránk szakadhat. S a látogatásunk végén büszkék vagyunk arra, hogy mi „érintetlen szépségében” láthattuk a régi idők becses emlékét. Ez valóban különleges élmény, nem vitatható. De azok, akik ennek a nézetnek rendíthetetlen hívei, bizonyára nem gondolnak arra, hogy ma még (vagy elődeink az elmúlt évtizedekben) még magasan álló falakat, boltozatokat láthatunk, de néhány évtized múltán a falak he-

lyén már csak formátlan kőkupacok maradnak, s az omlások miatt közveszélyes területet mindenfajta látogató elől el kell zárni. Tehát a mai önzésünk az utánunk jövő generációkat megfosztja az egykori építmény látványától. A kőkupacok mellé hiába tesszük ki a romok egykori képét, az nem pótolhatja az álló falak élményét! Tehát igenis harcba kell szállnunk az elmúlással, persze jól meggondolva, mit, merre meddig...

A nagyobb arányú régészeti feltárások gyakran fél-egy évtizedig, vagy akár fél évszázadon keresztül is elhúzódnak, pl. Buda, Visegrád, Eger, Esztergom, Gyula, stb. esetében és maig sem fejeződtek be. Hasonló a helyzet a rekonstrukciókkal is. Sőt az állagvédelem sem „örök időkre” szól, hanem minimum egy-másfél évtizedenként a tetők, falkoronák alapos felújítást igényelnének.

Ha tekintetbe vesszük, hogy a jelentős részben gépekkel végzett helyreállítási munkálatok milyen hosszadalmasak és milyen költség-igényesek, akkor nem csodálkozhatunk azon, hogy nem egy-két tucatnyi, hanem százas nagyságrendű erődítmény karbantartása, korszerűsítése a 16-17. században miért állította szinte megoldhatatlan, ill. csak részlegesen elvégezhető feladat elé az ország vezetését, a kincstárat.

Az utóbbi időben egyre több várról készülnek számítógépes programok segítségével többdimenziós rekonstrukciók, sőt makettek. Ezt a munkát érdemes lenne szervezettebbé tenni és valamiképpen a jelenleginél jobban, eredményesebben koordinálni. Egy-egy makett az építkezésekkel összehasonlítva összehasonlíthatatlanul rövidebb idő alatt és viszonylag jelentéktelen költségből előállítható, nem is beszélve arról, hogy az esetleges hibák, a pontatlanságok, vagy újabb kutatási eredmények miatti változtatások kijavítása is végtelenül egyszerű, mert csak egy-két elemet kell kicserélni, átformálni. Mini mundus-szerű vár parkok kialakítása is nagy látogató közönséget vonzana (ezt az utóbbi években több ízben is javasoltam cikkeimben).

A várakkal kapcsolatos szóbeli hagyományok (regék-mondák) összegyűjtésével bizony nagyon-nagyon megkéstünk. Azok a generációk, akik ezeknek a tudói voltak, jórészt kihaltak, részben már a 19. század végére. Az utóbbi fél évszázadban a szellemi kincset még megőrző „maradékok” is többnyire elhaláloztak. Persze gyűjteni azért még manapság is lehet, érdemes. Az utóbbi évtizedekben Magyar Zoltán életműve ennek a leglátványosabb bizonyága. Feltételezésünk szerint ezernyi várunk csaknem mindegyikéhez fűződhetett valamiféle néphagyomány (építésükről, birtokosaikról, ostromaikról, pusztulásukról, kincseikről, titkos alagutakról, stb.).

Egyetemi hallgatóként, egyes várásatások résztvevőjeként én is hallottam ezekről a hagyományokról, amelyekről értesülve a régészek többnyire

csak legyintettek: mesebeszéd, nincsenek alagutak, kincsek, a fantázia termékei a szerelmi históriák, párviadok, stb. Kivételnek számított Szigetvár esetében Kováts Valéria, aki a várral kapcsolatos néphagyományokat nemcsak összegyűjtötte, hanem nyomtatásban közzé is tette (csaknem fél évszázada). Sajnos régészeink és néprajzosaink többsége a vármondák-várregék kutatásával kevéssé foglalkozott. Évszázados, vagy régebbi nyomtatott kiadványok, újságcikkek is általában csak röviden utalnak arra, hogy miféle mondák-regék tapadnak egy-egy romhoz, de általában részletesebb ismertetésétől, s még inkább teljes szövegű közlésétől többnyire eltekintenek.

*Illusztráció Ajnácskő várának mondájához
(Stark Attila rajza)*

Honismeret

Váraink, mind az épségben megőrződtek, mind a régi romok, évszázadok óta megmozgatják az emberek fantáziáját, felkeltetik érdeklődésüket. Honismertetésre is vállalkozó múlt századi képeslapok (Vasárnapi Újság, Magyarország és a Nagyvilág, Hazánk s a Külföld, az Ország Tükre), meg a turisztikai lapok és az egyes megyék-városok napi-ill. hetilapjai is több-kevesebb gyakorisággal foglalkoztak ezzel a témával. Az utóbbi évszázadban megjelenő útikalauzokból sem maradhettek ki soha a várak.

2005-2011 között Várak, kastélyok, templomok címmel a várkutatásnak, a várak megismertetésének színes képeslap formában évente hatszor megjelenő fóruma is létezett. Sőt évenként kötetbe foglalva is megjelentek az egyes lapszámok. 2012-2015 között (támogatás hiányában) már csak évkönyvek jelentek meg és várható ilyen még 2016-ban is.

A várak vonatkozásában is hasznos segítő, enciklopédikus adattár a Kárpát-medence örökségturisztikai atlasza, amelyet a Talma Kiadó jelentetett meg 2014-ben.

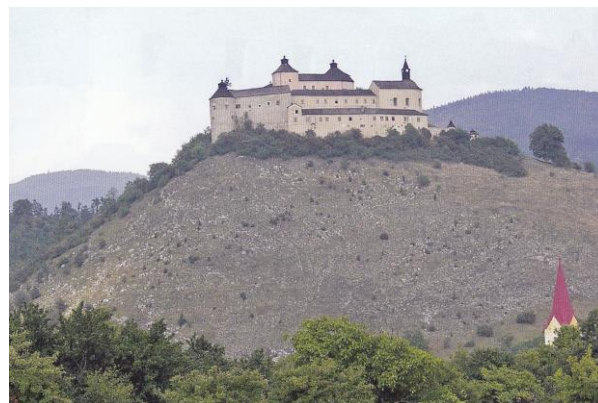
A Castrum Bene Egyesület 1989 óta megjelenő, konferenciáikhoz kapcsolódó kiadványai is népszerűek a csoporton belül, de csak viszonylag szűkebb körhöz juthatnak el.

Az 1950/60-as évektől túramozgalmak is indultak megismertetésükre. Sorra alakultak a különféle várbarát körök. Különösen nagy hagyományú az egri vagy a szigetvári, a siklósi, a gyulai, tatai, várpalotai, pécsváradi, csókakői, sümegi, stb. Újabbán Észak-Magyarországon Füzesen, Szendrőn, Ónodon, Sárospatakon, Tokajban, Szádváron, Boldogkőn, Kisnánán, Salgón fejlődik egyre jobban ez a mozgalom. Önkéntes csoportok működnek közre a várak feltárásánál Szádváron, Tokajban, Cserépváron, Dombóváron, stb.

Az ónodi vár helyreállított bástyája

Az interneten a csoportok, ill. a csoportok tagjai rendszeresen közölnek képes beszámolókat munkájukról. Ezek a híradások határainkon innen és túlról szólnak. A Felvidéken (Szlovákiában) és Erdélyben (Romániában) is alakultak az utóbbi évtizedben várbarát-vármentő körök, nemzetiségi hovatartozástól függetlenül. A Kárpát-medencén velünk osztozó szomszédos országok is egyre nagyobb figyelmet szentelnek a várak, várkastélyok megóvásának, kutatásának, főleg az utóbbi negyedszázadban (bár Szlovákiában a megelőző évtizedekben is). Reménykedjünk, hogy a nacionalizmust sikerül mind a kutatásban, mind az ismeretterjesztésben egyre erőteljesebben háttérbe szorítani...

Krasznahorka büszke vára (Fotó: Csorba Csaba)

A honismereti mozgalomnak magától értetődően feladata, sőt megtisztelő kötelessége váraink kutatásának, népszerűsítésének támogatása. Törekednünk kell arra, hogy a vármentő és várbarát körökkel minél közvetlenebb és minél állandóbb kapcsolat alakuljon ki. Még sürgetőbb feladat lenne a várakhoz kapcsolódó regék-mondák összegyűjtésében való részvétel, hiszen nap mint nap előfordulhat, hogy elhunynak olyan öregek, akik talán egyedüli tudói egy-egy szép történetnek. Az összegyűjtött történetek nyomtatásban való közreadását is minél inkább szorgalmaznunk kellene.

Az interneten, honlapunkon a térségünk és tágabb környezetünk (például a Felvidék és Kárpátalja) váraival kapcsolatos tudnivalókat, érdekességeket, képeket is folyamatosan aktualizálva közzé kellene tennünk.

Szeretnénk remélni, hogy megyei és országos honismereti rendezvényeinken a korábbiaknál is intenzívebben fordítjuk majd figyelmünket leglátványosabb, legromantikusabb emlékeink, váraink felé.

Bibliográfiai vázlat

- Ambrus Lajos: Ezer telik, ezer nem. Mondák. Csík-szereda, 2002.
- Balogh Béni: Éleskővár kincse. Bükki mondák. Bp. 1971.
- „Beszéli a világ, hogy mi magyarok?” Magyar történeti mondák. Szerk.: Landgraf Ildikó. Bp. 1998.
- Csorba Csaba: Várak a Hegyalján. Tokaj, Ónod, Szerencs. Bp. 1980.
- Csorba Csaba – Marosi Endre – Firon András: Vártúrák kalauza III. Vártúrák Csehszlovákiában és Romániában. Bp. 1983.
- Csorba Csaba: Erdélyi várak. Debrecen, é. n.
- Csorba Csaba: Regélő váraink. Bp. 1997.
- Csorba Csaba: Legendás váraink. Bp. 1998.
- Csorba Csaba: Rejtélyes váraink. Bp. 2001.
- Csorba Csaba: Regényes váraink. Bp. 2002.
- Csorba Csaba: Vármondák. Törökök, lovagok, szerelemek. Debrecen. é. n. [Dunántúl]
- Csorba Csaba: Oroszlánkő. Felvidéki magyar népmesék. Bp. 2001. [népmondák is]
- Csorba Csaba: Felvidéki várak históriája a honfoglalástól a mohácsi vészig. Dunaszerdahely. 2006.
- Csorba Csaba: Vízi várak és mocsárvárak a Kárpát-medencében. Bácsország 2008/1. 104-114.
- Csorba Csaba: A kereszténység védőbástyái – gondolatok a várturizmusról. Várak, kastélyok, templomok 2009. ápr. 10-13.
- Csorba Csaba: Műemlékvárak gondozása. Várak, kastélyok, templomok 2010. okt. 44-46.
- Dienes Adorján: Regélő romok. II. bővített kiadás. Rozsnyó, 1940.
- Dupka György és Zubánics László: Szépasszony dombja. Kárpátaljai történeti és helyi mondák. Ungvár-Bp. 2014.
- Edelényi Adél: Templomos lovagok az európai néphagyományban. Bp. 2004.
- 1100 történeti monda. Bp. 2001.
- Faragó József és Fábián Imre. Bihari népmondák. Nagyvárad, 1995.
- Gaali Zoltán: A székely ősvárak története, mondája és legendája I-II. Bp. 1938. [hasonmás kiadás Bp. 1993.]
- Gabányi János: Magyar várak legendái I-IV. Bp. 1923-1928. [reprint kiadás Bp. 1994.]
- Karczag Ákos – Szabó Tibor. Erdély, Partium és a Bánság erődített helyei. Bp. 2010.
- Kisari Balla György: Karlsruhei térképek a török háborúk korából. Bp. 2000.
- König Frigyes: Várak és erődítmények a Kárpát-medencében. Bp. 2001.
- Kövári László: Erdély régiségei és történelmi emlékei. Kolozsvár, 1892. [hasonmás kiadás]
- Luby Margit: Népmondák Szabolcs-Szatmárból. Debrecen, 1985.
- Magyar Zoltán: Torna megyei népmondák. Bp. 2001.
- Magyar Zoltán: A mindentudó fű. Zoborvidéki mondák és hiedelmek. Dunaszerdahely, 2002.
- Magyar Zoltán: Népmondák a Medvesalján. Dunaszerdahely, 2006.
- Magyar Zoltán-Varga Norbert: Amikor még szűk vót a világ... Mondák és hiedelmek Fülek vidékén. Dunaszerdahely, 2007.
- Magyar Zoltán: Szilágyság mondahagyománya. Bp. 2007.
- Magyar Zoltán: Népmondák a Kis-Küküllő mentén. Marosvásárhely, 2005.
- Marosi Endre: XVI. századi váraink (1521-1606). Miskolc. 1991.
- Mártonvölgyi László: Emlékek földjén. Nitra, 1941.
- Mikszáth Kálmán: magyarország lovagvárai regékben. Bp. 1890.
- Mednyánszky Alajos: Regék és mondák. Bp. 1983.
- Pesti János szerk.: Az ördögszántotta hegy. Baranyai mondák, hiedelmek és történetek. Pécs, 2002.
- Id. Stibrányi Gusztáv: Szádelői regék. Szepesi-Szádelő, 1993.
- Szombathy Viktor: Száll a rege várról várra. Szlovákiai vármondák. Bratislava, 1979.
- Varga Imre: Szitakéreg, rostakéreg. Felvidéki népmondák és hiedelemtörténetek. Bp. 1998.
- Winkler Gusztáv: A hadviselés művészete a magyar államalapítástól a mohácsi vészig. Bp., 2001.
- Winkler Gusztáv: reneszánsz erődépítéset Magyarországon. Bp. 2004.

A MEGYEI HELYTÖRTÉNETI KUTATÁSOK LEGÚJABB EREDMÉNYEI A MEGJELENT KIADVÁNYOK TÜKRÉBEN (2011–2016)

Tóth Arnold

Az elhangzott előadás¹ alapján készült jelen közleményben arra vállalkozom, hogy bibliográfiai áttekintést adjak Borsod-Abaúj-Zemplén megye honismereti, helytörténeti kiadványainak legújabb terméséből, és rövid elemzést, értékelést osszak meg a helytörténeti szakirodalomban jelenleg tapasztalható tendenciákról. Egyszerre könnyű és nehéz is ez a vállalás. Könnyű azért, mert a honismereti, helytörténeti publikációkkal szerkesztőként, lektorként, de legtöbbször olvasóként kerülök kapcsolatba, ezért megpróbálhatok külső szemmel, objektív és független nézőpontból közelíteni a kiadványokhoz. És nehéz azért, mert hála Istennek, hatalmas a könyvtermés, és nehéz rendet vágni ebben a hatalmas szakirodalomban. Jól mutatja ezt az is, hogy eredetileg az elmúlt tíz év publikációinak áttekintését céloztam meg, azonban a megyei könyvtár helyismereti részlegének katalógusa 800 (!) különböző címet tartalmaz a 2006 óta eltelt időből. Így szűkítenem kellett az időhatárokat, de talán előnyösebb is, ha valóban a legújabbnak nevezhető, 2011 és 2016 között megjelent publikációkat tekintem át. Forrásként a II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár, illetve a Herman Ottó Múzeum Könyvtára katalógusait használtam.

1. Az első, legegyszerűbb szempont egy mennyiségi beszámoló. A vizsgált öt évben 280 folyóiratcikk és tanulmány, valamint 80 önálló mű jelent meg a megyében, amelyek a könyvtári katalógizálás során a „helytörténet” címszót is megkapták. Az önálló művek egy része gasztronómiai és turisztikai jellegű kiadvány, vagy uniós támogatásokhoz kapcsolódó, projektbeszámoló típusú füzet. Ezek nélkül is 50 kötetnyi az a könyvtermés, ami szakmai értelemben véve is honismereti, helytörténeti munka. Évente tehát átlagosan több mint 50 cikk és tanulmány, valamint 10 könyv jelenik meg a megyében – ez, figyelembe véve a hazai könyvkiadás finanszírozási helyzetét, már önmagában is tiszteletre méltó szám!

2. Második szempont lehet egy műfaji megközelítés, ahol első körben a tanulmányokat, közleményeket, és az azokat befogadó különféle periodikákat: évkönyveket, folyóiratokat tekintjük át. A hon-

ismereti-helytörténeti kutatómunka legfontosabb, nemzeti szintű fóruma, a *Honismeret* rendszeresen közöl megyei vonatkozású cikkeket. Ebben a folyóiratban lehetőség van nemcsak a történeti kutatási eredmények közlésére, hanem elméleti-módszertani írások megjelentetésére is. Ebből a szempontból a miskolci helytörténeti oktatási koncepció ismertetése,² egy óvodai hagyományörző program módszertani bemutatása,³ és a megyében rendezett konferenciák beszámolóí⁴ voltak talán a legfontosabbak.

A megyei hatókörű periodikák közül finanszírozási nehézségek miatt évekig szünetelt a megyei honismereti mozgalom legfontosabb fóruma, a *Szülőföldünk*. Szerepét részben átvette a *Herman Ottó Múzeum Évkönyve*, amely 2011-ben formátumot, szerkesztőt és szerkezetet is váltott. A múzeumi, levéltáros szakemberek tanulmányai mellett a Közlemények fejezetben megjelentek rövidebb honismereti, helytörténeti írások és forrásközlések is. A múzeumi évkönyv nagy értéke, hogy az intézményt érintő változások közepette is megmaradt, és bár jelentős kérésekkel, de rendszeresen és folyamatosan megjelenik minden évben.

A megyén belül egy-egy kisebb térség, jellemzően a történeti vármegyék vagy egyes néprajzi tájegységek területére fókuszálva jelenik meg több periodika is. Legjelentősebb talán közülük a Kazinczy Ferenc Társaság évkönyve, a sátoraljaújhelyi *Széphalom*. Helytörténeti vonatkozásban főleg Zemplén vármegyére vonatkozó tanulmányokat közöl, de a Kazinczy-kutatás kapcsán jóval szélesebb körből is merítenek a szerkesztők. Szintén a zempléni térségre fókuszál a Sárospataki Népfőiskolai Egyesület társadalomtudományi és kulturális folyóirata, a *Zempléni Múzsza*. Rendszeresen megjelenő számaiban a művészeti tematika dominál, de a helytörténet is megjelenik benne. Patinás, 1959 óta meg-

² PAPP Zsolt: Helytörténet-oktatási koncepció Miskolcon. *Honismeret* 42/2. (2014) 13–14.

³ SZABÓ Ferencné: A néphagyomány ápolása a miskolci Avas Középszer óvodában. *Honismeret* 42/4. (2014) 18–23.

⁴ TITKOS Sándorné: Iskola és honismeret: Regionális Honismereti Konferencia Miskolcon. *Honismeret* 42/2. (2014) 11–13. TÓTH Tamás: Abaúji múlt: a 2013 júniusában megrendezett Abaúj-Rákóczi konferencia szerkesztett anyaga. *Honismeret* 42/4 (2014) 72–73.

¹ Az előadás elhangzott Miskolcon, 2016. szeptember 29-én, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Egyesület szakmai napján.

jelenő évkönyv a *Matyóföld*, amely az utóbbi években rendszertelenné vált, már nem jött ki évente új kötete. Műfaji megjelölése szerint irodalmi és néprajzi évkönyv, amelyben Mezőkövesdre és a Bükkaljára vonatkozóan számos helytörténeti tanulmány található. Az utóbbi évek legaktívabb, és közösségi életet is maga köré szervező folyóirata a *Gömörország*, az északi magyar peremvidék fóruma. Stabilan évente négy számmal jelenteti meg a rimaszombati Gömör-Kishonti Múzeum Egyesület, szerzőinek és szerkesztőinek sorában a határ innenső oldaláról is számosan közreműködnek. Bár címében a várost említi, valójában a felsoroltakhoz hasonló kistérségi hatókörű az Ózdi Múvelődési Intézmények Lajos Árpád Honismereti Körének évkönyve, a *Lakóhelyünk Ózd*. Sajnos a Matyóföldhöz hasonlóan ennek is hiányosak a kötetei, pedig az egyik legaktívabb honismereti kör kutatásainak publikációs fóruma.

A települési szinten, a helyi önkormányzatok és civil szervezetek kiadásában számos folyóirat él a megyében, amelyek helytörténeti cikkeket is rendre közölnek. Egy gyors felsorolás, a teljesség igénye nélkül, amelyek témánk szempontjából a legérdekesebbek: *Tiszaiújvárosi Évkönyv*, *Encsi Hírek*, *Németi Krónika* (Hernádnémeti), *Boldvai Hírmondó*, *Szerencsi Hírek*, *Abauji Hírharang*, *Herceggúti Hírek*, *Ongai Kék Daru*.

A fentebb felsorolt valamennyi periodika küzd a rendszeres megjelenés finanszírozási nehézségeivel. A szakmailag legfontosabbak az utóbbi egy-két évben kerültek különösen nehéz helyzetbe, mert a támogatási rendszer megváltozásával légüres térben találták magukat. A Nemzeti Kulturális Alap folyóiratkiadási támogatásai ugyanis csak az évente legalább négy számmal jelentkező lapokat finanszírozzák. Az ettől ritkább megjelenésű, évkönyv típusú periodikák csak akkor kaphatnak állami (NKA) támogatást, ha kiadjuk valamely közgyűjtemény – ugyanakkor a múzeumok, könyvtárak és levéltárak a saját szakmai kiadványaikat is nehezen tudják életben tartani. Így a közeljövőben nem várható a megyei periodikák megerősödése, pedig a helytörténeti-honismereti irodalom 80%-a ezekben megjelenő tanulmány és folyóiratcikk.

Az elmúlt öt évben megjelent félszáz önálló kötet többféle műfaji csoportba sorolható. A legnagyobb, klasszikus műfaj a nagy hagyományú, és máig élő településmonográfia. A 2011 óta az alábbi községek monográfiái (vagy monográfia szintű, de más szerkezetű kötetei) láttak napvilágot: Alsószolca, Bekecs, Bodrogkeresztúr, Boldva, Borsodnádásd, Cigánd, Gelej, Gesztely, Gibárt, Hernádnémeti, Mocsolyástelep, Mogyoróska, Nagybarca, Nekézseny, Sajóbabony, Sajóalgóc, Sajóörös, Sajópetri, Tiszatarján.

A teljesség igénye nélküli település-felsorolásban megtalálhatók a klasszikus egyszerezős nagymonográfiák, amelyek közül hagyományosan magas színvonalat képviselnek Csorba Csaba legutóbbi munkái, így pl. a *Hernádnémeti története*.⁵ A fiatalabb generáció szerzői közül kettőt szeretnék kiemelni: a Frisnyák Sándor-féle iskola követője Nagy Gábor, aki történeti földrajzi megközelítésből bontja ki *Mogyoróska* helytörténetét.⁶ Eröss Gábor két nagyszabású vállalkozása, *Gelej és Tiszatarján* néprajzi monográfiája pedig kimagaslóan igényes, tartalmilag különösen gazdag és fotóanyagában lenyűgöző munka.⁷ A monográfiák között természetesen számos többszerzős, vagy könyvfejezetekből álló kötet is található. Ritkább műfaj az egy-egy települést feldolgozó tanulmánykötet. Egyre sűrűbben találkozunk viszont azokkal a lazább szerkezetű, nem feltétlenül kronológiai rendbe szerkesztett, gyakran egymástól független fejezetekből álló „falukönyvekkel”, amelyek háttérben legtöbbször pályázati forrásokból megvalósuló kutatások, vagy turisztikai fejlesztések állnak. Ilyen például a Bodrogkeresztúr-kötet, vagy az Alsószolca-monográfia, amelyek helytörténeti kiállításokhoz kapcsolódnak.⁸ Hogy milyen nagy felhajtóereje van egy-egy beruházásnak, azt jól példázza a bodrogközi Cigánd esete, ahol a tájház megújításával párhuzamosan zajlott egy néprajzi tanulmánykötet megírása – a Múzeumporta az Év Kiállítása különdíjat is elnyerte.⁹

⁵ CSORBA Csaba: *Hernádnémeti története*. Hernádnémeti Önkormányzata, 2016.

⁶ NAGY Gábor: *Mogyoróska és környéke*. A Regéc-Mogyoróskai kismedence növényvilága és Mogyoróska múltjának bemutatása a történeti földrajz szemszögéből nézve. Magánkiadás, 2011.

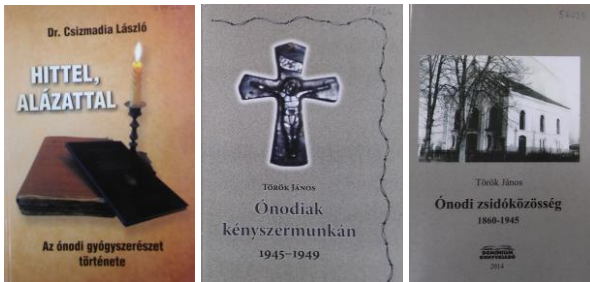
⁷ ERÖSS Gábor: *Gelej népi gazdálkodása a 18–20. században*. Gelej Önkormányzata, 2012. ERÖSS Gábor: *Tiszatarján népelete I*. Magánkiadás, 2016.

⁸ BODNÁR Tamás: *Mesélő képek: a Mozaikok Alsószolca múltjából c. helytörténeti kiállítás kalauza*. (Szívünkben őrzött lakóhelyünk, Alsószolca 730 éves). Dominium Könyvkiadó, Alsószolca, 2011. CSÖRNÖK Mariann (szerk.): *Bodrogkeresztúri történetek*. Bodrogkeresztúr Önkormányzata, 2015.

⁹ VIGA Gyula (szerk.): *Fejezetek Cigánd néprajzából*. Cigánd Város Önkormányzata, 2014.

A monográfiák másik csoportja a tematikus kismonográfia, amelyek egy-egy részterületet dolgoznak fel teljességre törekvő alapossgal. Az elmúlt években Ónodon például több ilyen is megjelent, változatos témakörökben.¹⁰

Új színfoltot, műfaji szempontból is innovatív irányt képviselnek a miskolci Észak-Keleti Átjáró Egyesület kutatásai és kiadványai. Kulturális antropológiai módszertannal, a jelenkor vizsgálatából kiindulva, interjúkkal és a személyes emlékezet megszólaltatásával, közösségi fotógyűjtésekkel, mentális térképek készítésével dolgozzák fel Miskolc és az egyes városrészek közelmúltját, 20. század közepi történetét. Kiadványaikban Miskolc mindennapi életének mikrotörténelme jelenik meg. Munkáik legnagyobb újdonsága, hogy a középiskolás fiatalok számára is vonzó formában publikálják a kutatási eredményeket. Aktív pályázati tevékenységüknek köszönhetően több sorozatuk is van: a *Perecesi Értéktár* és az *Avasi értéktár* füzetei, illetve a *Privát Félmúlt Miskolcon*, amelyből 2016-ban a 9. füzet jelent meg. Folyóiratuk az *Átjáró* címet viseli, két önálló kötetük a beszédes című *Acélváros* és az *Utánam srácok!*¹¹

¹⁰ CSIZMADIA László: *Hittel, alázattal. Az ónodi gyógyszerészet története*. Ónodi Lorántffy Zsuzsanna Honismereti Egyesület, 2014. TÖRÖK János: *Ónodiak kényszermunkán, 1945–1949*. Ónodi Lorántffy Zsuzsanna Honismereti Egyesület, 2013. TÖRÖK János: *Ónodi zsidóközösség 1860–1945*. Dominium Könyvkiadó, Miskolc, 2014.

¹¹ DARÁZS Richárd (szerk.): *A Célváros. Egyszer volt, hol nem volt... acélváros? Hétköznapi Miskolc rendszerváltozás előtti évtizedeiben*. Észak-Keleti Átjáró Egyesület, Miskolc, 2011. DARÁZS Richárd (szerk.): *Utánam srácok! Hétköznapi Miskolc rendszerválto-*

A személyes emlékezet nemcsak kulturális antropológiai, hanem esszé műfajban is megszólaltatható. Miskolcon ennek erős hagyománya kezd kialakulni az elmúlt évtizedben, számos szépirodalmi jellegű kiadvány és sorozat jelzi a helytörténetnek ezt az irányát. Szántó István, Sugár Ildikó, Várnai Judit írásai¹² mellől azonban nagyon hiányoznak Dobrossy István művei és a Barna György-féle Lézerpont Látványtár műhelyében készült hatalmas, reprezentatív albumok (Lillafüred, Avas, főutca kötetek) folytatásai. Nagy vesztesége a város helytörténeti irodalmának, hogy e két aktív és elkötelezett szereplő már nem lehet közöttünk.

3. Az áttekintés harmadik szempontja, hogy mennyiben változott a helytörténeti-honismereti irodalom kiadóinak, intézményi kutatóműhelyeinek összetétele a vizsgált időszakban, a korábbiakhoz képest. A 2000-es évek első évtizedével bezárólag a megyei múzeumi szervezet, és annak központi intézménye, a miskolci Herman Ottó Múzeum volt a honismereti-helytörténeti kutatások bázisa. Nemcsak azzal, hogy gyűjteményeit és kutatóit gyakran mozgósította egy-egy feladat kapcsán, és nemcsak azzal,

zás előtti évtizedeiben. (A Célváros II.) Észak-Keleti Átjáró Egyesület, Miskolc, 2014.

¹² SZÁNTÓ István: *Az ecetfák városa*. Ab Ovo, Budapest, 2013. SUGÁR Ildikó Judit: *Miskolci nosztalgikus séták: remélem elkísér*. United P. C. Neckenmarkt, 2014. VÁRNAI Judit Szilvia: *A fehér barátok földjén: Diósgyőr és környéke története, mondái és helynevei*. Terra Ignis, Budapest, 2014.

hogy helyet adott, anyagi támogatást nyújtott és szakmai irányítást biztosított a mozgalom számára – hanem könyvkiadói, szerkesztői, publikációs tevékenységével is. Ez a helyzet mára jelentősen megváltozott: a múzeum szerepe nagyban csökkent, két okból.

Egyrészt 2013-ban megszűnt a megyei múzeumi hálózat, és bár a Herman Ottó Múzeumnak továbbra is maradt megyei hatásköre, megyei feladatokkal, a hangsúly áthelyeződött a Miskolc városán belüli tevékenységekre. Másrészt egykor a múzeum tudományos kutatóhely volt, ahol a megjelent könyv volt a mérték. Ma pedig – talán helyére került a világ? – a kiállítások és rendezvények látogatószáma a mérték, és a múzeumpedagógia, közönségkapcsolatok kerültek az első helyre, a könyvkiadás szerepe másodlagossá vált. A múzeumi tudományos munkatársak másutt, és egyre inkább az interneten publikálnak. Ma már nehezen volna elképzelhető az az intenzív, dinamikus kutatómunka és publikációs tevékenység, amellyel a múzeum bekapcsolódott az ezredforduló körüli évek nagy falumonográfiahullámába. (Ónod, Szendrő, Halmaj, Bükszentkereszt, később Nagytárkány monográfiái meg is jelentek, Füzérkomlós kéziratjai is elkészültek.)

A 2011 utáni időszakra csökkent a múzeumi kiadványok száma, nagy múltú sorozatok szűntek meg, de ezzel együtt is évente-kétévente egy-egy kötet, kisebb füzetrel továbbra is igyekszik az intézmény hozzájárulni a helytörténeti szakirodalmi termeléshez.¹³ Fontos fejlemény az elmúlt években, hogy 2014-ben elindult a múzeum internetes online történeti periodikája, a *Történelem és Muzeológia Online*, Spóner Péter és Gyulai Éva szerkesztésében, számos várostörténeti tanulmányal.¹⁴

¹³ BODNÁR Mónika: *A Serényiek hatása a gömöri népéletre*. Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 2014. NEMCOVA, Božena: *Miskolci levelek: fejezetek a Magyarországi útiemlékekből, 1851.* (2. bőv. kiad.) Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 2014. MADARÁSZ Györgyi (szerk.): *Front és háttország. Miskolc, egy vidéki város a 20. század első évtizedeiben*. Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 2014. TÓTH Arnold: *Vőfélykönyvek és vőfélyversek a 19. században: kéziratos vőfélykönyvek Északkelet-Magyarországon*. Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 2015.

¹⁴ hermuz.hu/hom/index.php/hu/tortenelem-muzeologia-online (letöltés: 2017. március)

A kutatóműhelyek és kiadók sorában a felsőoktatási intézmények szerepe is jelentős. A 20. század második felében kialakult „munkamegosztás” szerint a helytörténeti kutatásra való felkészítés nem a tudományegyetemek, hanem a tanárképző főiskolák profiljába tartozott. A helytörténeti témák a leendő történelem, földrajz stb. szakos tanárok képzésében, a szakdolgozati témaválasztásokban, a tanzéki publikációkban most is jelen vannak. Kiemelkedő műhely a Nyíregyházi Egyetem (korábban Főiskola) földrajz tanszéke, Frisnyák Sándor iskolája, ahol főleg a régióra vonatkozó történeti földrajzi kutatások kiváló tanulmánykötetekben jelennek meg rendszeresen.¹⁵ Egerben az Eszterházy Károly Egyetem (korábban szintén Főiskola) Liceum Kiadója is felvállalja helytörténeti vonatkozású kötetek publikálását.¹⁶ De nem marad el a Debreceni Egyetem sem, a Történelmi Intézet az utóbbi években is aktívan foglalkozik Zemplén megyére vonatkozó helyi kutatásokkal.¹⁷ A Magyar Tudományos Akadémia történeti kutatóintézetét pedig a városatlasz-sorozat kapcsán kell említenünk, amelyben (Sopron után) másodikként jelent meg Sátoraljaújhely várostörténeti atlasza.¹⁸ Ezzel, továbbá Kováts Dániel, Fehér József munkásságával és Csorba Csaba városköny-

¹⁵ FRISNYÁK Sándor–GÁL András (szerk.): *Tokaj-hegylajai borvidék, hazánk első történeti tája. Tanulmánygyűjtemény*. Nyíregyházi Főiskola–Bocskai István Gimnázium, Nyíregyháza–Szerencs, 2012. GÁL András (szerk.): *A Zempléni-hegység tudományos feltárói és gazdaságfejlesztői. Tanulmánygyűjtemény*. Nyíregyházi Főiskola–Bocskai István Gimnázium, Nyíregyháza–Szerencs, 2012. FRISNYÁK Sándor (szerk.): *Szikszó földrajza. Kismonográfia*. Nyíregyházi Egyetem, Nyíregyháza, 2016.

¹⁶ NAGY József András: *A Bükkalja népi építészete, 1978–1981*. Liceum Kiadó, Eger, 2012.

¹⁷ BARTA János ifj.: *„Ha Zemplén vármegyét az útas vizsgálja...” Gazdálkodás és társadalom Zemplén megyében a 18. század végén*. Debreceni Egyetem Történelmi Intézet, Debrecen, 2009. *„Ha Zemplén vármegyét az útas vizsgálja...” II. Adattár Zemplén megye 18. század végi történetéhez*. Debreceni Egyetem Történelmi Intézet, Debrecen, 2015.

¹⁸ TRINGLI István: *Sátoraljaújhely. Magyar Várostörténeti Atlasz 2*. MTA Történettudományi Intézet, Budapest, 2011.

vével együtt¹⁹ Sátoraljaújhely a helytörténetileg legjobban feldolgozott városok sorába került.

A kiadók és műhelyek között egyre jelentősebb az önkormányzatok és a magánszféra szerepe. Az elmúlt öt évben (de már azt megelőzően is, a millennium és az ezredforduló nagy hullámától kezdve) a településmonográfiákat, tematikus kismonográfiákat, falukönyveket kiadni szándékozó önkormányzatok – érzelve az intézményi szféra változásait, nehézségeit – magánkiadókkal, vállalkozókkal közösen publikálnak sikeresen. Megyénkben legaktívabb ebben a körben a Szigeti Edina és Rémiás Tibor vezette Dominium Könyvkiadó, ahol tucatnyi kötet jelent meg a vizsgált időszakban, nagyjából a teljes monográfiatermés fele.

4. Negyedikként érdemes azt is vizsgálnunk, hogy a megyén belül milyen földrajzi megoszlás jellemző az elmúlt öt év szakirodalmi eredményeire. A periodikákban megjelent tanulmányok és cikkek tekintetében hagyományosan Zemplén a legerősebb, főleg a Kazinczy Ferenc Társaság *Széphalom* évkönyvének köszönhetően. A *Gömörország* kapcsán a mai megyeterületből jóval kisebb részt elfoglaló gömör-tornai térség eredményeit kell megemlítenünk.

Az önálló kötetek sorában újabb fejlemény, hogy a Sajó mentén fekvő települések egész sora jelentetett meg helytörténeti kiadványokat: Sajóbáony, Sajóvámos, Sajólad, Sajópetri, Alsózsolca.²⁰

¹⁹ CSORBA Csaba: *Sátoraljaújhely városkönyve*. Sátoraljaújhely Város Önkormányzata, Sátoraljaújhely, 2011.

²⁰ RÉMIÁS Tibor (szerk.): *Sajóbáony az őskortól napjainkig*. Dominium Könyvkiadó, Miskolc–Sajóbáony, 2014. FARKAS Ferenc–VITÉZ GÁBOR Miklós: *Barátokkal Sajóladon. Falutörténet 1387–*

Aktív publikációs tevékenységet folytatott a bodrogközi Cigánd is, a már említett Múzeumporta létrehozásával is összefüggésben. Kiemelkedő település továbbá Ónod: a Lorántffy Zsuzsanna Honismereti Egyesület tematikus köteteire (ónodi gyógyszerészet, holocaust, málenkij robot) már fentebb hivatkoztunk. Ma kevésbé jellemzőek a honismereti munka eredményeit összegző, visszatekintő művek, ezért kell említenünk Ágoston István kötetét, amelyben esettanulmányokkal mutatja be az ónodi honismereti mozgalom 30 éves történetét.²¹

Az elmúlt öt év talán legnagyobb eredménye megyénkben a Barkóság kutatásának fellendülése, és a *Studia Barkonum* könyvsorozat négy kötetének sűrű egymásutánban való megjelenése (2013–2014–2015–2016). Az ózdi Lajos Árpád Honismereti Kör legjobb hagyományait folytatva, de újszerű megközelítésben, és a korábbiaktól szélesebb szerzőgárdát megmozgatva indította el Alabán Péter ezt a sorozatot. Nem monográfia, hanem tanulmánykötet műfajában gondolkodva, az Ózd környéki, észak-borsodi Barkóság területére fókuszálva szervezi módszeresen a kutatómunkát és publikációs tevékenységet. A sorozat kötetei egy-egy tematika köré rendeződnek és egymásra épülnek, erős társadalomtörténeti és társadalomnéprajzi hangsúlyokkal.²²

2015. Dominium Könyvkiadó, Sajólad, 2015. FARKAS Ferenc: *Sajópetri története. Három népből egy falu 1221–2010*. Dominium Könyvkiadó, Miskolc, 2014.

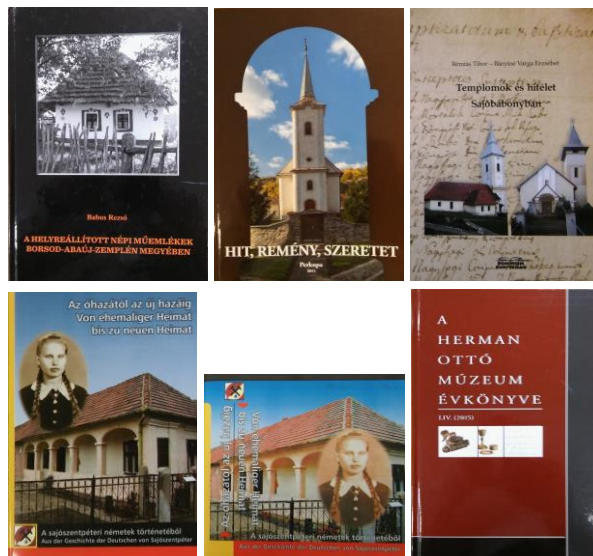
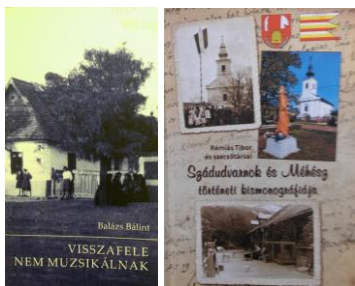
²¹ ÁGOSTON István: *Honunktól hazánkig. Az ónodi honismereti mozgalom 30 évéről, 1977–2007*. Dominium Könyvkiadó, Miskolc–Ónod, 2011.

²² ALABÁN Péter (szerk.): *Táj – nép – hagyomány. Tanulmányok a Barkóságról*. (Studia Barkonum) Újra Ózdért Közhasznú Egyesület, Ózd, 2013. *Falu – munka – ember. Tanulmányok a Barkóságról*. (Studia Barkonum 2.) Alapítvány Szentsimon Fejlesztésére – Újra Ózdért Közhasznú Egyesület, Ózd, 2014. *Közösségek – sorsok – tradíciók. Tanulmányok a Barkóságról*. (Studia Barkonum 3.) Alapítvány Szentsimon Fejlesztésére, Ózd, 2015. *Vidék – társadalom – történet. Tanulmányok a Barkóságról*. (Studia Barkonum 4.) Borsodszentgyörgy Község Önkormányzata, 2016.

A határon túli magyar területek is megjelennek a publikációk között. A felvidéki honismereti kutatókkal való együttműködések régiókban folyamatosak és erősek, ennek köszönhetően a könyvkiadásban is számos közös projekt megvalósításáról számolhatunk be.²³

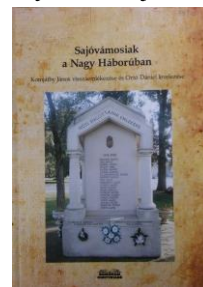
5. Végezetül az ötödik szempont az aktuális és jellemző témaválasztások áttekintése. A teljességre törekvő monográfiákról, és a személyes emlékezet megszólaltatásán alapuló munkákról már tettünk említést – milyen más tematika határozta meg az elmúlt öt év friss kiadványait?

A népi építészet az egyik olyan téma, ami folyamatosan jelen van a helytörténeti szerzők érdeklődésében. Az áll ennek hátterében, hogy számos településen a honismereti munka a tájházakhoz, népi műemlékekhez, illetve a régi épületekben működő helytörténeti gyűjteményekhez kapcsolódik.²⁴ Egy másik hagyományos, jelenleg is gyakran választott téma az egyháztörténet: egy-egy templom, gyülekezet, közösség történetének, egyházi személyiség életútjának feldolgozása.²⁵ A hazai nemzetiségek kutatása terén az elmúlt időszakban a német nemzetiség volt a legaktívabb, a miskolci és a sajszentpéteri német-séggel kapcsolatosan több cikk és kiadvány is napvilágot látott.²⁶

A vizsgált időszakot meghatározta az I. világháború 100. évfordulója. Ez a téma nemcsak helyi szinten, hanem a megyei intézmények szintjén is megjelent, számos kiállítás, kutatás, tanulmány, önálló kötet látott napvilágot a centenárium kapcsán. Fontos feladat a forráskiadás, a visszaemlékezések, levelezések, harctéri naplók, hadifogolynaplók feldolgozása. Ezen a téren is szép eredmények születtek az elmúlt években.²⁷

Zárszóképpen elmondható, hogy a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei honismereti, helytörténeti kutatás rendkívül gazdag, sokszínű, és több szempontból erősen tagolt, rétegzett. Ez az összetettség a publikációkban is megmutatkozik, amelyek nemcsak mennyiségi, hanem minőségi szempontból is magas színvonalat képviselnek. A jövőre nézve reményteli, hogy a fiatal szerzők-szerkesztők is aktívan dolgoznak, és a publikációk mögött számos esetben pedagógusokat, iskolai műhelyeket találunk. Nagyszerű kezdeményezés, hogy a megyei Honismereti Egyesület szervezésében rendszeresek a könyvbemutatók, amelyek az új kiadványokra irányítják a figyelmet és nyilvánosságot biztosítanak a szerzőknek. Két fontos pillérnek: az intézményi háttérnek és a folyóiratkiadás finanszírozásának kellene erősödnie ahhoz, hogy megyénkben még magasabb szinten folytatódjék a jövőben a helytörténeti-honismereti publikációk megjelenése.

²³ BALÁZS Bálint: *Visszafele nem muzsikálnak*. Galyasági Településszövetség, Perkupa, 2014. RÉMIÁS Tibor: *Szádudvarnok és Méhész történeti kismonográfiája*. Kassa, 2014.

²⁴ JUHÁSZ László: *A településszerkezet és az építkezés változásai Mezőcsáton a kezdetektől a 20. század végéig*. Mezőcsáti Tájházért Alapítvány, Mezőcsát, 2013. BABOS Rezső: *A helyreállított népi műemlékek Borsod-Abaúj-Zemplén megyében*. Milani Kft, Budapest, 2012.

²⁵ LAKI-LUKÁCS László: *Hit, remény, szeretet. Vajányi Lajos református lelkész és tornai esperes élete és kora*. Gondviselés Református Diakóniai Központ, Perkupa, 2015. RÉMIÁS Tibor–BÁNYINÉ VARGA Erzsébet: *Templomok és hitélet Sajóabonyban*. Dominium Könyvkiadó, Miskolc, 2014.

²⁶ MAROZSÁN Zsolt: *Az óhazától az új hazáig. A sajszentpéteri németek történetéből*. Dominium Könyvkiadó, Miskolc, 2010. BODNÁR Mónika: *Adatok a miskolci németek történetéhez és kultúrájához, különös tekintettel a 18. századi evangélikus németek-*

re. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* LIV. (2015) 327–352.

²⁷ RÉMIÁS Tibor: *Sajóvámosiak a Nagy Háborúban. Komjáthy János visszaemlékezése és Ortó Dániel levelezése*. Dominium Könyvkiadó, Miskolc–Sajóvámos, 2014.

AZ ISTVÁNFFY GYULA MEGYEI HONISMERETI GYŰJTŐPÁLYÁZAT 55 ÉVE

Rémiás Tibor

A gyűjtőpályázatról, a jelenről

Borsod-Abaúj-Zemplén megyében Lajos Árpád és Bodgál Ferenc, a miskolci Herman Ottó Múzeum muzeológusai hozták létre az önkéntes honismereti gyűjtők megyei hálózatát. Az 1960-as évekre közel 120 fővel álltak szakmai kapcsolatban. Az önkéntes gyűjtők aktív nyomására *először 1961-ben hirdetett a Herman Ottó Múzeum megyei honismereti gyűjtőpályázatot*, amelyet a megyei tanács támogatott. A gyűjtőpályázat hamar közkedveltté vált a megyében, de nem sokat váratott magára országos ismertsége, sőt a nagyszámú és magas színvonalú pályamunkák révén elismertsége sem. A gyűjtőszenvedély és a lendület a mai napig, immáron 55 éve élte megénk gyűjtőpályázatát. 2015-ben 44. alkalommal hirdettük meg az Istvánffy Gyula megyei honismereti gyűjtőpályázatot.

A rendszerváltás után, *egészen 2011-ig a megyei önkormányzat Mecénás Kiemelt Alapja nyújtott anyagi támogatást* a gyűjtőpályázat meghirdetéséhez, lektorálásához, ünnepélyes díjkiosztásához és a megérdemelt díjak biztosításához. Az ünnepélyes díjkiosztások kezdetben a Múzeumi (és Műemléki) Hónap megyei megnyitójához szervesen hozzátartoztak. Majd a március 15-i ünnepi rendezvények részévé vált, mostanság pedig az október 23-i ünnepségek adnak alkalmat a gyűjtőpályázat résztvevőinek találkozájára és jutalmazására. A pályázatok értékelésére és a díjkiosztásra hol a Herman Ottó Múzeum előadótermeiben, hol a megyeháza dísztermében vagy a Miskolci Akadémiai Bizottság konferenciatermében került sor ünnepélyes keretek között. Manapság e rangos megyei eseménynek a miskolci Pannon-tenger Múzeum foglalkoztató előadója biztosít helyet.

Díjkiosztó a Pannon-tenger Múzeum termében

MEGHÍVÓ

Istvánffy Gyula

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei
Honismereti Egyesület és a
Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei
Múzeumi Igazgatóság

tisztelettel meghívja Önt a

XLII. ISTVÁNFFY GYULA HONISMERETI GYŰJTŐPÁLYÁZAT

díjkiosztó ünnepségére

2011. december 5-én, 10 órakor

a Miskolci Akadémiai Bizottság székházába
(Miskolc, Erzsébet tér 3.)

Köszöntőt mond és a díjakat átadja
Dr. Pusztai Tamás
megyei múzeumigazgató

HERMAN OTTÓ
MÚZEUM

Istvánffy-díjkiosztó meghívó (2011)

A meghirdetett gyűjtőpályázatra kezdettől fogva felnőtt és ifjúsági kategóriában érkeznek a dolgozatok. A rendszerváltást követően az életút kategóriával bővült a pályázati paletta. *Az Istvánffyra alkalmanként 30-65 pályamunka érkezik be, amiket a HOM szakemberei lektorálnak.* Színvonaluk változó, de felbecsülhetetlen értéket képviselnek, mert az információhalmazon túl pótolhatatlan korhangulatot is hordoznak magukon.

55 év alatt több mint 100 ezer lapterjedelmű honismereti és helytörténeti információ került be megyénkről a HOM Helytörténeti Adattárába és Néprajzi Adattárába. Sok közülük publikussá is vált tudományos feldolgozások részeként vagy önálló munkaként.

2010-től a civil szervezetekre is kiható strukturális (a pályázati rendszerekben is jelentkező) változások bevezetése *sajnos, a mi esetünkben a biztos anyagi támogatási háttér megszűnését jelentette.* Ennek következtében megyei periodikánk, a Szülőföldünk újabb számai 2011-től nem láttak napvilágot. Megyei honismereti gyűjtőpályázatunk, az Istvánffy, pedig szűk, ad hoc jellegű támogatásban részesül, ennek ellenére meghirdetése mindvégig rendszeresen megtörtént. Mindezek a változások, persze több más kortünet mellett, az évtizedeken át lelkes gyűjtők számának fogyatkozásához vezettek.

Népfront mozgalomból honismereti mozgalom, a múlttól

A Hazafias Népfrontot (HNF) tekintjük Magyarországon, így megyénkben is a honismereti mozgalom „újkori” elindítójának. A HNF sajátos társadalmi szervezet volt 1954 és 1990 között. Céljai között már szerepelt, amit a szocializmus ismert merev keretei között kell és szabad értelmeznünk: „...a magyar társadalom valamennyi osztályának, rétegének összefogása” vagy „...erős mozgalom megalakítása, a városok és a falvak lakosságának nemzeti egységre való törekvése, a cselekvő hazafiságot

egyesíti szocialista társadalmi céljaink szolgálatára.” Mindezt a HNF „a politikai védőernyő” szerepének felvállalása mellett tudta megtenni. Sajtóorgánuma, a Magyar Nemzet hasábjain is terjesztette egységmozgalomra való felhívásait.

1956 után a HNF egységmozgalmában csak Miskolcon 656 bizottsági tagjuk volt. Ebből 270 fő MSZMP tag mellett már 386 fő párton kívülit regisztráltak. Tanulságos ezen elkötelezett, hazafias érzelmű személyek foglalkozás szerinti megoszlása: 214 munkás, 19 Tsz-tag, 195 értelmiségi, 9 egyházi személy és 219 egyéb. Ugyanakkor 1/3-uk, 217 fő nő volt.

A HNF kezdettől fogva nem tartotta szerencsésnek a „szocialisták vagyunk-e vagy hazafiak” kérdésfelvetést sem. Ugyanakkor maga Kádár János beszélt a „cselekvő hazafiságról”. Ebből is érzékelhető, hogy a szocializmus alatt jelentős mértékben eltorzult a nemzeti tudatunk. Kevés gazdagító élményben volt részünk a reális nemzettudat kialakulásához. Főleg az ifjúság gondolkodását rontotta meg a tartalmatlanság és a magyarság értékeinek alábecsülése. A közművelődésnek a kultúrotthonokban való megjelenésében a HNF-nek nagy szerepe volt. Ugyanakkor nagyot hibáztak abban, hogy működésük alatt csak a nagyszabású rendezvényeket preferálták. A család felelősségét elhanyagolhatónak vélték.

A HNF megyei bizottsága mellett 1957-től honismereti munkabizottság működött. A HNF égisze alatt 1981 és 1990 között a megyei honismereti munkabizottság vezetői voltak: dr. Kováts Dániel elnök és dr. Viga Gyula titkár. Ezen időszak alatt pl. dr. Kováts Dániel előadást tartott Sárospatakon (1982-ben) „az ifjúság hazafias nevelésében betöltendő helyéről és szerepéről”.

A népfrontos honismereti mozgalom pozitívumai között szerepelnek: a nemzeti identitás erősítése, a történelemszemlélet fontosságának hangsúlyozása és nemzeti múltunk vállalása. De a jövő mégis a civil kezdeményezések felé mutatott. Az 1990-es évektől már nem volt szükség a HNF védőernyőjére.

Istvánffy Gyula arcképe és aláírása

A pályázatok használhatóságáról, a jövőről

Az *Istvánffy gyűjtőpályázat kiírásának* mindig is az volt a célja, hogy mindent, lehetőség szerint minél szélesebb gyűjtési és kutatási területet magába öleljen. Legfeljebb az évfordulókon törekedtünk preferálni, de a személyes múzeumi konzultációkon a lelkes, rendszeresen megjelenő gyűjtőket igyekeztünk orientálni.

A *témaválasztás* alapvetően érdeklődés függőnek tekintendő. Ahhoz, hogy valaki igazán el tudjon mélyülni egy-egy választott vagy ajánlott témában, ahhoz évekre van szükség, mert csak így lehet figyelemre méltót alkotni, gyűjteni. Következésképpen a dolgozatok hasznossága, avagy használhatósága – túl a témára való rácsodálkozáson – attól függ, hogy a szerző, a gyűjtő mennyire képes a választott téma belsejébe hatolni.

Mindig is voltak *kampányfeladatok*, amire kutatott téma hiányában sok felnőtt jelentkezett, az ifjúság pedig lelkes volt. Ilyenek voltak pl. a földrajzi nevek gyűjtése, az '56-osok interjúja, az I. és II. világháborús bakák és katonák visszaemlékezései, a hagyományos paraszti életmód megörökítése és így tovább. A Szülőföldünk megyei honismereti periodika az Istvánffyn meghirdetett évfordulóknak külön tematikus számot is készített.

Idővel sajnos, leértékelődtek a kérdőíves gyűjtési munkák. Ugyanakkor a pályázatra beadott dolgozatok többségében nem jelentenek primer forrásokat a kutatók számára. Mint lektor is, úgy véljük – ami nem elhanyagolható szempont – hogy az elké-

szített pályamunkák egy kicsit az önmegvalósítás felé mozdultak el.

A *monografikus szemlélet, mint helytörténeti gyűjtési és kutatási kihívás* a pályázatbeadók többségének felkészültségét meghaladja. A rendszerváltás utáni településmonográfiák utáni vágy pedig ennek a tendenciának az igazolása a mai napig. Fontossá vált a településen kívül élő kutatók tudományos rálátása, a szaktudás (természettudós, őskorász, geológus, középkorász, korszakra specializált történész, néprajzos, szociológus és politológus) elfogadása.

Mi a jövő? A miskolci Herman Ottó Múzeumba az eltelt 55 év alatt közel 2000 pályamunka érkezett be. Ezen dolgozatok információs bázisa csak részben elérhető. MOST érkezett el a digitalizálás ideje! A gyűjtés néprajzi tekintetben – mondhatni – leállt, kihaltak a potenciális adatközlők. A történeti expedíciók, hagyatékok feltárása rapszodikussá, az elhalálkozás utáni megkeresésekké korlátozódtak, de inkább múzeumi szinten. Vagyis a betakarítás, a gyűjtés időszaka lezárult. *Itt az ideje a szintézisek készítésének!*

A Szülőföldünk 2011 utáni újraindításával vagy a megyei honismereti honlap szerkezetének újragondolásával lehetőség nyílhat az *Istvánffy utóbbi 20 éve bibliográfiájának elkészítésére, annak publikussá tételére*. Jómagam ennek a megvalósítása mellett állok, de tudomásom szerint többen is kardoskodnak amellest, hogy hasonló terjedelemben hasznosabb lenne 4-5 megyei honismereti pályamunkát egész terjedelemben közreadni. *Tisztelt Olvasó! Mi erről az Ön véleménye?*

Az Istvánffy-plakett elő- és hátoldala

BETEKINTÉS KÖRÖM KÖZSÉG ÍRATLAN TÖRTÉNETÉBE A RÉGÉSZET SEGÍTSÉGÉVEL

B. Hellebrandt Magdolna

A Sajó bal partján, egy magasabb ponton, a község mai területén mintegy négy és félezer éve megtelepedtek a középső bronzkor emberei. Halottaikat a lakóhelyük közelében temették el. Ilyen temetkezési helyre bukkant Répási József csatornázás közben a Rákóczi utcában az 1980-as évek táján. Visszaemlékezése szerint a csontvázak mellett cserépek is előkerültek. A leletekből egy kis bögrét 1996 szeptemberében bevitt Miskolcra a Herman Ottó Múzeumba. A helyszíni szemle során csontdarabokat és több edénytöredéket adott át a találó e sorok írójának. Ebben az időben a Herman Ottó Múzeum régészeként ásattam a Kápolna-dombon.

Köröm Kápolna-domb a községtől keletre, a Sajó árterében emelkedő hordalékkúp. A domb déli végében a falu lakói saját szükségletre homokot termeltek ki, így kerültek napfényre az őskori gödrök, vermek. Ezekre a földbe ásott objektumokra figyelt fel 1968-ban terepjárás közben a múzeum akkori régésze, Kemenczei Tibor. A következő évben leletmentő ásatást végzett itt, 15 objektumot tárt fel, és a leletanyagból megállapította, hogy a késő bronzkorban a Gáva kultúrát hordozó közösség népesítette be a dombot.

A Kápolna-dombon 1996-ban több önkormányzat összefogásával szennyvíztisztító üzemtetett az Észak-magyarországi Vízgazdálkodási Társulatok Egyesülése (1. kép). A múzeum tudomá-

sára jutott, hogy a domb tetejét géppel elsimították, s ezt követően a humuszt egy méter mélységben letolták a környező mocsaras területre. A helyszíni szemle során láthattuk, hogy a felszínt nagy mennyiségű emberi csont és őskori cserép borította.

Az ásatást 1996. június 18 – november 15. között végeztük. 2014. április 22-26. között Gallina Zsolt végzett leletmentést a területen Horváth Antónia közreműködésével. A munkát a szennyvíztelep fejlesztési projekt építési munkálatai tették szükségessé. A három ásatáson összesen 11 házat tártunk fel, több mint 150 gödröt, vermet, terménytárolót, anyagkitermelő helyet dokumentáltunk. Tisztáztuk, hogy a csontvázak az Árpád-korban ide temetett elődeink maradványai (4. kép). A feltárt 41 sír mellékletei alapján tudtunk meghatározni az eltemetés korát.

Az 1996-os feltáráskor alkalmazkodnunk kellett az egész dombot elfoglaló építkezéshez. Gyakorlatilag, ahol az alapozásoknál leletek kerültek elő, azt mentettük. Így figyeltünk fel egy gödörmetszetre, melynek sötét, fekete kitöltése szinte folytatódott a ledőzerolt felszínen (3. kép). Ezt a pusztulási réteget a feltárással több helyen megfigyelhettük, így a 13. és 20. objektumú házak bontásakor az oldalfalban, s ez a fekete réteg bizonyítja, hogy a telepet felégették.

(1.) Köröm – Kápolna-domb déli része az építkezés alatt. A szerző felvétele

Az erődített település

Megfigyelhettem a területről készült térképen, hogy a domb nyugat felé szűkült, s a végén lejtett. Megnéztem a rendelkezésemre álló térképeket. Az 50000-es térképen jól látható, hogy a dombot omega alakú sánc övezi, és a felszín az omega nyitott részéhez lejt. A gépi földműveléssel ezeket a föld védműveket mára szinte teljesen elplanírozták. A délkeleti részen még érzékelhető egy sáncvonulat maradványa a szántásban. Ma az egész dombot egy zöld füves sáv veszi körül, ez az egykori vizesárok, mely kissé mélyebben van, mint a mellette levő szántott terület, azaz a sánc maradványa. A sáncot a Sajó is rombolta az elmúlt háromezer évben, hiszen ismert adat, hogy a Sajó vízhozama 63,1 köbméter¹ másodpercenként, de évszázadonként 710 köbméter.

Köröm Kápolna-domb jelenleg mintegy 5 m magas, de még egy métert lejt a szántóföldre, illetve az ártérig. Körülbelül egy m-t dózeroltak le a tetejéből, így összevetve a térképeken látható tengerszint feletti magasság adatokkal, eredetileg 6,5 – 7 m magas lehetett. A Sajó az idők folyamán változtatta medrét. Az 1784-ben készült úgynevezett I. katonai térképen láthatjuk, hogy a Sajó közvetlenül Muhi község alatt folyt. A Sajóból fokok és erek ágaztak ki, ezek vezették le az időnként felesleges vizet az ártérre. Feltűnt ugyanakkor egy folyómeder, mely a Sajóból indult ki, az egykori Muhitól kissé északra, a folyó bal partján, a főágra csaknem merőlegesen, s hullámtörő kis kanyarokkal tartott kelet felé. Az ártér közepe táján kétfelé ágazott, mindkét ág átszelte az árteret, de az északi ág Köröm déli része, a magas part alatt folyt tovább, a déli ág a Kápolna-domb előtt közelítette meg az északi ágat, közrevették a dombot, majd DK-i irányba fordulva belevesztek a mocsárba. Ez a meder, tekintve a hirtelen, szinte derékszögű kiágazást, minden bizonnyal mesterséges, pontosan bevezette a vizet a Kápolna-domb omega alakú sáncának árkába, mely nyugat felé nyitott. A két folyóág közötti területen a Gáva kultúra idején tarthattak állatokat, legeltethettek, mint részben természetes karámban. Az előkerült objektumok alapján megállapíthatjuk, hogy a domb egész területét lakták. A körömihez hasonló megerősített föld- és vízivárok stratégiaileg megerősített pontokon, azaz átkelőhelyeknél voltak eddigi megfigyeléseink szerint a Sajó és a Hernád bal partján. Körömnél a Sajón mindig volt átkelő, a 18. század végén híd vezetett a túlpartra, és vámot szedtek. A barokk stílusú műemlék révház megtekinthető a Sajó partján. A Sajón ma rendszeres kompjárat üzemel. A Kápolna-

dombon az építkezés és az ásás során számos szárnyas akna került felszínre, mind felrobbant állapotban. A Muhi és Köröm közti átkelő a II. világháború alatt hadászati célpont volt. Gondolhatunk arra, hogy a későbronzkorban a Sajó és a Hernád bal partján létesített föld- és vízivárok az átkelőhelyeket biztosították, és ugyanakkor a Gáva-kultúra közösségeinek határát is védhették.

Házak, vermek

Jellegzetes, szinte kör alakú ház volt a 20. objektum, középen egy tartó oszlop helyét bontottuk ki. A ház átlag 80 cm-t mélyedt a földbe, felmenő fala vesszőből font, agyaggal kitapasztott, úgynevezett paticsfal volt. Bejárata kör alakú, és bent a falak mentén körbe padka húzódott (2. kép). Mérete 420 x 430 cm, gyakorlatilag 18 négyzetméteren laktak. Nagyon valószínű, hogy csak éjszakára, és csak hideg időben húzódtak a házba. Voltak még ovális alakú, és legyezőszerűen szétnyíló falú házak. A házak alját nem tapasztották ki, nem találtunk tapasztott tűzhelyet, csak hordozható tűzhelytöredékeket. Olykor a házakban a járószintnél átlag 20 cm-el mélyebb, ovális alakú gödröt találtunk, melyeket étel hidegen tartására használhattak, pince-kamra szerepük lehetett. A feltárt házak a Kápolna-domb legszélsebb részén helyezkedtek el, ÉK–DNy-i irányban, lényegében a domb nyugati részén. Itt a lejtős domboldalon könnyen megközelíthették a sáncárokban levő vizet. A feltárt területen kutat nem találtunk. A körömi házakhoz hasonlólt tártak fel Délkelet-Szlovákiában.

(2.) A 20. objektum, padkás ház bontás közben.
A szerző felvétele

Az előkerült vermek párhuzamát a közelmúlt magyar néprajzi anyagában fedezhetjük fel. Köröm Kápolna-domb kötött, agyagos talaja kedvező volt a veremásásra. Az ilyen talaj enyhén lúgos, nem szaporodnak el benne a káros gombák. A régi, elhagyott vermeket nem jelölték, s ha veremásáskor korábbi veremre bukkantak, félbehagyták az ásást, és máshol

¹ A felhasznált irodalom megtalálható a Herman Ottó Múzeum 2017. évkönyvében a szerző „A Gáva-kultúra települése Köröm-Kápolna-dombon” című tanulmányában.

kerestek helyet az újnak. A vermekben hosszú ideig elállt a termés, ha szakszerűen lefedték, olykor nádkunyhót építettek fölé. Amikor megbontották a vermet, akkor az egészet ki kellett üríteni. A néprajzban a vermeket szájnnyílásuk és alakjuk után nevezik el. A körömi vermek között megkülönböztetünk méhkas alakú vermeket, körte- vagy hombárszerűeket, és úgynevezett „sírvermeket”, azaz lekerékített sarkú téglalap alakúakat. A méhkas alakú vermeknél tölcéses nyakat figyelhetünk meg (3. kép). A kerek- vagy körte alakú vermek a néprajzi párhuzamok alapján gabonásvermek lehettek. A téglalapest alakú vermek sekély mélységűek, széles szájnnyílásuk miatt könnyen romlott bennük a termés, ezért csak rövid ideig voltak tárolásra alkalmasak. Tisztán tartásuk is nehézkes volt. A körömieket leégett ház omladékával, törmelékkel töltötték fel végül. Összevetettük a méhkas alakú vermek, a gabonátárolók és a téglalapmetszetű tárolók mélységadatait, és azt láthatjuk, hogy a méhkas alakúak átlag 70,1 cm mélyek, az ívelt aljú gabonátárolók 111,2 cm mélyek átlag, és a téglalap metszetű vermek átlagos mélysége 75 cm.

Több gödör bizonyult anyagnyerő helynek. Innen bányászták ki a vesszőfonatos házfal kitapasztásához alkalmas agyagot.

(3.) Méhkas alakú verem az alapfalban. A szerző felvétele

Temetkezés

A Gáva-kultúra emberei elhamvasztották halottaikat. Köröm Rétföld enyhe lejtőjén az I. katonai térkép három halmot jelöl. Muhi alatt, a Sajóból kiágazó mesterséges meder tövében is van halom. A Kápolna-dombtól ÉK-i irányban, mintegy 5 km-re a Halomdülő nevet olvashatjuk az 50000-es és a 10000-es térképeken. Azt, hogy van-e összefüggés a Kápolna-domb lakói és a halmokba eltemetettek között, azt további régészeti kutatások dönthetik el. Temetési szertartásra utalhat a 16. objektumszámú házban talált egyik cserép, melynek belső oldalán gyantacsíkot figyelt meg a teljes kerámia leletanya-

got restauráló Z. Abonyi Judit. A gyantát a kellemetlen szagok elfedésére égették a temetési szertartásoknál.

(4.) Árpád-kori temető részlete. A szerző felvétele

Leletanyag

A feltárt régészeti tárgyak nagy részét az edények alkotják, melyek között találtunk egyszerű háztartási edényeket és szinte iparművészeti igényességű díszedényeket. Nagyságuk, formájuk és mintázatuk változatos. A 30-35 cm magas, széles hasú, kúpos nyakú edények pereme olykor széles, olykor csak kissé hajlik ki, vagy egyenesen levágott. Ismerünk széles szájú, nagyméretű mély tálakat, kisebb fazekakat kihajló és behúzott peremmel, háztartási egyfülű kis bögréket, melyek 6-12 cm magasak. Van, amelyiknek a hasa díszített, és van, amelyiknek a peremrésze hullámvonalas (5. kép). Készítettek lapos tálakat, és szűrőtálat. Az egyik kis fazék falán ételmaradékot talált a restaurátor. Előkerültek nagyméretű, egyfülű mély csészék, melyek szájnnyílása 15-22 cm, magasságuk 6,4-10 cm, fekete színűek. Belül a perem alatt körbe több sorban vízszintesen árkoztak, majd némelyiken ívelt vonalkötegek sorakoznak, némelyiken benyomott pontok és sima részek variációja adja a díszítést. A kerámiákon plasztikus bordadísz, belülről kinyomott bütyköket,

rátett bütyköket, benyomkodott plasztikus lécet alkalmaztak. A fülek a bütyökfogótól az ívelő, perem fölé magasodóig sokfélék. Találtunk kisméretű, olykor miniatűr edénykéket, magasságuk 2-6 cm. Előkerült szoptató edény szopóka része, melyhez hasonló ép darabokat ismerünk hasonló korú lelet-együttesekből.

Különböző mesterségekre utaló eszközök közé sorolhatjuk az orsógombokat, orsókarikákat, melyek a szövés-fonás megmaradt emlékei. Van köztük kerékagyszerűen kidolgozott, és van, amelyik kúpos, és a legszélesebb részén körbe cakkos. Agyag spulni, azaz orsó is került elő. Kisméretű állatfigurák gyakoriak a kor leletei között (6. kép). Van köztük ló, kutya, bika, juh és felismerhetően kos. Általában a lábak és a szarv sérült. A kutatók véleménye szerint vallási eseményekhez köthető jelenlétük. Típusuk alapján a Kárpát-medencében talált állatszobrocskák a Dnyeper vidékén előkerültekhez állnak legközelebb, tehát keleti hatást tükröznek. Amulett lehetett egy 4,8 cm hosszúságú átfúrt agyag tárgy, melyet felfüggesztve viselhettek. Ugyancsak amulett lehetett az a kapitális nagyságú vadkanagyarból faragott, fényes felületű agyarlemez, melyet a hátoldalán simára egyengettek. Átfúrták, és az átfúrás a középtől a vastagabb vég felé eltolódott, így maradhatott a felfüggesztésnél egyensúlyban. Volt átfúrt kagylóhéj is. A kagylók, a halak, a teknősbéka a vadak és a háziállatok mellett az élelemkészletet egészítették ki.

Köröm Kápolna-dombon három gömb alakú agyaggolyó került elő. Használatukra vonatkozóan az Kr.e. 1. évszázad közepén élt római hadvezér, Julius Caesar írásából kaphatunk feleletet. Leírta, hogy

a hadjáratok során tapasztalta, hogy az ellenség izzó agyaggolyókat és áttüzesített nyílhegyeket lőtt parittyával a római katonák szalmával fedett kunyhóira, amik meggyulladtak, és a szél pillanatok alatt szétszórta a tüzet a tábor egész területén. A Kápolna-dombon megfigyelhettük az égett pusztulási réteget, ezért feltételezhető, hogy a telepet felégették, esetleg az áttüzesített agyaggolyók segítségével lobbantották lángra a gyúlékony, szalmafedelű házakat.

A Kápolna-dombon találtunk bronz tárgyakat, karperec-töredékeket, tű szárdarabjait, pántgyűrűt. A helyi bronzöntésre utal az öntőmintadarab, a fűjtató-töredék, az öntőcsatorna darab, és a hólyagos salak. A csont tárgyak nagy része szarvasagancsból készült. Került elő csont tű, nyílhegy, agancsnyél, és hasított agancs borítás. Kőből alakítottak baltát, vékony pengét, ütőkövet, őrlőkövet és lapos munkafelületet.

Összefoglalva láthatjuk, hogy Köröm Kápolna-domb sánccal, árokkal megerősített telepén a Gáva-kultúra egy közössége élt a késő bronzkorban, abszolút időben a Kr.e. 12. század végétől a 10. század elejéig a C 14-es vizsgálatok szerint. Önállatók voltak, halásztak, vadásztak, földet műveltek, állatokat tartottak. Kereskedtek, vettek a bronzöntéshez és a kőeszközökhöz szükséges, helyben nem található nyersanyagokat, bronztárgyakat és a díszkerámiát, melyeket vándor mesterek helyben is készíthettek. A területen ép tárgyat nem találtunk. Lehetséges, hogy a lakosság tudott a várható veszélyről, összepakolták értékeiket, és elhagyták otthonaikat, esetleg maguk égették fel. Elképzelhető, hogy ellenség kezére kerültek, és ők pusztították el a települést.

(5.) Fazék, tál, bögre. Kiss Tanne István felvételei

(6.) Állatfigurák, Kiss Tanne István felvételei

EGY KIRÁLYHŰ TARTOMÁNYÚR

Aba Amádé és a gazdátlan ország

Molnár Zoltán

I. Az ősi nemzetség

Nem szokatlan a történelmi forrásokban, hogy a királyi családokhoz hasonlóan a nagyobb nemzetségek eredete is a mitikus időkbe nyúlik vissza. Igaz ez a hatalmas Aba nemzetség esetében is, melynek gyökereiről P. mester és Kézai Simon munkáiban találhatunk rejtélyes adalékokat. Noha minden ilyen visszatekintés a profán szférán túlra, a megfelelő helyen kezelendő, mindenesetre az egykori pogány hitvilág őrzői vagy a nemzetségek régiségét és szálláshelyeik, birtokaik későbbi *sui generis* legitimitását bizonyító krónikások nem véletlenül és nem gyermekes gyanánt használták fel a mítoszok zegzugos útjait.

Anonymus Aba Sámuel királyra (1041-1044) vonatkozólag említi meg felmenőkként Ed és Edömén kun vezéreket,¹ akik társaikkal együtt a magyarok sikeres kijevi ostromát (884) követően hódoltak meg Álmos vezérnek.² A névtelen krónikás említés tesz Ed és Edömén Pata nevű unokájáról is, aki az Árpád vezér adományozta Mátra-vidéki birtokon várat emelt.³ Kézai az Aba nemzetséget hun eredetűnek titulálja, visszavezetve azt Csabán ke-

resztül Attila hun királyig.⁴ Az említett források nem fukarkodnak a fantáziával, de mint minden mítosz, ez is rejthet a sorok között némi valóság alapot, elég csak a gyöngyöspatai Vár-hegyre asszociálnunk.⁵

Kétségtelen, hogy az Aba nemzetség név kiemelkedő képviselője és vélhetően névadója is az abasári monostorban eltemetett Aba Sámuel királyunk volt, akinek származására vonatkozólag megoszlanak a vélemények. Fenti krónikáinkkal szemben a kutatók többsége a kazár – pontosabban kabar – eredet mellett voksol. E prominens rangot elérő személyiség ellenére a nemzetség kiteljesedése a XIV. századra tehető, amikor 27 ágra válva lehetővé tették a nemzetség név és a családi címerek okán. Ezen ágak nevei a következők: Adácsi, Amádé, Apos, Aszalay és Szikszay, Atyinay, Bodon, Bodrog-Keresztúry, Borh-Bodon, Csente, Csirke, Csobánka, Debrey, Gagy, Galgóczy, Györkey, Kompolty, Lipóczi, Litéri, Nádasdy, Rédey, Solymosi, Somosy, Szalánczy, Tarjáni, Ugray és Verpeléti.⁶ Végigfutva a családneveken bizony ismerősen csenghet néhány a magyar történelem későbbi századaiból is. S ha már az elnevezéseknél tartunk, nem mellékes megemlíteni, hogy az Aba nemzetség emlékét – több település mellett – legészakibb megyénk ma is őrzi (Borsod-Abaúj-Zemplén).

Sámuel királyon kívül a *de genere Aba* - a teljesség igénye nélkül - más személyeket is érdemes megemlíteni, melyek mögött kiemelkedő karrier húzódik egy-egy Árpád-házi uralkodó árnyékában. A Lipóczi ágából II. András (1205-1235) fiának, Kálmán hercegnek - Halics királyának - nevelőjeként, oktatójaként tűnt fel I. Demeter, aki mindvégig hűen szolgálta tanítványát Gácsországban is, étekfogó titulusban. Még IV. Béla (1235-1270) alatt is bodrogi ispánként és főétekfogóként találkozhatunk nevével. Utóbb említett királyunkat hűségesen szolgálta a fiával – a későbbi V. Istvánnal (1270-1272) – való konfliktusban a szintén Lipóczi II. Demeter varasdi

⁴ Kézai Simon: *A magyarok cselekedetei*. Osiris, Bp. 2004. I. 22.

⁵ A község fölé nyúló 260 m magas hegyen 1965-től tárták fel a régészek a X. századra keltezhető földvár maradványait, amely feltehetően az Anonymus által bemutatott Pata erődítménye lehetett.

⁶ Dr. Karácsonyi János: *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig I.* MTA. Bp. 1900. (A továbbiakban: Karácsonyi) 8-18.

¹ Anonymus: *Gesta Hungarorum*. Osiris, Bp. 2004. (A továbbiakban: Anonymus) 32.

² Ua. 10.

³ Ua. 32.

főispán. A muhi csatában (1241) pedig a tatár ellen vonult fel az Atyinai I. Lőrinc is, aki a veszedelem elmúltával Sopron vármegyét igazgatta. Az ország újjáépítésében segédkezett az Aszalay-Szikszai-ág alapítója, Marhard újvári főispán is. 1265-ben az apja ellen fellépő István győzelmét és országreszének szuverenitását eredményező isaszegi ütközetben az ifjabb király mellett harcolt Csobánka fia János és Nádasdy Miklós is. IV. (Kun) László (1272-1290) zűrzavart hozó korában a szepességi lázadók ellen ragadt fegyvert királya oldalán az Amadé-ági Finta. Majd a dürnkruti ütközetben (1278) növelte a király és az ország preztízst I. Amadé, Somosy I. Péter és Somosy I. Ivánka. Utóbb említettek a kunok ellen vívott Hód-tavi csatában (1280) is IV. László seregét erősítették, akárcsak a Rédey ágból származó I. Olivér, aki életét adta a győzelemért.⁷

Nyilvánvaló, hogy az ilyen szolgálatok után királyi adományozás révén a nemzetség által korábban megszállt területek mérete permanensen növekedett. E birtokok benépesítése és igazgatása hozzájárult a földművelés, a kézműves tevékenység és a kereskedelem előmozdításához, továbbfejlődéséhez. Természetesen az Aba nemzetség nagysága, az ágak szétválása a birtokok országon belüli szétszóródását eredményezte. Szinte nem is volt olyan szeglete a Magyar Királyságnak, ahol ne lett volna érdekelt valamelyik család. Mindez azt bizonyítja, hogy az Abákat túlnyomórészt a királyuk iránti hűség jellemezte. Persze mindig akadtak kivételek, ahogyan a későbbiekben látni fogjuk. Viszont a jelen *genus* ágainak és néhány tagjának említése okán érdemes néhány gondolat erejéig kitérni arra, mit jelentett az egy nemzetségbe tartozás, mi volt ennek a jelentősége az általunk vizsgált korban.

Az egy közös őstől származó azonos nevű ivadékok sora, vagyis a nemzetség legfontosabb összetartó erejét a vérségi kötelék – mint morális tényező – jelentette. Ez leginkább valamely családot ért sérelem esetén tudott manifesztálódni és esetenként fegyveres összefogásban tetőzött. A nemzetségi vagyon, azaz a fölbirtok, mint gazdasági tényező járult hozzá az együttműködés állandóságához. Fontos volt, hogy valamennyi tulajdon a nemzetség kezén maradjon, ezért a tagok elővásárlási jogot élveztek eladás vagy birtokmegváltás alkalmával. A családok férfiági kihalásakor pedig a többi nemzetségbeli, többnyire a legközelebb álló ág tagjai örökölhették a földbirtokot. E jogot gyakran kijátszották a szabad végrendelkezésre való engedély birtokában, de később az 1351-es *aviticitas* jogának deklarálása szigorú szabályok közé szorította a birtokok kézzől kézre vándorlását. Ugyancsak az összetartozást demonstrálta a hosszabb-rövidebb ideig fenntartott osztatlan birtok, amely az adott földterület közös használatát

jelentette, illetve a közös nemzetségi monostor, mint temetkezési hely. Végül, de nem utolsó sorban kiemelendők a címer és a nemzetségnév, mint megkülönböztető jelek, hiszen ezek látványa, említése tájékoztatta a kortársakat például az adott személy lakóhelyéről, vagyoni helyzetéről, összeköttetéseiről is.⁸

A XIII. században az utolsó Árpádok alatt történt események és gazdaságpolitikai változások erősen determinálták a társadalom tagozódását és jövőjét, ezen belül az egy nemzetséghez tartozó ágak, családok lehetőségeit, megnyitva előttük a szeparatizmus ösvényeit. 1301 elején, amikor az utolsó „aranyágacska” is letört, mind belpolitikai, mind morális értelemben zilált körülmények várták a magyar trónra áhítozó jelölteket, köztük a nagy múltú Anjouk akkor mindössze 13 éves küldöttét is.

II. Árpádok népe

A belpolitikai „földcsuszamlás” II. András *Novae Institutiones* elnevezésű programjával kezdődött. De e birtokpolitikát radikálisan érintő változásnak a gyökerei – ha úgy tetszik prototípusai – már II. Géza (1141-1162) korában megjelentek. Az ekkor történt nagyarányú bevándorlás során előbb az erdélyi és szepesi szászok kaptak látványos kiváltságokat, melyek elősegítették zárt egységben való megtelepedésüket. Más külföldi jövevények – *hospesek* – is részesültek meghatározott szabadságokban, melyek jóval vonzóbb életfeltételeket biztosítottak számukra, az akkori nyugat-európaihoz képest.⁹ De az uralkodó hívására, megsegítésére érkezett elit réteg is jelentős ingatlanokhoz jutott.¹⁰ Ezeknél is feltűnőbb jelenség III. Béla (1172-1196) horvátországi birtokadománya. 1193-ban, hívének, Bertalan *comesnek* – katonai feltételek teljesítése ellenében – a teljes Modrus vármegyét (*comitatus*) adományozta, annak minden jövedelmével és az *immunitas* biztosításával.¹¹ Ezen példák ugyan még nem rengették meg a gazdasági és társadalmi viszonyok közel kétszáz éves archaikus struktúráját, de csíraformái voltak a következő század bomlási folyamatának.

II. András új intézkedéseit – mely a királyi birtokok (akár egész vármegyék) pazar bőséggel történő eladományozását jelentette – tudatosan

⁸ Ua. 6-8.

⁹ Fügedi Erik: *Ispánok, bárók, kiskirályok*. Magvető, Bp. 1986. 69.

¹⁰ Ekkor kerültek Magyarországra például a Kőszegiek ősei is.

¹¹ Kristó Gyula: *Az Aranybullák évszázada*. Gondolat, Bp. 1976. (A továbbiakban: Kristó 1976.) 25-26.

⁷ Ua. 20-23.

hajtotta végre. Tévesen úgy ítélte meg, hogy a királyi hatalom gazdasági alapját a nyugatihoz hasonlóan – elsősorban a francia minta nyomán – a pénzgazdálkodásra helyezi át. Adományai révén lemondott tehát a domaniális bevételekről és azokat regálé jövedelmekkel kívánta pótolni. A földbirtokokból származó bevételeket azonban nem sikerült ellensúlyozni a királyi felségjogon szedett jövedelmekkel, hiszen az akkori Magyar Királyságban a természetes gazdálkodás viszonyai uralkodtak, az ártermelés és a pénzgazdálkodás pedig legfeljebb csak kibontakozóban voltak, ellentétben a nyugattal. A híveknek, előkelőknek juttatott birtokok háttérében uralkodói célként húzódtott a hadszervezet átalakítása is. A király úgy gondolta, hogy adományaiért elvárhatja a gazdaggá tett nagyurak hadjáratokban való részvételét egy modern páncélos sereg formájában. Nagyon fontos kiemelni, hogy elvárhatta, de nem kötelezhette, hiszen az előkelők katonai szolgálata önkéntes alapon nyugodott. Ebből következik, hogy ezek az adományok sem feleltek meg a nyugati mintájú hűbértörvények sajátosságainak. Ez azt jelenti, hogy András megtett szolgálatért osztott örökbirtokot (*perpetua hereditas*).¹²

Az új berendezkedés a gazdasági következményeken túl belpolitikai feszültségeket is generált, melynek egyik sarkalatos pontja volt a birtokokhoz jutó előkelők hatalmi pozíciója, hiszen az adományok az adott területen, korábban az uralkodótól adó és jövedelmek birtoklását, illetve a királyi joghatóságok áthárítását is jelentették. A királyi hatalom lavinaszerű térvesztése,¹³ az idegen nagyurak iránti országos elégedetlenség, az egyház sérelmei, a *serviens regis* és a várjobbágyok felemelkedésének megrekedése és a nagybirtokos rétegtől való függése vezettek az Aranybulla-mozgalomhoz. Ennek első produktuma, az 1222. évi arany függőpecséttel ellátott díszes oklevél többek között kinyilvánította, hogy felhagy a vármegyék eladományozásának gyakorlatával,¹⁴ továbbá fellépett a hatalmaskodás és önkényeskedés ellen is, de akárcsak a cikkelyek többsége, ezek sem tudtak a gyakorlatban megvalósulni. András fia, Béla herceg ugyan szembefordult apjával és III. Honorius pápa (1216-1227) bátorítására 1228-ban megkezdte a birtokvisszavételeket. A pápa vonatkozó bullájában ideológiai alapként II. András koronázási esküjére hivatkozott, mely az ország

jogainak és a korona tekintélyének megőrzését is magában foglalta. Ekkor jelent meg a közgondolkodásban a koronajavak (*bona et proventus Sacrae Coronae*) fogalma, amely azokat a földeket jelöli, melyeket a király semmilyen körülmények között nem adományozhat el. De a nagybirtokosok és a várelemek sérelmei (az első túl radikálisnak, az utóbbi túl mérsékeltnek tartotta az akciót) miatt e birtokrestaurációs politika 1231-ben megbukott.¹⁵ Ugyanebben az évben a Szentszék újabb nyomására András megújította az Aranybullát, de az általunk vizsgált aspektusokra ez sem jelentett gyógyírt.

A herceg immár királyként – IV. Béla (1235-1270) – szakértő tisztikarral, földbírákkal 1235-1239 között újra megpróbálkozott a birtokrestaurációval, kiterjesztve azt az örökadományokon túl a szerviensek, a várnépek, az egyházak és bármely más jogállású személy ingatlanaira.¹⁶ Az osztársadalmi elégedetlenség azonban elejét vette a lendületnek. Sőt, a tatárdúlás és az ország újjáépítésének szükségessége megfordította a folyamatot. A *renovatio regni* a nagybirtokosi réteg markáns előretörését segítette elő. Miután az uralkodó szerencsés megmenekülése árán tapasztalhatta meg az alattvalókkal való egymásrautaltságot a külső ellenséggel szemben,¹⁷ hadügyi reformokkal kívánt felkészülni egy esetleges következő invázióra. Ennek részét képezte a várépítés királyi jogának kiterjesztése. A magyar király tehát újra birtokokat adományozott kővárak építése, illetőleg magánhadsereg kiállításának fejében. Kényszerűségből ugyan, de részben ezekre kellett alapoznia az ország haderejét. A várak építésének terheit és a fegyveresek kiállításának költségeit leginkább a világi nagybirtokosok vállalták. A védelmi cézzal indult építkezések, hamarosan eltértek az kezdeti törekvéstől. Egyre kevésbé feleltek meg az eredetileg megszabott alapkövetelményeknek, jelesen, hogy stratégiaileg fontos helyen épüljenek, a lakosság befogadására alkalmasak legyenek, lakótoronnyal, palotával és kápolnával rendelkezzenek. Ehelyett inkább az uradalmi központi funkció került előtérbe. Egyre több vár magaslott a környező vidék fölé és pusztán a várúr katonaságát fogadta be, prezentálva ezzel gazdája presztízsét és hatalmát a vár alatt elterülő vidék és annak lakói felett. IV. Béla emberi nagyságát mutatja, hogy objektíven tudta mérlegelni országa helyzetét és megtagadta korábbi birtokpolitikáját, azzal ellentétes programot

¹² A nyugati minták ettől eltérőek: *Beneficium* = megtett szolgálatért járó, nem örök (nem örökölhető) birtok. *Feudum* (klasszikus hűbértörvény) = jövőbeni szolgálatért adományozott örökbirtok.

¹³ Kristó 1976. 27.

¹⁴ 1222. évi dekrétum: XVI. cikkely. In: 1000 év törvényei /www.1000ev.hu/ (A továbbiakban: Aranybulla)

¹⁵ Kristó Gyula: *Magyarország története 895-1301*. Osiris, Bp. 2003. (A továbbiakban: Kristó 2003.) 217.

¹⁶ Ua. 224.

¹⁷ Dümmerth Dezső: *Az Árpádok nyomában*. Panoráma, Bp. 1977. (A továbbiakban: Dümmerth) 431.

választva. De nem láthatta előre művének impozáns – rangjelző – rablóvárakat, egymással és a királlyal viaskodó tartományokat, acsarkodó oligarchák fészkeit eredményező metamorfózisát.

E folyamatokkal párhuzamosan alakult ki a familiaritás vagy magánfamilia intézménye. A familiáris az egyházi vagy világi főúrtól személyesen függő, annak családjához csatlakozó, szolgálatokkal tartozó nemes, vagy nem nemes. Ez lényegében egy *sui generis* hűbéri kötelék, de korántsem oly merev, mint a nyugat-európai és *de jure* sem teljesen szabályozott. A nagybirtokosok már a XIII. század eleje óta törekedtek az addig a királytól függő szegényebb rétegek uralkodótól való elszakítására, azok magánjogi függésbe kényszerítésére. Történt ez erőszakkal is, de számos köznemes – a védelem és a nemesi szabadság biztosítása végett – önként vállalt szerepet egy-egy nagyúr magánfamilijában. Ezen intézmény jelentősége többek között az, hogy az említett nagyúri magánhadseregek *par excellence* a familiárisok katonai szolgálatán alapultak. A köznemesség kialakulásával pedig a leghatalmasabb világi előkelők mindinkább a *baro* megnevezést kezdték használni, meghagyva a *nobilis* megjelölést a köznemeseknek. A majdani rendi társadalom két alkotóeleme ismerhető fel e terminusokban.¹⁸

A bárói-nemesi csoportosulások kihasználva IV. Béla és fia, István herceg ellenségeskedését a század hatvanas éveiben is tovább tudták növelni hatalmi befolyásukat. Érdeküknek megfelelően gyakran cseréltek pártot és e csatlakozások árát igen magasra taksálták. Így *expressis verbis* belekergették az uralkodókat a tisztség-, és birtokadományokba, gyengítve ezzel a királyi hatalmat, erősítve a sajátjukat.¹⁹ A családi viszály csenedesedése után – 1267-ben – az Aranybulla-mozgalom harmadik folyamánya-ként kiadásra került egy dekrétum, amelyen már nem függtek aranypecsétetek, de birtokvisszavétel-lel kapcsolatos pontokat ez is tartalmazott. Ezek érdemi megvalósítása már sem Bélának, sem fiának – V. Istvánnak (1270-1272) – nem sikerült. 1272-ben István fiát, a 10 éves Lászlót – IV. László (1272-1290) - koronázták magyar királlyá. Ez az az időszak, amikor végképp háttérbe szorult a királyi hatalom és a belháborúk elszaporodása anarchikus állapotokat szült. Erőszakos foglalások, vég nélküli hatalmaskodá-sok jellemezték az országot. A viszálykodás pillanatnyi állása döntötte el, mely előkelők számítottak a királyhoz hűségeseknek, melyek pedig hűtleneknek. 1277-ben a Rákoson megtartott *congregatio generalis* a maga koraérett rendi gondolataival stabilizációs kísérletnek minősíthető, de ennek ára az

lett volna, hogy az oligarchák a királlyal osztozzanak a hatalomban.²⁰ Hasonló reményekkel ugyancsak a megbékélést célozta III. András (1290-1301) 1290. évi dekrétuma, de a rendi eszme csak igen szűk körre volt hatással. Az 1298-as pesti országgyűlés végzései szintén papíron maradtak. A század utolsó éveiben a szeparatista tartományok körvonalai végleges formát alkottak. Hatalmuk legfőbb jellemzői röviden:

- óriási nagybirtok, független szuverén hatalom gazdasági-katonai fedezettel, saját udvartartással,
- önálló külpolitika, törekvés a dinasztikus kapcsolatokra,
- természeti gazdálkodás, fosztogatás, önkényes adó és vámbehajtás (a pénzgazdálkodás és árutermelés megakasztása),
- városellenes politika: haszonszerzés, rablógazdaság, területnövelés,
- a nemesség magánfamiliarissá kényszerítése, a nemesi megyeszervezet kialakulásának akadályozása,
- az egyház teljes behódoltatása, az egyházmegyék kifosztása, a tized kisajátítása,
- a jobbágyság sarcolása: pénzbeni adóztatás, robot növelés, jogmegvoná-sok.²¹

Mindezen kritériumokról a XIII–XIV. század fordulóján 11 oligarcha esetében beszélhetünk: Csák nembeli Máté, Aba nembeli Amadé, Ákos nembeli István, Petenye fia Péter, a Héder nembeli Kőszegiek, Borsa Kopasz, Kán nembeli László, Csanád nembeli Vejtehi Teodor, a Frangepán család, Babonics István és Subics Pál.²² Az egymás szinonimájaként használatos tartományúr és oligarcha kifejezést pontosítandó meg kell jegyezzük, hogy a királyi hatalom teljes kizárása a tartományból és ezen tartomány iránti öröklési igény tette oligarchává a tartományurat. Ez világít rá arra a tényre, hogy némely esetben miért nem maguk az oligarchák lázadtak fel később I. Anjou Károly Róbert (1308-1342) ellen, hanem azok fiai és miért éppen apjuk halála után közvetlenül.²³ Példa erre Aba Amadé és fiainak esete is.

²⁰ Kristó 2003. 265.

²¹ Engel Pál-Kristó Gyula-Kubinyi András: *Magyarország története 1301-1526*. Osiris, Bp. 2003. 27-31.

²² Kristó 2003. 276.

²³ Zsoldos Attila: Király, oligarchák, tartományurak. In: *História* 2012/4. (A továbbiakban: Zsoldos)

¹⁸ Kristó 2003. 257.

¹⁹ Kristó 1976. 141-142.

III. Az Amadé-birtok

Mielőtt rátérnénk az egyik legjelentősebb tartományúr birtokkomplexumának ismertetésére, annak központi területeiről tudnunk kell, hogy ha elfogadjuk azt az álláspontot, hogy az Aba nemzetség kazár-kabar eredetű volt, vajon hová tehetők ezen nemzetségek szállásterületei? Györffy György nézete szerint a kabarok szállásterületein alakultak ki az egykori dukátus vármegyéi, viszont Abaúj megyéről nem mutatható ki, hogy a XI. században a hercegség része volt. Ebből kifolyólag a Hernád és Tárca völgyének első megszállása nem az Abáknak tulajdonítható, az ő itteni birtoklásuk másodlagos. Annyi viszont bizonyosnak látszik, hogy a királyi vármegyék létesítésekor a Mátraalja és a Hernád völgye már az Abák uralmi területe Újvármegye néven, amely a későbbi Abaúj, Sáros, Torna és Heves megye területeiből állt össze. Központja és a királyi ispánok itteni székhelye Újvár volt, amely úgynevezett útelzáró várként töltötte be határvármegyeyi (*marchia*) funkcióját. A későbbi évtizedekben, az erdőispánságok – mint királyi uradalmak (*predium*) – kiépítésük során várispánságokká, majd külön vármegyékké alakultak. Így születtek Újvármegye területéből Torna, Sáros és Heves megyék és a nemesi vármegyék külön szerveződésai, valamint az Abák fennhatósága révén a fennmaradó rész Abaúj vármegye néven működött tovább.²⁴

Az Aba (Oba) nemzetség Amadé (Omode) ágának első ismert tagja Dávid *comes*, aki fiaival – Péterrel, Fintával és Amadéval – 1280-ban szerezte meg az Abaúj megyei Felidát, Egyházasidát, Gárdot és Pólyit.²⁵ Tetemes pénzösszeg cserélt itt gazdát, amely árulkodik a család gazdagságáról és törekvéséről. A század végén Dávid fiai gyorsuló ütemben szereztek a birtokokat és ez folytatódott a XIV. század elején is. Kezdetben szolgálatért, tisztségért járó királyi adományról beszélhetünk, később az állandósuló belvillongások okán a birtokosztás egyszerűen a lekötelezettség biztosítását szolgálta.²⁶ Finta még 1280 előtt kapott Ung megyében földet, Amadé később megszerezte Göncöt, a Hontpazmanok jánoki uradalmát, majd örökség révén Széplak egy részét és az ottani apátság kegyuraságát. Ugyanis egy másik ágból Bodon fia Dénes fogadta fiává és hagyta reá az említett jószágot. Jó példája ez a nemzetségi vagy egybentartására való törekvésnek. Amadé kezdeti birtokszerzeményei kiterjedtek Sáros megyére (Kajáta, Felső-Sebes, Kabala-földe) és Zemplén me-

gyére (Gérs, Kis-Semjén, Karul, Ricse) is.²⁷ Foglalás révén kerültek keze alá a Balogsemjén nembeliek Szabolcs és Szatmár megyei fálvai.

Ismereteink szerint Péter és Finta az 1280-as évek közepét nem élte túl és őket érintően fiúgyermekéről sem tud történetírásunk. Nem csekély javadalmaik tehát Amadé gazdagságát gyarapították. Finta leányát – Klárát – a Kán nembeli Siklósi Gyula vette nőül, de utód nélkül haltak meg és 1300-ban Gyula testvére, Péter fizette ki a Kláráért járó hitbért és hozományt Amadénak.²⁸ 1290-ben pedig III. András oklevélben erősítette meg számára Ung vármegyét.²⁹ E néhány példa érzékelteti, hogy a századfordulóra Aba nembeli Amadé az északkeleti országrész vitathatatlan ura lett. Tartománya fokozatosan terjedt ki Abaúj, Sáros, Zemplén, Ung, Bereg és Szepes vármegyékre, de befolyása volt Borsod, Gömör, Szabolcs és Szatmár megyék területén is.³⁰ E birtokkomplexum központi területének Abaúj vármegye számított, ezen belül Amadé Göncön tartotta székhelyét. Néhány oklevelét azonban Vizsolyban állíttatta ki, de itt elsősorban igazságszolgáltató tevékenységre kell gondolnunk. Vizsoly – a korábbi királynéi ispánság központja – Amadé bírói székhelye lett, ahol albirájával arra törekedett, hogy tartománya minden ügye itt nyerjen elintézését. Ebben egyfajta erkölcsi haszon érhető tetten, miszerint a környező nemeseket széles körben személyétől függővé tette. Az itt tárgyalt peres ügyekből is következtetni lehet tartománya kiterjedésére.³¹

A IV. László uralkodása alatt megszerzett Göncön viszont szabályos kiskirályi udvar szerveződött Amadé köré. A helységtől délkeletre magasodó hegyen épült fel Gönc vára, melynek romjait ma is Amadé-várnak nevezik. Kézenfekvőnek tűnik, hogy az országos méltóságokat viselő tartományúr itt rendezte be udvartartását, innen kormányozta az uralma alatt lévő vármegyéket. De ha jobban megvizsgáljuk a 650 méter magasban található romokat, kétségek merülhetnek fel ezzel kapcsolatban. Feld István kutatásai alapján valószínűnek tartja, hogy a vár a XIII. század 70-es vagy 80-as éveiben épülhetett, mert korábban – királynéi birtok lévén – a közeli Abaújvár királyi sáncvára mellett indokolatlan lett volna egy ilyen jellegű kővár emelése.³² 1288-ban pedig már a vár László király általi ostromáról értesülhetünk.³³

²⁷ Karácsonyi 44.

²⁸ Kristó 1978. 29.

²⁹ Wenzel Gusztáv: *Árpád-kori új okmánytár V.* Pest, 1864. (A továbbiakban: Wenzel V.) 2.

³⁰ Zsoldos

³¹ Kristó 1978. 32.

³² Feld István: A gönci Amadé-vár. In: *Hermann Ottó Múzeum Évkönyve 1985/22-23.* (A továbbiakban: Feld) 70.

³³ Az ostrom időpontjáról megoszlanak a vélemények. Az esemény valószínűleg 1288 előtt lehetett.

²⁴ Györffy György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I.* Akadémiai kiadó, Bp. 1963. (A továbbiakban: Györffy) 42-48.

²⁵ Karácsonyi 43-44.

²⁶ Kristó Gyula: *A rozgonyi csata.* Akadémiai Kiadó, Bp. 1978. (A továbbiakban: Kristó 1978.) 28.

Mindebből kiindulva az építető személye vélhetően Aba nembeli Amadé. A vár elhelyezkedése – utaktól távol lévő, nehezen megközelíthető magaslat – és mérete alátámasztja a korábban vázolt, IV. Béla által megszabott kitételek mellőzését. De vajon uradalmi központ létesítése vagy rangjelző katonai bázis kialakítása volt a célja az építetőnek?

A vár romjai között áll egy toronyként beazonosítható, habarccsal készített falmaradvány, melyről nem állapítható meg, hogy lakótoronyként, illetve őrtoronyként funkcionált-e. A terepviszonyok alapján biztonsággal állítható, hogy további építmények nem csatlakoztak hozzá. A viszonylag kis alapterületű sáncvár vízgyűjtőjénél feltételezhetőek további épületek, de habarccsmaradvány híján ezek inkább fából készülhettek.³⁴ Mindez és a vár elhelyezkedése nem bizonyítja egyértelműen az uradalmi központ funkciót, talán inkább egy „sasfészekre”, búvóhelyre asszociálhatunk, amely értékek, fegyverek őrzésére, kisebb haditámaszpont fenntartására enged következtetni. Emellett Amadé gönci okleveleinek keltezése sem utal a várra, csupán a helységekre.³⁵ Természetesen további régészeti kutatások megdönthetik e teóriát, viszont az építető személyével kapcsolatosan megjegyeznénk, hogy mivel Gönc kizárólag Amadé általi birtoklásának pontos dátuma nem ismert, ezért akár Péter, akár Finta, esetleg apjuk, Dávid *comes* is szóba jöhet.

Úgy gondoljuk továbbá, hogy a korábbi királynéi birtok ténye és Abaújvár közelsége sem teljes mértékben zárja ki azt a lehetőséget, hogy a gönci vár mégis 1270 előtt épülhetett. Érvként a *renovatio regni* és az ebből elfajuló magánvárak, rablóvárak gomba módra való szaporodása hozható fel. Aba Amadé számára egyéb várak is rendelkezésre álltak Abaúj vármegyében, így Boldogkő, Regéc, Abaújvár, Füzér, Szalánc várai, egymástól megközelítően azonos távolságra. Azaz erődítmények, mentsvárak szempontjából sem szenvedett hiányt. De ő Göncön rendezkedett be, annak várában két koronás vendéget is fogadott, mint azt később látni fogjuk. Mindezen adatok nem feltételeznek-e emocionális kötődést is a helységhez, illetve a várhoz? Továbbá annak uradalmi központi létét mennyiben támasztják alá? A választ ma még nem tudhatjuk, de az Amadé-tartomány rövid áttekintésével, pro és kontra találtunk néhány kérdést a téma jövőbeni kutatói számára is.

IV. „Uram, királyom!”³⁶

Az Amadé-tartomány kialakulásával párhuzamosan és egyben ok-okozati összefüggésben vizsgálható a különböző tisztségek birtoklása és ebből következően a mindenkori királyhoz való hűség problémaköre. A tartományurakra vonatkozó általános jellemzők Amadétól sem voltak idegenek. A nyers hatalmon alapuló önkényesség tetten érhető működése során. Példa erre a szepesi káptalan 1302-ben kiadott oklevele, melyben azt olvashatjuk, hogy a tartományúr és fia egy nemes földjét elfoglalta és a tulajdonost fogságban tartotta, követelve tőle a tulajdonlást bizonyító királyi adománylevelet is.³⁷ Minde mellett egyes politikája, az uralkodókkal való együttműködése kiemelte társai közül, így szeparatizmusa nem érte el a Csák Máté vagy Kőszegi Henrik által ismert magaslatokat.

A család más tagjai is viseltek jelentős tisztségeket – Péter nádor, országbíró, tárnokmester, pozsonyi és mosonyi ispán, Finta nádor és erdélyi vajda, soproni és somogyi főispán – de leghosszabb ideig Amadét láthatjuk rangos titulusokban. Annyiban közös karrierjük, hogy mindhárman a IV. László alatti anarchikus viszonyok, állandósuló belháborúk során alapozták meg hatalmukat. Amadé tisztségei a következők voltak: nádor (1285, 1288, 1290-1293, 1295, 1297-1298, 1300, 1303-1304, 1307-1309, 1311), országbíró (1283), a dunán inneni országrész bírása (1295), szebeni főispán (1280), mosonyi főispán (1285, 1288) zalai és karakai főispán, kunok bírása (1300), szepesi főispán (1307, 1309),³⁸ de viselte még felváltva a borsovai, abaújvári, zempléni főispáni címeket is.³⁹ E felsorolásból érzékelhető, hogy a király utáni legfontosabb méltóságot uralkodók során át, belpolitikai helyzetűl szinte függetlenül bírta. Elképzelhetjük, hogy a *comes palatinus* cím mennyire kiszélesítette a lehetőségeket az egyébként is önállóságra törekvő, tartománya lakóit befolyása alatt tartó nagyúr számára. E rangot illetően ezt nagyban elősegítette és deklarálta – kissé megdöbbenően – a már említett Aranybulla is: „*A nádorispán minden ember dolgában, ki országunkbeli, különbség nélkül ítéljen.*”⁴⁰ Igaz, e kitéltet későbbi kinyilvánulásaiban András cizellálta, de a századvégi viszonyok mérgező légkörében, a kancellária avitt csendjéből kikerülő cikkelyek többsége elporladt.

³⁶ Ószövetség: Sámuel I. 24.9.

³⁷ Kristó Gyula: *Anjou-kori Oklevéltár I. 1301-1305*. Budapest-Szeged 1990. (A továbbiakban: AO I.) 202.

³⁸ Frankl Vilmos: *A nádori és országbírói hivatal eredete és hatáskörének történeti kifejlődése*. Pest, 1863. 158-161; Karácsonyi 3.

³⁹ Kristó 1978. 29.

⁴⁰ Aranybulla: VIII. cikkely

³⁴ Feld 61-62.

³⁵ Györffy 88.

A méltóságok halmozódása is megerősíti a mindenkori király iránti hűség gyakorlását, még ha abban ügyes diplomácia rejtőzik is. Mindenesetre ahhoz, hogy az uralkodó ne kívánjon beleszólni a tartomány ügyeibe, a legmegfelelőbb időszak állt rendelkezésre Amadé számára a Magyar Királyságban. Egy az 1280-as évek végén lezajlott tisztázatlan konfliktuson kívül – melynek része volt Gönc várának IV. László általi ostroma – Amadé mindvégig királyhűnek bizonyult. Bár ismeretes, hogy László „...*hítvesi ágját semmibe véve, kun lányok után boldondult...s mert szerelmüktől a szíve érthető módon megromlott, méltán gyűlölték meg bárói és az ország nemesei*”⁴¹ – s akit végül szeretett kunjai gyilkoltak meg – öntörvényűsége nehezen volt tolerálható, Amadé mégis belátta, hogy bármilyen tartós ellentét a királlyal veszélyeztetheti a további tartománygyarapítás lehetőségét. Sőt, eddigi művének biztonsága is megkívánta a békés együttélés keresését az uralkodóval, pláne úgy, hogy territóriumáért életét is kockára tette. 1278. augusztus 26-án Dürnkrot és Jedenspeigen között, a Morva folyó partján ütközött meg II. Premysl Ottokár cseh király (1253-1278) és I. Habsburg Rudolf német király (1273-1291), az évtizedek óta húzódó Babenberg-örökség miatti konfliktus lezárása végett. IV. László Rudolf szövetségeseiként jelent meg a morvamezőn, a magyar hadtestet Csák Máté nádor és Gutkeled István országbíró vezette, de soraiban ott harcolt Aba nembeli Amadé is. A magyar nyílzápor és virtus méltó kiegészítője volt a német nehézfégyverzetnek. Rudolf a küzdelem elején leesett lováról és pajzsával védte magát a száguldó lovasok között, de segítséget kapva újra az élre állt. Ottokár hadai pusztulását látva is rohant előre az ellenség közé, míg végül elbukott.⁴² Amadé pedig jobb kezének kisujját hagyta a csatáren.⁴³ E veszteség ellenére 1280-ban – és 1282-ben a Hód-tavi csatában – a kuntörvény végrehajtása elől kivonuló kunok, 1285-ben pedig az újra betörő tatárok ellen harcolt az országért és a királyért. Hadi-szolgálatai közben kapta adományként Lászlótól Ung vármegyét, majd sorban a szebeni főispáni és nádori címeket.⁴⁴

Levonta hát Amadé a László-kori események tanulságát és az új királynak – III. Andrásnak (1290-1301) – már feltétlen híve lett. Ennek bizonyossága a már említett, rögtön András uralkodásának kezdetén kiadott oklevél Ung vármegye kapcsán. Az új ki-

⁴¹ Képes Krónika. Osiris, Bp., 2004. (A továbbiakban: Képes Krónika) 182.

⁴² Dümmerth 483-484.

⁴³ Wenzel V. 2.; „*sui digiti auricularis manus dextere*” olvasható az oklevélben, melyből sokan a jobb kéz mutatóujját olvassák ki, viszont az *auricularis* kifejezéssel a szerző a fül vágására alkalmas ujra céloz, amely véleményem szerint a kisujj.

⁴⁴ Karácsonyi 23; Kristó 1978. 28.

rállyal is szüksége volt e szövetségre, hiszen a belső viszály és megosztottság mellett külpolitikai fenyegetésekkel is szembe került. Először Lengyelország felől érkezett egy trónkövetelő, aki magát András hercegnek – IV. László 1278-ban elhunyt öccsének – adta ki. A magyar király fegyverrel űzte ki az országból a rejtélyes kilétű kalandort. Megjegyzendő, hogy a Lengyelországba vezető út mentén Amadé birtokai húzódtak.⁴⁵ Képzelnék el, mi lett volna, ha a tartományúr szemben áll a királlyal! Ennél is komolyabb konfliktus adódott 1291-ben, amikor András a szomszédos osztrák és stájer herceg – Habsburg Albert (1282-1308) – ellen vezetett hadjáratot a korábban elvesztett nyugat-magyarországi várakért és egy régmúltból fakadó, jogtalan hűbéri kötelék követelése miatt. A magyar csapatok sikeres offenzívája – az abauji nagyúr részvételével – Bécsig kergette Albertet, ahol vereséget mért rá és a hainburgi békével visszaszerezte területeit és megvédte az ország becsületét.⁴⁶ Amadé 1293-ban királyát Lengyelországi követként szolgálta, de mellette volt az András elleni belső lázadások, belháborúk során is. Sorozatos nádori tisztségei is árulkodnak a közte és uralkodója közt fennálló harmonikus viszonyról. Mivel az említett hainburgi béke mellékterméke III. András és Habsburg Albert szövetsége lett, a magyar király egy kisebb magyar kontingenst biztosított Albertnek Nassau Adolf német királlyal (1292-1298) való konfliktusát rendezendő, amely nem kisebb ügyről, mint a német királyi címről szólt. 1298. július 2-án a Rajna közelében, a göllheimi csatában született döntés, ahol Adolf elesett és Albert hercegi címe mellé immár a királyit is viselhette. A magyar résztvevők között ismét felvult Aba nembeli Amadé is.⁴⁷

Királyhű honfítársaihoz hasonlóan az északkeleti országrész urának számára is 1301. január 14-én éjfél tájt néhány lélegzetvétel erejéig megállt az idő. A Turul nemzete dicső királyok családjának utolsó férfisarja a budai várban meghalt. Miközben a *medium aevum* késő őszebe fordult s a keleti és nyugati szelek forgatagában Skócia épp szabadságát védte I. Edward angol uralkodóval (1272-1307) szemben, a francia Vaskirály – IV. (Szép) Fülöp (1285-1314) – investitúraharcát folytatta VIII. Bonifác pápával (1294-1303), a keleti sztyeppéken az Arany Horda ereje teljében marcangolta az orosz fejedelemségeket és II. Andronikosz (1282-1328) bizánci birodalmát az iszlám második expanziója fenyegette, a közép-európai Magyar Királyság gazdátlanul sodródott bele e viharok szabdalta XIV. századba. Amadé birodalma ugyan állt, de a többi oligarcha külpolitikai aktivizálódása, a leendő uralkodó

⁴⁵ Kristó 1978. 31.

⁴⁶ Dümmerth 496-498.

⁴⁷ Dümmerth 500.

karizmája nagyban determinálhatta annak épségét. A tartományúr válaszüthöz érkezett.

A Képes Krónika szerint Amadé már 1301-ben állást foglalt Anjou Károly Róbert mellett,⁴⁸ de egy cseh tudósítás szerint épp azon követség tagja volt, amely Vencelért – a 12 éves cseh trónörökösért – ment Csehországba.⁴⁹ A zűrzavaros időkre való tekintettel az sem lenne meglepő, ha a pártállás egyik napról a másikra változott volna meg, de biztosat erről nem tudhatunk. Mindenesetre az helytálló, hogy Amadé igen korán és végleg Károly mellett tette le voksát. Ezt bizonyítja egy 1304-ben Pozsonyban kelt oklevél, amelyben több előkelővel – Károly király oldalán – köt szövetséget III. Rudolf osztrák és stájer herceggel (1298-1307).⁵⁰ E meg egyezés éppen Vencel apja – II. Premysl Vencel cseh (1278-1305) és lengyel király (1300-1305) – ellen irányult. Ezekben az időkben történt, hogy Károly Róbert a gönci várban élvezte Aba Amadé vendégszeretetét. Erre maga a király emlékszik vissza egy 1326-ban kelt oklevelében, meleg szavakkal illetve Amadé akkori várnagyát.⁵¹ Egyébként a nádor egy másik koronás főnek is menedéket biztosított a várban. Lokietek Ulászló lengyel fejedelem – későbbi lengyel király (1320-1333) – II. Vencellel szemben maradt alul és hosszas száműzetése végén talált menedéket Amadénál, aki katonai támogatást is nyújtott Ulászlónak, amikor az 1304-es szövetség jegyében Rudolf és Károly Róbert Csehország ellen vonult. A nádor és Ulászló 1304-1306 között a krakkói hercegségben előbb Wislicát, Sandomierz, majd a hercegség központját, Krakót is elfoglalták, keletről gyengítve ezzel Vencel állásait és biztosítva a száműzött fejedelem visszatértét a trónra.⁵² Évtizedes szövetségre és talán barátságra is következtethetünk mindebből, emlékezzünk csak Amadé 1293-as lengyel követi megbízatására. E konklúzió pedig kérdésessé teszi azt a felvetést, hogy a nádor valaha is Vencel-párti lett volna, hiszen Ulászló és a cseh király ösellenségek voltak.

A Károly Róberthez való töretlen elkötelezettségét nyomon követhetjük a nádor életének utolsó szakaszában is. 1307 októberében a rákosi országos gyűlésen a megjelent előkelők között hűséget esküdött Károlynak.⁵³ Mindez 1308 novemberében a pesti országos gyűlésen a pápai legátus – Gentilis bíboros – jelenlétében is megismétlődött.⁵⁴ Első meg-

nyilvánulása volt ez az *electio libera regis* megvalósulásának, amely 1298 óta volt a *barones et nobiles* deklarált joga. Amadé 1309. június 15-én pedig a király másodszeri megkoronázásán vett részt.⁵⁵ 1310-ben tevékeny szerepet vállalt a Szent István-i korona visszaszerzésében, amely ekkor Kán László erdélyi vajda birtokában volt.⁵⁶ Kiemelendő momentum, milyen jelentőséggel bírt a magyar királykoronázás kritériumainak konstellációja. Az Anjou-pártiak is tudták, hogy mind az ellenfelek és kételkedők méregfogainak kihúzása, mind saját lelkük megnyugvása érdekében elkerülhetetlen a szabályos koronázás. Ez nem csak jogilag, de szakrális értelemben is követelmény volt a magyar lakosság körében. Pláne úgy, hogy Károly Róbert ereiben – nőági leszármazás révén – némi Árpád-vér is csordogált, ugyanis V. István dédunokája volt. Az 1301-es és az 1309-es nem teljes érvényű aktusok után tehát 1310. augusztus 27-én Székesfehérvárott, az esztergomi érsek által, a Szent Koronával I. Károly Róbertet harmadszor is „*ünnepélyes külsőségek között boldogan megkoronázták.*”⁵⁷

Azzal, hogy Károly Róbert fejére került a Szent István-i korona, *de facto* nem lett az ország ura. A belháborúk nem szüneteltek, az egyes bárók önálló külpolitikai és katonapolitikai akciókba kezdtek. A részállamok gazdasági berendezkedése továbbra is akadályozta az árutermelés és pénzgazdálkodás, valamint a kereskedelem és városfejlődés kiteljesedését. A királyban ekkor tudatosult, hogy nem eskük, meg egyezések és pápai követek révén kerülhet a tényleges hatalom birtokába, hanem azt fegyveres úton, a renitens tartományurak egyenkénti leverésével kell megszereznie. Ezen cél megvalósítása közben kapta a hírt, hogy legrégebb és leghűbb támaszát, Aba nembeli Amadét 1311 szeptemberében Kassán megölték. A nádor már régóta mindent elkövetett, hogy e gazdag várost uralma alá hajtja. Ezt elutasítandó alakult ki az a zavargás, amelyben kíséretének több tagjával együtt Amadé is halálát lelta. Kassa tehát egy hatalmaskodó oligarchát ölt meg, Károly Róbert viszont legfőbb bizalmasát, tanácsosát, szövetségesét veszítette el.⁵⁸ E tragikus esemény nagyban meghatározta az uralkodó következő lépéseit csakúgy, mint az északkeleti tartomány sorsát.

Mielőtt az Amadé-örökség feletti küzdelmet ismertetnénk, egy fontos aspektusról érdemes néhány szót szólnunk a nádor tetteit illetően. Fentebb már vázoltuk a tartományúri hatalom jellemzőit, amelyek többsége Amadéra is igaz volt. Egyetlen dologról azonban nem szólnak a források. A többi tartományúrral ellentétben Amadé egyházellenes at-

⁴⁸ Képes Krónika 188.

⁴⁹ Kristó 1978. 34.

⁵⁰ AO I. 644.

⁵¹ Blazovich László-Géczi Lajos: *Anjou-kori Oklevéltár X. 1326*. Budapest-Szeged 2000. 50.

⁵² Kristó Gyula: *Az Anjou-kor háborúi*. Zrínyi, Bp. 1988. 22-23.

⁵³ Kristó Gyula: *Anjou-kori Oklevéltár II. 1306-1310*. Budapest-Szeged 1992. (A továbbiakban AO II.) 243.

⁵⁴ AO II. 494.

⁵⁵ Ua. 668.

⁵⁶ Ua. 863.

⁵⁷ Képes Krónika 194.

⁵⁸ Kristó 1978. 36-39.

rocitásairól nem olvashatunk. Sőt, igen békés viszony feltételezhető a nádor és a környező káptalanok között. Ennek oka lehet a királypárti politika, hiszen az egyházi méltóságok és testületek is természetesen a király támaszai voltak. De nem zárható ki Amadé mély vallásossága sem, amely feltételezés egy újabb szegmenssel különítheti el a királyhű bárót a többi oligarchától.

A nádor halála azonban átrendezte az erőviszonyokat mind az érintett familiáris nemesek, mind az egyház pártállását illetően. De ami leginkább meghatározta a tartomány létét, az az uralkodó és az örökösök által képviselt politika volt. I. Károly Róbert szilárd állami kereteket vizionált, ahol *dominus naturalisként* erős gazdaságot és dinasztikus hatalmat építhet ki. E hosszú út kezdetén viszont – többek között – egykori hű szövetségese fiaival találta magát szembe.

V. A hűtlen fiak

Amadénak hat fia és egy leánya ismeretes. Katalin – bár hozzáment Csák nembeli Mórchoz – korán domonkos apáca lett. János, Miklós, Dávid, László, (II.) Amadé és Domokos apjuk életében releváns politikai szerephez, befolyáshoz nem jutottak. Az oklevelek tanulsága szerint Amadé irányítása alatt és vele egyetértésben tevékenykedtek. A kassai incidens során a legidősebb fiút, Jánost és öccsét, Dávidot elfogták és börtönbe vetették. Ez megakadályozta testvéreiket, hogy azonnali bosszúhadjáratot szervezzenek és immár apjuk örökében uralmuk alá vonják a várost. Alkudozni voltak kénytelenek, amelyben mediátorként Tamás esztergomi érsek és István veszprémi püspök segédkeztek, mint királyi megbízottak.

A megegyezés 1311. október 3-án megszületett, amely tulajdonképpen Amadé özvegye és fiai teljes kapitulációját jelentette. A királynak fogadott örök hűségen és a közjogi funkciók átengedésén túl nemcsak Kassa, Szepes és Gölnic elvesztéséről szól, de Zemplén és Újvár megyék, Lubló és Munkács várak is királyi fennhatóság alá kerültek általa és az Amadé kezén maradó területek nemesei is kikerülhettek a kényszer-familiáris viszony béklyójából.⁵⁹ Mindezek betartására Kassa városa biztosítékul kezeseket is kapott, akik között Domokos és az elhunyt tartományúr unokája – János fia – Jakab is szerepelt. Láthatjuk, hogy több volt ez, mint Kassa „felszabadulása”. Az Amadé által szívós munkával felépített tartományúri birodalom összedőlni látszott, ezen kívül Károly Róbert állást foglalt a vitában, mégpedig Kassa oldalán. Az Amadé-fiak szempontjából: a

gyilkos város feléjük kerekedett, a király pedig elárulta őket. A papírra vésett kötelezettségek feletti főhajtás csak az időnyerést szolgálta számukra. A döbbenet és a kényszerhelyzet felismerése után cselekvésre szánták el magukat. Szövetségre léptek az ország talán leghatalmasabb tartományurával, a király legszívósabb ellenfelével, a trencsényi oligarchával: Csák Mátéval. Az nem teljesen világos, hogy ez egyenrangú félként történt-e, vagy az Amadé-fiak familiárisai lettek Északnyugat-Magyarország urának, de a sarkalatos kérdés nem ez, hanem, hogy Amadé büszke örökösei saját berkeikben találhattak-e még további szövetségesekre a növekvő királyi hatalom ellenében?

A lokális erőviszonyokat vizsgálva Kassa városán túl a szepességi nemesség, beleértve a nagy múltú lándzsásokat és szászokat, a király mellett foglalt állást. Szintén Károly Róbert mellett voksolt az egyház, annak ellenére, hogy, mint említettük, Amadé korában különösebb sérelmek nem érték. De a megegyezés után – melyben prominens egyházi személyek képviselték az uralkodót – már az egész klérus erkölcsi és katonai potenciáljára számíthatott a király, érte ez alatt a johannita lovagrendet is. Ugyancsak Károly Róbertben látták megmentőjüket és jövőjük zálogát egyes jogaikban sértett nemes családok, akik elvett birtokaik visszaszerzését is remélték e szövetségtől. Ezzel szemben az Amadé-fiak szinte kizárólag a politikai vagy vérségi alapon függő familiáris nemesekre számíthattak, akik még emlékeztek Aba Amadé érdekében való közbenjárására a királynál, valamint kisebb birtokadományok, természetbeni juttatások biztosítására, perekben való kedvező döntésekre a tartományúr részéről.⁶⁰ Tetten érhető e szövetségben a nemzetségi összetartozás ténye is, hiszen az Aba nemzetség Borh-Bodon, Csirke, Csobánka, Galgóczy, Györkey, Lipóczy és Somosy ágaiból is érkeztek támogatók az örökösök mellé.⁶¹ Mindezzel és a már említett jelentős katonai potenciállal rendelkező Csák nembeli Mátéval kiegészülve az Amadé-fiak nem tétlenkedtek és már 1312 tavaszán akcióba lendültek, nyílt ellenséges fellépést tanúsítva a magyar uralkodó ellen.

János, Miklós, Dávid és László a király sáros-pataki *hospeseinek* birtokait kezdte fosztogatni, minek kiteljesedését Petenye fia Péter akadályozta meg. Erre Péter javaira törtek, egy rokonát megölték, végül a pataki várba zárkóztak.⁶² Károly Róbert az incidenst követően – seregeit átcsoportosítva – az Amadé-fiak ellen indult. Sáros és Lubló várát vette ostrom alá, de a Csák Máté által küldött segédcapatok – melynek vezére a Galgóczy-ági Szép vagy Nagy Aba volt – hírére a Szepességbe, Lőcsére hű-

⁵⁹ Kristó Gyula: *Anjou-kori Oklevéltár. III. 1311-1314.* Budapest-Szeged 1994. (A továbbiakban: AO III.) 150.

⁶⁰ Kristó 1978. 40-68.

⁶¹ Karácsonyi 30-31.

⁶² AO III. 262.

zódott vissza. Az egyesített Amadé-sereg pedig a „bűnös” Kassa ellen vonult. A király sem tétlenkedett: megindult hadával a város védelmére. A két fél 1312. június 15-én a Tárca patak völgyében, Rozgonynál találkozott. Károly Róbert a halálra készülvén gyónt és áldozott, „Azok pedig, a béke legádázabb ellenségei, fölöltre hadifölszerelésüket, egy bizonyos hegy csúcsáról leereszkedtek az említett völgybe a király ellen, hogy rögtön megütközzenek, s az említett hegy oldalán pénteki napon, Szent Vitus és Szent Modestus ünnepén olyan ádáz ütközet keletkezett, amilyen a tatárok ideje óta még nem volt Magyarországon.”⁶³ A rozgonyi csata a király sikerét hozta, amely történelmi jelentőségűnek mondható. Ugyan nem biztosította az azonnali és teljes uralmat Északkelet-Magyarország felett, de megerősítette az uralkodót azon elképzelésében, hogy sorjában leverheti a tartományúri hatalmat, amelyhez társadalmi támogatottsága is megfelelő, és hogy az egyesített sereg feletti győzelem okán ez egyre inkább gyarapodni fog. Kezdetre volt ez egy évtizedes küzdelemnek, egy keménykezű belpolitikának; vége pedig az Amadé-birtok virágzásának, a tekintélynek, melyet ezeken a területeken az egykori tartományúr megkérdőjelezhetetlenül élvezett. A rozgonyi ütközet rengeteg élet végét is jelentette, köztük a hadvezér Szép Abáét és két Amadé-fiúét: Miklósét és Dávidét is.

Az életben maradt testvérek az elkövetkező években végleg kiszorultak korábbi tartományukból és nem kizárt, hogy egy időre Károly Róbert hűségére tértek. 1317-ben ugyanis, Borsa Kopasz és Borsa Beke lázadása idején János a király pártján állt. De a sértett büszkeség hamarosan újabb lázadásra készítette Amadé fiait. Az uralkodó híveinek okoztak folyamatos károkat, nem visszariadva a gyilkosságoktól sem. Ung és Nyevicke várát például csak hosszú, nehéz ostrommal foglalhatta el tőlük a király. Fellépésük azonban hamarosan elbukott, ők maguk – minden valószínűség szerint – Lengyelországba emigráltak. Alátámaszthatja ezt Amadé nádor és Ulászló korábbi viszonya és több más levélzett bárói család önkéntes lengyelországi száműzetése. De megerősítésként tűnik fel később egy Homodey nevezetű nemesi család is az említett országban.⁶⁴

Miközben Károly Róbert a tartományúri hatalom felszámolásával előkészítette a konszolidációt, amely egy új arisztokrácia felemelkedését eredményezte, az ősi és hatalmas Aba nemzetség leghíresebb ágának csillaga leáldozott. Amadé fiai nem léptek atyjuk nyomába sem a királyhűséget, sem a méltóságot illetően. Igaz, az Amadé halála kínálta lehetőség nagyban megkönnyítette Károly Róbert állás-

foglalását abban, hogy soha jobb alkalom az ország sorsának új mederbe terelésére, s az ezzel kapcsolatos belpolitikai nyitányra. A XIV. század húszas éveire a Magyar Királyság színpadán egy súlyos függöny legördült és az elkövetkezendő előadásban Amadé nádor utódai már nem kaphattak szerepet.

VI. Sasok szárnyán

„S OMODEI PALATINI DE GENERE OBA” olvasható Amadé nádor 1295. évi címeres pecsétjének körirataként.⁶⁵ De ami igazán elgondolkodtató, az éppen a pecséten látható címer: egy harántrácszott pólyával ellátott, háromszög alakú pajzsmező, melyen felülről egy kör formájú glóriával ékesített, kinövő sas látható. Vagy nevezzük az ábrázolt madarat turulnak? Talán inkább a turulra lehet adekvát a sas, ugyanis máig nem tisztázott, hogy a magyar eredetmondák mitologikus madara, a korai magyarság hadijelvénye, a koronás fejű turul valóban sólyom-e vagy sas, nem beszélve az egyéb beazonosításokat – Anonymus által használt ölyv (*astur*), netán karvaly, keselyű – preferáló véleményekről. A lingvisztikai, pontosabban az etimológiai bizonyítékok a sólyom jelentés mellett szólnak, a török eredetű *togrul* vagy *turgul* (vadászsólyom) szó nyomán. Míg a mítoszértelmezések alapján sokak szerint sásról van szó. Ez utóbbi megközelítés az eurázsiai sámánizmusból táplálkozik. E szerint az első sámánasszony egy sástól szülte meg az első sámánférfit.⁶⁶ Felesleges ecsetelni, milyen párhuzam feszül itt a messzi keleti mítosz és az Emese álmaként ismert magyar eredetmonda között. A mítoszkutató izgalmat növeli továbbá az a tény, hogy a sámánhitet őrző eurázsiai népek a mai napig állítanak *axis mundi* jelképező sasos oszlopokat, amelyeket *turunak* neveznek.

Feltételezve a nádor címerében található madár és a turul egyezőségét a glória is érthetővé válhat. Értelmezhető az archaikus totemállat profánon túli jellemzőiből (álom során történő megjelenés, sugallat, amely terhességet eredményez), illetve Álmos vezér nevére (*almus* jelentése: szent) és a tőle származó szent királyokra való utalásra vonatkozólag. Ez utóbbi megközelítés döbbenetes és egyben megválaszolhatatlan kérdéseket vet fel: mi köze lehet a vérséget, leszármazást tekintve az Aba nemzetségnek Álmos vezérhez, vagy a szent királyokhoz? Netán a leghíresebb hun uralkodóval való közösség köszön vissza a glóriás sas tekintetében? Halvány magyarzátként, kapocsként Aba Sámuel király

⁶³ Képes Krónika 196.

⁶⁴ Kristó 1978. 92-94.

⁶⁵ Báró Nyáry Albert: *A heraldika vezérfonala*. MTA Bp. 1886. IV. tábla 27. (a címloldalon látható pecsét)

⁶⁶ Mircea Eliade: *A sámánizmus*. Osiris, Bp., 2005. 77-78.

személye merülhet fel, viszont nincs megdönthetetlen bizonyíték arra, hogy ő I. István (1001-1038) unokaöccse, azaz Árpád-vér volt.⁶⁷

E rövid kitérő létjogosultságát a korabeli gondolkodás támasztja alá. Ha a középkori naivság fátyola mögött is, de a hatalmon lévő nemesi társadalom törekedett arra, hogy saját régiségét vérségi alapon bizonyítsa, minél dicsőségesebb körítéssel. Az őstisztelő – sámánok által elragadtatott - nemzeti társadalmak hiedelmei évszázadokig tovább éltek, leplezetten és dacolva a kösziklára épített kereszténység futótűzként terjedő dogmaival. Bár a totemizmus primitív kora leáldozott, de továbbra is fontos volt, hogy egy család őse lehetőleg rendkívüli képességű hős legyen, kinek oltalmazó ereje és felsőbbrendű szelleme a családban bármikor újjáéledhet. A vér karizmája hatalmasabb kiváltság volt minden vagyonnál és befolyásnál. E földöntúli erő családon belüli cirkulációja, pontosabban az ebben való hit volt a legmarkánsabb oszlopa a nemesi büszkeségnek. A felvilágosult és a racionalizmus által vezérelt modern ember számára már ismeretlen a valódi *homo religiosus*, kinek elméjében a legenda és a valóság határa elmosódott és a hagyomány, valamint a leszármazás alkotta a hidat a szent és a profán között. Ilyen öntudat vezérelte az Aba-nemzetséget is, amelynek *primus inter pares* érzetét erősítette az a kézzelfogható tény, hogy egykoron királyt adott az országnak. Mindezek mellett megjegyzendő, hogy a forráskritika módszeréhez ragaszkodó, reális keretek között munkálkodó történetkutatás máig nem tudott mit kezdeni magával a Turul-mondával sem.

Ennyit a heraldika és szimbolika generálta teóriákról. Az eredetről sem a dolgozatunk elején idézett gesták sem e komparatív mítosztörténeti intermezzo nem oszlatják el a jótékony homályt. Az viszont bizonyosnak látszik, hogy Aba nembeli I. Amadé királyok jobbján szemlélte a tatár dúlta magyar föld újjászületését, az Árpád-házi uralkodók letűnését és egy új évszázaddal előtörő új kor hajnalát, melynek liliomot s aranyat teremtő fénynyalábjai őt magát már nem világították meg. De emléke mindmáig fennmaradt, akár az Aba nemzetség veretes családneveinek némelyike. Mintha álombéli sasok szárnyán repültek volna át a magyar századok felett.

Bibliográfia

1222. évi törvények (Aranybulla). In: 1000 év törvényei (www.1000ev.hu)
- ANONYMUS: *Gesta Hungarorum*; Kézai Simon: *A magyarok cselekedetei*. Osiris, Bp. 1994.
- BLAZOVICH LÁSZLÓ-GÉCZI LAJOS: *Anjou-kori Oklevéltár X. 1326*. Budapest-Szeged 2000.
- DÜMMERTH DEZSŐ: *Az Árpádok nyomában*. Panoráma, Bp. 1977.
- ENGEL PÁL-KRISTÓ GYULA-KUBINYI ANDRÁS: *Magyarország története 1301-1526*. Osiris, Bp. 2003.
- FELD ISTVÁN: A gönci Amadé-vár. In: *Hermann Ottó Múzeum Évkönyve 1985/22-23*.
- FRANKL VILMOS: *A nádori és országbírói hivatal eredete és hatáskörének történeti kifejlődése*. Pest 1863.
- FÜGEDI ERIK: *Ispánok, bárók, kiskirályok*. Magvető, Bp. 1986.
- GYÖRFFY GYÖRGY: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I*. Akadémiai Kiadó, Bp. 1963.
- Dr. KARÁCSONYI JÁNOS: *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig I*. MTA, Bp. 1900.
- Képes Krónika*. Osiris, Bp., 2004.
- KRISTÓ GYULA: *Anjou-kori Oklevéltár. I. 1301-1305*. Budapest-Szeged 1990.
- KRISTÓ GYULA: *Anjou-kori Oklevéltár. II. 1306-1310*. Budapest-Szeged 1992.
- KRISTÓ GYULA: *Anjou-kori Oklevéltár. III. 1311-1314*. Budapest-Szeged 1994.
- KRISTÓ GYULA: *A rozgonyi csata*. Akadémiai Kiadó, Bp. 1978.
- KRISTÓ GYULA: *Az Anjou-kor háborúi*. Zrínyi, Bp. 1988.
- KRISTÓ GYULA: *Az Aranybullák évszázada*. Gondolat, Bp. 1976.
- KRISTÓ GYULA: *Magyarország története 895-1301*. Osiris, Bp. 2003.
- MIRCEA ELIADE: *A sámánizmus*. Osiris, Bp. 2005.
- BÁRÓ NYÁRI ALBERT: *A heraldika vezérfonala*. MTA, Bp. 1886.
- WENCZEL GUSZTÁV: *Árpád-kori új okmánytár V*. Pest 1864.
- ZSOLDOS ATTILA: *Király, oligarchák, tartományurak*. In: *História 2012/4*.

⁶⁷ Lehetséges azonban, hogy a glória szent attribútuma pusztán a nemzetség királyt adó (Aba Sámuel) mivoltára utal. Ugyanis az uralkodó méltósága szakrális volt: *regnum* és *sacerdotium* együttesét alkotta. Az Isten kegyelméből való keresztény királyi méltóság a koronázás révén nem csak az *idoneitas* tényével, de isteni ereddettel is párosult.

MIKS (MIKSCH) FERENC (1814–1879), AZ ELFELEJTETT ÉPÍTŐMESTER

Derecskei Gyula

Az építész emlékezete addig él a köztudatban, míg az általa tervezett és felépített házak állnak, használhatók. Keveseknek adatik meg, hogy alkotásaikkal mellett nevük is ismert legyen. Talán csak a legjobbaknak, azoknak sem minden esetben. Pedig minden épület komoly szellemi és fizikai munka eredményeként jött létre. Több évtized, vagy évszázad óta állók azon túl, hogy hírt adnak régmúlt korok technikai színvonaláról, bemutatják az akkor élt emberek életkörülményeit, izlését. Szűkebb és tágabb környezetünk építési kultúrájának megismerése, megőrzése mindennapi életünk egyik feladata. Elmúlt századok viharai számos irattár ezekkel kapcsolatos adatát „söpörték el”, de a ma is álló művek, hírt közvetítenek alkotóikról. Szerencsés esetben maradt még néhány „kortárs” naplója, visszaemlékezése. Ezek alapján kísérlehetjük meg a még használatban lévők mestereinek azonosítását, építéstörténeti besorolását. Gyakran követjük el azt a hibát, hogy egy-egy neves, korábban a környéken dolgozó építész alkotásaként tekintünk valamennyi igényesen kivitelezett házra. Kisebb a tévedés lehetősége, ha megkíséreljük felkutatni a dokumentumokkal igazolt művek „szellemiségét”, a bennük lévő építési teljesítményt. Ennek megfelelően vizsgáljuk az ismeretlen, vagy általunk vélt mester alkotását. Ebben az esetben kisebb a tévedés lehetősége. Gyakran előfordul, hogy egy századokkal korábban élt építész alkotását valamilyen okból később, más stílusban átépítették. Ebben a formában áll ma is, képviselve egy későbbi kor építőművészetét, de ennek készítőjét már nem ismerjük. Ekkor fordul elő például, hogy egy korai barokk kori mester nevével dokumentált ház egy évszázaddal későbbi, igényesen alakított klasszicista stílusban áll ma, mint egy sokkal korábban élt ember műve. Az állítás igaz, de annak eredeti alakját, helységkiosztását már nem ismerjük. Ez építés-, és stílustörténeti félreértéseket, zavarokat okozhat.

A barokk stílus díszítést és reprezentációt előtérbe helyező építkezései után formák és funkciók külső és belső összhangját keresték és valósították meg a 19. század neves építészei. Klasszikusnak nevezett ókori épületek részleteivel, majd történetinek nevezett stíluselemekkel díszítették fel, a kor technikai szintjének megfelelően megépített házaikat. Ez az irányzat Magyarországon a 19. század első negyedében jelent meg, de a magyarság latinus műveltsége következtében egy sajátos irányba terelődött.

Itt értették a latin szellemiséget, azt valósították meg az építkezéseken. Nem elégedtek meg csak az ókori épületelemek másolásával. Kialakult egy „*táblalabirónak, vagy palatinusnak is*” nevezett irányzat, melyet végtelen egyszerűség, tömörszerű tömegformálás, vízszintes és függőleges épületelemek „harmóniája” jellemezett. Legnevesebb képviselője Pollack Mihály, egyik legszebb alkotása a József nádor számára épített egykori alcsúti kastély volt. Később európai hatásra megjelentek klasszicistának, történetinek nevezett díszítő elemek is, melyeket összefoglalóan „*romantikus stílusként*” határozzuk meg. Képviselői a Hild építő cégben dolgozó Hild János, valamint fia, József voltak. Ők adták munkát a Felvidékről származó ifjú Miks Ferencnek.

Gömör, Borsod és Abauj megyék 19. századi építészetéről Zádor Anna az alábbiak szerint ír: „...*építészetére jellemzőbbek a rimaszombati megyeháza (?) hatását mutató kisebb úri lakok. Ezt a Gömör megyei kúria stílust az épülettömb tömör kezelése, a tagláló elemek zömök arányai és zárt, a falhoz szorosan simuló elhelyezésük, a plasztikus forma kezelés kedvelése és a gazdag díszítés alkalmazása jellemzik. Az idetartozó kúriák legjellegzetesebb és egyben legszebb emléke a jánosi Szathmáry-Nyári kúria, melynek gondosan kivitelezett részletei és kemény formái a negyvenes évekre vallanak...*”¹

Ebben az építészetileg izgalmas korban született 1814-ben, a Losonc melletti Tugáron (ma Tuhár, Szlovákia) Miks Ferenc. Apja, Henrik is építész volt, mellette sajtátította el a szakma alapismereteit, majd pallérként Bécsben, építésvezetőként Pesten, a Hild cégnél dolgozott. A szakma iránt elkötelezettséget érző ifjúnak választania kellett: a mestervizsgájához elengedhetetlen „*vándor útját*” Itáliában, vagy a kontinens északi felében folytatja. Miks az utóbbit választotta. Észak-német városokban tett utazása során Koppenhágáig jutott. Vándorlási könyve tanúsága szerint számos mesternél dolgozott, szakmai tapasztalatokat, valamint a megélhetéséhez szükséges pénzt összegyűjtve. Így „*felfegyverkezve*” iratkozott be a Leo von Klenze (1787-1864) építész, művészi és technikai hatása alatt álló müncheni királyi építészeti akadémiára. Ez a lépése döntő hatást jelentett szakmai pályafutására. Itt alkalma nyílt korábbi gyakorlati tapasztalatainak „*elméleti*” megfo-

¹ Zádor A.-Rados J.: *A klasszicizmus építészete Magyarországon*. Bp. 1945. 198.

galmazására, valamint a legújabb építészeti irányzatok megismerésére. Egyes szerzők Klenzét tartják a „klasszicista építészeti stílus” megalkotójának, ki a római korból fennmaradt antik épületek és romok elemzése, valamint Andrea Palladio (1508-1580) munkái tanulmányozása során alakította ki egyéni stílusát. Művei széles körben tették ismertté nevét.² Gyakorlati építési tevékenysége mellett Leo von Klenze jelentős építésméleti munkásságot folytatott a bajor király támogatásával. (Egyes szerzők a müncheni építészeti iskola megalapítását és fenntartását, a bajor uralkodó „építési szenvedélyével”, illetve az ehhez szükséges építész gárda folyamatos biztosításával indokolják). Elméleti, valamint gyakorlati tevékenysége jelentős szerepet töltött be a stílus megismertetésében és elterjesztésében.³ Az antik építészet tanulmányozása során megismerte, ami még fontosabb, az iskola hallgatóival megismertette Augustus császár hadmérnökének, Vitruvius Polliónak építésről írt művét (*Tíz könyv az építésről*), az „arany metszés” szabályait, valamint Palladio, a neves 16. századi itáliai építész technikai és művészeti szempontból is újszerűnek tekinthető munkásságát. Miks Ferenc dokumentált művei elemzése során követhető a Vitruvius-i alapgondolat: firmitas (tartósság), utilitas (hasznosság), venustas (szépség) érvényesülése. Alapkövetelmény a tartósság, mely egy épületnél az alapozással kezdődik, melyre a megfelelő vázat, szerkezetet kell ráépíteni. Egyébként a ház összedől. A szilárd építménynek használhatónak is kell lennie, különben előbb-utóbb lebontják. Átgondolt közlekedési rendet, helység kapcsolatokat kiépíteni, mely egy esetleges funkcióváltás esetén átalakítható, módosítható. Harmadik követelmény, hogy szép legyen. Ez az arany metszés szabályának alkalmazásában (részeknek az egészhez-, valamint egymáshoz viszonyított harmóniájában), korábban élt jeles mesterek művészi és technikai megoldásainak ismeretében valamint a homlokzatok díszítésében mutatkozik meg. Az első kettő technikai kategória (anyagismeret, statika, terheléseloszlások kiszámítása, valamint építés gyakorlat), megfelelő készségek megléte esetén elsajátítható, matematikai és geometriai módszerekkel meghatározhatók. A harmadik művészeti kategória, melyet lehet fejleszteni, módosítani, de alapvetően személyi adottságokhoz kötött. Miks műveiben látható, hogy mindkettőt magas szinten művelte. Az építészetnek vannak mesterei és vannak művészei. Ritka adottság, ha egy építész munkáiban mindkettő

² Walhalle (épült 1836-42) Regensburg mellett, Jupiter templom (1821) Stuttgart. stb...

³ Sammlung architektonischer Entwürfe (1831-50) Tíz füzet. Die Walhalle in artischer und technischer Beziehung (München 1843). Versuch einer Wiederherstellung des technischen Tempels nach seinem historisches und technischen Analysen.

felismerhető, ők az építéstörténet meghatározó személyiségei. Szerintem Miks Ferenc ilyen adottságokkal rendelkezett. Építészet terén példaképe Palladio, a két évszázaddal korábban élt kiváló művész által tervezett és épített palazzok és villák voltak. Utóbbiakat a „villa rusticanak” nevezett ókori földbirtokokon, vidéki lakóházak mintájára építették. Két funkciójuk volt: lakóház és mezőgazdaság üzem, melyeket az egészséges életmód, valamint az anyagi javak gyarapítása érdekében alakítottak ki. Ennek jeleit a Miks Ferenc bizonyított, vagy vélt munkáin, falvakban épített kastélyokon, kúriákon egyaránt nyomon követhetjük. Magyarországon hasonló rendeltetésük volt a földbirtokoknak: nemzedékeken át ápolt családi életét, valamint jövedelem-szerző gazdálkodás az ősi birtokon. Palladiót követő építésszek racionális megoldásai igyekeztek mindehhez kedvezőbb kereteket, megoldásokat találni. Miks feltehetően müncheni tanulmányai során találkozott ezzel az irányzattal, hiszen az csak a későbbi évtizedek alatt vált hazánkban is széles körben ismertté. Tehetségét bizonyítja, hogy mindezt egyéni formában tudta megjeleníteni nem csak új, hanem korábbi épületek bővítésénél, átalakításánál is. Ez segíthet vélt munkái *stíluskritikai alapon* való azonosításban. Egyéni tragédiája, hogy viszonylag fiatalon kellett abbahagynia gyakorló építész tevékenységét. Egy kőbányai robbantás alkalmával súlyosan megsérült, hosszú éveket töltött elmeógyógyintézetben, ott is halt meg. A magyar építészettörténet jelentős monográfusai Zádor Anna és Lyka Károly, munkái alapján méltán jelölték meg a Felvidék legjelentősebb építészegyénségeként.

Csak néhány, biztosan dokumentált munkáját ismerjük Miks Ferencnek. Több a szájhagyomány vagy stíluskritikai alapon nevéhez kapcsolható, épületbővítésnek, vagy korszerűsítésnek minősíthető átépítés, bővítés. Ez utóbbi egy technikailag bonyolult és kockázatos munka, mely során egy korábbi épület alapjait, vázszerkezetét kell egy másikéval összeépíteni úgy, hogy külső és belső harmóniáját is megteremtjük. Biztos statikai és szerkezettani tudást, tapasztalatot, valamint művészi ízlést igényel. Ilyen szempontok alapján elemezve környezetünk 19. század közepén épült és még álló kastélyait, kúriáit, középületeit, többször találkozhatunk Miks munkásságára jellemző megoldásokkal. (Számba véve környezetünk az idő tájt működő más építőmestereinek munkáit, adottságait, hasonló színvonalas építményeket nem találunk. Arról sincs adatunk, hogy valamelyikük azonos ismeretekkel, előképzettséggel bírt volna). Több, a 19. századból származó épületbővítésről vannak adataink környezetünkben. Ennek történeti okai vannak: az ország északi felében a törökellenes háborúk nem okoztak olyan súlyos épületkárokat, mint az Alföldön. Számos 17. és 18. században épült középület, kastély és kúria ma-

radt meg viszonylag jó állapotban. A század elején az országhatárokon kívül folyó háborúk mezőgazdasági fellendülést hoztak, mely következtében nagyarányú épület rekonstrukciók és bővítések is kezdődtek az új építkezéseken túl. Ezeket már az újabb irányzat és divat szellemében végezték. Az e vidékeken letelepült építésznek a megrendelők ilyen irányú igényeit kellett mindenekelőtt kielégítenie. A második világháborút követő időkben, az épített családok irattárai megsemmisültek, vagy szétszóródtak, ezért ezekről az építkezésekről alig maradt valamilyen dokumentum. Nagyobb településeken még található egy-egy adat, kisebb helységeken azonban szinte semmi.

Miks életútjáról halálát követően, a személyes ismeretséget feltételező cikkben számolt be Farkasfalvi (Findura) Imre.⁴ Segédként Pesten, a Hild-cégnél vállalt munkát, de rövidesen építésvezető lesz. Hild József hatása végig követhető az általa épített, vagy felújított házakon. Véleményem szerint ez a hatás kölcsönös volt, ami a Hild által alkalmazott épületdíszek gazdagodásában nyilvánult meg (lásd a volt Európa Szálló díszterme). Elfogadott tény, hogy a szálloda műszaki-technikai berendezéseinek tervezésében és kivitelezésében (felvonók, lépcsőházi fűtés) Miks szerepe meghatározó volt. Műszaki érzékét kvalitásait jelzi, hogy állítások szerint, a Pestet és Budát összekötni tervezett Lánchíd építéséhez is készített figyelemre méltó terveket, melyeket kaució hiányában a pályázatról vissza kellett vonnia.⁵ Miks azonosított és fennmaradt munkáin ez sajátos, egyéni formában érvényesül: korszerű technológiai megoldások, biztos szerkezettani tudás, történetinek nevezett díszítőelemek ismerete és alkalmazása, valamint a magyar klasszikus stílus tömegformálása.⁶ Halála után, megmaradt épülettervei, rajzai elkallódtak, de van remény, hogy még előkerülhetnek. Addig *stíluskritikai* alapon próbálkozhatunk a mester még álló műveinek azonosításával. Nehezíti a megoldást, hogy számos kisebb kastélyt, kúriát épített fel, illetve bővített ki a klasszicizmus szellemében. Az épületek egy jelentős hányada még áll, használják, de a hozzájuk kapcsolható irattári adatok túlnyomóan a barokk kori építésre vonatkoznak. Korábban élt mesterek alkotásaként nevezik meg, figyelmen kívül hagyva keletkezésük

és átépítésük idejét. Zádor Anna a magyar klasszicizmusról írt művében, néhány adatot közöl Miks Ferenc pályájáról és korai munkásságáról.⁷ Ezekre feltehetően a Hild monográfia összeállítása során bukkant, és érdemesnek tartott közölni. Hasonló véleményt fogalmazott meg korábban Lyka Károly, a 19. század első felének magyar művészetéről írt könyvében,⁸ valamint az általa szerkesztett *Művészet* c. folyóiratban az építész életét és munkásságát bemutató Farkasfalvi-cikk közlésével.⁹

Fentebb idézett szerzők egyértelmű véleménye szerint, a mester korai művei között legjelentősebb alkotás a Rimaszombatban álló *Fekete sas* vigadó épülete.¹⁰ Építésének kezdeti szakasza még nem teljesen tisztázott. Helyi irattárakból eddig előkerült adatok szerint az 1838-ban kezdett építkezést a Főter-felöli homlokkal repedései miatt 1840-ben leállították. Kivitelezésre a város először feltehetően Neumann János pesti építésszel kötött szerződést, aki 70 000 forintért vállalta a felépítést és tervezést. Ezek a rajzok, valamint a szerződés eddig nem került elő, csak Neumann neve szerepel a városi számadás könyvekben. Feltehetően a kamarai építész szakvéleménye alapján, a város felbontotta a vele kötött megegyezést. Az érvénytelenített terveket kisselejtezték. A 19. század első felében alkalmazott építéstechnika ismeretében, az előbbieket elkészítését, az ott álló korábbi épület lebontását, az építési anyagok beszerzését és helyszínre szállítását, az alapok lerakását legalább két-három évvel korábban kellett elkezdni. Miks ekkor még vándorútján, esetleg már Münchenben volt, hiszen ottani sikereiről a *Wiener Zeitung* 1837 szeptemberében számolt be. Hazatérését követően a váci céhnél mutatta be vándorlási könyvét, készített mestermunkát, lett a céh tagja, építette Ercsiben az Eötvös bárók¹¹ kúriáját, Gácsott a posztógyár épületet. 1838 tavaszán a Pest városát elpusztító jeges áradás következményeinek felszámolásában, a megromlott lakóépületek helyreállításában vállalt tevékeny szerepet. Feltehetően ekkor figyelte fel a fiatal építőmesterre Andrássy György gróf, gömöri főispán, ennek hatására kapott meghívást Rimaszombat városától, hogy telepedjen le náluk. Miks a meghívást elfogadta, valószínű 1840 vagy 1841 év *bőjtmás havában* polgárjogot váltott, megnősült és letelepedett.

⁴ Farkasfalvi Imre: Adatok művészetünk történetéhez. Miks Ferenc. In: *Művészet* 1908/5.

⁵ Zádor-Rados i. m. 1943. 188.

⁶ Münchener tanulmányai során ismerhette meg az aranymetszés arányainak építészeti alkalmazását, Fibonacci (1170-1250) által kiszámított (1,618) és Palladio által is alkalmazott matematikai és geometriai tervezési módszereket.

⁷ Zádor-Rados i. m. 1943. 188-194.

⁸ Lyka K.: *Magyar művészet 1800-1850*. Singer és Wolfner. 1942. Bp. 393-394, 451.

⁹ Farkasfalvi Imre i. m. 338-339.

¹⁰ Egy időben megyei hivatalokat is helyeztek el itt, ezért egyes szerzők az épületet tévesen régi megyeházának is nevezik. Annak barokk épülete a tér szemben lévő oldalán található, nagyobb rendezvények számára alkalmatlan épület volt.

¹¹ Az épület ma is áll, jellegtelenné átalakítva.

(1.) Rimaszombat, Fő tér. Hátsor jobb szélén, a saroképület a Fekete Sas, a 19. század közepéről fennmaradt vigadó. Egy időben hivatalokat is elhelyeztek itt, ezért tévesen megyeházaként is említik.

(2.) Rimaszombat, Fekete Sas főhomlokzat részlete. Bizonyítottan Miks Ferenc alkotás. Épületarányok, díszítőelemek egyaránt jellemzőek a magyar klasszicista építészetre, valamint az építész alkotásaira (korinthisi pillérfejezetek, a főpárkány és az ablakszemöldökök etruszk motívumokat idéző díszítése).

(3.) Rimaszombat, Fekete Sas Szijjártó utcai homlokzata korabeli utcaképből. (Archív fotó). Középrizalitis fejezetes féloszlopai közlekedés közben jobban érvényesülnek. Homlokzat a magyar klasszicista stílusú építészet tipikus képviselője.

(4.) Rimaszombat. Gimnázium régi épülete. (Archív kép). Jól kivehető, hogy a földszintes barokk, tipikus iskolaépület jól szerkesztett boltozatait az épület bővítésekor megtartották, erre építették az első emeletet. Földszinten lévő kisebb ablaknyílások mutatják ezt, valamint az, hogy a felső szinttel azonos méretű kereteket és szemöldök párkányokat kaptak. Az épület bővítésénél Miks Ferenc munkájára utalnak a kapcsolts, vízszintes párkányok. Az ablaksorok monotonitását ellensúlyozzák erőteljes vonalvezetésükkel.

A városban az első munkája a Fekete sas épületének (1-2. képek) kamarai építészek ellenőrzése melletti befejezése volt. Új tervek készített, ezek maradtak meg a város irattárában, valamint az építésre vonatkozó újabb szerződés. Korabeli leírások, valamint az épületet ábrázoló felvételek alapján valószínű, hogy a homlokfal repedését helytelen alapozás okozta.¹² Egykori források szerint a viszonylag kisméretű telken korábban a „Curiának” nevezett ház állt, melyet lebontottak, de a szilárdnak minősített alap egyes részeit megtarthatták, összeépítették az új alappal. Ezt a kockázatos megoldást a korszak építészei gyakran alkalmazták, hiszen meghatározott összegű szerződés esetén jelentős hasznot jelentett az építő anyag és munkaerő megtakarításával. Szerecsés esetben hatása csak később jelentkezett. Kiseb mértékű kár esetén általában a tulajdonosok nem szorgalmazták a visszabontást. Rimaszombatban a vigadó reprezentációs célból a város Fő terén épült, a repedések már építés közben jelentkeztek, feltételezhetően a mai főbejárat környékén. Miks megoldásának lényege az épület udvarán, a főkapu felőli nézetről leolvasható.¹³ Teljes visszabontás helyett, a megtört alapot és főfalakat az udvar teljes szélességében nyitott ívekkel hidalta át, középtengelyébe helyezett főkapuval. Ez indokolhatta annak áthelyezését, megbontva a főhomlokzat szimmetriá-

¹² Erdélyi Géza: *Gömör vármegye klasszicista építészei*. Madách-Posonium, Bratislava 2006.

¹³ Derecskei Gyula: Egy méltatlanul elfelejtett gömöri építőmester: Miks Ferenc (1814-1879) In: *Gömörország XVI/2. 7. (kép)*

Máriássy családok emeletes kastélyainak építését Alsóvályon és Rakottyáson. Mindkettőn színvonalasan tervezett és kivitelezett épületdíszeket alkalmazott.

(5.) Uzapanyit. Máriássy kastély. 18. században emelt épületet egy évszázaddal később emeletesre bővítették. Az alsó szint ablakait eredeti méretükben megtartották, hogy ne gyengítsék a meglévő boltozatok alátámasztását. Az alsó szint nyílászáróit boltvállakra ültetett íves szemöldökpárkányokkal arányosították az emeletiekhez. Erőtéljes szintosztó párkány, valamint az ablakok díszítése hasonló formában, több Miks Ferenc alkotásának vélt épületen megtalálható.

(6.) Rimaszombat-Tamásfalva. (Archív kép). Farkasfalvi Farkas család 18. századi otthona, a 19. századi klasszicista torony, valamint kétszintes oszlopcsarnokkal való bővítést követően. A stílusjegyek alapján utóbbiak Miks Ferenc művei lehetnek.

Ebben az időszakban feltehetően a növelt szélességű középizalít, valamint a homlokzat egésze harmonikus arányainak kialakítása foglalkoztatta Miks Ferencet. A Rimaszombathoz közeli Jánosi-ban, a Szatmáry Király, majd Nyáry kastély tervezését és felépítését szakirodalomban is Miks művének tekintik (7. kép). Ezt a két település közelségén kívül a rimaszombati Fekete Sas vigadó épületéhez való stílusbeli hasonlóságok is indokolják. A környéken szokatlanul széles középizaliton, fejezetes pillérek közé fogott fejezetes féloszlopok támasztják alá a kis magasságú háromszögű oromzatot. (Hasonló megoldást Palladio villáin láthatunk.) Borovszky megyéről

készített monográfiájában is van egy archív fényképfelvétel az épületről. Ezen a palladiánus arányokon túl, a timpanonban látható az a plasztikus épületdísz, melyet hagyomány szerint az akkor Rimaszombatan élő kiváló magyar szobrász, Ferenczy István készített. Ennek sajnos mára nyoma veszett. Jól kivethető a stílusosan formált, szépen kivitelezett pillér- és oszlopfejezetek. Ez nem meglepő, hiszen ismert, hogy a mester Münchenben ilyen jellegű terveiért és rajzaiért kapott díjat. Ezen felül Ferenczy István személye vonzotta a tanulni vágyó ifjú szobrász-növendékeket a városba, kiket foglalkoztatni lehetett épületszobrászként. Így hozható kapcsolatba Feszl Károly, Bobula János vagy Izsó Miklós Miks Ferenc épületeinek magas színvonalat képviselő plasztikai díszítésével.

(7.) Jánosi. A Szatmáry Király, majd a Nyáry családok kastélya. (Archív kép). Dokumentáltan Miks Ferenc munkája. Az épület arányai, fejezetes pillérekkel, féloszlopokkal és nyomott oromzattal díszített középrész más Miks műveken is látható.

(8.) Putnok. Gr. Serényi kastély keleti oldalszárny homlokzata. Több jel utal arra, hogy a 19. század közepén, az első bővítést követően, ez volt az épület főhomlokzata valamint hogy az építkezést Miks Ferenc tervezte és vezette.

Hiányos ismereteink vannak a történelmi Gömör vármegye déli peremén fekvő putnoki Serényi kastély építéséről. Ismert, hogy az egykori vár helyén, annak kövei felhasználásával építették a 19. század derekán, majd a kiegyezés táján bővítették déli tájolású új főhomlokzattal, oszlopos

portikusszal, udvari oldalon kocsialáhajtóval és üvegezett tornáccal. Az emeletes keleti mellékszárny templom felé néző homlokzata alapján elképzelhető, hogy az első bővítési szakaszt követően ez volt az épület főhomlokzata (8. kép). Erre utal az emeletén fejezetes pillérekkel és féloszlopokkal közrefogott reprezentatív ablaksor, az épületrész klasszicizmusra jellemző arányai, valamint az ívesen alakított belső lépcsőház. A rimaszombati vigadó, a jánosi kastély építészeti megoldásához társítható a putnoki oldalhomlokzat. Az alaprajzok elemzése, a végzett falkutatások valamint az épületben 1703. évben készült leltár alapján az alábbi kiépítés feltételezhető: a várudvart keletről határoló kétszintes, egy szobasoros, termésköböl épített szárnyat a határoló várfalak lebontását követően megtartották, majd templom felőli oldalán egy ahhoz hasonló méretű szobasorral, a ma is látható homlokzattal töltötték meg. Stílusjegyek alapján feltételezhető, hogy ezt Miks Ferenc tervezte és ő is vezette az építkezést. Erősíti ezt az elképzelést, hogy ez időszakban telepedett le Putnokon a grófi család egyik ága, valamint az a tény, hogy a mester akkor a környék egyik legfoglalkoztatottabb építésze volt.

(9.) Ragály. Ragályi klasszicista kastély. Archiv kép, az épület ma is ebben a formában áll (köszönhető ez egy szakmáját magas fokon művelő építésznek, aki megmentette a pusztulástól).

Putnoktól mintegy 20 km távolságra lévő Ragályban, hagyomány szerint is rimaszombati mester építette 19. század derekán Ragályi Gedeon Gömör megyei alispán kastélyát (9. kép), a család egy évszázaddal korábban megújított, barokk stílusban megtartott kúriája mellett. Az építtetőre az épületből előkerült, hal alakot formáló RG monogramos téglák alapján következtethetünk. Azonosítására pedig a család 1948-ig követhető leszármazási rendje, valamint államosításkori tulajdonlási viszonyok adnak tájékoztatást. Mindkét épületet sikerült jó állapotban

megőrizni, így pontos képet adnak Gömör vármegyében, a 18. és 19. századokban birtokos nemesség számára épült kastélyokról és kúriákról. Számos jel utal arra, hogy a klasszicista épület Miks Ferenc műve, bár az épület különbözik a mester korábbi munkáitól. A ragályi kastélyépület külső megjelenésén túl, szerkezetében, belső elrendezésében mutat határozott palladiánus jelleget.²¹ Feltehetően itt nem kellett korlátozó tényezőket figyelembe vennie, szabad kezet kaphatott az építtetőtől. Az eredmény öt igazolta. Többéves magárahagyottság, beázásokat követően is sikerült visszaállítani belső tereit, kazettás parkettáit, művesen kivitelezett kétszárnyú ajtóit. Szerencsére mindez a mai napig megmaradt. Környezetében az épület egyszerűségével hat. Az emeletes, tömbszerűen alakított főszárnyat mindkét oldalról a főhomlokzat síkjában tartott földszintes oldal- és középső szárnyak fogják közre. Északról a tornácos vendégszárny, délről az alapincézett konyha szárny. Ötletes megoldás, hogy az egy szobasoros szárnyak homlokfalait pártaszerűen felmagasították, melyről az udvari oldalon féltető ereszkedik alá. Ezzel kettős hatást ért el: a távoli országútról a kastély tekintélyesebbnek látszik, míg a hátsó kert felé bensőségebben hat. (Hasonló tömbalakítással találkozunk az egyik Palladio munkán a Villa Squarzin). Palladiánus megoldás az épület statikus rendszere, ami megfelel a környezet talajviszonyainak, a terep adottságainak.²² Az agyagos, márgás, suvadásra hajlamos domboldalon lejtésirányban, a főhomlokzatra merőleges haránt íveken²³ és azzal párhuzamos fő- és osztófalakon nyugszik a boltozatokat alátámasztó épületszerkezet. Ennek tulajdonítható, hogy a magára hagyott, tető hibája miatt beázott és leszakadt mennyezet omlása nem terjedt tovább az emeleti nagyteremtől. Helyreállítás során, padlásszinten, harántirányban épített két vasbeton gerenda jó megoldásnak tűnik. Biztosan tartják a helyreállított boltozatot, valamint az íves homlokfalat. Építéskor tervezője kiválóan oldotta meg a kastély tájba való illesztését, a lakhatóság szempontjainak kedvező tájolását. A 45 méter széles homlokzat monotonitását jól oldja a két oldalszárny középszárnytól eltérő díszítése, valamint a középrizalit íves előléptetése, lezárása egyenes korona párkánnyal. A környéken a vázszerkezet mellett újdonságnak számít az épület belső, klasszicista térszerkezete is. A korábban épült kastélyoktól eltérően, fő szempont a reprezentáció helyett

²¹ Hasonló jellegzetességeket fedezhetünk fel a stíluskritikai alapon nevéhez köthető kastélybővítéseken, Felsőzsolcán, Cekeházán és Abaújszemerén.

²² Ez a padlásszinten az emeleti helységek boltozatainak kapcsolásánál, valamint szobasorokon belüli osztófalak alakításánál látható.

²³ Rómaiak által épített vízvezetékek ívsorának mintájára. Hasonló megoldással Palladio által épített villákon is találkozhatunk.

a kényelmes lakhatóság lett. Tervezője ennek megfelelően vegyesen alkalmazta a két szobasoros, illetve középfolysós elrendezést. Előbbiket a közösségi tereknél, utóbbiakat a hálószobáknál, és a földszinten az oldalszárnyak kapcsolásánál. Az eredeti tervszerkezet visszaállítása folytán mindez jól szemléltethető. (Utóbbira a helységeket fedő boltzatok adtak félreérthetetlen tájékoztatást.) Nagyszerű, egyben praktikus megoldás az ívesen előléptetett középrizalit mögött, mindkét szinten ovális alakított és boltzott belső terek. Ezek szerkesztése és megépítése komoly szakmai feladat. Azon túl, hogy biztonságos lefedést és alátámasztást biztosítanak, fokozzák a térélmény hatását. Hasonló megoldásokat klasszicista épületeken belül gyakran alkalmaztak. A Ragályi-kastélyban ez nem csupán dekoratív megoldás: az íves homloklafalon lévő ablakok javítják a keleti tájolású nagyterem bevilágítását, a belső fal-szögletekben elhelyezett lég-, illetve falfűtési rendszer emelte az épület komfortfokozatát. Az 1,5 méter belső átmérőjű, mindkét szintet átfogó kéményhez csatlakozó, öntöttvas elemekkel bélelt kürtöket felújításkor megtalálták és bemérték. Építéstechnikai különlegesség lenne, ha mindezt megtartották-, vagy az öntött vas béléselemeket megőrizték volna. Így csak a felújítást vezető építész elmondása alapján ismerjük a rendszert,²⁴ illetve láthatjuk a leszűkített tüzelőnyílásokat a földszinti középfolysón és az emeleti előcsarnokban. A 19. század közepén, egy falusi kastélyban létesített ilyen rendszer, minősíti az építőmester tudását és teljesítményét. Zádor Anna ír arról, hogy az Európa Szálló építésénél Miks Ferenc hasonló feladatokat oldott meg.²⁵ Ez is egyik értékelhető szempont, hogy a Ragályi-kastély lehetséges mestereként vegyük számba.

Rimaszombat és Miskolc körzetében még áll néhány bizonyítottan a 18. században épült, majd a 19. század közepén a klasszicizmus szellemében megújított, kibővített kastély és kúria palladiánus elemekkel. Családtörténeti kutatások, valamint az időben e tájon működő építőmesterek munkáinak elemzése, meglepő eredményekhez vezetnek. Szembetűnőek az építető családok közeli rokoni kapcsolatai. A reformkorban Magyarországon viszonylag kevés, jól képzett építőmester dolgozott. Azok is túlnyomórészt Pesten vagy környékén, jobban jövedelmező feladatokat teljesítettek. Tehetséges fiatal szakemberek vagy náluk találtak munkát, vagy vidékre mentek, ahol a még meglévő erős céhrendszeri kötődések közepette igyekeztek önálló feladatokhoz jutni. Logikus következtetés, ha egy ilyen újabb megoldásokban jártas építőmester végzett munkáját egy család megelégedéssel nyugtázta, ajánlásokkal

(10.) Miskolc, Hunyadi u. 6. szám. Korábban Szathmáry, ma Báji-Patay kúriaként ismert épület homlokzata igazoltan Miks Ferenc műve. Pillérfejezetek, a díszítő „etruszk motívumok”, valamint a hangsúlyozott szintosztó és könyöklő párkányok motívumait a mester más művein is megtalálhatjuk.

(11.) Miskolc, Déryné utca 3. Az 1843. évi tűzvész során leégett korábbi színházépületből Miks Ferenc alakította „ezredesi lakká”, majd a 20. századi színház rekonstrukció alkalmával a Színészmúzeumot helyezték el benne.

²⁴ Szakirodalmi leírások ismertetnek ilyen megoldásokat, rajzokat.

²⁵ Zádor-Rados i. m. 188.

küldte tovább rokoni körben. Alkalmasságát ekkor már referencia munka is bizonyította. A jánosi kastélyépítés eredményeként bízhatta meg Miks Ferencet Szathmári Király Pál (1780-1852) Borsod megye alispánja, hogy Miskolcon a nagy tűzvészben megsérült városi lakóházát (Hunyadi-utca 6.), ma Báji-Patay kúriát²⁶ újítsa meg az újabb építési irányzat szellemében (10. kép). Így terjedhetett át Miks Ferenc tevékenységi területe Miskolc városára, illetve környékére. Különösnek tűnik, hogy milyen kevés adat került eddig elő Miskolcon végzett építőmunkáiról. Véleményem szerint ennek politikai okai lehetnek. Miks megbízói a konzervatívnak tekinthető, nagyobb földbirtokkal rendelkező nemesek voltak, kik vezető szerepet töltöttek be Borsod vármegye politikai életében. Feltehetően ennek köszönhetette megbízatását a megyeháza tetőszerkezetének helyreállítására, díszteremben a karzat megépítésére, vagy az 1843-ban leégett korábbi színházépület maradványaiból kapitányi lak, a város katonai parancsnokának szolgálati lakásként szolgáló ház megépítésére (11. kép).²⁷ Ezek a vármegye költségkerete terhére végzett beruházások voltak. Ma is állnak, bizonyítják szakmai és művészi teljesítményét. A reformkorban a város szellemi és politikai vezetése a liberális nézeteket valló armális középnemesek köréből verbuválódott, akik bizalmatlanul tekinthettek a konzervatív körök által kedvelt és foglalkoztatott építészre. Ez is lehet oka, hogy Miskolc 19. századi történetének egyik forrásaként tekinthető Szűcs testvérek (Sámuel és Miklós) naplóiban az 1844-es évet követően nem említik Miks Ferenc nevét. Határozottan liberális nézeteket vallottak, elkötelezett hívei voltak Szemere Bertalannak. Feltehetően támogatták, hogy a színház építésére kiírt pályázatot, az országban nem sokkal korábban megtelepedett Giuseppe Cassano neogót stílusú terve nyerve, a neves építész Hild József, valamint a tanítványának tekinthető Miks Ferenc klasszicista stílusú ajánlataival szemben. Utóbbiakat ugyanis a vármegyei vezetés támogatta.²⁸ A Hild-féle terv elutasításának indoklása: „...hosszúsága és idomzatával alkalmatlan egy városi színházul...”. Szűcs Sámuel naplójából tudjuk, hogy 1847 áprilisában megkezdődött az építkezés, valamint hogy június végén ismét megérkezett Cassano, az építész. Az építkezés anyagi fedezetére a Színházépítő Részvényes Társaság 350 darab 100 ezüstforint értékű részvényt bocsájtott ki, melynek visszafizetését évi 5%-os kamattal garantálta. A pénzügyi fedezet biztosítását követő két hónap múlva a ma is látható épület tervei is elkészültek. A tervtárból előkerült példány felirata: „Tervezte Cassano

(12.) Miskolc. A színház épülete rekonstrukció előtt és után, a két szomszédos épület lebontása előtt valamint azt követően. Telkeiket a színház korábbi telkéhez csatolták.

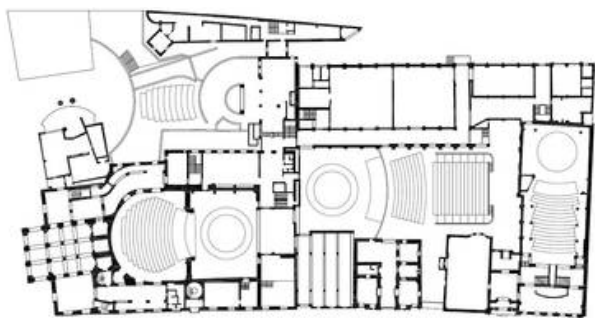
József építész. 1847. Budapest.”²⁹ Ezt követően Hild megvádolta Cassano pályázati terve koncepciójának eltulajdonításával. Az építéssel kapcsolatos helyi beszámoló eddig nem került elő. A korszak magyar építészetét feldolgozó szerzők, Zádor Anna, valamint Lyka Károly munkáiból, az épületet ért korabeli bírálatokból, valamint az egy évszázaddal későbbi rekonstrukció műszaki terveiből több információt szerezhetünk a mintegy tizenkét éven át húzódó munkálatokról. Az átadást követő bírálatok szólnak az egyetlen és szűk lépcsőtéréről, a kevés színházi öltözőről, az épület fenntartási költségei fedezésére tervezett üzlethelységek kis számáról, valamint akusztikai problémákról. Ezek megoldására csak száz évvel később, a minden részletre kiterjedt rekonstrukció keretében, északi oldalon két lakóház lebontásával, illetve telkek egyesítése után kerülhetett sor (12. kép). Építési tervek és helyszínrajzok alapján az alábbi történések rekonstruálhatók:

²⁶ Szathmári Király Pál lánya Báji-Patayné, unokája Bárczayné, dédunokája örg. Pallavicininé volt.

²⁷ Ma a Színészmuzeum épülete a Déryné utcában.

²⁸ Zádor-Rados i. m. 186.

²⁹ 1847. évben Pest és Buda még két külön önkormányzattal rendelkező városok voltak. Helytelen vagy szándékos visszadátumozásról van szó, mivel a részvényesek részéről kártérítési perekre lehetett számítani?

(13.) Miskolc. Színház rekonstrukció alaprajza és makettje, a felső oldalon lebontott két épület, valamint a három telek egyesítése után. Látható, hogy az épület középtengelye az előcsarnok után megtörik. Rekonstrukció előtt a nézőtérnek az északi oldalon csak egy ajtaja volt, nézőteret és színpadot határoló fal a telekhatárra esett. Korábban itt nem voltak öltözők, az ívesen alakított ruhatár is a telekegyesítés után épült.

Cassano figyelmét elkerülte, hogy az akkori Piac utca (ma Széchenyi utca) beépítési vonala, valamint az épület déli oldalán lévő Mindszent utca (ma Déryné utca) beépítési vonalai egymással nem derék-, hanem tompaszögöt zárnak be. Az alapot derékszögű csatlakozást feltételezve, csak az egykori Piac utca beépítési vonalát figyelembe véve tűzte ki, így kezdték meg az építést (13. kép). Látványos építkezésre törekedve a falak felhúzását a teljes alap kitűzését és visszaellenőrzését megelőzően kezdhették el. A következmény az lett, hogy az épület vége északi oldalon, telekhatáron túlra, az akkor Almássy-féle telek kertjébe nyúlt át. Két megoldás közül lehetett választani: teljes visszabontás, vagy elhagyni a nézőteret és színpadot északi oldalon határoló, lépcsőteret és öltözőket magába foglaló épületrészt. Az utóbbit választották, a nézőtér fala közvetlenül a telekhatárra került, továbbá a nézőtér és színpad középvonalát elfordították az épület tengelyétől a Mindszent utca tengelyével párhuzamosra. A nézőtér ugyan szélesebb lett, de a terem akusztikája romlott. Javítása érdekében építhették meg a második emeleti páholy-sort. Mindez a közvélemény számára nem lehetett publikus, teljes elhallgatás övezte. Ezen túlmenően 1849 évre kimerült a teljes felépítésre szánt költségkeret. Addig csak a földszint egy része készült el. „... nyilvánvaló lett, hogy a terv rossz, az építész al-

kalmatlan a feladat elvégzésére. Cassano félbehagyva az építést, terveivel együtt kerekelt oldott.”³⁰ Az épületet csak az 1857. évi királylátogatásra fejezték be. Ennek ellenére számos forrás Cassanót nevezi meg építészeként. Meglepő, hogy eddig nem került elő egyetlen feljegyzés sem arról, hogy kik vezették az építkezést befejezéséig, mintegy tíz éven át. Véleményem szerint, számítani lehetett kártérítési perekre, ezért sor kerülhetett irateltüntetésekre. 1848-1849 évek háborús eseményei, valamint az azt követő Bach-korszak lehetőséget biztosított erre. Cassano távozását követően sem újabb tervekről, sem ilyenek készítőjéről vagy az építkezés irányítójáról nem írnak a korabeli források. Gulya István egyik tanulmányában adatokat közöl a miskolci színház építéséről.³¹ E szerint 1849 nyarán Váczy István emberei: 1 pallér és 6-10 legény dolgozott ott. (Váczy abban az évben meghalt.) 1850 augusztusában Josef Maritsek és emberei, 1 pallér és 18 legény munkájáról van adat. (Név alapján Miks emberei is lehettek a Felvidékről?). Ebben az évben Swenhammer Lőrinc kővágó és kőfaragó mester, a miskolci céh tagja is dolgozott ott 3-4 legényével. 1851. évről Ganzberger Antal és emberei, 1 pallér és 12 legénye munkájáról szólnak a feljegyzések. Ez időszakot követően nincs adatunk az építkezésről. Ha figyelembe vesszük, hogy az épület stílárius jellemzői teljes mértékben megfelelnek a Hild József és Miks Ferenc által képviselt klasszicista felfogásnak, logikusnak tűnik a következtetés, hogy valójában az ő pályázatra beadott tervük valósult meg. Zádor Anna munkájában részletesen elemzi Hild színházépítési elveit a Fővárosi Múzeumban őrzött tervdokumentáció alapján.³² Ezt annakidején a leégett pesti színház építésére kiírt pályázatra nyújtotta be, de nem nyert. A terv elkészítésében feltételezhetően részt vett tanítványának tekinthető Miks Ferenc is. Annál inkább, mivel németországi tanulmányai során, közvetlen információkat szerezhetett az akkor kialakuló korszerű német színházépítésről, valamint a palladiánus formakincs akkor induló térhódításáról. Erre következtethetünk a Miskolci Nemzeti Színház és a bajorországi Fürth-ben 1814-ben építeni kezdett és máig működő „Stadttheater” épületei között látható hasonlóságokból is (14-15. képek). Olyan palladiánus építési elemeket is felfedezhetünk Miskolcon, mint az utca terébe benyúló kocsialáhajtó-, valamint az előcsarnok oszlopsorának motívumai. Ezek analógiáit megtalálhatjuk azonosított Palladio műveken, a vicenzai Pallazzo Trisinton, valamint Pallazzo Chiericatin is (16. kép). Németor-

³⁰ Lyka K. i. m. 391-393.

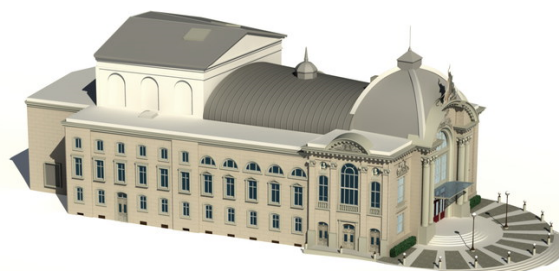
³¹ Gulya I.: Kőműves és kőfaragó mesterség Északkelet Magyarországon a 16.-19. században. In: *Herman Ottó Múzeum Évkönyve 44*. Miskolc, 2005.

³² Zádor A. i. m. 107-108.

szági mintának tekinthető a zsinórtorony építése, a patkó alakú nézőtér, a közönség szabadabb mozgását biztosító több kijárat. Érdekes hasonlóságot mutat a két színházépület oldalhomlokzata, emelet kiosztása. Épületbővítések előtt az ablakok száma is azonos volt. Véleményem szerint véletlenszerű azonosságának kicsi a valószínűsége. Nagyobb esélye van, hogy müncheni tanulmányai alatt Miks Ferenc részletesebben tanulmányozta a korszerű német színházépítés alapelveit, ennek elemeit fedezhetjük fel ma is a Miskolci Nemzeti Színház épületén. Erdélyi Géza ír arról, hogy Miks Ferenc hátrahagyott tervei közt komplett színház tervet is találtak. Amennyiben ezek előkerülnek, bizonyíthatják azt a stíluskritikai alapon megfogalmazott állítást, hogy része volt a miskolci színház építésében, annak befejezésében. Az is tény, hogy a mester ebben az időszakban építette át a leégett korábbi színház épületét kapitányi lakká a telek keleti végében. Ennek az épületnek utcai felében (Déryné u.3.) helyezték el a város színházi kultúrájának emlékeit. (Az épület további részeit lebontották, telekrészét a színházi rekonstrukció során hasznosították.)

A miskolci Színészmúzeum (11. kép) felújított épületéről további ismereteket szerezhethetünk Miks Ferenc építészetéről. Utcai homlokzat klasszikus arányaival, végtelenül leegyszerűsödött díszítésével, kora építészetének egyik legszebb képviselője. Olyan érzést kelt a szemlélőben, mintha a mester itt összegezte volna mindazt a tudást és ismeretet, amit megelőzően tanulmányútja és építészeti munkája során befogadott. Keskeny, mindössze ötablakos homlokzat a klasszicista építészet eredeti célját, a vízszintes és a függőleges épületelemek harmóniáját közvetíti. Az épületet tető alatt lehatároló főpárkány, a földszint és emelet közötti szintosztó párkányok vízszintes vonalának ellenpontjai az erőteljes, fejezet nélküli pillérek (lizénák). Az így alakított egyensúlyt variálja a nyílászárók fölötti szemöldökpárkányok változataival, az emeleti ablakos ritmusával és az elhelyezett lunettákkal. Különleges hatása van a bejárat kapu fölötti három ablak összecsúsztatásának, egy nyújtott háromszögletű szemöldökpárkánnyal való összefogásának. (Hasonló megoldást láthatunk a mester azonosított munkáján, a Báji-Patay kúrián.) Mindez a ragályi kastélyhomlokzat egyszerűségét idézi. A színházi rekonstrukció során az udvari szárnyakat lebontották, az épület belsejét átépítették, de az emeleti nagyterem méreteiből következtethetünk az épület eredeti, tiszta klasszicizmust sugárzó belső téralakítására.

A Miskolc város nagy részét elpusztító 1843-as tűzvészt követően több épületet újított fel, bővített ki és alakított át. Kortársak írásai, valamint stíluskritikai alapon további ilyeneket is kijelölhetünk. Szücs Sámuel naplójában az alábbiakat jegyezte fel: „Az építészek között Miks Ferenc kapott hírrre. Ő építi

(14.) A miskolci színház, valamint a Fürther Stadttheater oldalhomlokzatai. Utóbbi főhomlokzata 19. század végi toldás. Építésükkor a tetőzetből kiemelkedő „zsinórpádlás” újdonságnak számított.

(15.) Miskolci színház belseje rekonstrukció előtt, valamint a fürthi nézőtér. Miskolcon a második emeleti páholsor elhelyezése, valamint a magasabb és szélesebb belső tér miatt változott a terem akusztikája.

(16.) Két Palladio mű Vicenzában, a Pallazzo Trisan és a Pallazzo Valmarana. Előbbi a miskolci színház épületének utcaképe helyezésére, másik a Báji-Patay (korábban Szathmáry Király) kúria homlokzat kialakítására emlékeztet. Következő kép a miskolci színház előcsarnokában készült. Oszlopsora emlékeztet Palladio által tervezett Pallazzo Chierciati oszlopsorára.

(17.) Miskolc, Széchenyi utca archív képe a 19. század végétől. Bal szélén a Lengyel ház homlokzatának egy részlete látható. A város nagy részét 1843-ban elpusztító tűz után Miks Ferenc újjátotta meg és bővítette kétszeresére. Vendégfogadónak épült, majd bérlakásokat alakítottak ki benne. Homlokzatának megfelelően egyszerűen, költségtakarékos módon mutatja be a klasszikus építés alap gondolatát.

Szathmári (alispán) házát. Az a hibája, hogy sok vállalatokba kapkod és nem ügyel művei tartósságára, az ő általa épülő Lengyel háznak két ízben szakadt gesimsei (párkány) már emberéletem is vitt áldozatul.”³³ A naplóíró tévedett, a Miks által épített házak többsége ma is áll. A Lengyel házat 140 évvel később lebontották, hogy helyére modern, soklakásos, újat emeljenek. Öccse Miklós erről a kérdéstről naplójában 1843 novemberében az alábbi jegyzi fel: „Szathmáry volt alispán háza igen jó ízléssel új alakba öltöztetett, reméljük, hogy a Lengyelé is hasonló lesz, melyet ugyancsak Miksch rimaszombati mester építi, szinte kétszerre nagyobb”.³⁴ Az említett Szathmáry és Lengyel házak hely szerinti azonosítását Pflieger J. Ferenc memoárja segítségével végzhetjük el.³⁵ E szerint a Szathmáry ház ma Báji-Patay kúria néven ismert (Hunyadi-u. 6.), a Lengyel házat, a Széchenyi és Kossuth utcák sarkán az 1980-as években lebontották (17. kép). Helyén épült a mai Pátria-ház néven ismert modern, többemeletes lakóépület.

A rimaszombati Fekete sas vigadó, a jánosi Szathmáry Király kastély, valamint a miskolci ma Báji-Patay (egykor Szathmáry Király)³⁶ kúria, illetve a putnoki Serényi kastély néven ismert épületek egy tervezőre utalnak. Csak néhány év eltéréssel épültek, használatukban jelentős szerepet játszott a reprezentáció. Előbbi a megyei nemesség rendezvényeinek színtere, másik három a környék jelentős politikai és társadalmi téren szerepet játszó, vagyonos birtokosainak lakóháza. A homlokzatokra épített fejezetes pillérek, a kiemelt szint díszes ablakkeretei, szemöldökpárkányai, ezt a funkciót jelzik. Az épületarányok Miskolcon a ma is látható kúrián a két szintet átfogó óriás pillérek alkalmazását indokolják.³⁷ A féloszlopok és a pillérfejezetek mind a négy épületnél hasonlóak, az ablakszemöldökök ókori vázadíszeket idéző mintái is emlékeztetnek egymásra. Miskolcon, a Miks által tervezett épületeken itt találkozunk először az ablakok összecsúsztatásának motívumával. Érdekes megfigyelni, hogy a reprezentációt is szolgáló palotán mennyivel több épületdísz helyezt el, mint egy katonai szolgálati lakás célját szolgáló ezredesi lakon. Mindkét homlokzaton a klasszikus építés alap gondolatát, a vízszintes és függőleges

³³ Szűcs Sámuel naplói I-II. B-A-Z Megyei Levéltár, Miskolc 2003.

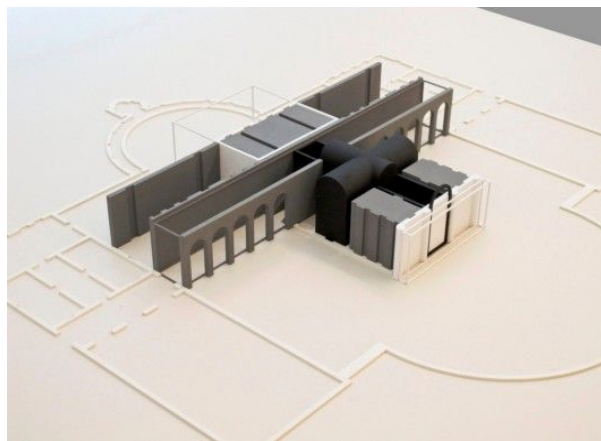
³⁴ Szűcs Miklós naplója. Miskolci Városi Könyvtár és Herman Ottó Múzeum, Miskolc 1981. 185.

³⁵ Pflieger J.F. : Életem. B-A-Z Megyei Levéltár, Miskolc 1996. 158, 160.

³⁶ Nagy Iván nemesi almanachja szerint a Szathmáry Király, a Báji-Patay, valamint a Bárczay családok közeli rokonságban álltak egymással.

³⁷ Hasonló fejezetes pilléret alkalmazott két évszázaddal korábban Palladio Vicenzában, a Pallazzo Valmarána főhomlokzatán (16. kép).

épületelemek harmóniáját valósítja meg. A kúriát a későbbiekben iskolaként, majd diákotthonként hasznosították.³⁸ Belsejét ennek megfelelően alakították át, az épület szerkezete erre is biztosított lehetőséget. Homlokzata felújítva, ma a város egyik legszebb és megbecsült műemléke.

(18.) Palladio mű, a Villa Barbaro szerkezeti modellje: középben boltívekkel erősített épületrész, ehhez csatlakoznak az oldalszárnyak. Felsőzsolcán a Szathmári Király, majd Bárczay kastélynak is ilyen az épületszerkezete. Légi felvétele-n jól látható, hogy a telek rövidebb oldalán közepén, a négyszögletes belső udvart kerítő épületek alsó részén áll a ma is meglévő lakószárny, mögötte U alakban, az egykori gazdasági épületek helyén épült iskola.

A Szűcs Sámuel és Pflieger J. Ferenc által emlegetett Lengyel házra már csak az idősebb generáció tagjai emlékezhetnek. 1843-as tűzvész után Miks Ferenc által kialakított homlokzat egyes részleteit archív levelezőlapokon láthatjuk. A tágas udvart körbezáró egyemeletes épület eredetileg vendégfogadónak épült, későbbiekben soklakásos bérházzá bővítették. Szépen formált boltzatokkal fedett földszintjén üzemelt a *Fekete sas*, később *Béke* névre át keresztelt étterem. Korabeli Piac utcára néző, hosszan elnyúló homlokzat díszítésére Miks féloszlopokat és pilléreket alkalmazott. Érdekes ré-

sze volt az épületnek a két utca találkozásánál lemet-szett sarokra helyezett emeleti erkély, melyet sokszorozott pillérek fogtak közre. Az épület világháborús sérüléseinek helyreállításakor homlokzatait jellegtelenné silányították, majd az egészet lebontották. Helyén épült meg a 20. század nyolcvanas éveiben, a ma *Pátria-ház* néven ismert soklakásos bérház és üzletház. Az a tény, hogy sikerült a korábbi épületet azonosítani, archív képeslapokról megismerni Miks homlokzatalakítási koncepcióját, további ismereteket közvetít munkásságáról. Stílusérzékét bizonyítja, hogy a Lengyel-ház homlokzatát belekomponálta az egykori Piac utca épületsorába (17. kép) Különösen értékelhető ez, ha a szomszédos telken később épült *Pannónia Szálló* ide nem illeszkedő homlokzatát nézzük. Az archív felvételtől véleményem szerint egy másik, az utcaképet érintő kérdés is leolvasható: milyen jól illeszkedik az eredeti utcaképhez, a Lengyel-ház felújítását mintegy öt évvel követően tervezett és megkezdett színházépület.³⁹ (19. század közepén álló házak között a Pannónia Szállón kívül még a kupolás Weidlich-ház sem bontotta meg az utcaképet).

Felsőzsolcán, a ma Bárczay kastélynak nevezett, kulturális valamint oktatási célokat szolgáló együttes építéstörténetéről viszonylag sok ismeretünk van (18-19. képek).⁴⁰ Adatok szerint a középkorban, a Sajó-folyó alsó szakasza mellett a legnagyobb birtokokkal az olasz eredetű Barius család rendelkezett. Zsolca is az ő uradalmak közé tartozott. A 17. században leányági öröklés során az Ibrányiakhoz, majd Ibrányi Anna és Vay Ábrahám (†1700) házasságával az utóbbi családhoz került. Gyerekeik 1716-ban osztották meg egymás között öröklött javaikat. Zsolca ¼ részét Platthy Sándorné, Vay Borbála kapta. A hagyomány szerint fiuk, ugyancsak Sándor feleségével, a környéken birtokos Döry Krisztínával építették a mai épület elődjét a 18. század második felében. Lányuk volt Platthy Ida, Szathmári Király Pál (1780-1852) borsodi alispán felesége. A második világháborút követően az épületben számos intézmény működött, ezeknek megfelelően bővítések és átépítések történtek, de sikerült eredeti külsejét megőrizni és fenntartani. Lakószárny külseje ma is a 19. század közepén történt átépítés és bővítés alkalmával kialakított képét mutatja, igazolva annak palladiánus jellegét. (20. kép) Két évszázaddal korábban Palladio (1508-1580), a neves lombardiai építész vidéki kastélyaival élesztette újjá az egykori római birodalom területén épített „*villa rustica*”-nak nevezett lakóházak hagyományait.

³⁸ Épületet és telkét a háztömbben lévő apácázárdához csatolták. Ők hozták létre és működtették az iskolát és kollégiumot 1949-ig.

³⁹ A Piac utca légtérébe, a járda fölé árkádokkal előléptetett színházépület emlékeztet a két évszázaddal korábban, Palladio által Vicenzában épített Palazzo Trisino-Bastonra (16. kép).

⁴⁰ Borovszky S.: *Borsod vármegye története*. 64.

(19.) Felsőzsolca. Szathmári Király – Bárczay kastély udvari homlokzata ma. Szerényebb méretek ellenére is jól látható a venetói villákra emlékeztető „palladiánus” épület szerkezet.

Ezek a földbirtokokon épített gazdaságok voltak. Két funkciójuk volt: lakóház és mezőgazdasági üzem. Ez egy négyszögletű belső udvar köré csoportosított mellék-, valamint az egyik oldalon épített lakóépületből állt. Ennek az elrendezésnek Magyarországon korábbi hagyományai voltak, biztonságosabb és áttekinthetőbb gazdálkodást tett lehetővé.⁴¹ Felsőzsolcán a kastély lakószárnya szerkezetében, valamint díszítésében ma is határozott palladiánus típusú. A Palladio által épített villák statikai közép-pontját az emeletes, boltozatokkal megerősített középrizalitban találjuk. Ehhez kétoldalt a földszintes, tornácos oldalszárnyakkal csatlakoznak a kiemelt, boltozott helységekkel megerősített sarokrizalitok, valamint – ha vannak – derékszögben a mellékszárnyak. Ezt az E alakot formáló alaprajzot mutatja a kastély épület. További jellegzetesség a

⁴¹ A 17. században a közeli Girincsen hasonló elrendezéssel épült a négy saroktornyos Dóry kastély.

(20.) Középen Palladio mű, a Villa Barbaro rajza. Fölötte egy „palladiánusként” megnevezett épület Angliából. Alul Palladio könyvében közölt alaprajz, a mester által épített Villa Alcuriról.

rizalitok homlozatain lévő háromszögű pártafalak, a középrizalithoz épített oszlopok által alátámasztott tornácok, erkélyek. Ismert, hogy az épületet a 19. század derekán építtette át és bővítette ki Szathmári Király Pál és a zsolcai uradalmat házasságba hozó felesége, Platty Ida (1806-1895). További leányági öröklés és házasság után került Bárczay tulajdonba, innen ered mai elnevezése. Az épület stílár jellegzetességét erősítik a centrumba elhelyezett, ívesen alakított reprezentatív helyiségek. Ismerve az építők és Miks Ferenc korábbi kapcsolatát, az épület szerkezeti stabilitását, valamint a korábbiakban felsorolt stílusbeli hasonlóságokat, joggal tekinthetjük

őt a kastély mesterének. Annak ellenére, hogy ennek eddig semmilyen írásos nyoma nem került elő.

Cekéháza egykor önálló volt, ma Abaujszántóhoz tartozik. A település keleti részén, az Aranyosivölgy torkolatánál áll a kastély elhanyagolt, omladozó épülete. Az 1990-es évekig, sikerült viszonylag jó szerkezeti állapotban tartani, állami-, majd tangazdaság üzemelt falai között. Gazdasági épületeit is ilyen célokra hasznosították. Romlását az a szerencsétlen telekmegosztás okozta, mely szerint a lakószárnyat elválasztották közvetlen környezetétől. Így a páratlanul szép természeti környezetben álló, akkor még jó állapotban lévő, építéstörténeti ritkaságnak számító, kifejezetten palladiánus kastélyépület hasznosítása lehetetlenné vált (21-24. képek). A magára hagyott épület széthordását feltehetően a környék lakói hamarosan megkezdték. 2004/05. években történt egy kísérlet megmentésére: felújították a tetőzetet, pótolták a földszint és emelet közötti leomlott födém szerkezetet. Az akkor készült képeken még látható az előtér és a nagyterem klasszicista stílusú falfestése, az épület faragott kő nyílászervei. Részletes állapotfelmérésen túl tisztázták a kastély építéstörténetét is. Erről kutatási zárójelentés készült, melyről a szerzők Nagy Veronika és Szőke Balázs beszámoltak a Műemlékvédelem című folyóiratban.⁴² Eszerint az első írásos adat 1427-ből származik, ekkor a Ceke család birtoka. 1609-ben Ceke Zsófia és Széki II. Gáspár házassága révén a Székyeké. 17. század végétől Széky Erzsébet és Patay János házasságával került a Taktabájon is ez idő tájt építkező Báji-Patayakhoz. Egy 1726-ban kelt végrendeletben említik „...a cekeházi régi kastélyhelyen épített udvarházat.” Az 1780. évi katonai leírásban viszont nem szerepel. (Talán rossz állapota miatt?) Későbbi források beszámolnak a 17. században emelt, kétszintes kúria maradványairól, valamint ennek 19. század elején történt felújításáról, amit a század közepén bővítés során, beépítettek az új épület északi szárnyába. A romosodó épület ma is ennek az építkezésnek eredményeit őrzi, bemutatva a környéken gazdálkodó, művelt, igényesen élő földbirtokosok lakáskörülményeit, gazdálkodásuk színterét, valamint építkezési szokásait. A cekeházai birtokot a Taktabájon építkező Báji-Patay Sámuel fiára, Ferencre (1732-1765) hagyományozta. Ettől kezdve említik a feljegyzések a család itteni ágát. Báji-Patay III. Ferenc és felesége, Bárczay Zsuzsanna, majd fiuk, IV. Sámuel építették illetve bővítették ki a 19. század derekán a ma is látható épületegyüttest.⁴³ A Báji-Patayak nemzedékeken keresztül a környék egyik legeredményesebben gazdálkodó családja, IV.

(21.) Abaujszántó-Cekéháza. Báji-Patay kastély romos épülete, palladiánus jelleget visel. Légi felvételtől még kivehető, az egykor négyzetes udvart kerítő lakószárny és gazdasági épületsor. Kastélyépület hármasszárnyú nyílászárói, vállpárkányra ültetett íves szemöldök párkányai, valamint az emelet közep rízalit, tipikus palladiánus épületelemek.

Sámuel (1799-1868) Abauj vármegye alispánja, a református egyház főkurátora, valamint a környék egyik jelentős, széles látókörrel bíró személyisége volt. Ennek megfelelően, a korszak modern irányzatai szellemében szervezte gazdálkodását, teremtette meg annak épített környezetét és családja lakáskörülményeit. Logikus következtetés tehát, hogy mindezek megtervezésére és kivitelezésére, a környéken dolgozó, tehetséges és tapasztalt építőmestert, Miks Ferencet bízta meg. Annál is inkább, mivel az korábban, rokoni körében már bizonyította tehetségét. Ezt a feltételezést Miks korábbi munkái, valamint stíluskritikai szempontok is valószínűsítik. Épületről néhány évvel korábban készült légi fényképen jól kivehető az egykori „villa rustica” típusú elrendezés (21. kép). A lakószárny középrízalitját egy szinttel megemelték, háromszögű oromzattal és hármasszárnyú nyílászárókkal díszítették. A kerti homlokzat síkjától előreléptetett és díszített sarokrízalitok, valamint a három épületrészt összekapcsoló szárnyak ívesen alakított szemöldökpárkányai egyensúlyt és harmóniát sugároznak. Megjelenítik mindazt, amit

⁴² Nagy Veronika-Szőke Balázs: A cekeházi Patay-kastély. In: *Műemlékvédelem* 2007/5. 300-309.

⁴³ A második világháború végéig a család tulajdonában lévő prosperáló gazdaság volt.

(22.) Udvari homlokzaton további szép és hazánkban különlegesnek számító részleteket találunk.

az építészeti irodalom „palladiánus” jelzővel határoz meg. Az udvari homlokzaton még további jellegzetes építészeti megoldásokat láthatunk (22. kép). A két szint magas diadalív mögötti fal földszintjén a hármasosztatú főbejáratot látjuk, fölötté kő konzolokra helyezett kovácsoltvas korlátú erkéllyel, valamint a földszinti kiosztásnak megfelelően alakított nyílásokkal. Érdeemes megfigyelni, hogy a kétszintes ívet a rizalit elé, önálló statikus szerkezettel építették, így az nem gyengíti a rizalit homlokfalát, szerkezetét. Egyben az épület klasszicista arányainak javítása érdekében kiszélesítették, a boltlábakon lévő nyílászárók méreteit optikailag megnagyobbították. Hiányos vakolatok miatt, jól láthatók a kövel való falazások alkalmazott technikai megoldásai (24. kép). Figyelemre méltó a kerti homlokzaton lévő ablakok kő és téglakombinációjával, íves szemöldökkel alakított, téglából képzett vállpárkányra ültetett ablaknyílásai. (Hasonló technikával képzett szintosztó és szemöldökpárkányokat találunk a ragályi klasszicista kastély homlokzatain).

Abaújszemerét középkori oklevelekben is említik, mint az ősi Szemere család birtokát. Ezt az első ismert őst, János kapta, mint az Aba nemzetségből származó felesége, gagyai Bakos Erzse leánynegyed osztályrészét. Szemere Lőrincet fiával, Györggyel együtt rokonai, Bakos Pál és Antal megölték. Mátyás király uralkodása alatt Szemere János esztergomi várnagy, Kelemen visegrádi várnagy és koronaőr volt. A család egy másik kiváló tagja Szemere Pál 1635-1647 között Borsod, Abaúj megyék, valamint a jászói konvent jegyzője, majd Abaúj vármegye alispánja volt. Ő építette a kastélyt. Számadáskönyvébe 1631. évben az alábbiakat jegyezte fel: „...Építettem az szemerei kőházamat Rakoncai kőbányából hozattam az követ... ..téggláját ugyan Szemerén csináltattam és égettem”.⁴⁴ Az építkezés

⁴⁴ Borovszky S.: Abaúj vármegye nemesi családjai. In: *Abaúj vármegye és Kassa. Magyarország vármegyéi és városai I.* On line.

(23.) Légfűtés tüzelőnyílása a pincében. Alul főhomlokzati közép rizalit faragott kő konzolai.

(24.) Eredeti vakolatuktól megfosztott épületeken jól kivehető faragott és vegyesen rakott kövekből, valamint égetett téglából rakott, 19. századi falazási technikák.

mintegy 2000 forintjába került.⁴⁵ Az építésre vonatkozó leírást erősítik az épület belsejében a donga, valamint cseh süveggel boltozott helyiségek. A földszinten van egy gótikus keresztboltozatos szoba, egyes vélemények szerint festésre utaló nyomokkal. Elképzelhető, hogy korábban itt állt a család korábbi udvarháza, melynek egyes részleteit beépítették. Ezen felül a kerti műromokba látható befalazva egy vörös márványból faragott címer (nyilvesszővel átlőtt láb, hatágú csillaggal) 1647 évszámmal. A birtok később a Darvas családé lett, majd a 19. század közepén örgróf Pallavicini Alfréd vásárolta meg, valószínű, hogy a főhomlokzat klasszicista átalakítása, valamint a család gotizáló sírkápolnájának felépítése az ő nevéhez köthető. Mindkettő technikai megoldásai, művészi színvonala és arányai, véleményem szerint Miks Ferenc művei közé sorolhatók. Mindenekelőtt a főhomlokzat bejárati tornácán alkalmazott építészeti motívum alapján gondolhatunk erre. Két szint magas diadalíven belül vízszintesen megosztott, oszlopokkal alátámasztott megoldást Caracalla Termájának ókorból visszamaradt romjai közt is láthatjuk. Palladio számos munkáján is előfordulnak ilyenek, mind homlokzati díszként, mind

⁴⁵ H. Takács M.: *Magyarországi udvarházak és kastélyok*. Akadémiai Kiadó, Bp. 1970. 238.

belső térmegosztóként⁴⁶ Ezt a motívumot láthatjuk Cekeházán, a romos Báji-Patay kastély udvari homlokzatán. A környéken hasonló megoldással készült más épületet nem ismerünk, ezért megalapozott az a vélemény, hogy egy mester építette mindkettőt. Sírkapolna kialakítása, építészeti arányai is páratlan volt a környéken. Ezért lehet jogos feltételezés, hogy mindkettő Miks munkája.

Miks Ferenc sorsának tragikumuma, hogy mintegy két évtizedes alkotó tevékenységét követően ugyanennyit betegesen élt meg. Elszomorító, ha egy tehetséges és szakmája iránt elkötelezett ember pályája élete delén kettétörik, megszakad. Építészeti, de egyben művészi feladat is. Ritka adottság, ha mindkettőt megtalálhatjuk egy szakmája iránt elkötelezett ember alkotásaiban. Miks Ferenc ilyen házakat épített. Volt ereje és kitartása, hogy választott szakmáját a korszak legjobb mestereinél tanulja meg. Ez egyaránt vonatkozik technikai megoldásokra és azok elméleti alapjainak megismerésére, alkalmazására, valamint kora művészeti alapfogalmának épületeken való megfogalmazására. Véleményem szerint mindez megfelel annak az építéselméletnek, melyet kétezer évvel korábban a mérnök Vitruviusz megfogalmazott.

⁴⁶ Villa Acuni, Villa Barbaro stb..

(25.) Abaújszemere. Szemere-Pallavicini kastély. Felül a 19. század végén készült, archív kép, melyen látható a Pallavicini család neogót jegyeket viselő mauzóleuma is. Alul a kastély kerti homlokzatán látszik, hogy az épület korai barokk korból származik, melyet a 19. század derekán bővítettek ki palladiánus fogantatású középrizalittal.

Bibliográfia

- BARÁTH ZSÓFIA: *Miskolci Nemzeti Színház marketingtevékenysége.* (Szakdolgozat, 2011) on line
- BOROVSKY SAMU: *Abaúj vármegye és Kassa.* Magyarország vármegyéi és városai. On line
- BOROVSKY SAMU: *Borsod vármegye története.* Broschüren „Freunde des Fürther Theaters. 1989. on line
- DERECSKEI GYULA: Egy méltatlanul elfelejtett gömőri építőmester: Miks Ferenc (1814-1879) In: *Gömörország XVI/2.* 6-11.
- DOBROSSY ISTVÁN: *Miskolc írásban és képen.* 9. B-A-Z Megyei Levéltár és Miskolci Idegenforgalmi Hivatal, Miskolc 2002.
- ERDÉLYI GÉZA: *Gömör vármegye klasszicista építésze.* Madách Posonium, Bratislava 2006.
- FARKASFALVI (FINDURA) IMRE: Adatok művészetünk történetéhez. Miks Ferenc. *Művészet 1908/5.*
- B. KOVÁCS ISTVÁN: *Rimaszombat város története.* Barangolások. (II. Patriota Kiadó, Rimaszombat 2012.
- LYKA KÁROLY: *Magyar művészet 1800-1850.* Singer és Wolfner, Bp. 1942.
- NAGY IVÁN: *Magyar nemesi családok leszármazási táblákkal és címerekkel.* on line.

(26.) Kastély mai képe. Sikerült épségben megőrizni a palladiánus ihletésű bejárati tornácot. Az osztott, két szint magas ív motívumát fedezhetjük fel a római korban épült Caracalla Termáin, néhány Palladió által épített villán, valamint a közeli Cekeházán, a Báji-Patay kastély udvari homlokzatán. Ez utóbbi, közös építőmesterre utal.

- NAGY VERONIKA-SZŐKE BALÁZS: A cekeházi Patay-kastély. In: *Műemlékvédelem 2007/5.* 300-309.
- PFLIEGER J. FERENC: *Életem. Egy miskolci polgár visszaemlékezése 1840-1918.* Pflieger Alapítvány és a B-A-Z Megyei Levéltár kiadása, Miskolc 1996.
- Szűcs Miklós naplója, 1839-1849.* Sajtó alá rend. És a tanulmányt írta Kilián István. Szerk.: Veres László. Miskolci Városi Könyvtár és Herman Ottó Múzeum, Miskolc 1981.
- Szűcs Sámuel naplói 1-2.* A kéziratot sajtó alá rendezte Kilián István. Szerk. és előszó: Dobrossy István. B-A-Z Megyei Levéltár, Miskolc, 2003.
- H. TAKÁCS MARIANNA: *Magyarországi udvarházak és kastélyok.* Akadémiai Kiadó Bp.1970.
- ZÁDOR ANNA-RADOS JENŐ: *Klasszicizmus építésze Magyarországon.* MTA Bp. 1943.

IRODALMI HAGYOMÁNYOK A BÓDVA MENTÉN

†Laki-Lukács László

Bevezetés

Köztudomású, hogy a történeti Abaúj, Borsod, Gömör, Torna és Zemplén vármegyék által határolt északkeleti országrész a reformáció egyik központi területének számított. Minden bizonnyal a reformáció hatásának tulajdonítható, hogy tájegység (első) szellemi „aranykora” éppen erre a vérzivataros időszakra esik. A protestánssá vált főnemesek, a cuius regio, eius religio elve alapján a kor legjelesebb prédikátor-íróit vonzották birtokaikra: Dévai Bíró Mátyás, Székely István, Szkhárosi Horvát András, Batizi András, Sztárai Mihály, a bibliafordító prédikátor Károlyi Gáspár, Szenczi Molnár Albert, Alvinci Péter, Geleji Katona István, Miskolci Csulyak István... (a névsor még kiegészíthető!). A reformáció korának talán legjelentősebb szellemi és nyomdatechnikai teljesítménye az első teljes, nyomtatott magyar nyelvű Biblia megjelenítése. A Vizsolyi (vagy Károlyi) Bibliát a híres abaúji bortermelő mezővárosban, Göncön és környékén fordították le. Sajnálatos viszont, hogy Felső-Magyarország kultúrtörténetének erre a ragyogó időszakára viszonylag kevés emlékhely hívja fel a figyelmet. Szerény formában ezek sorát kívánja bővíti a História-völgy projekt keretén belül Szalonnán megrendezett emlékkiállítás is.¹

Borsod megye, benne a Bódva völgye két nagy főúri család, a Perényi és a Bebek család és rokonságuk kezére jutott. Mindkettő hathatós támogatója volt hitújításnak és nekik tulajdonítható, hogy a térség egy-két évtized alatt reformátussá lett. A pelsőci Bebek család Borsod vármegyei birtokainak központja Szendrő vára volt. Bebek Ferenc Gömör megyei főispán Borsodban is több falut bírt. Az övé volt Csorbakő vára Szuhogy határában, melyet unokatestvérének, Bebek Imrének adott át lakásul, aki székesfehérvári prépost létére megnősült és Dévai Bíró Mátyás rábeszélésére Kálvin híveihez csatlakozott. Birtokait fia, György örökölte, aki családjának utolsó férfisarja volt. Ő és felesége, Patócsi Zsófia hatalmas pártfogói voltak a reformációnak. Méliusz Juhász Péter a maga Újtestamentumát Bebek Györgyné Patócsi Zsófiának és Mágocsy Gáspárné Messay Euláliának ajánlotta. Mágocsy Gáspár egri főkapitány 1559-ben kapta meg a tornai uradalmat,

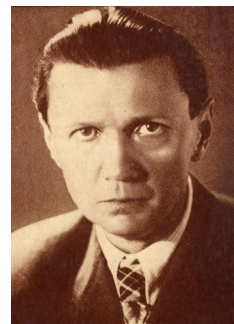
több faluval. Minden tiltás ellenére az első évben protestáns papot hozatott, szerepe lett a Vizsolyi Biblia kiadásában is. Hangács akkori ura, Réghy Kelemen és felesége, vezeldi Kővér Margit (az erős protestáns hitű Rákócziakkal állott rokonságban) a krónikairó-zsoltárfordító Székely Istvánnal állnak kapcsolatban.

Az első eklézsiák: 1576: Szendrő, (Torna)Szentjakab, Ziliz; 1578: Boldva, Szirák; 1580: Edelény, Finke, Lak, Sáp; 1589: Szalonna; 1594: Rudabánya; 1595: Ládbesenyő; 1598: Szuhogy. A második alapítási időszakban, a Bocskai szabadságharc után: 1610: Rakacaszend; 1621: Hangács.

A Bódva-völgye „paptermő” lett az azt követő évszázadokban. Sajátosan magyar jelenség, mely itt talán hatványozottabban jelentkezett: a szegény, sokgyermekes családokból a kitörés, a tehetséges ifjak lehetősége a papi, tanítói pálya, később a kivándorlás lett. Megszűnván a végvári harcok, a kicsiny eklézsiákba, a magyar szellem évszázadokon át egyedüli végváraiba mentek őrállónak az ifjak. Nagyon sok itt született vagy innen elszármazott, ezen a vidéken szolgáló lelkész, tanító vagy neves gyermeke tette le névjegyét az „édes Kis-Haza” és a nemzet asztalára. Következzék most néhány irodalmi nagyság utóbbi századunk fiai közül.

Fábry Zoltán

„Az olyan vezéralak, mint amilyen Fábry Zoltán is volt, vagyis akit a népe emelt ennek az erkölcsi elismerésnek a magasába, kétféle örökséget hagy hátra halálakor. Először is adományozza mindazokat a szellemi kincseket, melyekkel mi, az utódok, hosszú-hosszú időn át sáfárkodhatunk, s amelyeket, akár a cipőba sült aranytallérok, előszedegethetünk inséges óráinkban. A másik hagyaték a hiány: nincs többé testi mivoltában a közösségi sorsot mindvégig viselő, a nehéz helyzetekből minduntalan kiutat találó, a legsúlyosabb terheket vállaló lélekember” (Batta György)

Író, publicista, kritikus, aki Stószon (Štós, Szlovákia) született 1897. augusztus 11-én. Ő volt a „vox humana”. 1908-1915 között a rozsnói evangélikus gimnáziumban tanult. 1915 októberében beso-

¹ A szöveg a História-völgy projekt részeként megvalósult szalonnai irodalmi emlékkiállítás szövegének szerkesztett változata.

rozták önkéntesnek az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregébe. Az első világháború résztvevőjeként, kamasz szemmel még látta a századelő Itáliáját, Galiciáját. 1916-1918-ban a fronton szolgált. 1918 júniusától Budapesten diákoskodott, a Pázmány Péter Tudományegyetem magyar-történelem szakos hallgatója volt, de elhatalmasodó tüdőbetegsége miatt félbeszakította tanulmányait, 1920-ban hazatért szülővároskájába. Fábry Zoltán szenvedélyesen szerette szülőföldjét, a Bódva folyócska torkolatvidékét, a kétnyelvű (német-magyar) Stóoszt. Édesapja, Fábry József helyi magyar kereskedő, édesanyja, Jager Zsuzsanna, egy mánta (német) tímár lánya volt. Hozzátartozóit – köztük egyetlen testvérét, Olgát – korán elvesztette. Betegsége kényszerítette vissza szülőföldjére, a fenyőpagodák közé, ahol nemcsak a tüdejére, írásaira is permetezett az ózon. Feltételezhető, hogy az író sehol másutt nem lelt volna olyan nyugalomra, termő magányosságra, mint éppen ott.

Számos lap munkatársa, 1927-1939 között a *Korunk* szlovákiai szerkesztője, 1931-1936-ban *Az Út* szerkesztője volt. 1939-ben és 1941-ben az illavai (Ilava, Szlovákia) börtönbe zárták. 1939 szeptemberre és 1948 decembere között, a kisebbségi jogfosztás idején nem publikálhatott. 1948. december 15-től az *Új Szó*, 1953-1956-ban a *Fáklya* munkatársa, 1958-tól haláláig az *Irodalmi Szemle* főmunkatársa volt.

„Fábry megsejti, nem szépírói alkat, a krisztályszemcsék, melyekből vilásképe előszikrázik, elveszteniék fényüket a hagyományos formákban. Valami újat keres hát, mert felfedezi, a háború éppen olyan alattomosan épül heteken, hónapokon, éveken át társadalom szöveteiben, akár a rák. Laboratóriumi megfigyelésekbe kezd a diszharmoniaról, a kórokozót keresi, az elburjánzó sejtet, hogy segíteni tudjon. Átérzi a huszadik század rendkívüliségét, tudja, egyetlen ember is cselekedhet a világ harmóniájáért, ezért úgy alakítja életét, hogy minden erejét a népek közötti megbékélés ügyének szolgálatába állíthassa... Jóval kevesebben olvassák, mint amennyien becsülik. Röntgenfelvételei nélkülözik a szemképrázta-tó színeket, a laboratóriumi fekete-fehér nem versenyezhet a regényekből szűrődő violaszínnel, fenyőzölddel vagy muskátlipirossal. A tisztességét mindvégig megőrző embert látják benne, aki felismerte: a kultúra az ember fotoszintézise. Pályája: egy dupla nemzetiségiből európai humanista válik Csehszlovákia egyik zugában, távol a szellemi központoktól. Legnagyobb küzdelmét saját félelmei, tévelygései ellen vívta, így alakítva ki gondolkodása eredetiségét, így jutva el az egyetemes emberi hangig...” (Batta György)

Munkásságának etikai irányát az antimilitarizmus és antifaszizmus határozta meg. A 19. század 20-as éveinek közepén a német expresszionizmus hatására az „emberirodalom” programjával azonosult, az irodalomban a progresszív politikai eszmék

képviselését tekintette mértéknek. A 20-as évek végére a német és orosz proletárirodalom, valamint a marxizmus hatására a *valóságirodalom* következetes képviselőjévé vált, az osztályharc közvetlen szolgálatát kérte számon. A valóságirodalom elméletét és gyakorlatát a *Korparancs* (Pozsony, 1934), a *Fegyver s vitéz ellen* (Pozsony, 1937), és a *Valóságirodalom* (Pozsony, 1967), csehszlovákiai magyar vonatkozásainak többségét pedig a *Kúria, kvaterka, kultúra* (Pozsony, 1964) című összeállítás tartalmazza. Ady háborúellenes költészetének hatására az ember-séges magatartásban, a vox humanában jelölte meg a csehszlovákiai magyarság vezéreszméjét. 1938 után írt cikkeit 1943-ban *Palackposta* címmel letétbe helyezte (megjelent Pozsony, 1960). Egész életművéből kiemelkedik *A vádlott megszólal* (1946) című röpirata, mely a csehszlovákiai magyarságot ért igazságtalanság ellen szólt. Ez csak 1968-ban jelenhetett meg (Stósz délelőttök, Pozsony), de kéziratban korábban is közismert volt. A vox humana trilógiáját tervezte, két könyv készült el belőle az 1950-es években (*A gondolat igaza*, Pozsony, 1955, *A béke igaza*, Pozsony, 1956). A gondolatkör összegzése az *Ady igaza* című kötet lett volna, de nem készült el. Halála után Turczel Lajos gyűjtötte össze Adyról szóló írásait és jelentette meg ezen a címen (Pozsony, 1977). Az új szlovákiai magyar irodalom elméleti igényességű kritikai felmérését a sematizmus elleni küzdelem jegyében végezte. Szemléletét mindvégig a morális ítélkezés vezette, a „stósz mértek” elsősorban erkölcsi magatartást jelöl.

A „stósz remete” kiterjedt levelezést folytatott a Magyarországon élő írókkal, így: Illyés Gyulával, Veres Péterrel, Remenyik Zsigmonddal, Szalatnai Rezsővel, Balogh Edgárral, akik több alkalommal is meglátogatták stósz otthonában.

Szülővárosában, Stószon halt meg 1970. május 31-én. Lakóháza ma múzeum, emlékház és kutatóhely. Sírja fölött a Löffler Béla mintázta, a halotti maszk alapján készült mellszobra áll.

„Minden nagy nemzedék echónak vonul vissza halála után a magaslatokba. Csak jól kell kiáltani, és ömlik le a lapályokra a válasz. Század eleji nagy nemzedékünk némán őrzi csúcsait. A mi kérdő hangunk volt vajon gyenge, mélységeinkből? ... Vagy a jóslatmagyarázó papoké vajon? De egy hely híven felelt. Fábry Zoltán oly állhatatosan adta a magyarázatot, oly hű rítusban fejtette számunkra, völgybélieknek a magasság szövegeit, hogy elménk eljátszott a képpel: a magyar szabadgondolkodás nagyjai a stósz hegyeket választották Olimposzul és szent forrásuk védelmére: tisztán tartására Fábry Zoltánt már szakálltalan korában felavatták, elrendelvén, hogy ősei patríciusházát remetelakká alakítsa, s benne csakis nekik éljen. ... Illetve annak, amiért ők is éltek és haltak – csak ritkán természetes halállal – az Ügynek. A beszennyezhetetlen szent Ügynek. Nem

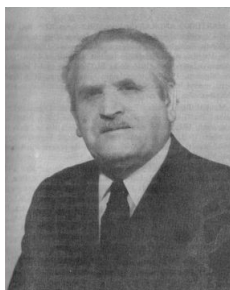
látok messze orszákokig még egy ilyen oltárörzöt.”
(Illyés Gyula: Az oltárörző)

*„Kidőlt a legszebb stószí fenyő.
Gyökereit elszaggatták
a háborúk és a kórok.
Zöld füstje nem birkózik már
az ég kék gyepén hirosimai gombákkal.
Szép törzsét fekete köldökzsinórral
magához hurkolta a halál.
Hangtalan zuhant az éjszakai földre:
föl ne verje a rigókat.
Kidőlt a legszebb stószí fenyő –
zöld füstje minden erdőből hiányzik!.,*
(Batta György)

Martinkó András

*„Tisztában volt azzal,
hogy nyelvünk maga is kincs,
éppúgy, mint irodalmunk története,
hogy múltunk is tele van feltárandó kincsekkel,
hogy a kapott talentum és a választott tudós tanárság összeköti a múltat és a jövőt.
Egyetemi tanára, Horváth János szavaival: „Egyik kezével minden jóra való ember valaki másét fogja a múltban, s érzi benne a biztatást; a másik kezét pedig kinyújtja, s várja, hogy általa a lánc tovább folytatódjék. Belefogózni a múltba, de zsebre dugni a másik kezünket: azt jelentené, hogy cserbenhagytuk elődeinket, megcsaltuk a holtak reményégeit.” ... Most már ő is a múlt nagy emberei közé tartozik, minékünk pedig lehetőségünk van arra, hogy az ő kezét fogjuk, és megérezzük benne azt a biztatást, amelyre nagy szükségünk van. Másik kezünkkel tovább kell adnunk az ő örökségét: szegénységére való büszkeségét és szellemi gazdagságából következő alázatát, azt a hálát és tiszteletet, amellyel ennek a tájnak a nyelvjárásához, szókincséhez, tájnyelvéhez fordult...”* (Korompay H. János)

Dr. Martinkó András irodalomtörténész, nyelvész, egyetemi tanár, az irodalomtudományok doktora (post mortem). Szuhogyon született 1912. szeptember 22-én. Népes, nagyon szegény bányászcsaládból származott. Ma már elképzelhetetlen nehézségek között önerejéből végezte el a középiskolát Mezőkövesden, majd az Eötvös-kollégium tagjaként a Pázmány Péter Tudományegyetem magyar-francia szakát Budapesten. Bár doktori disszertációja (Kemény Zsigmond pályafordulata) már 1937-ben feltűnést keltett friss társadalmi és lélektani szemléletével, több mint egy évtizeden át távoli vidékeken

(Rozsnyó, Ungvár) középiskolai tanár volt. Néhány tucat irodalomszociológiai és irodalomkritikai cikk mellett szépirodalommal foglalkozott (Márton András néven). Csak 1950 után nyílt lehetősége arra, hogy a tudománnyal megszakadt szorosabb kapcsolatát helyreállítsa. Ekkor a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetéhez került, s miközben a Magyar Nyelv Értelmező szótárának egyik szerkesztője volt, segített új útra terelni a nyelv-tudomány olyan ágazatait, mint a jelentéstan és az irodalommal határos területek: a stilsztika és poétika. 1959-től az Irodalomtudományi Intézet munkatársa lett, éveken keresztül a Petőfi-kutatás egyik ismert szakembereként dolgozott és publikált. Részt vett fontos szövegkiadásokban (Vörösmaty és Petőfi műveinek kritikai kiadásában). Rendszeresen jelentek meg tudományos értekezései szakfolyóiratokban és tanulmánygyűjteményekben. Sűrűn találkozni a régebbi és a mai magyar irodalmat érintő kritikáival, elméleti írásaival, akárcsak verselemzéseivel. Tanulmányaiiban legszívesebben a romantika és az úgynevezett előromantika kérdéseivel, alakjaival foglalkozott. A kortárs irodalmat is figyelemmel kísérte, e kritikusi tevékenységének eredménye – egyebek közt – Galgóczi Erzsébet és Sütő András „fölfedezése”.

„Martinkó András írásait a sokoldalúság, az újszerű látásmód, erős alkotáslélektani, művelődéstörténeti és elméleti érdeklődés és nem utolsósorban színes, olvasmányos stílus jellemzi.”

1979-ben Akadémiai Díjjal tüntették ki. Egy héttel az évek óta húzódó nagydoktori vitája előtt halt meg Budapesten, 1989. január 31-én. Hjelmslev dán nyelvész nyelvfilozófijáról írott műve kéziratban maradt. Szülőfaluja, Szuhogy általános iskolája és Közművelődési Egyesülete az ő nevét viseli. Az Irodalomtudományi Intézet 1997-ben emlékére Martinkó-díjat alapított, mellyel minden év januárjában, a megelőző év legjobb XIX. századi tanulmányának íróját díjazták.

„Martinkó András mint irodalomtörténész ura történeti anyagának, elsősorban mégis az olvasónak, a műélvezőnek, és a tanúságtevőnek alapállásából nyúl ehhez az anyaghoz. Tanulmányainak legfontosabb vonása, hogy az író mintegy a történelmi kor, a kor társadalma, valamint a személyiség determinációinak nyalábjaként fogja fel. Egy-egy európai művelődési, művészeti és eszmei áramlat hazai beteljesítőjének, továbbvivőjének, a kortárs világirodalom hazai kortársának tekinti. Őrizkedik azonban a tudománytalan illúzióktól és minduntalan rámutat azokra a sajátos, a történelmünkben fakadó korlátokra is, melyek íróinkat, költőinket – a haza, a nemzet, a nép felemelésének gyakorlati feladataihoz kötve – olykor drámai módon gátolják a világirodalom legnagyobbjainál nem kisebb művészi tehetségük teljes kibontakozásában.”

Teremtő idők*A 75 éves Martinkó Andrásnak**Vallomás*

*Mennyit fáradtam fölfelé... Nem a hírért.
Látni akartam s láttatni. Ha megkísért,
kínál illatos nagysággal ez a világ,
munkám javával felelek: Íme, reád
ez a teremtő igyekvés várt s megtisztelt
igaz fájdalmak rangjával s megkeresztelt
vízzel: könnyekkel, verejték-gyöngyeivel.
Hazát leltem-e, szerelmes rögeivel,
s otthont a műnek, mely fölött ott áll nevem?
Ha most búcsúznom kellene, mily eleven
élet szökne föl nyomomban ebből a földből
máris... Felőne belőle, dús véreimből
mind az új, szomjas nemzedék. Talentumom
kaptam. Számolni kész vagyok és jól tudom,
áldott erővel szívem alkottam tovább, amit
kezdte, Teremtő, - időtlen szándékaid.*

Ajánlás

*Nem az Öregek, hanem az Esti dal szól
bennem, ha reád gondolok. És válaszol
csendben, föltáruul és élni kezd örökséged,
múló időn túl: nagyszerű tisztességed
zene, amelyben felhőtlen árad reánk
hangod, a Planctus, sorsunk és zsoltár-imánk.*
(Dékány Endre)

Kalász László

*„én esetlen életemmel
holtában nőtt reményemmel
mindent vágyó vágyódással
cél-szagató vágatással
indultam”*

(Kalász László)

*„Omló tarisznyavárak,
várromok, kolostorfalak ma-
radványai, a Bódva-völgy le-
genda- és mondatermő földje,
kemény természeti emberek
világa nevelte Kalászt költő-
vé... Sok nép váltotta egymást
ezen a tájon. Bors vezér itt
földvárat emelt. Pálos szerze-
tesek éltek az erdő mélyi ko-
lostorban. Szelíd barátok
szoktatták földművelésre a szilaj népet, oktatták mű-
veltségre, a hit igazságaira, a helyben-lakás megbe-
csülésére. Ez a táj ringatta Kalász László bölcsőjét,
nevelte felnőtté, igaz emberré, nemzedékek tanítójá-
vá, országosan elismert költővé.” (Cs. Varga István)*

Kalász László költő, Perkupán született 1933. február 3-án. Édesapja, Kalász András útkaparó, édesanyja Nagy Mária. Az általános iskolát szülőfalujában végezte, a gimnáziumot Miskolcon és Mezőkövesden. 1957-ben Sárospatakon tanítói oklevelet szerzett. Hajdúszováton kezdett tanítani, ahol megismerte feleségét, Kozma Antóniát, akivel 1958-ban esküdtek meg. Majd visszatért szülőföldjére. Felesége Meszesen tanított, ott is laktak. Meszesről gyalog járt át Szalonnára, ahol 1958-1982 között tanított, s ahová később átköltöztek. Három gyermekük született, mindhárman pedagógusok lettek. 1982-től nyugdíjazásáig Szalonnán volt könyvtáros. Részt vett a *Napjaink* szerkesztésében. 1970-ben Radnóti-díjat, 1975-ben József Attila-díjat, 1987-ben Szabó Lőrinc-díjat kapott. A megye 1992-ben Alkotói Díjat adományozott neki, 1993-ban a Magyar Köztársasági Érdemrend Kiskeresztjének polgári tagozatával tüntették ki. A *Hetek* költői csoport tagja volt. Életében tíz verseskötete (*Szánj meg idő*, 1967; *Parttól partig*, 1970; *Hol vagy jövő*, 1973; *Ne dúts ki szél*, 1975; *Mintha rögtön meghalnék*, 1983; *Szint vallok a szelekkel*, 1983; *Nehéz a szó*, 1984; *Világ menj világgá*, 1992; *Összegyűjtött versek*, 1995; *Nagy jövő mögöttünk*, 1998) jelent meg, halála után egy, kiadatlan verseinek kötete (*A világ dallama*, Miskolc, 2005). Hosszas betegeskedés után Szalonnán halt meg 1999. január 25-én. Perkupán, a szülőfaluban temették el, gránit síremlékét a költőt ábrázoló, Varga Éva készítette bronz-relief díszíti.

Kalász László: „*Mestereim nincsenek. Példa-képem a népdal. Egyébként apró hegyek között élek. A hegyek ölelése mégis oly erős, hosszadalmas, hogy olykor szorításnak is beillenék. E hegyi táj – bölcső, végtelen repülőterem tálnyi völgyei, hegyei elrugaszkodáshoz támaszok. Bánatok, csalódások idején biztos menedék. Mércéje vágyaimnak. Embe-reinek gondja-baja fundamentum, amelyre építgetem sorsomat, célomat. Indulataim innen fakadnak, ebből a kőbordás életből, s nőttek szívós boróka-gondolatokká. S ez a vidék küldte – bárhol voltam is – édesanyám csomagjával a türelmet, dacot – kény-szerű hallgatások idején – s a türelmetlenséget. Most itt élek megint, a hegyek ölelése olykor már szorítás-nak is beillenék. Van börtöne is a szeretetnek és kín-ja. ... Önző tartóztatása elzár a világtól: lányom-világot kínálhat helyette. S hogy ismerem emberei életét, gondolatát! Újat nem igen tud mutatni. Talán az emlékezés tehetné szívárványosabbá, s szépítő pa-tinát a távolság rakhatna rá.*

*Hétköznapok – mondhatnám. S élet ez is.**De nem ismerem a hazámat.**Hazám: térkép, a földem: földgömb.*

Itt a szelek a hegyekből jönnek, jól megsűrve a tölgy- és fenyőerdők sűrűjén. Jó, üde, egészséges itt a levegő. S szeretnék már kormot lélegezni, hogy tágabb szelek bugyogtatnák ingemet.

*A hegyeken túl fehérlik a messzi,
mint kertünk alatt anyám vásznai,
szeretnék egyszer odaszállani,
s azon túl menni, menni, menni, menni.”*

„Kalász Lászlónak szülőföldje, a „kies Bódvavölgy” két falut is adott: a tornai Perkupát valóságos szülőfaluként, és a tőle kőhajításnyira lévő borsodi Szalonnát – életének választott színtereként... Kalász a szülőföld szeretetének áhítatos megvallója, lokálpatrióta, olyan értelemben, ahogy lokálpatrióták voltak mítoszian nagyok: Periklész, Szophoklész, Dante, Goethe, Arany János, avagy a kortársak közül Nagy László, Fábry Zoltán stb. Mondanivalója mögött a maga teljességében áll helyt. Az északmagyarországi régióban mindig is voltak tollforgatók, akik hangsúlyozták: Kalász nem provinciális, neki provinciája van, amelyben él, sokat olvas és gondolkodik. Őrá valóban érvényes Fellini igaza: „Ami provinciális, az ad erőt, szépséget, témát...” Igaz, hegyek közé szorult, patak- és tóparti provinciája magányba zárta, életterét izolálta. A magány általában csak konzerválni tud. Kalász érdeme: az ő magánya edzeni és ihletni tudott mindmáig.” (Cs. Varga István)

Pilátus vagyok

*s Krisztus is
percekre feszít vak ítélet
ne is legyen feltámadás
de amit élünk: legyen élet*

*golgoták a domboldalok
gondjaim már feszületek
mosom kezem Bódvánk vizében
utána felfeszülhetek*

(Kalász László)

Vanyó László

*„Azon a napon –
mondja a Seregek Ura –
foglak, Zerubbábel, Sealtiel fia, én szolgálom -
mondja az Úr -,
és olyanná teszek, mint a pecsétgyűrű.
Mert téged választottalak ki –
mondja a Seregek Ura.”*

(Agg 2, 23)

Dr. Vanyó László plébános, érseki tanácsos (1978), címzetes prépost (1988), pápai prelátus (1991), egyetemi tanár, a Pápai Theológiai Akadémia tagja (2003). Bódvaszilason született 1942. február 11-én. Családja akkor a szomszédos Komjátiban lakott. Általános iskoláit Komjátiban és Bódvaszilason végezte. 1960-ban érettségizett Budapesten a Képző- és Iparművészeti Gimnáziumban. 1966-

ban diplomázott a Képzőművészeti Főiskola festő szakán. Diplomát szerez, de igazán nem működött ezen a pályán. Felhagyott a rajzolással és festéssel. 1966-72 között a budapesti Központi Papnevelő Intézet és a Hittudományi Akadémia növendéke volt. Huszonkilenc évesen, 1971-

ben szentelte pappá, Brezanóczy Pál egri érsek. Egy évig volt lelkipásztor a nyíregyházi főplébánián, de a lelkipásztori munkától sosem szakadt el, professzorként is plébániákon lakott. Rendszeres kisegítő volt, halála előtt például a budapesti Szent Rókus-kápolnában. Hú kutatója lett az ókeresztény kor művészeti felfogásának, eszméinek és szimbolikájának.

1972-ben védte meg „Nüsszai Szent Gergely antropológiája” című doktori értekezését. 1972-1974 között a római Patrisztikus Intézetben szerzett diplomát. Ugyanitt fél éven át volt meghívott előadó. 1975-től a Pázmány Péter Hittudományi Akadémia Ókeresztény Irodalom- és Dogmatörténeti Tanszékének volt a vezetője. 1992-ben lett a vatikáni Nemzetközi Teológiai Bizottság tagja.

Konferenciabeszédeket, lelkigyakorlatokat évről évre rendszeresen vállalt. 1991-1995 között a Központi Szeminárium rektora volt. Nem annyira papnevelő volt, hanem inkább okos és megszívlelendő tanácsokat adott a leendő papi nemzedéknek. 1975-ben vette át a Hittudományi Akadémia patrológiai katedráját.

„Munkáját az Egyház szeretete, a legigényesebb szenvedélyesség és küldetésstudat vezette. A patrisztika művelőjeként elsősorban a magyar kultúrában és teológiai tudatban meglévő űr kitöltésére törekedett... Nem minden hívő ember lehet ókori teológiát értő hittudós. Annál nagyobb a valóban tudós teológus felelőssége, mert ő adja a háttérrel a gyakorlati lelkipásztor, a népszerűsítő igehirdető és a hitét komolyan élni akaró ember számára... Éjjel és nappal tanulmányozta az egyháztatyák írásait. Kötetek tucatjait adta ki a művek magyar fordításával. Ezzel pedig a magyar kultúrának is értékes szolgálatot tett. Azonban monografikus kötetei, tankönyvei, szaktanulmányai is ugyanezt az ügyet szolgálták. Tudása olyan széles körű volt, hogy nemzetközi fel-tűnést keltett... Egyetemi tanárként patrológusok és hittudósok egész generációját nevelte fel. Iskolate-remtő egyéniség volt.” (Erdő Péter primás)

1993-ban Szent-Györgyi Albert-díjas; 1995-ben Stephanus-díjas, 2003-ban a Pápai Teológiai Akadémia tagja lett. A Szent István Társulat Ókeresztény Írók, és a JEL Könyvkiadó Ókeresztény Örökségünk sorozatának szerkesztője.

Megjelent fontosabb művei: *Az ókeresztény egyház és irodalma* (1980); *Az ókeresztény művészet*

szimbólumai (1988); „Legyetek tökéletesek” (1991); „Lélek az Isten” (1994); *Ars sacra. ars liturgica a 20. században* (1994); *Jeruzsálemi Szent Kírilloz összes művei* (1995); *Bevezetés az ókeresztény kor dogmatörténetébe* (1998); *Az egyházatyák bibliája* (2002); *Az ókeresztény írók lexikona* (2004).

„Vanyó László váratlan halálával nemcsak egy lekipásztor tudós teológust, egyetemi oktatót és nevelőt, illetve a magyar keresztény kultúra szorgalmas és tehetséges gazdagítóját veszítettük el, hanem olyasvalakit, akinek gondolkodására a jövőben is szükségünk lett volna.” (Ladocsei Gáspár püspök)

2003. augusztus 3-án hunyt el, életének 61. évében, Budapesten. Augusztus 16-án helyezték örök nyugalomra az Egyetemi templom kriptájában. Még halála évében a Bizantinológiai Intézeti Alapítvány megjelentette *A szent atyák nyomdokait követve. In memoriam Vanyó László* címen a rá emlékező kötetet, Baán István szerkesztésében.

„Sok éven át támaszkodhatott a Teológiai Bizottság az ő értékes együttműködésére. Őszinte elismerés és nagy hála illeti ezért. Személyét és művét tiszteletteljes emlékezéssel őrizzük.” (Joseph Ratzinger bíboros)

Diczházi Bertalan

„...méltó alázattal éljük át nemzeti létünket”

Apai ágon ősi szalonnai földműves családban, az anyai ágon Perkupáról Dobódelén át Szalonnára kerülő parasztszaládban vannak a gyökerei. Szorgos, kitartó, nagy teherbírási emberek voltak az ősök. Édesanyjára, Herman Margitira hárult a nagycsalád minden nyüge, felelőssége. „Nagyköténye” mindent eltakart, erős kézben tartotta családját. Az apai ellenállás ellenére is tanulni küldte többre vágyó, tehetséges, kisebbik fiát. Bertalan az alacsony sorból való felemelkedés buktatóit belső szorongásai ellenére is jól viselte. Öntudatos, szerény, szeretetre méltó ember volt. Az anya örült fia előrehaladásának. A rendkívül sokat olvasó, rádiót hallgató fiú mindig megtalálta helyét a világban. Horváth Mihállyal és az alternatív körökkel együtt, a *405-ös Körben* végzett munkája alapján Diczházi Bertalanról is joggal mondhatjuk, hogy az 1990-es rendszerváltozás előkészítői közé tartozott. Történelmi olvasmányai és nemzetünk nagyjai inspirálták. Különösen Széchenyi István és Deák Ferenc voltak rá nagy hatással.

A ritkán nevető, inkább morcos ember, akinek igazi barátja igen kevés volt – haverja annál több – nem szerette a reflektorfényt. Nem volt politikus,

nem volt jó szónok sem, inkább az elemző, belső munkát és az írást szerette. Barátainak is többször kifejtette, hogy ő igazi szürke eminenciásként, afféle befolyásos háttéremberként érzi jól magát. A kormányfőtanácsosi posztot neki találták ki, ebben a pozícióban éjt nappallá téve dolgozott. Az Orbán-kormányban sajnos nem kapott tudásának megfelelő feladatot. A Fidesz egykori kitalálója és szervezője ezt megaláztatásként élte meg. Ráadásul 2000. április 4-én elhunyt bátyja, Diczházi Gyula. A jó és nemes lelkű testvér gyógyíthatatlan, öröklött betegségben szenvedett. Ezt követően a családban több haláleset történt, ami nagyon megviseltre a fiatalkori haláltudattól egyébként is szenvedő Bertalant, aki e betegség tüneteit magán is észlelte. Az egyik jegyzetében megrázóan vall helyzetéről: „Valahol a tudatlattim az önpusztítás mellett döntöttem.” A csak munkának élő, saját családi háttérrel nem rendelkező ember – pedig több nagy szerelem volt az életében – utolsó két esztendejét magányosan töltötte. Naponta 8-10 újságot vett, sokat olvasott. Akkori életérzését talán az alábbi, Schopenhauertől vett idézet fejezi ki leginkább: „Az életen át kell esni.”

Korábban többször járt haza. A régi otthoni cimborákkal még kocsmázott is, de főként szeretett szülőföldjét járta: a Bódva mentét és a Cserehátot. Rengeteget fotózott. Mindig is szeretett utazni, korábban sokszor járta a nagyvilágot is. A szerető édesanya, aki 2000 és 2002 között eltemeti nagyobbik fiát és három testvérét, semmit nem tud Berti fia betegségéről, szorongásairól. Halála az ő halála is: három hónap múlva követte kedvenc gyermekét.

Publikációiban elsősorban tulajdoni kérdésekkel, a privatizációval, a tulajdonátalakítás témakörével foglalkozott. Ifjú korában a szépirodalommal, versekkel is próbálkozott. Egy diákantológiában így vall magáról: „1957. május 3-án születtem. Az a 17 év, amellyel már rendelkezem, mind jobban azt sugallja, hogy kerüljem a forintos elveket, és elveimet csak akkor adjam fel, ha vérem megfeketedik. Három éve írok, főleg verseket. Verseimet az emberi érzés tisztasága, az emberi lelkivilág finomsága határozza meg. Elvem: Nem szép szavakkal, üres és sematikus, formalista stílussal kell írni az Életről, hanem olyan kegyetlenül, ahogy az jelentkezik.”

Élete, sorsa példaértékű lehet, főként a vidékről induló, nagyvárosba kerülő fiataloknak. Vagyona jelentős részét a Magyar Protestáns Tanulmányi Alapítvány létrehozására fordította, de támogatott református egyházközségeket is (Budapest, Szalonna). Bátyja halála után arról álmodozott, hogy annak házát alkotóházként hasznosítja.

Temetésén Stumpf István egykori kancelláriai miniszter így fogalmazott: „Nem lángoló szívű forradalmárként, hanem fontolva haladóként vette ki részét a rendszerváltozásból.” Szülőfalujában, Szalonnán van eltemetve.

A NAGY HÁBORÚ EMLÉKEZETE Amikor a harangok is hadba vonultak

Bánfalvi László

A 2016.évi Istvánffy Gyula Honismereti Gyűjtőpályázatra benyújtott dolgozataim egyike az I. világháború Ózdon és környékén található emlékeit mutatja be. Munkáimban közel 15 éve kutatom egyrészt lakóhelyem Ózd és környéke, másrészt szülőhelyem, a Bükk Hegyhát rég-és közelmúltját.

A „Nagy háborúra” történő emlékezés napjainkban is tart. Nem ad okot az ünneplésre, de alkalmat nyújt az emlékek felkutatására és feltárására. Így tettem én is, amikor számba vettem azt az összesen 70 emléket, melyeket az itt élők állítottak mintegy tisztelgésül az elesettek előtt. Munkámban az összefoglaló emlék elnevezés alatt bemutatom az I. világháborúhoz kötődő emlékműveket, emléktáblákat, emlékkereszteket, hősi sírkerteket. Külön fejezetet szentelek az elrekvirált, majd később a pótlásukra öntetett harangoknak, mely témát most röviden ismertetek.

*„Elvittek a háborúba
Embereket ölni
Visszajöttem tihozzátok
a ti lelketeket Istenhez emelni”¹*

A fenti harangfelirat arra utal, hogy a háborúban a harangok sorsa is megpecsételődött: „hadba kellett vonulniuk”, azaz összegyűjtötték és beolvasztották őket, hogy ágyú készüljön belőlük. A háború befejeztével az ágyúcsövekből ismét harangokat öntöttek. „Eljöttek utánunk a harangok is a harc mezejére, melyek azelőtt Isten dicsőítésére hívogatták az embereket... Most félelmetesen bedörögnek a csaták zivatarába...”² - írta egy fronton szolgáló katona.

Ezek a „hadbavonult” harangok ugyan döntően nem befolyásolták a háború kimenetelét, de a hadsereg számára, mint jelentős anyagi értékkel bíró alapanyagok, fontosak voltak.

Az I. világháború során központilag szabályozott módon került sor a harangok rekvirálására. Kezdetben csupán az egyházak úgymond mellőzhető harangjait kellett beszo­lgáltatni. Mennyiségük azonban nem volt elegendő, ezért újabb rendeletben szabályozták a harangok beszo­lgáltatását, mely alól csak a történelmi és műemléki beccsel

bíró harangok mentesülhettek.³ Így menekülhetett meg vidékünk legöregebb harangja, mely 1523 óta a nagybarcai református templom tornyában lakik. Palástján a latin nyelvű felirat: „O REX GLORIE VENI CVM PACE”, magyarul: „Óh, dicsőség királya jöjj békével”. A szükséges alapanyag mennyiség erőltetett biztosítása hamarosan azzal járt, hogy azok a templomtornyok, amelyekben nem függött ilyen értékes harang, üresen maradtak. Emiatt kellett a sa­jópüspöki híveknek a szomszédos bánréveiektől kölcsönharangot kérni, amelynek a templom előtt haranglábat állítottak fel. Ezt a harangot a püspökiek 1928-ig használták.

A harangok rekvirálásával, majd beolvasztásával odavesztek azok az egyház- és helytörténeti adatok, amelyeket a harangfeliratok hordoztak. Ezt felismerve Kovács Mihály jászfelsőszentgyörgyi lelkész 1917-ben levélben fordult az egyházakhoz, így többek között az Arlói Plébániához is, hogy tájékoztassák őt a beszo­lgáltatásra kijelölt harangok adatairól.⁴

Ezekből tudható, hogy „az Arlói Plébánia területéről összesen hét harangot vittek el. Két-két harangot adott Arló, Járdánháza, Disznósd (ma: Borsodszentgyörgy), egyet pedig (Hódos)Csépany. Ez utóbbi harangnak a feliratát is ismerjük:

„ÖNTETTE KORENTSIK MÁRK EGER/
GRESKOVICS IGNÁC EGRI
KANONOK ÁLTAL./
ÖNTETVE ÚJRA SCHOPF ISTVÁN/
PLÉBÁNOS ALATT, 1861.”⁵

Az arlói templom harangjainak leszerelésére 1917. február 2-án került sor. Elvitték a 158 kg súlyú Szent Mihály nevét viselő és a 46 kg súlyú, Sámuel próféta nevére felszentelt harangokat. Járdánházáról 1917. február 3-án vittek el egy nagyobb (328 kg) és egy kisebb (33 kg) harangot.⁶ Ugyanezen a napon rekvirálták Disznósd (Borsodszentgyörgy) két harangját is.⁷

³ Bánfalvi L. 2015. 10.

⁴ Uo.: 11.

⁵ Rác I. 1991. 404.

⁶ Uo. 151.

⁷ Uo. 126.

¹ A gömörpanyiti (Gemerská Panica, Szlovákia) evangélikus templom harangjának felirata

² Környeyné, 1985. 165.

(Sajó)Várkonyinak „... 1917-ben a nagyharangot és a lélekharangot kellett hadi célra az államnak átadni. Ennek pótlására 1921-ben Hagyó-Kovács László hárommázsás harangot ajándékozott a templomnak.”⁸

Az 1914–1918 közötti időszakban szinte minden templomtoronyból, haranglábból vittek el harangokat. Még a kisebb súlyúakat sem kímélték. A nekézsenyi reformátusoktól elrekvirált harangról készült Bizottsági jegyzőkönyvből tudható, hogy az 1915. február 14-én elvitt harang súlya mindössze 19 kg volt.⁹ A háború után az egyházközségek, a hívek igyekeztek minél előbb pótolni harangjukat és ünnepélyes keretek közt fogadták azt.

Új harangra várók a nekézsenyi vasútállomáson

Tárgy:

a Nekézseny n (Borsod megyében,
Ede járásban, illetőleg Türecsényi egyházmegyé-
/ egyházközségében) levő refm. egyházkerület
templom harangjainak átadása, illetőleg átvétele.
~~templom harangjainak~~

Jelen voltak

a katonai hatóság részéről Nádor Ede ep. sz. j. mint átvevő,
az egyházi „ „ Borqonyi László lelke. mint átadó

Lelet:

A cs. és kir. hadügyminisztérium részéről a katonai parancsnokságnak megküldött harangjegyzék alapján a következő és alant felsorolt jelzésű harangok szerel-
tetnek le és vétetnek át, és pedig:

a) egy drb harang 19 kgr. súlyban
b) „ „ „ „ „ „
c) „ „ „ „ „ „
d) „ „ „ „ „ „
e) „ „ „ „ „ „
f) „ „ „ „ „ „

összesen tehát egy drb harang 19 kgr. súlyban,
szóval is tizenkilenc kgr., melyért a megállapított 4 (négy) kor. kilogrammonkénti egységár alapján összesen 76 kor.
— fill., szóval hetvenhat korona — fillér
kártalanítást fog a kassai cs. és kir. katonai parancsnokság építési osztálya a
Nekézsenyi refm. lelke. hiv nak kiutalni.

Ezennel lezárattott és aláíratott.

Nekézseny, 1917. évi II hó 14 n.
Nádor Ede
ep. sz. j.

Harangrekvirálási jegyzőkönyv 2. oldala Nekézsenyből, 1917

⁸ Historia Domus 1830–1977. 31.

⁹ „És emlékezzél meg...” 39.

A reformátusok sok esetben az új harangok feliratával utaltak a rekvirálásokra. Bánfalva (Bánhorváti) református egyháza 1928-ban öntött egy 230 kg-os harangot a Budapesti Harangművek öntödéjében az elrekvirált harang helyébe, amelyre a felirata is utal:

„ISTEN DICSŐSÉGÉRE,
A HÁBORÚ CÉLJAIRA/
1917-BEN ELREKVIRÁLT HARANG
HELYETT/
KÉSZITETTÉK A BÁNFALVAI
REF. HELVÉT/
EKKL. AZ 1928. ÉVBEN./
TUSSAY JÁNOS LELKÉSZ ÉS IFJ./
ZSUPPONYÓ ANDRÁS GONDOK/
IDEJÉBEN”¹⁰

Dédes (Dédestapolcsány) emlékező harangját szintén a Budapesti Harangművek öntötte 1923-ban:

„AZ 1914–18 ÉVI VILÁGHÁBORÚ
CÉLJAIRA ELVITT/
HARANGJA HELYÉBE KÉSZITETTE A/
DÉDESI REF. EGYHÁZ/
ISTEN DICSŐSÉGÉNEK
SZOLGÁLATÁRA, 1923.”¹¹

A dédestapolcsányi református templom újraöntött harangja

A sajóvelezdi református egyház is 1923-ban pótolta a háborúba „bevonultatott” harangját. Az új harangpaláston az alábbi felirat olvasható:

„ISTENÉ A DICSŐSÉG/
AZ 1914–18. ÉVI VILÁGHÁBORÚ IDEJÉN/
ELVITT HARANG HELYETT/
ÖNTETTE A SAJÓVELEZDI EGYHÁZ/
HIVEINEK ADOMÁNYÁBÓL, 1923-BAN/
ÖNTÖTTÉK SELTENHOFFER
FRIGYES FIAI/
HARANGÖNTŐ GYÁRÁBAN
SOPRONBAN”¹²

Amíg az előzőekben ismertett harangok feliratukban az elrekvirált harangokra utalnak, addig az újraöntött nagyvisnyói harang a Nagy Háború hőseiről emlékezik meg. A harangot Szlezák László öntőmester készítette Budapesten. Az 1924-ben öntött 76 kg-os harang felirata a következő:

„1914–1918-AS VILÁGHÁBORÚBAN
ELESETT/
HŐSEI EMLÉKÉRE KÉSZITETTÉK/
A NAGYVISNYÓI REFORMÁTUS EGYHÁZ
HÍVEI, 1924-BEN”¹³

Őszinte tisztelet azoknak a híveknek, akik a háborút követő nehéz években ilyen nemes tettekre vállalkoztak. Akkor még nem tudhatták (ők sem), hogy néhány év múlva a harangoknak ismét hadba kell vonulniuk.

Felhasznált irodalom

- BÁNFALVI LÁSZLÓ: *Évszázadok a Bükki Hegyháton. Fejezetek Nekézseny történetéből 1915–2015.* Nekézseny 2015
- BÁNFALVI LÁSZLÓ: *Világháborús emlékek Ózdon és környékén. Ózdi Honismereti Pályázat 2015.* Gépirat
- DOBOSY LÁSZLÓ: *Egyházi emlékek a Hangony-völgyben.* Gömör Néprajza XXVIII. Debrecen 1991.
- „És emlékezzél meg az egész útról...” *A Nekézsenyi Református Egyházközség és templom története az évszázadok tükrében.* Nekézseny 2016.
- Historia Domus I. kötet, 1830-1977.* Római Katolikus Plébánia, Ózd-Sajóvárkony
- KÖRNYEYNÉ GAÁL EDIT: *Az első világháború emlékei a népi kéziratos forrásokban és szájgyomáiban.* Debrecen 1985
- RÁCZ IMRE: *Arló, Borsodszentgyörgy, Járdánháza, Hódoscsépány története egyházi levéltári források tükrében.* Miskolc 1991. www.tirek.hu

¹⁰ www.tirek.hu

¹¹ Helyszínen történt leolvasás alapján.

¹² www.tirek.hu/turisztika/informacio/mutat/236/

¹³ www.tirek.hu/turisztika/informacio/mutat/187/

100 ÉVE TÖRTÉNT: A 10-ES HONVÉD HÉT

Spóner Péter

„Kedves kisasszony!
Olvasta remélem,
Nagy kiállítást rendezünk most
Kiállítunk mi mindent most a télen ...”

Román front, 1917. november¹

Az egykori 10-es honvéd gyalogezredről – melynek emlékét napjainkban utcanév, illetve honvédszobor őrzi – a legtöbb miskolcinak a hősiesség, az első világháború harcterein elért katonai sikerek jutnak az eszébe. Az ezred honvédei egykor sok dicsőséget szereztek Borsodnak, és *székvárosának* Miskolcnak. A „*tízesek*”, akiket a miskolciak háziezredüknek tekintettek, híresek voltak a katonái között a csatatereken kialakult összetartozásról, szoros bajtársi kapcsolatról, ami nemcsak a front körülményei között volt tetten érhető, de abban is megnyilvánult, ahogy az elesett hősök hátrahagyott özvegyiről és árváiról gondoskodtak. A háború előrehaladtával egyre nőttek a veszteségek, ezzel párhuzamosan pedig azon családtagok száma, akik támogatásra szorultak. A hátszágban az özvegyek és árvák megsegítésére már 1915-től kezdve számos karitatív rendezvényt szerveztek. A segélyezésre szorulóknak számanak gyors emelkedése azonban indokolttá tette, hogy az adományok gyűjtését a továbbiakban szervezett formában folytassák. Így jött létre 1916. március 5-én *Kobek (Kádár) Béla* akkori ezredparancsok támogatásával a *10-es honvéd hadiözvegy- és árva-alap*. Az alap – melyet egy már leszerelt, illetve még állományban lévő honvédekből és tiszttekből álló bizottság felügyelt és irányított [az ezred kebelében létesült *10-es árvák alapja gyűjtő bizottsága*]² – nemcsak a felajánlásokat és adományokat gyűjtötte, de tőkájének növelése érdekében emléklapokat, fényképalbumokat, levelezőlapokat, sapkajelvényeket, hazafias dalok kotta- és szövegvékönyveit és az ezred egyik katonája, *Kövér Gyula* által készített, „*Kacagó lapok komoly időkből*”³ címet viselő kari-

katúragyűjteményt adott ki és hozott forgalomba.⁴ 1917. július 15-én jelent meg az ezred hadiújságjának első száma, melynek egyrészt az volt a célja, hogy tájékoztassa a hátszágot az ezred életéről, másrészt az előfizetésekből befolyó összegekből – a háború végén már 5000 előfizetője volt⁵ – tovább növeljék az alap vagyont. Természetesen a nyomdai termékek forgalmazása mellett továbbra is havi rendszerességgel szerveztek jótékonyági esteket, hangversenyeket és kabarékat. A legnagyobb ilyen karitatív eseményre 1917 decemberében került sor, amikor megrendezték a „*10-es honvéd hét*” rendezvénysorozatát, melynek kiemelt céljai között nemcsak a gyűjtés, de az *árvaalpnak jótékony akciókkal minél szélesebb körben való népszerűsítése* is szerepelt.⁶ A programsorozat fő attrakciója a vármegyeházán megrendezett hadi kiállítás volt. A „*10-es honvéd hét*” programját további, közel kéttucatnyi kulturális rendezvény színesítette. A korabeli sajtó – legnagyobb terjedelemben értelemszerűen az ezred hadiújságja – kiemelt helyen foglalkozott a rendezvényekkel. Tanulmányunk megírásához így elsődleges forrásként az egykori újságcikkeket, korabeli tudósításokat és hirdetések használtuk fel.

Korona szálló étterme az 1920-as években

A hadi és képkiallítás, illetve a hozzá kapcsolódó rendezvények szervezése már november elején megkezdődött. November 9-én, besztercebányai szabadságát megszakítva Miskolcra érkezett *Sáfrán*

¹ Részlet a *Dal a kiállításról* című versből. A mű szerzője az „*Avas*” írói álnéven publikáló *Sassy Csaba*. 10-es honvéd, I. évf.; 10.sz. 8. (A „*10-es honvéd*” tábori újság számai a Herman Ottó Múzeum Helytörténeti Dokumentációjában hiánytalanul megtalálhatóak és kutathatóak. HOM HTD 53.3613.1).

² Sassy 1939. 194.

³ HOM HTD 86.271.1.

⁴ A Széchenyi utca 32. szám alatt működő egykori kiadóhivatalban lehetett megvásárolni a kiadványokat, így a kiadót a köznyelvben *10-es honvéd bolt*ként emlegették. Gulya 2000. 293.

⁵ Sassy 1939. 196.

⁶ Miskolczi Est XXVI. évf. 268.sz. 2.

Géza⁷, a 10. ezred parancsnoka. Sáfrán még alezre-desi rangban⁸ 1916. július 14-én vette át a 10. honvéd gyalogezred parancsnokságát, új korszakot nyitva az alap működésében is. Nagy becsvágygal látott munkához, *teljes szívvel és lélekkel és olyan lendülettel intézte tovább az özvegy- és árvaalap sorsát, ami egyedül állott a magyar hadsereg történetében.*⁹ Még hazaérkezése napján a Korona szálló éttermében megbeszélést tartott az ezred szabadságos tisztjeivel. Másnap fogadta őt dr. Bottlik József főispán és dr. Szentpáli István polgármester. Mind a vármegye, mind a város első embere *a legszívesebb készséggel jelentették ki és ígérték meg a kiállítás rendezési munkálataiban való közreműködésüket és támogatásukat.*¹⁰

Miskolc, Józseflaktanya, 1906

November hónapban lázasan folyt mind a programok szervezése, mind a kiállításon bemutatni kívánt tárgyak gyűjtése, csoportosítása és feldolgozása. Az ezred újságjában külön is felkérték mindazokat, akik az 1914–1917 közötti években az ezred kötelékében harctéri szolgálatot teljesítettek, hogy emlékeiket, magánygyűjteményeiket – a tulajdonjog fenntartásával és feltűntetésével – bocsássák a hadikiállítás rendelkezésére.¹¹ A szervezők számítottak minden ellenséges és saját lövedékre, ellenséges fegyverekre, felszerelési tárgyakra, egyenruhákra, fényképekre és festményekre, melyek alkalmasak

arra, hogy velük a hadi kiállítás anyagát gazdagítsák. A beérkező, illetve felajánlott tárgyakat ideiglenesen a József laktanyában kialakított ezredmúzeumban helyezték el.

A 10-es honvéd táborigazságnak a fejléce

A táborigazság mellett a korabeli miskolci napilapokban is sorra jelentek meg a felajánlásokra buzdító hirdetések.¹² Az előkészületeket országos figyelem kísérte. A helyi közélet kiemelkedő alakjai mellett gróf Apponyi Albert, a kor kiemelkedő politikusa, egykori kultuszminiszter is a helyszínre látogatott.¹³ A hó végén az összegyűlt anyagot a laktanyából feldolgozásra Bizony Ákosnénak – Miskolc országgyűlési követének a feleségéhez – a Verbóczy utca 5. szám alatt található festő műtermébe, illetve saját nagy, kényelmes lakosztályába szállították át.¹⁴ Itt állították össze a végleges anyagot és készítették el a kiállításukhoz szükséges installációkat, kereteket és paravánokat.¹⁵ A szakipari munkát az ezred két kiváló képzőművésze: Kövér Gyula és Meilinger Dezső végezte, míg a kisebb munkákban Bizony Ákosné és özv. Nagy Zsigmondné voltak a segítségükre. A dokumentumok és fényképek válogatását – majd a későbbi helyszínen részben magának a kiállításnak a rendezését – pedig Thurzó Nagy László vé-

¹² Miskolczi Napló XVII. évf. 264. sz. 5; A Reggel VI. évf. 264. sz. 3.

¹³ Gróf Apponyi Albert, a Wekerle-kormány kultuszminisztere november 26-án, hétfőn látogatott el Miskolcra. Látogatásának elsődleges célja az országos Stefánia Szövetség miskolci szervezete alakuló közgyűlésének megnyitása volt. A szövetséget 1915-ben alapították az anyák és csecsemők védelmében, így tulajdonképpen a védőnői hálózat elődje volt. Miskolczi Napló XVII. évf. 282. sz. 4; A Reggel VI. évf. 270. sz. 1.

¹⁴ A Reggel VI. évf. 284. sz. 1–2.

¹⁵ A Miskolczi Napló *A műhelyben* címet viselő cikkében számolt be a műteremben, illetve a lakosztályban folyó háttérmunkáról: „...S a műhelyben lázasan folyik a munka. Egész nap nagy a sürgős-forgás. Harctéri mesteremberek jönnek-mennek, fűrnak, faragnak képereteket, ráamákat, polcokat, állványokat s tudja az ég, még mi mindent terveznek, készítenek.” Miskolczi Napló XVII. évf. 281. sz. 3.

⁷ Az ezredes nevét tanulmányunkban Sáfrán Gézaként írjuk, annak ellenére, hogy a két világháború között Sáfrányra módosította és a 10-es Honvéd Emlékalbumban is ebben a formában írták. Írásunkban azonban ragaszkodtunk az 1917-es formához. Sassy 1939. 208–209.

⁸ Sáfrán Gézákat éppen 1917 novemberében léptették elő ezredessé, melyet a honvédség Rendeleti Közlönyében hirdettek ki. A kinevezéséről a Miskolczi Napló november 22-i, csütörtöki kiadásában számolt be. Miskolczi Napló XVII. évf. 264. sz. 4.

⁹ Sassy 1939. 194–195.

¹⁰ 10-es honvéd I. évf. 9. sz. 9.

¹¹ 10-es honvéd I. évf. 10. sz. 1.

gezte nagyszerű műértéssel, kifogástalan izléssel és sok igyekvéssel, így a biztos siker egy babérlevele őt fogja megilletni.¹⁶

Az ezred tábori újságjának november 15-i számában a vezércikk szerzője így foglalta össze a kiállítás legfőbb célját: „az ezred özvegy- és árvaalapjának növelése, gyarapítása. Árvaalapunknak, jótékony akciónknak minél szélesebb körben való népszerűsítése. A gyűjtéshez, az alap vagyonának szaporításához minél nagyobb tömegek megnyerése, mert csak ezáltal remélhető, hogy az özvegy- és árvaalap vagyona eléri azt a kívánt és szükséges szaporulatot, mely az alappal tervezett céljaink eléréséhez szükséges.”¹⁷ Emellett a szervezők a tervezett eseménysorozattal kapcsolatban további célokat, illetve elvárásokat is megfogalmaztak: szerették volna bemutatni az ezred székvárosa közönségének mindazokat az eredményeket, amelyeket az ezred dicsőséges harcainak közepette a kultúra és a művészet területén produkált. Első olvasatra talán túlzó lehetett ezen elvárás, de amint arra a cikk kiváló tollú szerzője rámutatott, a világháború hosszú évei rácafoltak a klasszikus latin mondásra: *inter arma silent musae*.¹⁸ A negyedik évébe forduló háború megdöntötte ezen bölcsességet, hiszen „a múzsa a fegyverek zaja között sem hallgattak el. Sőt a réginél nagyobb erővel, több lendülettel, merészebb ihletettséggel, új színekkel és új kifejezésekkel, új célokért lelkesülő új formákkal járnak a kultúra mesgyéjét, a maguk útját. Kettős célért. Egyrészt, hogy a fronton harcoló hősokeket lelkesítsék, kitartásra ösztönözzék, új harcokra buzdítsák. Másrészt, hogy elvonják figyelmüket az önmagukkal, a benső énjükkel, a lelkiükkel és gondolataikkal való túlságos törődéstől, elfoglaltságtól. A sötét tépelődések, a jövővel való foglalkozás hosszú és idegfárasztó óráitól eltereljék a gondolataikat, s a lelkiük éberségét és érdeklődését a tudomány, az irodalom, a művészet produktumai felé irányítsák.”¹⁹ A kiállítás szervezői nem kevesebbet tűztek ki célul, minthogy a tervezett tárlat az ezred három évi harcainak, a dicsőség útjának illusztrált leírása, beszélő katalógusa, a tízesek színekkel és hangulatokkal megírt, véres és szomorú, dicsőséges és nagyszerű emlékekkel illusztrált beszélő története legyen.²⁰ Az ezred több ezer fényképfelvélet tartalmazó gyűjteménye lehetőséget nyújtott arra, hogy a nagyközönség elé varázsolja azt az utat, amerre a tízesek jártak, megörökítve az elmúlt három év minden történetét, eseményét, mozzanatát: a dicsőséget csakúgy, mint a gyászt. Hasonló lehető-

séget kínált az ezred több száz képből álló festmény- és grafikai gyűjteménye is, melyek szintén annak a három esztendőnek a pillanatit tették *soha el nem feledhetővé*. Ahogyan a publicista fogalmazott: *a kiállítás trófeái, emléktárgyai – mind-mind – egy-egy fejezetét mutatták be a tízesek történetének*.²¹

A 10-es honvéd december 1-jei száma már arról írt, hogy olyan rendkívül gazdag és főleg hadtörténeti szempontból értékes anyag gyűlt össze, mely a későbbiekben egy 10-es honvéd múzeum alapját is képezheti. Együttal tájékoztatták az érdeklődőket, hogy összeállították és véglegesítették a „10-es honvéd hét” programját, melynek minden estéje látványosság lesz és mindenképpen méltó lesz ahhoz az ezredhez, melynek harctéri sikerei régen első helyre predesztinálták az ezredet a magyar honvédség történetében.²²

A 10-es honvéd hét eseményei közül kiemelkedett a kiállítás, ugyanakkor számos kísérő rendezvény is színesítette a programot. A tárlattal egy időben rendezett hangversenyeknek, előadásoknak az volt a célja, hogy amellett, hogy további bevételekkel gazdagítsa az ezred özvegy- és árvaalapját, bemutassák mindazokat az eredményeket, azt a kultúrát, azt a tudást, mely a háború szolgálatába állítva, ezen a téren is babért és dicsőséget szerez az ezred hírnevének, háborús történetének. A decemberi rendezvények felvezetőjeként a novemberi Vörös Kereszt-hét keretében tartottak jótékonyági 10-es honvéd estet.²³ A program rendkívül gazdag volt, hiszen a zenés és prózai előadások mellett kabaré is helyet kapott. A teltházas estet – melyet Benke Tibor hadnagy konferált – követő szünni nem akaró taps már előrevetítette a 10-es honvéd hét várható sikerét. A 10-es honvéd hét tulajdonképpeni főpróbáját november 24-én tartották a Miskolci Nemzeti Színházban. A szombat esti rendezvényre már jóval a kezdés előtt szinte minden jegy elfogyott. A sajtóbeszámoló szerint a művészestély iránt még városunkban is, ahol a közönség minden nemes és szép iránt mindig meleg pártfogást tanúsít, feltűnően nagy az érdeklődés.²⁴ A programban zenés és színházi produkciók egyaránt helyet kaptak. Az est sikeréért különösen sokat tett a zeneiskola akkori igazgatója, Szent-Gály Gyula²⁵ és a színház egykori direktora, Palágyi La-

¹⁶ A Reggel VI. évf. 284. sz.

¹⁷ 10-es honvéd I. évf. 9. sz. 1.

¹⁸ Háborúban nem virulhat a tudomány és a művészet (Háborúban hallgatnak a múzsa)

¹⁹ 10-es honvéd I. évf. 9. sz. 1.

²⁰ 10-es honvéd I. évf. 9. sz. 1–2.

²¹ A cikket változatlan formában, teljes terjedelmében a korabeli napi sajtó is közzétette. Miskolczi Napló XVII. évf. 266. sz. 3; Miskolczi Est XXVI. évf. 268. sz. 3.

²² 10-es honvéd I. évf. 10. sz. 1.

²³ Miskolczi Napló XVII. évf. 261. sz. 5.

²⁴ Miskolczi Napló XVII. évf. 269. sz. 4.

²⁵ 1863-ban született Szegeden. Jogot és latint tanult, majd előbb a papi pályát, később a színészetet és a zenét választotta hivatásul. 1893-ban szerzett oklevelet a budapesti Zeneakadémián. 1909-ben választották a miskolci Zeneiskola igazgatójává, mely tisztelet egy év-

jos.²⁶ Előbbi a zenei programot állította össze – melyben saját szerzeményei is helyet kaptak, többek között egy *nagy orceszterre írt hatalmas induló*²⁷ –, illetve karmesterként működött közre, míg utóbbi nemcsak a színház épületét bocsátotta díjmentesen a szervezők rendelkezésére, de maga is szerepet vállalt a Benke Tibor által írt, *A rabbi leánya* című egyfelvonásos darab bemutatójában. Benke, aki honvédhadnagyként szolgált a tízeseknél, civilben a *Miskolci Napló* publicistája volt. A darab és a színészek játéka nagy sikert aratott, különösen a színigazgató, aki *művészi tökéletességgel alakította nehéz szerepét*.²⁸ A közönség egy *hatalmas babérkoszorúval* fejezte ki Palágyinak elismerését. Az eseményen a színház művészei és a zeneiskola tanárai és növendékei mellett a *Miskolci Daláregylet*, a *M.Á.V. Tisztviselők Dalköre*, a *Diósgyőr-Vasgyári Tisztviselők Dalkör*, illetve a *Közművelődési Egylet* vonószekerekének és a vasgyári zenekarnak a művészei is közreműködtek.²⁹

Az ezredűjság december 20-i ünnepi számában számolt be a *10-es honvéd hét* eseményeiről. A *díszesen kiállított karácsonyi [dupla] szám* – melynek ára a szokásos 40 fillér helyett egy korona volt – az esemény rangjához, színvonalához, nem utolsósorban jelentőségéhez méltó terjedelemben tudósított minden részletről. Az ezred újságja mellett a korabeli miskolci sajtó is kiemelt figyelmet szentelt a programsorozatnak. A hadi helyzet szempontjából szerencsés volt az időzítés, hiszen a december hónap az ezred számára fegyvernyugvást hozott a fronton, de *annál zajosabb, lüktetőbb, elevenebb és eseményesebb napokat Miskolczon*. A *10-es honvéd* újság szerzője a *politika világából* hozott hasonlatot, illetve *terminus technikust* a hadikiállítás jellemzésére: *a 10. ezred beszámolót tartott Miskolcz város és Borsod megye közönsége előtt három évi harctéri munkásságáról, viselkedéséről, az ezred hírnevéhez fűzött és a három év alatt beváltott ígéretekéről, eredményekről, sikerekről... Beszámolót tartott, hogy érintkezést keressen azzal a közönséggel, mely ezalatt a három év alatt bizalmával, nagyrabecselésével, szeretetével, áldozatkész jótékonyásával és lelkesedésével annyiszor felkereste a 10. ezredet még a harctéren is*.³⁰

A kiállítást december 15-én szombaton, délután 4 órakor, a vármegyeháza dísztermében *Sáfrán*

Géza ezredes, a *népszerű és közkedvelt* ezredparancsnok nyitotta meg, aki csak erre az egy napra jött haza a harctérről.³¹ A kíséretében szintén hazatért a frontról *Dömötör György* tábori lelkész, *Kaló Jenő* tartalékos főhadnagy és *Beráts Lajos* tartalékos hadnagy, illetve egy teljes rohamjárőr. A 10-esek harctéren töltött idejének csaknem felét *Sáfrán Géza* irányításával élték végig, úgy illett *hát, hogy amikor az ezred a harctéri tevékenységéről tartott beszámolót, ő, a harctéri sikerek részese legyen a szószólója idehaza is az elismerést elnyert ezrednek*.³² Az érdeklődést mutatta, hogy a vármegyeháza *impozáns méretű díszterme* – melyet erre az alkalomra *fenyőgallyakból font füzérekkel* díszítettek fel³³ – már jóval a megnyitó előtt teljesen megtelt. A megjelentek között ott voltak a vármegye előljárói: Gedeon Aladár [miskolci] és Bottlik József [borsodi] főispánok és Bónis Bertalan alispán, illetve a város képviselőiben Szentpáli István polgármester, Bizony Ákos és gróf Haller József országgyűlési követek.³⁴ Jelen voltak az ezred szabadságos, illetve eltávozást kapott főtisztjei: Filas ezredes, térparancsnok, Winter Ödön és Chavrák László alezredesek. Rajtuk kívül a közönség soraiban ott találjuk a vármegye és a város előkelőségeit, a legfontosabb közszereplőket, mint például Koós Soma kir. tanácsost, kereskedelmi és iparkamarai elnököt. Az ezredparancsnok *hosszantartó éljenzéssel fogadott* rövid megnyitóját és köszöntőjét követően, *a közönség eloszlott a teremben és érdeklődve figyelte, nézte a kiállítást*.

A nagyteremben elhelyezett kiállítás mind az anyag gazdagsága, mind annak installálása miatt nagy sikert aratott. Utóbbi már csak azért is figyelemre méltó, hiszen a kiállítás megrendezésére csupán egy hónap állt rendelkezésre és közel félszáz képkeretre, üvegre, üveglappal ellátott asztalra, paravánra volt szükség. Így a kiállítás megrendezése azokban az időkben, *amikor az anyaghiány és a szakmunkások hiánya akkora mérveket öltött, úgy szólván a vakmerőséggel határos, kockázatos és túl merész vállalkozás* volt.

A kiállítás nemcsak a laikus érdeklődők, de a meghívott magas rangú katonatisztek körében is osztatlan sikert aratott. Amint az ezredűjság publicistája is büszkén írta: *...kijelentették, hogy ennél szebben, jobban rendezett hadi kiállítást ez ideig még nem láttak sehol, egyetlen ezrednél sem*.³⁵ A kiállításon

tizeden át, egészen 1919-ben bekövetkezett haláláig töltötte be.

²⁶ 1876-ban született. Gyermekkorában asztalosnak tanult, majd a mesterséget elhagyva színészként dolgozott. 1907-ben nevezték ki a Miskolci Nemzeti Színház igazgatójává, melyet 1920-ig irányított.

²⁷ Miskolci Est XXVI. évf. 271. sz. 2.

²⁸ Miskolci Est XXVI. évf. 271. sz. 2.

²⁹ Miskolci Napló XVII. évf. 271. sz. 3–4.

³⁰ 10-es honvéd I. évf. 11. sz. 9.

³¹ Miskolci Napló XVII. évf. 287. sz. 2.

³² 10-es honvéd I. évf. 11. sz. 9.

³³ A termet már napokkal az esemény előtt elkezdték befűteni, hogy a megnyitóra megfelelő hőmérséklet legyen. A tüzelőhiány, úgy tűnik, nemcsak a lakosságot sújtotta, de még a legfontosabb középületek esetében is takarékoskodni kellett. Miskolci Est XXVI. évf. 285. sz. 3.

³⁴ Miskolci Est XXVI. évf. 287. sz. 3.

³⁵ 10-es honvéd I. évf. 11. sz. 18.

A hadi kiállításról készült fénykép (10-es honvéd újság, I. évf. 11. sz. 15.)

126 db fegyver, lőszer és felszerelési tárgy (zömmel hadizsákmány), 407 db festmény és rajz, illetve 511 db fotó került bemutatásra.³⁶ A hadi kiállításra a szervezők egy katalógust is összeállítottak, melyben a bemutatásra került tárgyak és dokumentumok tételes felsorolásán túl hirdetések is helyet kaptak. Utóbbiak nem titkoltan azzal a céllal, hogy az általuk befolyt összegek – a különböző kiadványok eladásából és a jegybevételekből származó bevételek mellett – az ezred özvegy- és árvaalapját növeljék. Az 1044 tételt számláló katalógushoz Petrik Ernő százados – a katalógus anyagának rendezője és szerkesztője – írt előszót. Magát a kiállítást a két kiváló tehetségű képzőművész – akik számos saját alkotással is bemutatkoztak a tárlaton –, *Kövér Gyula* és *Meilinger Dezső* művészi tudással és érzékkel rendezte. Ahogy a *10-es honvéd* cikkírója fogalmazott: *a siker oroszlánrésze mindenestre az övék*. Mind a kiállítás, mind a hozzákapcsolódó kulturális rendezvények adminisztrációs munkáit pedig Thurzó Nagy László tartalékos hadnagy, az ezredújság *legnépszerűbb munkatársa*³⁷ intézte páratlan agilitással, lel-

kesedéssel és el nem lankadó buzgalommal. A kiállítás két részből állt: egy haditechnikai és egy képzőművészeti egységből. *A hadi anyag maga is szenzációs volt. Minden darabja legszebb emléke volt egy-egy diadalmas ütközetnek és az ezred történetének*. A tárgyegyüttest gazdag fotóanyag egészítette ki. A legnagyobb figyelmet és sikert mégis a két országos ismertségű hadi festő, *Kövér Gyula*³⁸ és *Meilinger Dezső*³⁹ munkái aratták, *az érdeklődés legnagyobb részét maguknak követelve*. *Kövér Gyula* 29 db olaj-

³⁶ Gulya 2000. 294.

³⁷ Sassy 1939. 196.

³⁸ *Kövér Gyula* a budapesti Képzőművészeti Főiskolán tanult, majd Münchenben folytatta tanulmányait. Már az első világháborút megelőzően is országosan ismert festőművész volt. Számos kiállítása nyílt Magyarországon, de a háború után képeit kiállíthatta Róma, Madrid és Párizs galériáiban is. 1915-ben vonult be a 10-esekhez. 35 hónapon át harcolt előbb szakasz-, majd később századparancsnokként az orosz és a román fronton. Sassy 1939. 291.

³⁹ *Kövérhez* hasonlóan *Meilinger Dezső* is a Képzőművészeti Főiskolán kezdte meg művészi tanulmányait. Majd a Szolnoki Művésztelepen dolgozott, innen hívták be 1914-ben a 10-esekhez. A háború után Miskolcon helyezkedett el rajztanárként.

festményt, 27 db vízfestményt, 8 db színes rajzot és 218 db rajzot, míg Meilinger Dezső 8 db olajfestményt, 8 db vízfestményt, 4 db színes rajzot és 105 db rajzot állított ki. Az összesen 407 db alkotás a vármegyeháza impozáns méretű és nagy alapterületű dísztermének jelentős részét megtöltötték, úgy, hogy a falak szinte roskadásig meg voltak terhelve a sok berámázott műtől, melyek annyira zsúfoltan voltak felfüggesztve, hogy a falakat burkoló kék papír szinte alig tűnt elő. Csak ily zsúfoltsággal volt lehetséges a nagy anyagot a falra juttatni.⁴⁰ A két festőművész alkotásai nemcsak a nagyközönség elismerését vívták ki, de a sajtó is kiemelt helyen foglalkozott munkásságukkal. A *Reggel* című napilap kéthasábos cikkében méltatta a két kiváló alkotót, megállapítva: Kövér Gyula és Meilinger Dezső nagyon megérdemlik azt, hogy ne azzal a szokásos referádával intézzük el őket, amit egyébként az ilyen – akármilyen magas nivójú – jótékony célú kiállításról adni szoktunk. Amit ők most kiállítottak, azoknak a képeknek s rajzoknak súlyos értékben felbecsült, direkt művészi értékük van... Mind a két művész kiállítása messze maga mögött hagyja az itthoni hadi festők képeit, akiknek a munkái vásári célra, vásári hangulatból teremtődtek. A 10. ezrednek ez a két büszkesége, akikre nemcsak az ezred, de az egész magyar művész-világ feltétlen büszkeséggel nézhet, mindig artistikus ihlettel fogták kezükbe az ecsetet.⁴¹ A kiállításon, bár a témájától talán idegennek tűnhet, a humor is helyet kapott. Egy fölkeében Kövér Gyula által rajzolt karikatúrafejek voltak kiállítva. A 300 db alkotás állandó derűtséget keltett a nézőközönség sorai között, amit minden bizonnyal az is indokolt, hogy a megrajzolt személyek egy részét a látogatók maguk is személyesen ismerhették.⁴²

A kiállítás tíz napon át volt látogatható, mindennap reggel nyolc és este nyolc között, egy koronás belépőjegy megváltásával. Akik a jegy megváltásán felül is fizettek, tulajdonképpen adományoztak – ők voltak az ún. *felülfizetők* –, azok neveit a korabeli sajtó közzétette.⁴³ Jegyeket a Széchenyi utca 15. szám alatt található *Újságterjesztő Vállalat* helyiségében lehetett vásárolni.⁴⁴ A kiállítás legszebb festményeiről, grafikáiról és fényképeiről *művészi levelezőlap-reprodukciók* készültek, melyeket az érdeklődők a kiállítás termében *potom pénzen* vásárolhattak meg, míg a 25 levelezőlappól álló *seriát* – melyet szintén Kövér Gyula és Meilinger Dezső állított össze – öt koronáért árulták.⁴⁵

A 10-es honvéd hét megnyitójára még aznap este a Korona szálló emeleti nagytermében került sor, amely már sok nagy és előkelő közönséget fogadott be, de olyan tömegűt, mint ezúttal, még soha.⁴⁶ A műsort a III. honvéd kerületi zenekar hangversenye nyitotta. A zenekar Dopler Károly *A két huszár* című operájából adott elő részleteket.⁴⁷ Ezt követően lépett a pódiumra Sáfrán Géza, és tartotta meg ünnepi beszédét. Ennek szövegét nem áll módunkban teljes terjedelmében idézni, de az ezred özvegy- és árvaalapjára vonatkozó sorok közreadását – hiszen ez volt a rendezvénysorozat, illetve a kiállítás megszervezésének tulajdonképpeni apropója – mindenképpen indokoltan tartjuk:

„Látjuk egy évezreden át küzdeni, hullani a magyart, majd látjuk isteni csodaképp felkelni sírjaiból, látjuk dicsőségben, haladásban is, de ekkor sem látunk nemzetfenntartó, nemzeterosztó és nemzetmentő jótékony intézményeket létesülni. Vannak-e a régebbi időkből fennmaradt özvegyek és árvák, bénák és rokkantak számára létesült intézményeink? Hej, pedig a magyarnak igen sok ilyen intézményre lett volna szüksége.

A 10. ezred tanulni akar a hibáiból s szeretett vármegyénk székhelyén egy 10-es árva otthont akar létesíteni azon nemes célból, hogy e rettentő világháborúban elesett hőseink azon árváit és özvegyeit, kiknek a fájdalom szenvedésén és nyomorán kívül csak koldusbotjuk maradt meg, keblünkre öleljük s megmentjük őket a társadalomnak, a nemzetnek, a magyar kultúrának. Ez az akarat a legfenségesebb áldozatkészségben nyilvánul meg az ezredben minden nap, mióta a kegyeletes eszme kitört sírjából és átjárta szíveinket.

A 10-es honvédek – tiszt és legénység egyaránt – megértve a nemes célt, míg egyik kezünkben fegyverrel a trón és haza szent ügyéért harcolnak, addig másik kezünkkel az árvák és özvegyek alapja javára nyújtják dús adományait. Nem serkenteni kell őket, hogy adjanak, de vissza kell tartani attól, hogy erejükön felül adjanak, maguktól és családjuktól vonják el filléreiket...

De hogy a célt a maga teljességében elérhesük, szükség van arra, hogy a 10. ezreddel összefogjon a három vármegye s legelső sorban Borsod vármegye egész közönsége, társadalma, hatósága és minden intézménye. Szükséges, hogy az áldozatkészséget beleneveljük mindenkibe, s ezt az áldozatkészséget tettekre serkentsük. Minden városban és községben, annak minden helyiségében, minden családi tűzhelyen, de legelső sorban minden szívből is egy kis oltárt kell emelni az áldozatkészség szá-

⁴⁰ 10-es honvéd, I. évf.; 11.sz. 18–21.

⁴¹ A *Reggel*, VI. évf.; 285.sz. 2.

⁴² 10-es honvéd, I. évf.; 11.sz. 18–21.

⁴³ A *Reggel*, VI. évf.; 289.sz. 2.

⁴⁴ Miskolczi Napló, XVII. évf.; 282.sz. 3.

⁴⁵ Miskolczi Napló, XVII. évf., 288.sz. 3.

⁴⁶ Miskolczi Est, XXVI. évf.; 287.sz. 3.

⁴⁷ A teljes zenei programot a helyi újságok tették közzé.

Miskolczi Est, XXVI. évf.; 286.sz. 2.

mára, hogy áldozhasson filléreivel, ki a nemes cél horderejét megértette.

Erre a nemes, magasztos munkára vállalkoznunk kell mindnyájunknak. De, mint minden nagy és nemes munkánál, úgy ennél is az Istenáldotta nemes magyar női szívekhez fordulunk támogatásért. Ha ezeket a szíveket meg tudjuk nyerni, ha ezek a szívek a mi árváinkért is tudnak dobogni, ha ezek a szívek lánggra tudják gyújtani az áldozatkészség oltárán elhelyezett mécset, s fel tudják kelteni a jótékonyság vezérlő csillagát: akkor Miskolczon meglesz a 10-es árvaotthon, Borsod vármegye az elsők között lesz, kik multak hibáin okulva, szervezett intézménnyel teszik jóvá a múlt bűneit, azzal készítik elő a jövőt, hogy így róják le elesett hőseink iránt a hála és kegyelet adóját. Erre óhajtunk alkalmat adni akkor, midőn hadi kiállításunkat a vármegye hazafias, lelkes közönségének bemutatjuk és annak keretében néhány művészestélyt rendezünk...

Úgy látom, mintha nagy Miskolczon egész templom emelkednék, mely befogadja a fájdalom tépte s nyomor üldözte lelkeket.

*Úgy érzem, hogy ha Borsod vármegyében minden szív csak egyetlenegy is dobban az elesett hősök árváiért, ez a templom felépül, s ennek a templomnak, a 10-es árvák és özvegyek fenséges Jánus templomának ajtajai nemsokára meg fognak nyilni.*⁴⁸

A beszédet Szent-Gály Gyula – a miskolci zeneiskola országos hírű igazgatója – által összetoborzott és vezényelt 180 tagú vegyes kórus és zenekar fellépése követte. A közönség frenetikus tapsa mellett az igazgató két saját szerzeményét adták elő. A zenei betétet követően Petrik Ernő, a 10-esek elismert tehetségű, írásaiból is általánosan ismert és közkedvelt történetírója⁴⁹ lépett a pódiumra. Előadásában – melyet vetített képekkel színesített – az ezred legfényesebb sikeréről, a Magyaros visszafoglalásáról írt cikkét olvasta fel. A hivatalos programot egy újabb zenés produkció zárta. Kurucz János zongorajátéka mellett – akinek a közreműködése nagymértékben hozzájárult a példátlan elsőrangú sikerhez – Serák Márta⁵⁰ és Rózsa Lajos⁵¹, a budapesti Operaház két kiváló előadóművésze énekelt. A korabeli tudósítás szerint a két művész szinte önmagát múlta

⁴⁸ 10-es honvéd I. évf. 11. sz. 10. A teljes beszédet a Miskolczi Napló és A Reggel is leközölte december 18-i számában. Miskolczi Napló XVII. évf. 287. sz. 8. A Reggel VI. évf. 288. sz. 2.

⁴⁹ Petrik Ernő a háború első napjától az utolsóig a harc-téren szolgált különböző beosztásokban. A háború végére ezredesi rangra emelkedett. Sassy 1939. 201.

⁵⁰ Serák Márta a századfordulón a Népopera, majd a m. kir. Operaház tagja volt. A két világháború között Berlinben lépett fel.

⁵¹ Rózsa Lajos 1877-ben született. Az 1910-es években a m. kir. Operaháznak volt baritonistája.

felül ezen az estén. Mindkettőjük énekszámait oly annyira kvintessenciáját nyújtották a legtökéletesebb ének művészetnek, hogy a hangverseny közönsége alig tudott betelni az ünnepléssel.⁵² A programot követően az eseménysorozat védnökeinek felkért úri asszonyok látták vendégül az egybegyülteket, mely büffének párját régen látták Miskolczon. A 10-es honvéd hétnek a korábbi jótékonysági rendezvényekhez hasonlóan a miskolci társadalmi elitből kértek fel háziasszonyokat, akik saját költségen gondoskodtak a vendéglátásról, illetve az abból származó bevételekkel is az alap vagyont gyarapították. A hivatalosan felkértek mellé önként is lehetett csatlakozni. A 10-es honvéd hét fővédnökei a megyei előjárók és az ezredparancsnok feleségei voltak: Bottlik Józsefné, dr. Gedeon Aladárné és Sáfrán Gézané. A részvétel jelentős társadalmi presztízzsel is bírt, a háziasszonyok névjegyzékét a korabeli sajtó is közölte.⁵³

A december 22-ig tartó rendezvénysorozat minden napjára több irodalmi, színházi, zenei és képzőművészeti előadás és hangverseny jutott. Az előadók és fellépők között éppúgy megtaláljuk az ezred letehetősebb katonáit és tisztjeit, mint a városi, megyei, illetve országos művészvilág előadóit. Két képzőművészeti esemény különösen nagy sikert aratott. December 17-én Kővér Gyula hadnagy mutatta be *Gyorsmintázás* címet viselő bemutatóját, melynek keretében a jelen lévő nobilitásokat pillanat alatt – in situ – mintázta meg, december 20-án pedig Major Henrik⁵⁴, az ország egyik legjobb és legismertebb karikatúristája *rajzolt több karikatúrát közszereplő politikusokról és a jelenlévőkről*.

A 10-es honvéd hét záró eseményére december 22-én került sor. A Mezőkövesdi Dalárda közreműködésével Sassy Csaba műveiből rendeztek hangversenyt. Az ún. Sassy-esten⁵⁵ a zenekar és a kórus mellett felléptek a Miskolci Nemzeti Színház művészei, illetve Sassy Csaba felsége is.

A 10-es honvéd hét elérte a szervezők által megfogalmazott célját. A hadi kiállítás fényesen sikerült. Miskolcz város és Borsod vármegye közönsége meghiúsítottan, megilletődötten nézte az ezred három évi harctéri munkásságának babérkoronázott eredményeit, a rozsdás, véres, dicsőséges hadi trófeákat. Hősi halált halt hősök, élő büszkeségek arcvonásait. Rongyos zászlókat, melyek diadalittas győzők kezében lobogtak az elfoglalt hegyormokon. Fegyvereket, miket az ellenség kezéből ragadtunk ki. Fény-

⁵² 10-es honvéd I. évf. 11. sz. 11.

⁵³ Miskolczi Napló XVII. évf. 283. sz. 3; Miskolczi Est XXVI. évf. 283. sz. 4.

⁵⁴ 1889-ben született. A szegénysorból származó művész már az 1910-es években elismert karikatúrista volt, de igazi hírnévre Amerikában tett szert.

⁵⁵ Miskolczi Napló XVII. évf. 292. sz. 2.

*képeket, melyek a harci dicsőség útját örökítik meg.*⁵⁶ A programsorozat nemcsak bemutatta az ezred harci sikereit, a katonáélet mindennapjait, de kiváló alkalmat nyújtott arra, hogy még jobban egymásra találjanak a fronton szolgáló katonák a háttország lakosságával. A legfontosabb cél azonban az ezred özvegy- és árvaalapjának növelése volt. Így a *10-es honvéd héten a jótékonyosság, a közönség áldozatkészsége jutott szóhoz, hogy újabb fillérekkel növelje ezt az alapot, melyből az ezred az elesett hősök özvegyei és árvái gyámolítására, segítésére egy vagyont akar gyűjteni, összehozni, hogy békeidőre elgondolt jótékonyági programját végrehajthassa, kiépíthesse.*⁵⁷ Emellett a szervezőknek az a tágabb értelemben a kulturális értékekre vonatkozóan megfogalmazott célja is teljesült, melyre tanulmányunk elején már utaltunk: *Az a rendkívüli érdeklődés, mely a hadikiállításunk iránt megyszerte megnyilatkozott, a legjobban bizonyítja, hogy milyen kultúrnyomokat vágott a közönség érdeklődésébe és emlékébe ez a kiállítás. Nem csak az ezred özvegy- és árvaalapját növeltük, szaporítottuk, gyarapítottuk, amikor a kiállítást megrendeztük, nem csak az ezred történetébe állítottunk vele örökös emléket a három évi hadjáratnak, hanem kultúrcélokot is szolgáltunk vele. Bizonyosságát szolgáltattuk, hogy a műsák a fegyver zaja között sem hallgatnak el. A művészet örökkön élő és mindenek felett való, minden időben megnyilatkozó.*⁵⁸ Az adományokból befolyt bevételekről nem rendelkezünk pontos adatokkal. Tény, hogy a háború végéig folytatódtek a jótékonyági rendezvények, folyamatosan gyarapítva az alap vagyónát. Erre a háború utolsó évében is nagy szükség volt, hiszen az ezred 1917 telének viszonylagos nyugalomát követően az olasz fronton került bevetésre, ahol ismét jelentős veszteségeket szenvedett el, tovább növelve a hátramaradt özvegyek és árvák számát. Az ezred állományát egykor három vármegeyéből: Borsod mellett Hevesből és Zemplénből toborozták. A kiállítást az elsöprő miskolci sikert követően, hasonló célokkal 1918 tavaszán további három helyszínen mutatták be: február 9–23-ig Egerben, március 15. és 25. között Gyöngyösön és április 26-tól május 6-ig Sátoraljaújhelyen. Természetesen az említett három városban is a hozzá kapcsolódó kulturális programokkal. Így tulajdonképpen fél év alatt négy helyszínen rendeztek *10-es honvéd hetet*. Az alap vagyónáról annyit tudunk biztosan, hogy 1918. október 7-én, a háború végén közel félmillió koronával rendelkezett.⁵⁹ Tevékenységét a két világ-

háború közötti évtizedekben is folytatta, egészen a megszűnéséig.

A kiállítási anyag sajnos részben megsemmisült. Az összegyűjtött katonai tárgyak, relikviák sorsáról keveset tudunk. 1918 őszén a kiállítási anyagot Tápiósülyre szállították. A forradalmak okozta zavaros körülmények között – mivel a fegyverek működőképesek voltak, nem voltak hatástalanítva – minden bizonnyal széthordták, a harcokban felhasználták. A gyűjteményből csak a képtár maradt meg, amit a helyzet normalizálódását követően a fővárosba szállítottak, majd az Országos Hadimúzeumban – a mai Hadtörténeti Múzeum jogelődjében – került elhelyezésre.⁶⁰ A miskolciak, illetve az ezred egykori katonái azonban nem tettek le arról a tervükről, hogy egykori dicsőségüknek, harctéri sikereiknek ezredmúzeum formájában állítsanak emléket. Az új, immár állandó kiállítás 1929. május 5-én nyílt meg a Borsod-Miskolczi Közművelődési és Múzeumi Egyesületnek is helyet adó papszeri épületben. A *”10-es” kiállítás* az egykori református iskola épületében – mely napjainkban a Herman Ottó Múzeum kiállító épületeként funkcionál – a múzeumi egyesület állandó kiállításától elkülönítve, de Leszih Andor múzeumőr kurátorsága, illetve szakmai felügyelete mellett működött egészen a második világháború végéig. Ekkor ennek az anyagát is elszállították és a ’17-es kiállítás tárgyaihoz hasonlóan ezek is a Hadtörténeti Múzeumba kerültek.⁶¹

Gyűjtemények rövidítése

HOM = Herman Ottó Múzeum, Miskolc

HTD = Helytörténeti Dokumentáció

Irodalomjegyzék

Gulya 2000

Gulya István: A miskolci 10-es honvéd múzeum. In: A Herman Ottó Múzeum Évkönyve XXXIX. Miskolc, 2000. 291–301.

Sassy 1939

Sassy Csaba (szerk.): 10-es Honvéd Emlékalbum. Miskolc, Ludvig István Könyvnyomdája, 1939.

Sajtójegyzék

A Reggel – VI. évf. (1917)

Miskolczi Est – XXVI. évf. (1917)

Miskolczi Napló – XVII. évf. (1917)

10-es honvéd. A m. kir. Miskolczi 10-ik honvéd gyalogezred tábori újságja. I. évf. (1917)

Rendeleti Közlöny – 33. évf. (1917)

⁵⁶ 10-es honvéd I. évf. 11. sz. 9.

⁵⁷ 10-es honvéd I. évf. 11. sz. 9.

⁵⁸ 10-es honvéd I. évf. 11. sz. 21.

⁵⁹ A pontos összeg 475.182 korona és 32 fillér volt. Sassy 1939. 195.

⁶⁰ Gulya 2000. 294.

⁶¹ Az állandó *10-es honvéd* kiállítás történetét Gulya István dolgozta fel. Gulya 2000.

A VITÉZI REND TÁRSADALMI ÖSSZETÉTELE BORSOD ÉS GÖMÖR VÁRMEGYÉBEN 1922-BEN

Kurucz Ádám

A szakirodalom sokat foglalkozott már a Vitézi Rend történetével, politikai megítélésével, szervezeti felépítésével és társadalmi bázisával egyaránt.¹ Utóbbiról azonban mindaddig csak átfogó, országos adatok álltak a kutatók, érdeklődők rendelkezésére. Az alábbiakban egy eddigieknél részletesebb elemzést kívánok az olvasó elé tárni – Borsod és Gömör vármegye Vitézi Székének² példáján keresztül – bemutatva az újonnan létrehozott köztestület³ megyei állományának egyéni szintre lebontott társadalmi rétegződését.

Az 1921-1922. években felavatott vitézek lettek a Vitézi Rend első tagjai, akikre fokozott figyelem háramlott, hiszen ők voltak az elsők, akiket méltónak találtak arra, hogy vitézzé avatassanak, ezáltal az új szervezet reprezentánsai legyenek. Ennek jegyében jelen munkámban a vármegyei Vitézi Szék első kétéves fennállása során vitézzé avatott személyek adatait vizsgálom. Természetesen megállapításaim nem tekinthetők reprezentatívnak a Vitézi Rend országos tagságára vonatkozóan. Mivel hasonló elemzés mindezig nem készült sem más vármegyéről, sem a teljes állományról, az alábbiakban közölt megállapítások a legtöbb esetben mindössze további kutatások és összehasonlítások alapját képezhetik. A társadalmi rétegek megjelölésénél *A tízéves Vitézi Rend* című kötetben⁴ alkalmazott megnevezéseket⁵ alkalmaztam a Borsod és Gömör vármegyei vitézek esetében is, az azzal való összevetés lehetősége végett.

A Vitézi Rend egyes tagjaira vonatkozó források feltárása, összegyűjtése nem egyszerű feladat, hiszen nem maradt fenn a vitézekről olyan összeállítás, mely maradéktalanul tartalmazza az összes személyes adatot. Alapvető forrásoknak a „névkönyvek” tekinthetők, melyek a Vitézi Rend összes tagjá-

ról tartalmaznak meghatározott információkat. Az első ilyen összeállítás 1927-ben született a *Vitézek évkönyve* című kiadványban,⁶ melyet 1928-ban és 1929-ben is kiadtak⁷ – kiegészítve az újonnan avatottakkal. Az évkönyvekben szereplő „névkönyvek” tartalmazzák az adott vitéz nevét, katonai rendfokozatát, civil foglalkozását, kitüntetéseit, születési helyét és idejét valamint lakhelyét. A következő (negyedik) összeállítás 1931-ben készült és *A tízéves vitézi rend 1921-1931* című kötetben⁸ található. Ebben az avatottak neve, lakhelye és avatásuk éve szerepel. A legjelentősebb feldolgozás egyértelműen az 1939-ben napvilágot látott *Vitézek Albuma*,⁹ melyben a vitézek neve, katonai rendfokozata, lakhelye, születési éve és helye, egykori alakulatának száma, bevetési helyei és kitüntetései találhatóak. Az utolsó névkönyv 1941-ben jelent meg, ebben mindössze a vitézek neve és lakhelye szerepel.¹⁰ A felsorolt kiadványokon kívül egy online adatbázisban is elérhető az 1921 és 1945 között felavatott vitézek névsora.¹¹

Az említett névkönyvek viszonylag egyszerűvé teszik az egyes személyekre vonatkozó adatok összegyűjtését, azonban – ahogyan arra az említett online adatbázis nyitó oldalán is felhívják az érdeklődő figyelmét – „a fellelhető források adatai között gyakran ellentmondás tapasztalható”.¹² Jelentős eltérés mutatkozik például a kitüntetések felsorolásánál és a születés helyének és idejének megjelölésénél. Ebből adódóan kutatásom során nem voltak megkerülhetők a különböző vallásfelekezeti anyakönyvek sem, melyek közül a Magyar Nemzeti Levéltár tagintézményeiben őrzött köteteket vontam vizsgálat alá. Fontos kiegészítést jelentettek ezen kívül az alakulattörténeti könyvek, a korabeli községi bizonyítványok és jegyzői jelentések,¹³ melyek sok

¹ Szécsy–Oszlányi–Oszlányi–Farkass 1931.; *Vitézek Albuma* 1939.; Hellebronth 1941., 2013.; Cselényi 1993.; Tátrai 1997.; Négyesy 1999.; Négyesy 2000.; Tátrai 2000.; Fekete 2011.; Kerepeszki 2013.

² A vármegyei Vitézi Szék megalakulásáról bővebben lásd: Kurucz 2016a.

³ A Vitézi Rend, mint köztestület helyezkedett el a korabeli magyar közigazgatás rendszerében. Kurucz 2016b. 79-80.

⁴ *A tízéves Vitézi Rend* máig nélkülözhetetlen forrása a Vitézi Rend történetének. Kurucz 2016c. 73.

⁵ Szécsy–Oszlányi–Oszlányi–Farkass, 1931. 128-129.

⁶ Pekár 1927.

⁷ Pekár 1928.

⁸ Pekár 1929.

⁹ *Vitézek Albuma* 1939.

¹⁰ Hellebronth 1941.

¹¹ www.katonahoseink.hu/vitezirend

¹² www.katonahoseink.hu/vitezirend

¹³ Ezúton is köszönetemet fejezem ki Berkes Norbert kollégámnak a szükséges levéltári iratok kiemelésében nyújtott mindig készséges segítségéért.

esetben pótolták vagy igazolták a hiányzó illetve megjelent adatokat.¹⁴

A vizsgálatban szereplő 39 személyről egyeztem minden olyan információt összegyűjteni, melyek szerepet játszottak a Vitézi Rendbe való felvételi kérelmek pozitív elbírálása-, majd a telekadományok odaitélése során. Sajnos a forrásanyag hiányossága miatt ez a törekvésem korántsem lett minden személy esetében teljes mértékben eredményes, hiányosságok bőven maradtak. Ennek ellenére összességében így is elmondhatónak tartom, hogy hiteles képet kaphatunk egy vármegyei vitézi szék személyi állományának 1922. évi összetételéről.

Névmagyarosítás

Ha végigtekintünk Borsod és Gömör vármegye 1921-1922. években vitézzé avatott fiainak névsorán, az első szembeötlő tényező a jelentkezők jelentős részének megváltoztatott születési családi neve. Ennek oka, hogy *A Vitézi Intézmény Kis Kátéja*¹⁵ kimondta: „*Idegen hangzású névvel bíró vitézek kötelesek nevüket a Belügyminisztérium engedélyével magyar hangzású névvel felcserélni.*”¹⁶ A Vitézi Szék ez alól kivételes esetben felmentést adhatott olyan idegen hangzású nevek viselőinek, akik neve magyar történelmi vonatkozással bír.¹⁷ Borsod és Gömör vármegyében az 1922-ig felavatott 39 vitéz közül 14-en magyarosították nevüket, ami a jelentkezők 36%-a.

A születés ideje

A születés ideje a vizsgálat alá vont 39 személy közül 38 esetében ismert. Az első és az utolsó dátum viszonylag nagy időintervallumot (59 évet) ölel fel, azonban megállapítható, hogy a születési időpontok túlnyomó része az 1880-as és 1890-es évtizedekre esik. A vitézzé avatásnak nem volt felső életkori határa, de jelentősen befolyásolta a felvételi kérés korát, hogy csak azok szerezhették vitézi érdemeiket, akik az első világháború alatt katonaköteles- vagy népfelkelő korúak voltak. A legidősebb vitézek többségében hivatásos katonatisztek közül

kerültek ki és ők töltötték be a Vitézi Rend vezető tisztségeit is.¹⁸

A születés évét tekintve „*kilóg a sorból*” ifj. Molnár András, aki 1917-ben született, tehát mindössze 5 éves volt, amikor várományosként vitézi telket kapott. Édesapját – aki hősi halált halt – vitézzé nyilvánították. Mit is jelentett a várományosi jog és kik voltak a vitézi várományosok? Indokolt Molnár András kapcsán a szó jelentésére kitérni, ugyanis több esetben a szakirodalom is rosszul értelmezi a meghatározást.¹⁹

Ha a vitéz elsőszülött fia betöltötte a 17. életévét és az előírt követelményeknek megfelelt – vagyis alkalmas volt a 6650/1920. M. E. számú rendelet²⁰ és a Vitézi Rend szabályai szerint a vitézi telek átvételére és művelésére – vitézzé lehetett avatni és apja vitézi telkének várományosa lett. Fontos tehát hangsúlyozni, hogy a vitézi várományos nem a vitézi cím, hanem a vitézi telek várományosa volt, vitézi cím nélkül nem is vehette át a vitézi telket. Az Országos Vitézi Szék 1927. november 27-én tartott teljes ülésén hozott határozata értelmében a nem telkes vitézek fiait is fokozatosan vitézzé avatták. Az ő esetükben szintén vitézi várományosokról beszélhetünk, azonban ők nem a vitézi telek, hanem a vitézi telekre való jogosultság várományosai lettek.²¹

A vitézek születés- és lakhely szerinti megoszlása

Bár az évek során az állam újabb és újabb gazdasági területen biztosított kedvezményeket a Vitézi Rend tagjai számára, a szervezet fő célkitűzése a vitézek telkekkel való ellátása maradt. A vitézi telek különleges jogállásánál fogva nem volt elidegeníthető, bérbe adni is csak engedéllyel lehetett és megművelését a vármegyei vitézi székek ellenőrizték.²² Az Országos Vitézi Szék így arra törekedett, hogy a vitézek lehetőség szerint lakhelyük közelében kapják meg telekadományukat. Ezt a belügyminiszter 1921. június 7-én kelt 3.670/1921. B. M. eln. számú körrendelete is megerősítette: „*A Vitézi Szék, a néplélek*

¹⁴ A Vitézi rendbe való felvételi kérelemhez csatolandó igazolásokból (lásd 32. jegyzet) több fennmaradt a Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltárában őrzött főszozolgabírói iratok között.

¹⁵ Kis Káté 1921. 20.

¹⁶ Kis Káté 1921. 20.

¹⁷ Kis Káté 1921. 20.

¹⁸ Érdekességként említhető, hogy 1921. augusztus 20-án az első nyilvános vitézavatást követő áldomáson az akkor 60 éves báró Csanád Frigyes nyugalmazott gyalogsági tábornok, mint a legkorosabb vitéz köszöntötte a kormányzót. MNL OL K MTI Napi Hírek 1921. augusztus 21. 5. Közli: Kurucz 2014. 40.

¹⁹ Példaként említhető Kora Antal tanulmánya, melyben az olvasható, hogy a vitézi várományosok azok voltak, akik „*vártak a vitézzé avatásra*”. Kora 2003. 75.

²⁰ Budapesti Közlöny 1920. augusztus 29. 1-3.

²¹ Szécsy–Oszlányi–Oszlányi–Farkass 1931. 107.; Hellebronth 1941. 88-89.; Tátrai 1997. 40.

²² Kurucz 2017. 27.

ismeretéből fakadó elhatározásától indítatva azoknak a haza védelmében kitűnt, feddhetetlen előéletű honfiaknak, akik a Vitézi Intézmény Széktartósága által közzé tett hirdetemény²³ szerint a vitézi mértéket megütik, minél szélesebb körben és a lehetőség szerint annak a községnek a határában, avagy közvetlen szomszédságában kíván vitézi telket adományozni, amelyben a jogosult tartózkodik, hogy ezáltal a hősoket méltán megillető különös tiszteletnek még jobban érvényt szerezzen.”²⁴

A vitézi telkek vitézek lakhelyén történő adományozását más is indokolta. A Vitézi Rendet egy nemzetvédelmi szervezetként hívták életre, tagjait az állami propaganda a társadalom elé példaképként igyekezett állítani,²⁵ így célszerű volt ott megjutalmazni a háborúban kitűnteket, ahol egyébként is ismerték őket, tudtak hőstetteikről. Érdemes ezért megvizsgálni, hogy a Vitézi Rend tagjai tartózkodási helyüktől milyen távol kaptak birtokot, illetve milyen arányban voltak helyi születésűek, vitézzé avatásukkor lakhelyük azonos volt-e születési helyükkel, illetve milyen messze esett attól. Ez nem csak azért érdekes, mert a Vitézi Rend területi szerveződése egybeesett a közigazgatási határokkal, hanem azért is, mert létrehozásának szándékából fakadóan fontos szerepet szántak a vitézek társadalmi kapcsolatrendszerének is.

A születés helye egy kivételtől eltekintve minden személy esetében ismert. Ha az 1920. június 4. előtti határokat nézzük, a 38-ból (nem számolva a vitézzé nyilvánított Molnár Andrászt) 33-an születtek a trianoni békediktátum következtében létrejött magyar állam területén és 6-an az elcsatolt országrészekben: 4 személy a Csehszlovákiához, 1 a Romániához és szintén 1 a Jugoszláviához csatolt területen látta meg a napvilágot. Ha vármegyék szerint nézzük 21-en születtek Borsod (55,3%), 7-en (18,4%) ezzel szomszédos és 10-en (26,3%) távolabb eső vármegyében. Utóbbiak közül 7 hivatásos katona, 1-1 személy állami tisztviselő, illetve kereskedő és szintén 1 személy iparos foglalkozású volt, tehát többségében a hivatással együtt járó áthelyezésekkel magyarázható a születési hely távolsága.

Áttérve a telkes vitézek vizsgálatára, az alábbi táblázatból látható, hogy 53%-uk települése határában, 23,5%-uk lakhelyétől 30 km-nél közelebb és szintén 23,5%-uk ettől távolabb kapott vitézi telket. A telekkel megadományozottak anyagi helyzetéről a kutatás jelen állása szerint nem rendelkezünk pontos

információkkal, azonban az mindegyikükről elmondható, hogy nem bírtak jelentős magánvagyonnal. A 17 telkes vitéz közül 8-an voltak gazdák, 3-an tisztviselők, 3-an iparosok és ugyancsak 3-an hivatásos katonák. 1922-ig mindössze egy tisztvitézi telket adományoztak a vármegyében,²⁶ Bethlenfalvy Gyula vármegyei vitézi székkapitánynak, aki így a katonatiszti réteg öröklakással és földdel rendelkező szűk körébe került.²⁷

Legénységi vitézi telkek gyanánt Borsod és Gömör vármegyében – és országosan – jellemzően 15 katasztrális hold kiterjedésű birtokot adományoztak. Ez a földterület már lehetővé tette az önálló parasztbirtokosi létet és egy kispolgári szint elérését. A vitézi telek adományozása egy olyan családi gazdaság megteremtését célozta, melyet a család maga meg tud művelni és biztosított belőle annak megélhetése. 1922-ig Borsod és Gömör vármegyében 17-en kaptak vitézi telket, ami a vármegyei tagság 44,7%-a.²⁸

Vallásfelekezeti hovatartozás

A vallásfelekezeti hovatartozás több esetben képezte bírálat tárgyát a Vitézi Rendet érintően a két világháború között. Az ilyen kritikák megfogalmazására rendszerint a Parlamentben került sor, melyekre a kormány vagy az Országos Vitézi Szék részéről statisztikai adatokkal válaszoltak. Ezekből az adatokból világosan kitűnik, hogy a vitézzé avatásra való érdemesség elbírálása során nem volt sem hátrány, sem előny egyik vagy másik vallásfelekezethez tartozni.

Kivételt képeztek ez alól az izraelita vallásúak, ugyanis országos jelenség volt, hogy zsidó származású személyek nem lettek a Vitézi Rend tagjai. Gömbös Gyula honvédelmi miniszter 1930. november 16-án Kecskeméten, a Vitézi Rend zászlóavatási- és telekbeiktatási ünnepségén mondott beszédében – ami külföldi visszhangot is kiváltott²⁹ – hangsúlyozta is: „Végre engedjék meg azt, hogy mi, magyarok, legalább egy intézményünkben teljesen magyarok maradhassunk.”³⁰ Gömbös kijelentését aztán Sándor Pál zsidó származású képviselő parlamenti felszólalásában is sérelmezte. Interpretációjára adott válaszában gróf Bethlen István miniszterelnök – bár helytelenítette a honvédelmi miniszter kijelentését – a következőkkel magyarázta azt:

²³ Belügyi Közlöny 1921. június 19. 938-939.

²⁴ Belügyi Közlöny 1920. december 26. 2054-2055.

²⁵ A Vitézi Rend egy különleges népszerűsítési formájaként említhető az 1938-ban készült *Süt a Nap* című magyar romantikus film, mely teljes egészében bemutat egy vitézi telekátadási ünnepséget. Ezúton köszönöm Turbucz Péter levéltáros kollégámnak, hogy felhívta az alkotásra a figyelmem.

²⁶ MNL BAZML IV. 821. b. 4124/1922.; Reggeli Hírlap 1922. október 3. 5.

²⁷ Kóvér–Gyáni 2006. 147.

²⁸ A vitézi telkek ünnepélyes átadásának lefolyásáról bővebben lásd: Kurucz 2017.

²⁹ Kerepeszki 2013. 92.

³⁰ Budapesti Hírlap 1930. november 18. 6.

DR. GYULAI ÉVA BÉL MÁTYÁS-DÍJAT KAPOTT

Titkos Sándorné

Dr. Gyulai Éva egyetemi docens a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei honismereti mozgalom meghatározó személyisége. Kutatási területe a történeti muzeológia, kora újkori történeti ikonográfia, emblematika, heraldika, kora újkori várostörténet, török kori gazdaságtörténet (szőlő- és borkultúra). Helytörténeti kutatásainak területei: településtörténet, egyháztörténet, művelődéstörténet.

Gyulai Éva Püspökladányban született. Általános és középiskoláit Kisújszálláson végezte, majd a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen kapott történelem–latin nyelv és irodalom szakos tanári diplomát.

Az egyetem elvégzése után Miskolcra került, a Herman Ottó Múzeum Történeti Osztályára. 1994-ben a Debreceni Egyetemen summa cum laude minősítéssel egyetemi doktori címet szerzett. Később az ELTE Bölcsészettudományi Kar heraldikus szakán vehetett át kitüntetéses diplomát. A Miskolci Egyetemen regionális fejlesztési menedzseri oklevelet kapott, majd megszerezte a PhD fokozatot. 2000-től a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karának főállású oktatója lett, előbb tanszékvezető, 2009-től a kar Történettudományi Intézetének igazgatója.

Muzeológusi és oktatói tevékenységét többször elismerték, ezek között kiemelendő a Wellmann Imre–díj (2005) és a Miskolci Egyetem legmagasabb kitüntetése, a Pro Universitate–díj (2013).

Hihetetlen nagy munkabírással rendelkezik. Kiváló szervező, számos kiállítást, konferenciát

szervezett. Tevékenysége rendkívül széleskörű, hiszen a középkori Miskolc topográfiájától a mértékletes borivás eszményének kutatásán át Árpád-házi Szent Erzsébet kultuszának vizsgálatáig sok területtel foglalkozott. Energiája, lendülete utánozhatatlan. A tudományban leginkább a kutatás izgatja, „kíváncsisághoz” pedig hihetetlen kreativitása társul. Az igényes konferencia előadások, publikációk mellett mindig jut ideje szakterülete tudományos népszerűsítésére is.

1979–89 között a Hazafias Népfront Miskolc Városi Honismereti Munkabizottságának elnöke volt. Ez idő alatt indult el a Szülőföldünk megyei honismereti periodika és folytatódott az Istvánffy Gyula Honismereti Gyűjtőpályázat szervezése.

Gyulai Éva azóta is élő kapcsolatban van a honismerettel, rendezvényeink rendszeres előadója, lendületes előadásait mindig érdeklődés kíséri és nagy sikert aratnak, magával ragadják a hallgatóságot, tartozzon az bármely korosztályhoz is.

Több tudományos szervezetben tevékenykedik: Ókortudományi Társaság, Magyar Múzeumi Történészek Társulata, Régészeti és Művészettörténeti Társulat, MTA VEAB Kézművesipar-történeti Munkabizottsága.

Kiemelkedő munkássága alapján a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Egyesület ajánlására a Honismereti Szövetség Gyulai Évát 2017-ben Bél Mátyás-díjjal, vagyis a Bél Mátyás Notitia Hungariae Emlékplakettel jutalmazta.

Bél Mátyás emléklakett

Gyulai Éva előadást tart a 2016. szeptember 29-i honismereti rendezvényünkön

Gyulai Éva átveszi a Bél Mátyás-díjat a Honismereti Szövetség elnökétől

BOGÁCS – SZÉPHALOM

Hajdu Imre köszöntése a „Kultúra lovagja” cím elnyerése apropóján

Szedresi István

Iskolai éveink alatt megtanultuk Kazinczy Ferenc nevét, aki megyénk, szorosabban Zemplén kis falucskájának, Bányácskának lakója volt a császári börtönökből való szabadulása után, ő nevezte el lakhelyét Széphalomnak, mely kis település lakója irodalmi szervező tevékenysége, nyelvújító munkája révén vált örökéletűvé, lett irodalmi emlékhely.

Szűkebb pátriánkban, a Bükkalján létezik Bogács település, Mezőkövesdtől nyolc kilométerre, északra, mely hasonló szerepet vállalt, mint Széphalom, igaz, nem országos méreteket ölt hatása, de egyre ismertebbé válik, és nem csak az irodalmi téren terjed ki az emberekre vonzereje, hanem ennél általánosabban, a kultúra különböző területei révén is. Ez a kis falu az ismeretlenség homályában maradt volna, ha az emberi tudás ki nem emeli belőle, s meg nem mutatja nem csak a környező települések lakóinak, hanem sokkal tágabb emberkörnek. Felfedezésének első lépcsőfokát, rohamlépésű fejlődését, idegenforgalmának megnövekedését nagyban elősegítette termálvizének véletlen megfúrása és kellemes gyógyfürdőjének kiépítése.

Bogács népszerűségét köszönheti a bogácsi bornak is, vele a Szent Márton Borlovagrend megalakítása (egyik alapítója és kezdettől kancellárja Bogács szülötte, Hajdu Imre), és országos hírességek megnyerése a borlovag-cím vállalására. Így lett borlovag nemzetközi hírű zeneszerző barátom Balázs Árpád Érdemes Művész, az Európai Tudományos és Kulturális Akadémia rendes tagja, a Magyar Fúvószenesi Szövetség alapító elnöke, aki a termálfürdőnek köszönhetően találkozott össze a Kossuth-díjas operaénekes Miller Lajossal, zeneakadémiai évfolyamtársával, akivel egyszerre került sor lovagá fogadásukra.

A legkülönbözőbb rendezvények ünnepi szónoka, előadója a Mezőkövesdi járásban Hajdu Imre, aki nagyszerű tárgyi tudásával, ismeretanyagával, csodálatos irodalmiságával elkápráztatta a mindenkori hallgatóságot.

Az immár VII. évfolyamába lépő Kaptárkövek

folyóiratnak néhány éve szerkesztője, aki tavasszal ünnepelte hetvenedik születésnapját, s akinek munkássága révén a folyóirat olyan népszerű lett, hogy olvasói áradoznak külleméről, a szerkesztésről és az írásokról. Egyre nő a folyóirat olvasói tábora, pedig a szerzők többsége a kistérségből tevődik ki, akik a régió problémáival, sikereivel, örömeivel, bánataival, embereivel foglalkoznak prózában, versben megírt műveikkel.

Hajdu Imre beszédet mond a Mezőkövesdi Újság újraindításának 25. jubileumán

Az elmúlt két évfolyam Kaptárkövek számait átböngészve tizenkilenc olyan írást (többségében verset) találtam, melyek szorosan kötődnek Bogács-hoz, sőt kimondottan a Csáter Apó pincéjéhez is, íme, Dudás Sándor mezőkövesdi öregdiák „Krúdy diófája alatt” című verse, melyben ezt írja:

*„Érte Csáter az Isten áldást hint rád
és utódidra! S megköszöni Szinbád!”*

Még konkrétabb a József Attila-díjas Fecske Csaba költő „Borsoroló” című verse:

*„Herceg, tudd hát amit én tudok
Hajdu Imre Zweigeltje és rozéje
Többet ér, mint a Föld összes Rozija.”*

Persze, a Csáter Apó pincéje, melyet Hajdu Imre a szőlővel együtt dédnagyapjától örökölt, s a Borárus tér 56. címet adta neki, nemcsak kiváló borai által híres, hanem benne tulajdonosával kellemes, hasznos beszélgetések folynak. Találkozhatunk itt muzeológussal, orvossal, művésszel, csillagással... még külföldről is jönnek „tankolni”. Mi is elsődlegesen Imréhez baráti beszélgetésekre megyünk a Béke Szigetére, megérkezésünkkor alig várjuk, hogy a nagy „Mackó” kilépjen barlangjából.

*Bogácson, Csáter apó pincéje előtt
Dr. Pázmándi László és Dr. Árvai Judit társaságában*

Utolérhetetlen tettnek tartom a Színészliget létrehozását a Borárus téren, mely liget fát a „Nemzet Színészei” (vagy rokonaik, barátaik) ültettek, ezzel Bogácson is jelet hagyván maguk után. Csáter Apó pincéjében fényképek bizonyítják a kis faluba ellátogató művészek jó hangulatát, örömét művésztük ilyen elismerése, megörökítése révén. (2014-ben jelent meg a *Színészliget Bogácson* című könyve, mely alapos kutatómunka eredménye.)

Híres költőknél, Kölcsey Ferencnél senki sem írt szebben Kazinczy Ferencről. Versében így írt róla:

*Sírba Kazinczy leszállt, s későn fakad érte hevítvén
A remegő könnycsepp harmatozó szemeket.
S fölkél hideg álmól bús árnya sötétén
S rémletes arcával dombja fölébe leül:
„Nemzetemért e szív tettel bizonyíta szerelmet”
Szól keserűn s díj könnyűn leszen érte csupán?*

Ezt a verset Kölcsey Kazinczy halála után írta 1832-ben. Hajdu Imréről már most sokan megemlé-

keztek írásaikban, de őszintén remélem, hogy még nagyon soká kerül sorra ilyen, munkásságát értékelő írásra. Mi, akik kultúrunka-szervező tevékenységért, nagyszerű írásaiért rajongunk, örömmel vesszük tudomásul, hogy már tizenegy alkalommal részesült különböző szintű elismerésben, legutoljára 2017. január 22-én kapta meg Budapesten, a Stefánia-palotában a *Magyar Kultúra Lovagja* címet, melyet eddig megjelent negyvenöt önálló könyve, különböző sajtóorgánokban (pl. Észak-Magyarország, Mezőkövesdi Újság, Élet és Irodalom, Borsodi Művelődés, Turisztikai Magazin...) megjelent írásaival indokoltak.

Jó példa szerteágazó kulturális tevékenységére, hogy Ő volt a bogácsi templomi hangversenyek ötletadója, a II. János Pál tér névadója, a II. János Pál emlékmű ötletadója, a Magyar Teátristák Keresztje állíttatója.

Főhősünk a B.-A.-Z. Megyei Honismereti Egyesület tagja, aki ebben a minőségében is sokat tett megyénk megismertetéséért alábbi könyvei megírása és kiadása útján: *Irodalmi barangolások Abaújban, Borsodban, Gömörben, Tornában és Zemplénben; Egy korty Magyarország; Otthon Európában; Regényes Dél-Borsod*, valamint több Bogácsról szóló könyv és egyéb más könyvek, melyek mind ismereteinket bővítik.

Végezetül kérem kedves Olvasóimat, ne kevézzenek meg azért, mert szűkebb pátriánk, Dél-Borsod, a Bükkalja kiváló kultúrunka-szervezőjét, íróját Hajdu Imrét bátorítottam Kazinczy Ferenchez hasonlítani, de meggyőződésem, hogy tevékenységével azt jelenti számunkra, kortársai számára, mint Kazinczy jelentette a XIX. század első évtizedeiben az ország számára.

Hajdu Imre a Kultúra lovagja

IN MEMORIAM LAKI-LUKÁCS LÁSZLÓ

Könyvtáros, honismereti kutató, vászonszövő

(1953. július 10.–2017. augusztus 1.)

Laki-Lukács László könyvtáros, vászonszövő, honismerő, a Bódva-völgye elkötelezett kutatója 2017. augusztus 1-én váratlanul távozott közülünk. 1953. július 10-én született, tehát alig töltötte be a 64. életévét, amikor elment. Életútja ennek ellenére rendkívül gazdag és színes. Egy betegség ugyan megakasztotta a lendületes életpályát, de rövid időn belül sikerült a kórt legyűrni, újra felállni és teljes életet élni. 2002-ben rokkantnyugdíjas lett, de felépülését követően ez csak annyi változást jelentett életében, hogy ettől kezdve a nap 24 órájában annak élt, amit szeretett. Szóni ugyan már nem szöhetett, kezének nehézkes mozgása ezt megakadályozta, de annál nagyobb lendülettel látott hozzá szöttes gyűjteményének gazdagításához, s egy-egy kedves téma kutatásához. Legutóbb 2017 nyárelőn jelent meg egy kis könyve az edelényi járásbírótság történetéről.

Másfél éves közös munkánkat – összegyűjtött szötteseinek szakszerű leltározását – 2017 júniusában abbahagytuk, s megegyeztünk, hogy majd szeptemberben folytatjuk. Készültünk a sárospataki Honismereti Akadémiára, s ez bizony sok munkával járt, melyből mások mellett mi is kivettük részünket. Ott volt velünk az Akadémián ő is. Segített a szervezésben, a regisztrációnál, a kiránduláskor. Jól érezte magát, mi pedig örültünk, hogy velünk van. Így őrizzük meg emlékezetünkben, olyan vidámnak és jókedvűnek, amilyenek ott láttuk. Az ott készült, róla készült fényképekkel búcsúzunk tőle. (A fotókat Mándli Gyula készítette.)

Bodnár Mónika

A regisztrációnál

*Beszélgetés Bartha Évával,
a Honismereti Szövetség titkárával*

*A rendezvény hallgatóságának tömegében
(bal szélén a 3. sorban)*

*A szalag felkötése a honismereti akadémia vándorbotjára
Kalóz Fruzsínával*

*A rendezvény helyszínének,
a református teológiának az udvarán*

*Vacsora előtt a polgármesteri fogadáson
megyebeliek körében*

Csoportkép a zárónapon

„mert erősb az szeretet, mint az halál”

Fájó szívvel tudatjuk, hogy

LAKI-LUKÁCS LÁSZLÓ

edelényi könyvtáros, helytörténeti kutató, vászonszövő
visszaadta lelkét Teremtőjének.

Temetése: Edelény, régi református temető, 2017. augusztus 9. 16:00
a református egyház szertartása szerint.

Gyászolják: felesége, Laki-Lukács Lászlóné sz. Koren Zsuzsanna,
gyermekai: Boldizsár, Gyöngyvér, Borbála
testvérei: Ilona, Kopcsó Józsefné; Katalin, Döbrentey Tamásné; Bertalan és családjuk,
a Kopcsó, a Vaskó, a Koren, a Bárdos, a Lukács, a Szász, a Szűcs, a Kocsis családok és a kiterjedt rokonság,
tisztelői, a barátai.

A ravatalra csak a család egyetlen koszorúját helyezzük.

Tisztelje meg az elmenőt!

Emlékére egy szál virágot hozzon!

Temetési tor: Edelényi Kastélysziget

Emlékét kegyelettel megőrizzük!

Dr. Kocsis Attila református lelkész (Debrecen) búcsúztatója

Elhangzott Edelényben, 2017. augusztus 9-én a 64 éves Laki-Lukács László (1953-2017) temetésén

Textus: Ézsaiás 38, 10-12

Egy 2700 éves hálaadó imádság részlete hangzott el az imént. Olyan beteg emberé, egy királyé, aki még jó néhány évet kapott ajándékba Teremtőtől. Most egy olyan testvérünk ravatalánál állunk, aki maga is átélte, mit jelent ajándékéveket megélni. Az Ige szavával élve azt gondoltuk róla, „*élete delén kell elmennie*”. Urunk másként mérte ki életének hosszát, de eljött az idő, amikor, ahogyan a takács összetekeri a vásznát, elvágja a fonálát, az ő élete is véget ért.

Megfordul bennünk a kérdés, miért most, miért így, miért ő? Legyünk őszinték és hálaadással szólók, mondjuk inkább így – milyen jó, hogy még velünk volt, mennyi minden került ki a kezéből, fejéből az elmúlt ajándékba kapott években. Mennyi minden sűrült bele az elmúlt közel egy évtizedbe, amikor is szinte versenyt futott az idővel, hogy gyűjtéseinek kincseit átadhassa az utókornak, utódoknak.

Néhány hónapja találkoztunk és mondta el, mutatta meg, tekerte ki és tekerte össze a vásznakat, abban a reményességben, hogy minden darabról még elmondhatja, milyen értéket képviselnek. Életünk nagy Szövőmestere azonban úgy látta jónak, testvérünk életét most tekeri össze, magához hívja. Ez nekünk fáj és hiányzik közülünk, de számára a hazatérést jelenti. Igen, maradt még számos dolog, amit ő maga is szeretett volna befejezni.

Igen, nagyon hiányozni fog a családnak, a barátoknak, a szakmai közösségeknek, mert személyében nagy értéket veszítettünk el. A tragikus veszteség feldolgozása talán könnyebb, ha tudjuk, hol töltötte élete utolsó óráit. A családi birtokon, az edelényi Isten-hegyen. Innen ölelte, emelte magához Urunk, hogy nála nyugodjon békében. Bármennyire is nem értjük mi történt, mégis a hála szava legyen az első, hogy velünk volt és mi vele lehettünk életének éveit alatt.

Lakról és Nyomárról indult és nagyon messzire jutott, de soha nem hagyta el azt a vidéket, ahová oly mélyen begyökerezett. Élete, munkája sokunk számára nyitott könyv. Szinte lehetetlen felsorolni mi mindennek tudója és alkotója volt. Múzeumok sora, helytörténeti gyűjtemények sokasága nem bír akkora kincshalmazzal, mint amit ő hagyott maga után.

Legyen áldott az Isten, hogy alkalmas és alkalmatlan, éppen hogy megengedő és bátorító időben, megmentője lehetett egy olyan kor emlékeinek, amik nélküle enyészetre jutottak volna.

Életpályája könyvtárosként indult, de emellett helytörténész, néprajzos, családfakutató, vászonszövő, könyv és folyóirat szerkesztő, közösségépítő és népi értékek mentője volt. Családok, települések, bennük gyülekezeteink, egyházaink történetei íródtak, őrződtek meg munkássága nyomán. Urunk különös látással, szorgalommal, maga vállalta ügyei iránti mérhetetlen odaadással áldotta meg. Pincéket és padlásokat, ládafiákat és levéltárakat kutatott fáradhatatlanul. Alkotott és ápolt, gyűjtött és kiállított, szerkesztett és írt. Mindezt magas szinten és utánozhatatlan minőségben. Számos díja, kitüntetései közül csak kettőt említek – a Műemlékvédelemért kapott *Forster Gyula-emlékérmét* (2012), valamint *Lak díszpolgárságát*.¹

Mindezeket családja támogatása, összefogása és áldozatvállalása nélkül nem tudta volna megtenni, elérni. Olyan örökséget, szellemit és tárgyat hagyott rátok, aminek ápolása, közkinccsé tétele további nemes feladatokra kell, hogy készítsen benneteket.

Mózes V. könyvében van egy rendelkezés – „*Ne öltözz olyan ruhába, amit gyapjúból és lenből szőttek egybe!*” (22,11) Ennek értelme – ne keverjük a dolgokat, ne vegyítsünk az össze nem illőket. László testvérünk tudta, gyakorolta, élte, hogy csak a tiszta, egyértelmű dolgoknak van igazi értéke. Így van ez hittal, családdal, tudománnyal, szöveggel és szavakkal. Amikor most életére hálaadással emlékezünk és munkásságát illő tisztelettel méltatjuk, ki kell ezt hangsúlyozni. Legyen még inkább egyértelmű, amit mondok, a jézusi útmutatást – igenünk legyen igen, nemünk legyen nem – jó lelkiismerettel merte és tudta vállalni, de gyakorolni is, legyen az bármilyen élet vagy politikai helyzet.

Szövőmester volt, csináljon bármit is az életében, mindig visszatért a szövőszékhez. Nem ebből élt, bár megtehetette volna, de ez éltette és mindaz, ami a vászonnal, a szövéssel összekapcsolódik. Leegyszerűsítve a dolgot, a szövést, ami nem más, mint a függőleges és vízszintes szálak, fonalak egybefűzése.

Mondhatjuk, a szövés alapját alkotó függőleges láncfonal az állandóságot, a felcserélhetetlenséget; míg a beszövött, sokszínű vízszintes vetülékfonal a változatosságot és az esetlegességet jelenti. Az összefonódás-szövés által a fonalak elválaszthatatlanokká válnak egymástól. E nélkül nem beszélhetünk egységes egésről sem az emberi életben, sem a szöttekkel kapcsolatban.

A függőleges és vízszintes fonalak szépen szimbolizálják a Teremtő Atyához fölfelé vezető utat és az emberek vízszintes, egymás felé vezető útját. Ebből értett meg oly sokat, ebből merített oly sokat László testvérünk és ebből adott át oly sokat nekünk. Nagy kérdés – ki veszi fel a vetélőt, ki szövi tovább azt, amit ő abbahagyott most?

Lépjünk egyet tovább és figyeljünk a szavakra: *szövés, szövetség*. Azonos szótövből származnak. Átvitt értelemben jelentik, hogy egységes egészzé szerkeszt, összeköt, szoros egységet alkot. Igen, testvérünk Isten szövetségének tagja, részese volt. Tudta, értette, hogy e nélkül saját életének szövete sem lehet maradandó. Tudta, a Jézusban megerősített szövetség, Isten és ember között, alkothat igazán maradandót mindannyiunk életében. Hűségese volt Istennek. Nélküle aligha értette volna meg azt, amit gyászjelentőjén olvasunk: *erősb a szeretet, mint a halál*. (Én.Én. 8,6)

Igen, mert a szeretet szövetségénél nincs erősebb, hiszen a szeretet Istene a függőleges szál, a Krisztusban megerősödött ember pedig a vízszintes. Tegnap pedig a napi Igében olvastuk a szeretethimnusz, miszerint a „*szeretet soha el nem múlik*” és a hit, remény, szeretet közül pedig a legnagyobb a szeretet. (I.Kor 13) Ez a szeretet-szövet tartotta őt is meg, tart meg bennünket is, ad erőt ahhoz, hogy el tudjuk hordozni a gyász terhét.

Ez a szeretet szövetség lehet vigasztalás, hogy nem a halál az úr. Mert a szeretet Istene a Jézus feláldozásban kiteljesítette mindazt, ami az ember életét biztos reménységgel töltheti el – Isten szeretetétől senki és semmi nem választhat el. Így, és csak így még erőteljesebb a jézusi bátorítás számunkra: „*Boldogok, akik sírnak, mert ők nyernek vigasztalódást*” (Mt 5,4)

¹ Hadd említsük itt meg a kiemelkedő honismereti munkáját elismerő *Honismereti Munkáért Emlékérmét* és a *Bél Mátyás-díjat* is, melyeket 1999-ben illetve 2015-ben vehetett át. (szerk.)

IN MEMORIAM DR. ÁGOSTON ISTVÁN

Egyháztörténész, református lelkész, honismereti kutató

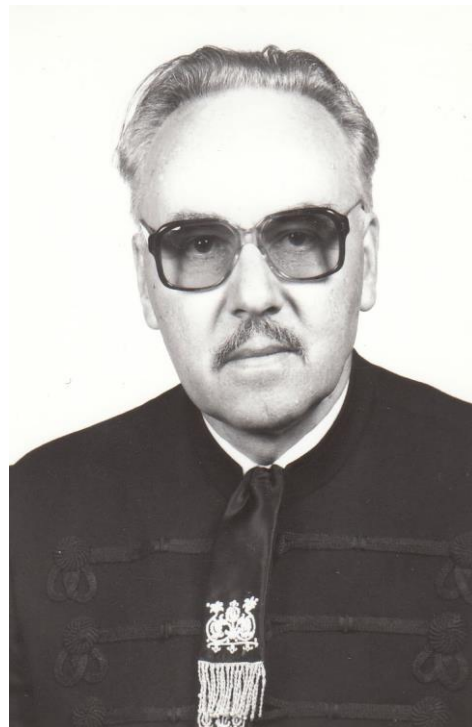
(1931. augusztus 4.–2017. június 9.)

„Isten akaratában megnyugodva ...” – ez olvasható a gyászjelentésen, amely arról értesített, hogy Dr. Ágoston István György református lelkész, egyháztörténész, Ónod Község Díszpolgára és a Lorántffy Zsuzsanna Honismereti Egyesület alapító elnöke 2017. június 9-én visszaadta lelkét teremtőjének.

Dr. Ágoston István György 1971-től 1986-ig megválasztott lelkész volt Ónodon. Lelkipásztori hivatásának gyakorlása mellett figyelmet szentelt a helyi értékek feltárásának, a hagyományok ápolásának, kutatta településünk múltját és ennek eredményeiről ismeretterjesztő előadásokat tartott.

Részt vett az Ónod – Muhi Lorántffy Zsuzsanna Honismereti Munkaközösség megszervezésében, majd ennek egyesületté válása után ő lett az elnöke.

Kezdeményezte az ónodi vár feltárását és restaurálását, tájház létesítését, a muhi csata 750. évfordulójára emlékmű állítását, 2000-ben Lorántffy Zsuzsanna egészalakos szobrának Ónodon történő felállítását, Kazinczy Ferencné Török Sophie és Werner Gyula emléktábláinak elhelyezését.

Dr. Ágoston István

*Dr. Ágoston István beszédet mond
Lorántffy Zsuzsanna szobrának avatási ünnepségén*

Kitüntetései: 1985-ben és 1987-ben Ortutay Gyula-emlékérem, 1988-ban Ónodi Várért-emlékérem. A honismereti mozgalomban végzett kiemelkedő munkájáért a Honismereti Szövetségtől 2000-ben Honismereti Munkáért Emlékérmet, 2011-ben Bél Mátyás Notitia Hungariae Emlékplakettet vehette át, ez utóbbi a honismereti munkáért járó legmagasabb kitüntetés.

2011-ben Ónod Község Díszpolgára cím adományozásával ismerte el közösségünk a tiszteletes úr évtizedeken át végzett munkáját.

Ónodról való elköltözése után is vállalta, hogy a Lorántffy Zsuzsanna Honismereti Egyesület elnöki tisztségét betöltse, amíg egészségi állapota megengedte. Az egyesület tevékenységét később Budapestről is figyelemmel kísérte. Folyamatosan tartottuk vele a kapcsolatot. Észrevételeivel, tanácsaival a távolból is próbált segíteni. Láthatta, tapasztalhatta, hogy folytatjuk az általa kezdett munkát.

*Az Ónodi Lorántffy Zsuzsanna
Honismereti Egyesület elnöksége*

„...nem azé aki akarja,
sem nem azé aki fut,
hanem a könyörlő Istené.”
Róm 9,16

„Aki nékem szolgál, engem
kövessen, és ahol én vagyok,
ott lesz az én szolgálóm is,
és aki nékem szolgál,
megbecsüli azt az Atya.”
Ján 12,26

Isten akaratában megnyugodva tudatjuk azokkal,
akik szerették és ismerték, hogy

Dr. Ágoston István György

református lelkipásztor, egyháztörténész, Ónod Község Diszpolgára
és a Honismereti Egyesület alapító elnöke

2017. június 9-én, életének 85., házasságának 57. évében
visszaadta lelkét Teremtőjének.

Temetése 2017. június 20-án 10.00 órakor a Miskolc-Hejőcsabai református templomból lesz.

A gyászoló család

Táviratcím: Dr. Ágoston Istvánné, 1089 Budapest, Orczy u. 25./c 1./30.

„Jó az Úr, erősség a szorongatás idején,
és ő ismeri a benne bízókat.”
(Náhum 1,7)

Mély fájdalommal, de Isten akaratát elfogadva tudatjuk, hogy

Dr. Sándor Endre

nyugalmazott református lelkipásztor

a vámosújfalui, bodrogolaszi, erdőhorváti, sárazsadányi,
tolcsvai, golopi, monoki gyülekezetek egykori lelkipásztora,
utoljára az olaszliszkai gyülekezet tagja,

életének 72., házasságának 49. évében,
2017. május 16-án visszaadta lelkét Teremtőjének.

A feltámadás reménységében búcsúunk tőle
2017. május 23-án, kedd délután 14 órától
az olaszliszkai temetőben.

Gyászolja hitvese, 13 gyermeke, 6 menyee, 6 veje, 36 unokája

Emléke legyen áldott!

BÚCSÚ DR. SÁNDOR ENDRÉTŐL

Református lelkész, egyháztörténész, honismereti kutató

(1945. május 30.–2017. május 16.)

Dr. Sándor Endre református lelkész, teológus, polgármester, helytörténész 2017. május 16-án visszaadta lelkét teremtőjének. Abaújszántón született 1945. május 30-án, általános és középiskolai tanulmányait szülőfalujában végezte. 1963-ban mezőgazdasági technikus oklevéllel iratkozott be a Debreceni Református Teológiai Akadémiára, ahol lelkési diplomát szerzett. Hiszen mindig lelkésznek készült. A miskolci segédlelkési évek után 1968-ban kötött házasságot Kovács Márta lelkésszel, az Úr házasságukat tizenhárom gyermekkel ajándékozta meg és már 36 unokával is büszkélkedhetett. Feleségével együtt szolgáltak az erdőhorváti, golopi, monoki, sárazsadányi, tolcsvai, gyülekezetben, majd Vámosújfalú következett és utoljára Olaszliszka. Vámosújfaluban 1990-től három cikluson keresztül választották a falu lakói polgármesterré. Ez idő alatt iskolát, napköziotthont, konyhát, könyvtárat, faluházat építettek és egy régi ház felújításával létrehozták a helyismereti gyűjteményt a településen. Ebben a rendkívül aktív, feladatokkal teli időszakban volt tagja a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Egyesület elnökségének is.

Sándor Endre

Az újrindult Sárospataki Teológián tanársegédi kinevezést kapott és erős biztatást a doktori cím megszerzésére. Nagy lelkesedéssel látott a feladathoz. A wuppertali és heidelbergi egyetemeken végzett kurzusokat, majd 1999-ben doktorált. A felkészülés és a vizsga olyan látást és szemléletet adott neki, hogy elkezdett írni és fordítani is. A Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztjét vehette át 2000. augusztus 20-án a Parlamentben.

Lelkipásztori feladatai mellett alkalmanként bejárt a sátoraljaújhelyi börtön foglyaihoz is. Főszerkesztője volt a Zempléni Reformátusok Lapjának. 2008-ban a Magyar Református Missziói Szövetség elnökévé választották és tagja volt a Magyarországi Református Egyház tudományos testületének, a Doktorok Kollégiuma Gyakorlati Teológiai Szekciójának. Élete során több mint 500 cikke, tanulmánya jelent meg különböző újságokban, valamint 26 könyve, melyből 14-et a Kálvin Kiadó adott ki. Ez a sok feladat és munka megbosszulta magát, 2009-ben agyvérzést kapott, de egyfajta csodaként meggyógyult és fáradhatatlanul tette tovább a dolgát. 2016 májusában mutatták be az olaszliszkai református templomban 26. könyvét, *Az ősi zsoltárok üzenetét*.

Immár nyugdíjasként, de mindvégig fáradhatatlan lelkesedéssel tette a dolgát. Életének 72., házasságának 49. évében ragadta el a halál. Búcsúunk Tőle!

Dr. Székelyné Forintos Judit

IN MEMORIAM VARGA MARIANNA

Etnográfus

(Budapest, 1926. január 14. – Budapest, 2017. július 6.)

Varga Marianna a magyar népi díszítőművészet jeles kutatója, modern világunkban a népművészeti értékek továbbéléséért sokat munkálkodó, elhivatott etnográfus volt. Munkásságának kiemelt témája a magyar parasztság tárgyi népművészete, díszítőművészete, elsősorban a népviseletek valamint a textilművesség valamennyi szakága, főként a szőttesek és a népi hímzések területe.

Varga Marianna

Felsőfokú tanulmányait 1948 és 1953 között végezte a budapesti tudományegyetem bölcsészkarán (Pázmány Péter majd Eötvös Loránd Tudományegyetem), ahol művészettörténeti és néprajzi tárgyakat hallgatott. Ugyanott tett bölcsészdoktori vizsgát 1978-ban.

Egyetemi tanulmányai alatt kezdett foglalkozni a népi hímzések kultúrája és a népviseletek kutatásával. Mestere Fél Edit, a Néprajzi Múzeum textil- és viseletgyűjteményét vezető muzeológus már egyetemistaként bevonta a néprajzi tárgygyűjtésekbe. A jeles népviseletes vidékekről (palócok, matyók, Sárköz) számos tárgyat és fotófelvételt őriz Varga Marianna gyűjtéseiből a Néprajzi Múzeum. Az 1960-as évek második felében is vállalt a gyűjteményben részmunkaidős feladatot. Ebben az időszakban együtt dolgozott Dajaszászné Dietz Vilmával is.

Muzeológusi munkát rövid ideig végezhetett (egyetemi tanulmányai során gyakornok volt a Palóc Múzeumban Balassagyarmaton, 1953–1956 között az István Király Múzeumban Székesfehérváron dolgozott – majd azt követően rövid ideig Budapesten az Iparművészeti Tanács könyvtárosa volt). További pályája során az öntevékeny népművészeti mozgalmak irányításával és módszertanával foglalkozott, számos alkotócsoporthal és kiemelkedő népművészettel dolgozott együtt az úgynevezett élő népművészeti mozgalomban, s az annak alapját jelentő tanításmódszertanának kidolgozása során.

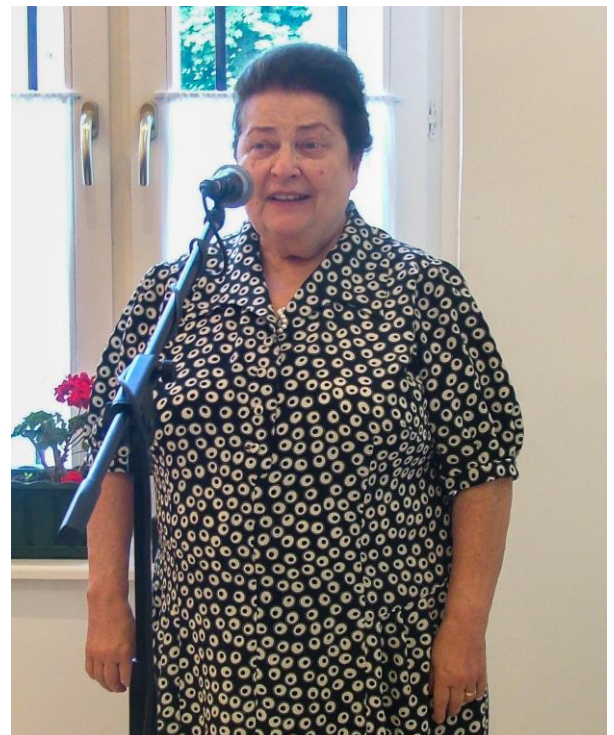
1957–1970: a Népművelési Intézet főelőadója

1970–1982: a Háziipari és Népi Iparművészeti Szövetkezetek Országos Szövetsége Népművészeti Osztályának vezetője valamint ekkor a Népi Iparművészeti Tanács (NIT) titkára

1982–1993: a Népművészeti Vállalat művészeti tanácsadója

1993–2004: a Népi Iparművészeti Tanács tagja

1994–2005: óraadó tanár az Iparművészeti Egyetem Textiltervező Tanszékén

Mezőkövesdi kiállítás megnyitón (2008)

Kiállításmegnyitó (2008)

Szakmai munkásságának kiemelt területe a magyar parasztság tárgyi népművészete, díszítőművészete, kiemelten a népviselet valamint a textilművesség valamennyi szakága, főként a szőttesek és a népi hímzések világa. Az 1960-as évek derekától részt vett a kézműves oktatók képzésének szervezésében. Az elsők között Miskolcon került sor 1965-ben díszítőművészeti szakkörvezetői tanfolyamra, amelyet országsszerte számos hasonló követett. Kiemelten foglalkozott a textiles területen a hímzők, szövők és viseletvarrók képzésével. Több konferen-

cia szervezésében vett részt az 1980-as években, melyeken a népi iparművészet aktuális kérdései kerültek a középpontba. A népművészet valamennyi szakágában 1960-tól rendszeresen meghirdetett országos népművészeti pályázatok elindítása (kapcsolódóan a zsűrizés és a kiállítások szervezése) is a nevéhez fűződik. Különösen kedves volt számára az országos szőttes pályázat és a hímzés szakágban Mezőkövesden 1963-tól a napjainkig is megrendezésre kerülő *Kis Jankó Bori Országos Hímzőpályázat*. Népi iparművészeti zsűrizéseket követően, az országos pályázatok kiállításain mindig értékes szakmai tanácsokkal segítette az alkotók további munkáját.

1951-től volt a Magyar Néprajzi Társaság tagja. Szakmai munkáját több elismerés fémjelzi: a Magyar Népköztársaság Munka Érdemrend arany fokozata (1983), Vankóné Dudás Juli Díj (2000). 2004-ben a népművészet megőrzéséért, nemzedékek közötti átörökítéséért végzett tevékenysége elismeréseként Életfa-díjat kapott. 2005-ben Tura díszpolgárává választották.

Írásai több mint 150 tételben sorolhatók fel. Cikkei és tanulmányai néprajzi szakkiadványokban, tudománynpszerűsítő írásai közművelődési kiadványokban, folyóiratokban jelentek meg. Önálló kötetei mellett számos könyvet szerkesztett.

Kiemelten foglalkozott a palóc textilekkel és viselettel valamint a hódmezővásárhelyi hímzéssel, melyekről összegző munkák is születtek Nyugdíjba vonulását követően továbbra is kutatta a textiles témákat, s a hazai népművészeti és háziipari, népi iparművészeti mozgalmak történetét, vizsgálta a hagyományok átalakulását, változását. A népi hímzésekkel foglalkozó alkotók nagy haszonnal forgatják írásait, a különböző hímzések könyveket és szakmai kiadványokat is, melyeket bőséges illusztrációval és a hímzések tervezéséhez használható mintalapokkal ellátva jelentetett meg.

Egyik nagyszabású munkája volt a *Mezőkövesdi matyó hímzés* című kötet, mely a mezőkövesdi Matyó Népművészeti Egyesület felkérésére készült el 2003-ban. Az első kiadás sikere után, 2016-ban napjaink követelményeinek megfelelően interneten elérhető multimédia kiadvány formájában is elkészült a mű átdolgozott, új kiadása, frissített adatokkal és képanyaggal, videó felvételekkel kiegészítve.

A kézműves alkotók széles köre, népi iparművészek generációi tanulhattak Varga Marianna szeretetteljes és támogató útmutatásaiból a személyes találkozások során a különböző szakmai programokon. Megjelent publikációi a néprajztudomány számára is fontos adatokat, meglátásokat rögzítettek. Kedves személye fájóan hiányozni fog mindazoknak, akik ismerték, tisztelték és szerették.

Viszóczky Ilona

IN MEMORIAM VARGA MARIANNA

Etnográfus

(Budapest, 1926. január 14. – Budapest, 2017. július 6.)

Varga Marianna a magyar népi díszítőművészet jeles kutatója, modern világunkban a népművészeti értékek továbbéléséért sokat munkálkodó, elhivatott etnográfus volt. Munkásságának kiemelt témája a magyar parasztság tárgyi népművészete, díszítőművészete, elsősorban a népviseletek valamint a textilművesség valamennyi szakága, főként a szőttesek és a népi hímzések területe.

Varga Marianna

Felsőfokú tanulmányait 1948 és 1953 között végezte a budapesti tudományegyetem bölcsészkarán (Pázmány Péter majd Eötvös Loránd Tudományegyetem), ahol művészettörténeti és néprajzi tárgyakat hallgatott. Ugyanott tett bölcsészdoktori vizsgát 1978-ban.

Egyetemi tanulmányai alatt kezdett foglalkozni a népi hímzések kultúrája és a népviseletek kutatásával. Mestere Fél Edit, a Néprajzi Múzeum textil- és viseletgyűjteményét vezető muzeológus már egyetemistaként bevonta a néprajzi tárgygyűjtésekbe. A jeles népviseletes vidékekről (palócok, matyók, Sárköz) számos tárgyat és fotófelvételt őriz Varga Marianna gyűjtéseiből a Néprajzi Múzeum. Az 1960-as évek második felében is vállalt a gyűjteményben részmunkaidős feladatot. Ebben az időszakban együtt dolgozott Dajaszászné Dietz Vilmával is.

Muzeológusi munkát rövid ideig végezhetett (egyetemi tanulmányai során gyakornok volt a Palóc Múzeumban Balassagyarmaton, 1953–1956 között az István Király Múzeumban Székesfehérváron dolgozott – majd azt követően rövid ideig Budapesten az Iparművészeti Tanács könyvtárosa volt). További pályája során az öntevékeny népművészeti mozgalmak irányításával és módszertanával foglalkozott, számos alkotócsoporthal és kiemelkedő népművészettel dolgozott együtt az úgynevezett élő népművészeti mozgalomban, s az annak alapját jelentő tanításmódszertanának kidolgozása során.

1957–1970: a Népművelési Intézet főlőadója

1970–1982: a Háziipari és Népi Iparművészeti Szövetkezetek Országos Szövetsége Népművészeti Osztályának vezetője valamint ekkor a Népi Iparművészeti Tanács (NIT) titkára

1982–1993: a Népművészeti Vállalat művészeti tanácsadója

1993–2004: a Népi Iparművészeti Tanács tagja

1994–2005: óraadó tanár az Iparművészeti Egyetem Textiltervező Tanszékén

Mezőkövesdi kiállítás megnyitón (2008)

Kiállításmegnyitó (2008)

Szakmai munkásságának kiemelt területe a magyar parasztság tárgyi népművészete, díszítőművészete, kiemelten a népviselet valamint a textilművesség valamennyi szakága, főként a szőttesek és a népi hímzések világa. Az 1960-as évek derekától részt vett a kézműves oktatók képzésének szervezésében. Az elsők között Miskolcon került sor 1965-ben díszítőművészeti szakkörvezetői tanfolyamra, amelyet országsszerte számos hasonló követett. Kiemelten foglalkozott a textiles területen a hímzők, szövők és viseletvarrók képzésével. Több konferen-

cia szervezésében vett részt az 1980-as években, melyeken a népi iparművészet aktuális kérdései kerültek a középpontba. A népművészet valamennyi szakágában 1960-tól rendszeresen meghirdetett országos népművészeti pályázatok elindítása (kapcsolódóan a zsűrizés és a kiállítások szervezése) is a nevéhez fűződik. Különösen kedves volt számára az országos szőttes pályázat és a hímzés szakágban Mezőkövesden 1963-tól a napjainkig is megrendezésre kerülő *Kis Jankó Bori Országos Hímzőpályázat*. Népi iparművészeti zsűrizéseket követően, az országos pályázatok kiállításain mindig értékes szakmai tanácsokkal segítette az alkotók további munkáját.

1951-től volt a Magyar Néprajzi Társaság tagja. Szakmai munkáját több elismerés fémjelzi: a Magyar Népköztársaság Munka Érdemrend arany fokozata (1983), Vankóné Dudás Juli Díj (2000). 2004-ben a népművészet megőrzéséért, nemzedékek közötti átörökítéséért végzett tevékenysége elismeréseként Életfa-díjat kapott. 2005-ben Tura díszpolgárává választották.

Írásai több mint 150 tételben sorolhatók fel. Cikkei és tanulmányai néprajzi szakkiadványokban, tudománynpszerűsítő írásai közművelődési kiadványokban, folyóiratokban jelentek meg. Önálló kötetei mellett számos könyvet szerkesztett.

Kiemelten foglalkozott a palóc textilekkel és viselettel valamint a hódmezővásárhelyi hímzéssel, melyekről összegző munkák is születtek Nyugdíjba vonulását követően továbbra is kutatta a textiles témákat, s a hazai népművészeti és háziipari, népi iparművészeti mozgalmak történetét, vizsgálta a hagyományok átalakulását, változását. A népi hímzésekkel foglalkozó alkotók nagy haszonnal forgatják írásait, a különböző hímzések könyveket és szakmai kiadványokat is, melyeket bőséges illusztrációval és a hímzések tervezéséhez használható mintalapokkal ellátva jelentetett meg.

Egyik nagyszabású munkája volt a *Mezőkövesdi matyó hímzés* című kötet, mely a mezőkövesdi Matyó Népművészeti Egyesület felkérésére készült el 2003-ban. Az első kiadás sikere után, 2016-ban napjaink követelményeinek megfelelően interneten elérhető multimédia kiadvány formájában is elkészült a mű átdolgozott, új kiadása, frissített adatokkal és képanyaggal, videó felvételekkel kiegészítve.

A kézműves alkotók széles köre, népi iparművészek generációi tanulhattak Varga Marianna szeretetteljes és támogató útmutatásaiból a személyes találkozások során a különböző szakmai programokon. Megjelent publikációi a néprajztudomány számára is fontos adatokat, meglátásokat rögzítettek. Kedves személye fájóan hiányozni fog mindazoknak, akik ismerték, tisztelték és szerették.

Viszóczky Ilona

TOMPA MIHÁLY SZÜLETÉSÉNEK BICENTENÁRIUMA

Az ország Arany lázban ég, ugyanis az idén ünnepeljük nagy költőnk, Arany János születésének 200. évfordulóját. E mellett kissé elhalványulni látszik Arany János egyik legkedvesebb barátjának, Tompa Mihály születésének bicentenáriuma. Mivel régióink kultúrtörténetébe Tompa Mihály neve vastag betűkkel íródott be, szükségesnek tartjuk, hogy e lapokon is megemlékezzünk róla e jeles évforduló apropóján.

Tompa Mihály református lelkész, költő, a 19. századi magyar líra kimagasló alakja, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja 1817. szeptember 28-án született a gömör-kishonti Rimaszombatban. Édesanyja korai halálát követően apai nagyszüleihez került Igricibe, gyermekkorát ebben a borsodi kis faluban töltötte. Innen érkezett a sárospataki kollégiumba. Több rövid állomást követően 1847-ben a gömöri Bejére került református lelkésznek. A gömöri nemzetőrökkel tábori lelkészként részt vett a szabadságharcban. Ekkor ismerkedett meg Vadnay Boldizsár '48-as honvéddal, keleméri földbirtokossal, akinek hathatós támogatásával 1849-ben a bejei parókiát a jobban jövedelmező kelemérré cserélhette. Ebben a helyzetben már nősülésre is gondolhatott, rövidesen feleségül vette runyai Soldos Emíliát, egy gömöri földbirtokos leányát. Kelemérből két év múlva a még jobban jövedelmező, szintén gömöri Hanvára távozott. Innen is lett volna lehetősége más parókiákra menni (pl. Miskolcra) de ő azt mondta: „A hanvai pap hanvai Hanván fognak elhamvadni” – s ez így is lett. 1868. július 30-án hunyt el Hanván, sírja ott van a templom közelében. Tompa halálát követően özvegye Putnokra költözött, a ma már Tompa Mihály nevet viselő utcában vásároltak egy kis házat. Ám halála után őt is Hanván, férje és egyik kisfiuk mellé temették. (Másik kisfiuk sírja a keleméri temetőben, Tompa édesapjának sírja pedig Miskolcon, az avasi református temetőben található.)

A felsorolt helyeken hűen őrzik Tompa Mihály emlékét. Legintenzívebben talán a gömöri térségben, a határ mindkét oldalán. Egykori keleméri lakása, a régi paplak ma Tompa kiállítóhelyként emlékezteti az odalátogató turistákat egykori híres lakójára, Arany János barátjára, aki a szabadságharc bukását követő időszakban akkori lakóhelye anagrammáját használta írói álnévként (Kelemér – visszafelé olvasva Rév Elek). A gömöri térség múzeumi számos Tompa relikviát őriznek. Ezek egyike, egy fehér márványtábla a putnoki Gömöri Múzeumban van, mely *A gólyához* című híres költemény születési helyét jelölte egykor a gömöri Susán, a Losonczy-

kúria udvarán, egy szilfa árnyékában. Az azóta kipusztult szilfának egy darabja a gömörszőlősi gyűjteményben található. Ezeket csak azért emelem ki és említem meg, mert szorosban kapcsolódnak a következőkben olvasható, Balogh Béni tollából született (1948) leíráshoz.

A 200 éves évforduló tiszteletére számos helyszín, település, civil szervezet és intézmény összefogásával *Lant és Biblia* összefogó címen szerveztek megemlékezéseket. Ezek között volt szavalóverseny, kiállítás, könyvbemutató stb. Több Tompával kapcsolatos könyv is megjelent az évforduló kapcsán, ezek között említést érdemel a „*Fiaim, csak énekeljetek!*” *Válogatás Tompa Mihály műveiből*, valamint az „*Ősszel születtem én: tavasz leend, Mikor rám esteledik...*” *Bibliográfia a 200 éve született Tompa Mihály életéről és munkásságáról* – mindkettőt Imolay Lenkey István jegyzi.

Bodnár Mónika

Tompa Mihály születésének 200. évfordulójára megjelent Tompa-bibliográfia és versválogatás

E kötet, a *Szülőföldünk* utolsó lapjain (*Könyvekről röviden*) olvashatunk egy frissen megjelent könyvről, mely Balogh Béni ifjúsági író életét és munkásságát dolgozza fel. Ebben az író bibliográfiáját volt szerencsém összeállítani, s a munka során fedeztem fel Balogh Béninek egy régi miskolci újságban megjelent cikkét, melyben Tompa Mihály emlékeiről ír. Mivel ebben az évben ünnepeljük a költő születésének 200. évfordulóját, ezért éreztem fontosnak, hogy ezt a régi írást a megyei honismereti mozgalom közleményeiben újra közreadjuk; különösen azért, mert az emlékévkapcsán megjelent Tompa-bibliográfia ezt a cikket nem tárta fel. Balogh Béni cikkében egy Tompa Mihály rokonainál tett

Egy borsodi falu, ahol Tompa Mihály emlékeit őrzik

Látogatás a nagy költő rokonainál

A „Magyar Észak“ költőkben sohasem volt szegény. Sok lángelme emelte az irodalomba az erdős hegyek színes, változatos életét. Közülük különösen kimagaslott Tompa Mihály, az édes-bús népregék, a bánatos hegyi ősz s a fojtott, fájdalmas allegóriák halkszavú költője.

Tompa, betegsége miatt, nem lehetett kiálló forradalmár. Millióhúrú lelke mégis a százévelőtti magyar élet összes vívódásait visszarezegte. Múzsáját az értő bánat ihlette leginkább, de az északi magyar táj népe és történelme is igen előkelő helyet foglal el költészetében. Igazi naggyá a gigantikus, héroszi küzdelem után, a sötét elnyomatás éveiben nő. Ekkor van elemében a szenvedés költője. Bitang császári terror mindenütt, de ő nem hallgat. Az allegóriák kétszínű, karesű íveihez nyúl. Alattuk vetíti át a metsző igazságot.

Ezidőben talán ő a legjobb nemzeti költő. Milliók érzését szólaltatja meg. A „Gólyához“ c. harcok versének bölcsőjét kerestük fel a napokban: Susát, ezt a kis határszéli köz-

seget. Halványzöld búzatablák és virágzó gyümölcsfák ölelték körül a völgyi falut.

Tompa rokonainál

Majdnem a falu szélén áll a régi, ódon kúria, amelyben Tompa rokonai laknak. Öreg, ősz házaspár, itt maradt alakjai a tűnt időknek.

Losonczy Kálmán, a ház gazdája, a Tompa-rokonságról beszél... Az ő nagyanyja: Soldos Eleonóra és Tompa felesége: Soldos Emilia édestestvérek voltak. A beteg költő 1850-ben itt Susán, Losonczy Bertalan sógoránál pihent.

A három szilfa

Az öreg házigazda a tavaszillatú kertbe vezet. Három öreg, száradásnak indult, magas szilfa alatt megállít.

— Itt írta Mihály a „Gólyához“ című költeményét. Megszenvedett érte... Az osztrák hatalom üldözte miatt. Volt itt egy régi, öreg csűr, annak a padlásán, a zabszalmában rejtegették az eredeti kéziratát.

Balogh Béni cikke Tompa Mihályról

Miskolc, 1948 május 8. Szombat.

IV. évfolyam 105. szám

MISKOLCI HIRLAP

Független Kisgazda, Földmunkás és Polgári Párt Felsőmagyarországi Csoportjának napilapja

Az újság fejléce, melyben a cikk megjelent

látogatásáról számol be, melyben néhány érdekes Tompa-ereklyét ismertet a nagy költő hagyatékából. (A cikk megjelenési helye: Miskolci Hírlap 1948. 106. szám 3. oldal.)

Hideg Ágnes

EGY BORSODI FALU, AHOL TOMPA MIHÁLY EMLÉKEIT ŐRZIK

Látogatás a nagy költő rokonainál

Balogh Béni

A „Magyar Észak” költőkben sohasem volt szegény. Sok lángelme emelte az irodalomba az erdős hegyek színes, változatos életét. Közülük különösen kimagaslott Tompa Mihály, az édes-bús népregek, a bánatos hegyi ősz s a fojtott, fájdalmas allegóriák halkszavú költője.

Tompa, betegsége miatt, nem lehetett kiálló forradalmár. Millióhúrú lelke mégis a százévelőtti magyar élet összes vívódásait visszarezegte. Múzsáját az értő bánat ihlette leginkább, de az északi magyar táj népe és történelme is igen előkelő helyet foglal el költészetében. Igazi naggyá a gigantikus, héroszi küzdelem után, a sötét elnyomatás éveiben nő. Ekkor van elemében a szenvedés költője. Bitang császári terror mindenütt, de ő nem hallgat. Az allegóriák kétszínű, karcsú íveihez nyúl. Alattuk vetíti át a metsző igazságot.

Ezidőben talán ő a legjobb nemzeti költő. Milliók érzését szólaltatja meg. A „Gólyához” c. harcos versének bölcsőjét kerestük fel a napokban: Susát, ezt a kis határszéli községet. Halványzöld búzatáblák és virágzó gyümölcsfák ölelték körül a völgyi falut.

Tompa rokonainál

Majdnem a falu szélén áll a régi, ódon kúria, amelyben Tompa rokonai laknak. Öreg, ősz házaspár, ittmaradt alakjai a tünt időknél.

Losonczy Kálmán, a ház gazdája, a Tompa-rokonságról beszél... Az ő nagyanyja: Sodos Eleonóra és Tompa felesége: Sodos Emília édestestvérek voltak. A beteg költő 1850-ben itt Susán, Losonczy Bertalan sógoránál pihent.

A három szilfa

Az öreg házigazda a tavaszillatú kertbe vezet. Három öreg, száradásnak indult, magas szilfa alatt megállít.

– Itt írta Mihály a „Gólyához” című költeményét. Megszenvedett érte... Az osztrák hatalom üldözte miatta. Volt itt egy régi, öreg csűr, annak a

padlásán, a zabszalmában rejtegették az eredeti kéziratát.

A történelmi fák alatt most csend van. Ősz kísértőm arca a nemes megilletődöttséget sugározza. Meghatottan meséli el a vers születésének körülményeit. A rokonság ezt mint „hagyatékot” adja tovább.

– A csüörtetön egy gólya tanyázott. Mihály a három szilfa alól éppen odalátott. E látvány ihlette meg verse megírására. És alig telt el pár hónap, már a hatóság kutatta a verset. Híre szétfutott a vidéken. Az emberek kézzel írott példányokkal terjesztették egymás között.

Tompa-ereklyék

Bent, a régi ház hűs szobájában, megmutatják a Tompa ereklyéket. Még jelenleg is szép számmal vannak, bár annakidején igen sokat elvittek a rimaszombati múzeumba... Gondosan őrzött, csillogó ezüstkanalak, majd fényképek kerülnek elő. Tompa arcképe, hátlapján saját kezeirésével. Ezt fogadott leányának: Irénnek, Lévay József unokájának ajánlja. Feleségének, a „hőn szeretett Emillióknak” ajánlódokozott két arcképe is itt van.

Egy kis szekreterhez megyünk... A költő ezt hamvai lelkészkedése idején használta. Sok kicsi fiókja van ennek a patinás bútordarabnak. Belőlük a pályadíjak mellé adott aranyérmék kerülnek elő. Az első kettőt a Magyar Tudományos Akadémia juttatta Tompának, költői munkássága elismeréseképpen. Harmadikat a Magyar Természetbarátok Egyesülete, a természet rajongó szeretetért, s az irodalomban való megszemélyesítéséért.

Kéziratai közül már egy sincs itt. Három „hattyúdala”, az „Utolsó versek” nyomtatott példánya itt pihen még: ezt is feleségének ajánlja. Megtalálható itt Lévay József Tompa sírjára írt versének kézírata.

Levelek

A Tompa-rokonság levelei nagyszámban ma is megvannak még. Lévay József igen sok levelet írt a költő fogadott leányának, akit a ma is élő házigazda, Losonczy Kálmán temettetett el.

A meglévő levelek közül kettő különösen megfigyelhető. Egyiket Arany Jánosné írta Irénnek Pestről. Tompa ekkor már a sír lakója. Aranyné csöndes, gyászos szavakkal idézi a „szeretett Mihály” emléket. A másik levelet Tompáné írta Susára Putnokról. Minden sora a magányos özvegy bánatos szomorúságát sugározza.

Megtelt lélekkel búcsúzzunk Tompa rokonaitól. Otthagyjuk a régi házat, ahol költői múlt, bús történelem pihen... A távolban füstöl az ózdi gyár. A kóbor szél füllünkbe susogja a munka himnuszát...

BALASSA IVÁN CENTENÁRIUMA

Kováts Dániel

*Balassa Iván etnográfus
(1917–2002)*

*(a centenáriumba megjelent
Tájak, eszközök,
hagyományok c. könyvből)*

Idén ősszel száz éve annak, hogy Balassa Iván, a kiváló néprajztudós megszületett. Alakja ma is emlékeztet azokra számára, akik ismerhették, könyvei, publikációi jelen vannak az etnográfia tudományának vérkeringésében. Megemlékezni róla e centenáriumból nemcsak ezért érdemes, hanem azért is, hogy munkásságára az ifjabb nemzedékek figyelmét

fölvívjuk. Egy tudós életművében vannak olyan elemek, amelyeket meghalad, továbbfejleszt az újabb kutatás, tehát lépcsőfokként szolgál az előre haladáshoz, s vannak olyanok, amelyek maradandó értéket képviselnek, megkerülhetetlenek. Amikor fölillantjuk egy gazdag életút állomásait, teljesítményét, egyrészt az utókor tiszteletét nyilvánítjuk ki, másrészt utalunk egy életmű felhasználható, felhasználandó eredményeire. Balassa Iván munkássága azért különösen becses nekünk, mert tudós figyelmét nagy mértékben foglalkoztatta a történelmi Abaúj és Zemplén megyék népelete, hagyománykinccse.

Balassa Iván 1917. október 5-én született a bihari Bátoron. Édesapja községi jegyző volt, édesanyja pedig református lelkész leánya. Így aztán számára a falu világa volt az alapvető élmény, ami minden bizonnyal szerepet játszott később a pályaválasztásában. Nagypjától tanulta a betűvetést, az egri cisztereknekél kezdte középiskolai tanulmányait, majd a debreceni református gimnáziumban érettségizett. Egyetemi tanulmányait magyar-német szakon a debreceni egyetemen végezte, ahol Csűry Bálint professzor hatására már másodévesként bekapcsolódott a nyelvészeti kutatómunkába. Doktori értekezésének olyan témát választott, amely előre jelzi kutatói pályájának fő irányát; a debreceni cívisek földművelésének tanulmányozásával foglalkozott, párhuzamosan vizsgálta a munkaműveleteket s azok műszókincsét.

1940-ben a kolozsvári egyetem nyelvészeti tanszékének tanársegédje lett, egy év múlva pedig a Székely Nemzeti Múzeumba ment át, s ettől kezdve pályája a muzeológiához kötődik. Amikor Sepsiszentgyörgyről menekülni kényszerült, Budapesten állapodott meg kis családjával, s 1944-től a Néprajzi Múzeum kötelékében folytatta tovább munkáját. 1956-ban nevezték ki a sárospataki Rákóczi Múzeum igazgatójává, s ekkor kutatói figyelme a Bodrogközre, a Hegyközre és Tokaj-Hegyaljára összpontosult. 1961-től minisztériumi osztályvezetőként segítette a hazai múzeumügyet, 1966-tól 1983-ban történt nyugalomba vonulásáig a Mezőgazdasági Múzeum egyik vezetője volt.

Közben kiterjedt szakirodalmi munkásságot folytatott, tudományos fokozatokat szerzett; 1956-ban lett a történettudomány (néprajz) kandidátusa, 1966-ban e tudomány akadémiai doktora. A svéd és a dán tudományos akadémia a tagjává választotta, hazai kitüntetések mellett elnyerte a Herder-díjat. Nem volt idegen tőle a tudomány népszerűsítése, vezetője volt a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat néprajzi szekciójának, hosszú időn át elnöke a Magyar Néprajzi Társaságnak. 2002. november 1-jén, 85 éves korában Budapesten hunyt el.

Egy olyan tudósi életút állomásait soroltuk itt el, amelyre a szorgalom, az igényes tényfeltárás és a sokoldalú vizsgálaton alapuló feldolgozás a jellemző. Balassa Iván a néprajztudomány azon művelői közé tartozott, akik példamutató alaposággal tárják föl a terepmunka során megismert adatközlők közvetlen helyszíni információit, és az így nyert ismereteket levéltári kutatással teszik teljessé, távlatossá. A leíró és a történeti vizsgálódásnak olyan ötvözeté jellemzi munkásságát, amely sajátos, jól felismerhető karaktert ad közleményeinek.

Balassa Iván munkásságának további jellemzője, hogy érdemben hozzájárult a néprajztudomány szinte valamennyi részterületének gazdagításához. Bár vannak kiemelt témái, nem kötötte magát egyetlen szakterület vizsgálatához. Foglalkozott népünk szellemi kultúrájával – mondáival, díszítőművészetével, hiedelemvilágával, szokásrendjével –, sok mondanivalója volt a hagyományos agrártechnikákról, a néprajzi jelenségek változásairól és kölcsönhatásáról, a nemzetiségek – különösen a német telepítések – jellemzőiről. Továbbá nem zárkozott be a maga dolgozószobájába, kész volt a csapatmunkára, aminek legjelentősebb teljesítménye a munkaeszköz-történeti archívum széleskörű összefogással tör-

tént megteremtése. Tudatosan törekedett arra, hogy ifjabb munkatársait támogassa, biztassa, rendszeres munkára serkentse. Csak rövid ideig adatott a lehetőség, hogy tanítson a budapesti néprajzi tanszéken, de minden munkahelyén megtalálta módját, hogy a felismert tehetségeket törekvéseik megvalósításában segítse.

Hozzánk, akik Északkelet-Magyarország művelődéstörténeti hagyományainak feltárásán, őrzésén, népszerűsítésén munkálkodunk, különösen közel áll Balassa Iván az ember és a tudós. Az ember, aki éppen úgy képes volt nagyszerű együttműködésre a nagy tekintélyű sárospataki Újszászy Kálmán professzorral, mint az erdőbényei kapásokkal, a karcsai mesemondókkal, a hercegkúti svábokkal vagy a pusztafalusi szántóvetőkkel. A Bodrogközről írt *Lápok, falvak, emberek* (1975) című népszerű könyve kiváló bizonyítéka ennek. És az ember mellett közel áll hozzánk a tudós, aki tanulmányok sorával gyarapította ismereteinket. Csak néhányat emelünk most ki ezek közül, amelyek egyúttal jelzik érdeklődése sokszínűségét. Többek között történeti háttérrel megírta a hegyaljai szőlőművelés, borkezelés „lexikonát” *Tokaj-hegyalja szőleje és bora* (1991) című monográfiájában. Megörökítette a bodrogközi parasztság hagyományos hiedelemvilágát, világlátását a *Karcsai mondák* (1963) című kötetében. Egy sajátos kistáj földhasználatát rögzítette *Földművelés a Hegyközben* (1964), illetve *A Hegyköz földművelése* (2000) című könyveiben. Két kötetben foglalkozott Sárospatak helynévkincsével; a belterület történeti és jelenkori elnevezései *Sárospatak történeti helyrajza* (1994) című munkájából ismerhetők meg, a külterület földrajzi nevei pedig a *Sárospatak határának helynevei* (1997) című gyűjteményből.

Balassa Iván ösztönző hatása abban is megnyilatkozott, hogy cselekvő részese volt Borsod-Abaúj-Zemplén megye tudományos közéletének. Rendszeresen publikált a miskolci Herman Ottó Múzeum évkönyveiben, a Kazinczy Ferenc Társaság évkönyveiben, konferenciakötetekben. Állandó résztvevője, előadója volt a sárospataki Rákóczi Múzeum által szervezett tudományos összejöveteleknek, a Tokajban és környékén rendezett hegyaljai konferenciasorozatnak. Munkatársi kapcsolatot tartott megyénk sok honismereti munkásával, akik hálával gondolnak segítőkészségére.

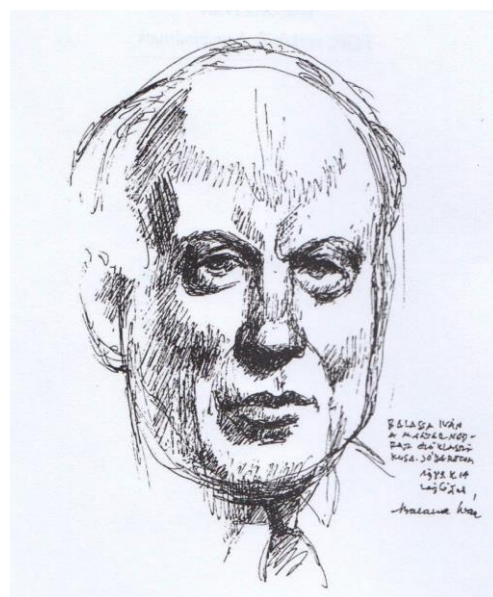
Születésének századik évfordulóján több emlékező összefoglaló idézi meg Balassa Ivánt. A Kazinczy Ferenc Társaság kiadásában pedig megjelent ebből az alkalomból egy 688 oldalas válogatás tanulmányaiból. A *Tájak, eszközök, hagyományok* című kötetet az egyik szerkesztő, Viga Gyula mutatta be júliusban a Sárospatakon rendezett honismereti akadémián. Van valami jelképes a bemutató helyszínében és közönségében. Sárospatak ugyanis Balassa

Iván pályájának – kutatói munkásságát tekintve – talán legjelentősebb állomása. Az e tájról gyűjtött, felhalmozott ismeretekből kinőtt tudományos eredményei az életút csúcspontját jelentik. Akik pedig elsőként vehették kezükbe az új könyvet, a honismereti mozgalomnak az egész országból, sőt a határon túlról is Sárospatakon összegyűlt munkásai, értő szemmel, nyitott elmével és szívvel fogadják egy jeles etnográfus munkásságának keresztmetszetét. Ugyanis ez a testes kötet, a szerző által művelt stúdiumok mindegyikéből bemutat valamit, ha teljességre – az életmű hatalmas mérete miatt – nem is törekedhetek a szerkesztők. Aki végig lapozza, elolvassa Balassa Iván válogatott néprajzi tanulmányainak gyűjteményét, képet alkothat magának egy jeles tudós érdeklődéséről, világáról. Olyan világot mutat be nekünk, amely szerves része a magyarság – és az itt élő nemzetiségek – tanulságos múltjának, népi jellemzőinek.

Ajándékot kapunk tehát a százéves Balassa Ivántól, úgy érezhetjük, itt van közöttünk.

A Balassa centenáriumra megjelent könyv cím- és hátlapja

László Gyula rajza Balassa Ivánról (1989)
(másolat a könyvből)

1956 HŐSEI – EMLÉKEZÉS GRÓMUSZ MÁRIÁRA

Makó Katalin

1956 őszén kezdtem el a harmadik osztályt a Közgazdasági Technikum Ipari Tagozatán, Miskolcon. Úgy tűnt, nyugalmas, szép őszi napok lesznek, de a mélyben már izzott a parázs. Egyik október végi napon – a pontos dátumra nem emlékszem – szeretett igazgatónk, Balogh Ferenc bejött hozzánk, az osztályba és közölte velünk, hogy lassan, csendben, kerülve a városi forgatagot menjünk (szó szerint csorogjunk) haza és nagyon vigyázzunk magunkra. Akkor tört ki a forradalom. Tudomásunkra jutott, hogy tüntetésre készülnek az emberek a megyei rendőrfőkapitányság előtt. Mi, harmadikosok is szerettünk volna ott lenni a rendezvényen, illetve megmozduláson, de közölték velünk, hogy azon csak a negyedikesek vehetnek részt.

És megtörtént az esemény, ami sajnos tragikus véget ért: belelőttek a tömegbe. Édesanyám is belekeveredett a forgatagba, pedig csak bevásárolni ment a Búza téri piacra. Ő megúsza élve, sajnos ez nem mondható el Grómusz Mária iskolatársunkról, aki a sortűz áldozata lett. A kutatók szerint haslövés érte és a helyszínen elvérzett. Gyönyörű, kék szemű, szőke lány volt, kitűnő tanuló. Élete és családja élete kettétört. Ma már emléktábla őrzi nevét (több elhunyt társa nevével együtt) a rendőrség épületével szemben, a Zsolcai kapu 17. szám alatti óvoda épületének falán. Ez a tábla hirdeti, hogy ő is magyar hazánkért, a szabadságért ontotta vérének. Egykori alma materünk utódiskolája, a Fáy András Görögkatolikus Közgazdasági Szakközépiskola kezdeményezésére az intézmény előtti, addig névtelen közterület az elhunyt osztálytársunkról a *Grómusz Mária tér* nevet kapta. Az igény az '56-os emlékévkapcsán 2016-ban fogalmazódott meg, még ugyanazon év őszén döntött is a képviselőtestület. Az iskola oly módon is őrzi egykori diákja emlékét, hogy a Vasgyári temetőben levő sírját az iskola mostani tanulói gondozzák.

Nyugodjon békében, emlékét kegyelettel megőrizzük, mi is, egykori iskolatársai.

Grómusz Mária, az '56-os miskolci sortűz egyik áldozata

*A Zsolcai kapu 17. szám alatti épület, falán az emléktáblával
(Fotó: Mészáros Viktória, 2017)*

*Az '56-os miskolci sortűz áldozatainak emléktáblája
(Fotó: Mészáros Viktória, 2017)*

A PEDAGÓGUSPÁLYA FEJEDELEMSSZONYA – Tagányi Istvánné emlékezete –

Szedresi István

Egyik reggel a rádió komolyzenei műsorának hallgatása közben akaratlanul egy csodálatos hölgy képe jött elő emlékezetemből: lelkiekben, külsőségekben egyaránt bámulatra méltó, mindig elegáns, kedves, tiszteletet parancsoló, a tudást megszállottan osztó, ajándékozó, megkövetelő tanárnőideálé, mondhatnám fejedelemasszonyé, a Mezőkövesden mindenki által nemes egyszerűséggel „csak” *Mandi néni*nek nevezett Tagányi Istvánné magyartanárnőnké. Ez a tekintet – több mint ötven év távolából is – elevenen él bennem. Ha rendelkeznék festői képességekkel, meg tudnám festeni portréját. Ennek a nagyhatású embernek, pedagógusnak emlékét szeretném megőrizni a jövő nemzedék számára. Ma még – hála Istennek – sokan élnek, akiket tanított, akik emlékeznek rá, de ők olyan korban vannak, akik bármikor elmehetnek – ezért is kell igyekezniem!

Mandi néni a Dunántúlról, Győr vármegyéből került fiatalon, 22 éves korában Mezőkövesdre. A Pannonhalma szomszédságában lévő Ravazdon született 1894. június 8-án, polgári családban. Édesapja a község jegyzője volt. Borsó Amanda (ez leánykori neve) korán árvaságra jutott, 6 éves volt, amikor meghalt édesanyja és 11 éves korában már édesapja is édesanyja mellé költözött. Anyai nagynénje, Somogyi Viktória vette gondozásába a kislányt, rendkívüli felelősséggel és őszinte szeretettel igyekezett mindent megtenni, hogy ő lehetőleg semmit ne érezzen a nagy veszteségből.

Egy 1949-es *Őnéletrajz* tanúsága szerint a polgári iskolát Győrben végezte, majd Pápán a tanítóképzőt és 1915-ben szerzett nyelv- és történettudományi szakcsoport tanítására jogosító polgári iskolai tanári képesítést Kalocsán – ugyanebben az évben kezdte meg polgári iskolai tanári működését. Jegyezzük meg jól ezt a dátumot, hiszen 1915 óta élt Mezőkövesden és itt tanított egész életében, kezdetben a polgári iskolában.

Bizonyára már a kezdet-kezdetén megszerette a matyó színpompát árasztó települést, lakóival együtt, mert ezt végleges lakóhelyének tekintette. Erre az is bizonyíték, hogy mezőkövesdi lakoshoz, a MÁV titkár Tagányi Istvánhoz ment feleségül 1919-ben. De az élet nem volt kegyes a fiatal hölgyhöz! Szülei korai elvesztése után harmadik csapásként – rövid háromévi házasság után – férjétől is végleg búcsút kellett vennie, őt is elragadta a halál. Ettől kezdve édestestvérével, Borsó Ágnessel, *Ági néni*vel

élte életét, aki végtelen szolgálatkészen gondoskodott a családi háttérről.

Tagányi tanárnő hatványozottan vetette magát a munkába és mellette a közéletbe. 1922-ben iskolán kívüli népművelési tanfolyamot végzett, mely után négy éven át vezette a női népművelési tanfolyamot. Hogy bővítse tudását, 1934 nyarán a szegedi Polgári Iskolai Tanárképző Főiskolán elvégzett egy átképző tanfolyamot. Ezeket az ismereteit és végzettségeit 1936-tól a tanulmányi felügyelői beosztásban kamatoztatta.

Tagányi Istvánné fő tevékenysége mégis a tanítás, a pedagógusi munka volt. Ez alapján ismerték és szerették meg sokan Matyóföldön. A polgári iskolában kezdte pedagógiai pályáját, mely Mezőkövesden 1909 óta működött. (Ez az iskolaforma 1868 óta létezett Magyarországon, de Mezőkövesden csak jókora időeltolódással honosodott meg.) Kezdetben fiú- és leányiskola volt, de a fiúgimnázium 1911-es beindulásával az új középiskola szívóhatása miatt megkérdőjeleződött a fiúk polgári iskolai oktatásának szükségessége. Így jött létre 1922-ben a Nyilvános Magán Polgári Leányiskola, melynek igazgatója és egyben nyelv- és történelemtudományokra képesített tanára (egészen az iskolák államosításáig) Tagányi Istvánné volt.

Osztálykép

Néhány osztályfénykép van előttem, ezek az 1940-es évekből származnak. Kivétel nélkül mindegyiken a csoportkép közepén látható az igazgatónő. Nem csak elhelyezésével, hanem eleganciájával, méltóságával akaratlanul is ő jelenti a fénykép fókuszát. Sajnos, csak egy osztályképhez társul névsor. Nagy öröm számomra Mandi néni mellett, a tanárnők között látni gyermekkori ismerőseimet, akikről nem is tudtam, hogy a polgári leányiskola tanárai

voltak. A fénykép az 1945/46-os tanévben végzeteket mutatja tanárnőkkel, köztük Dr. Rozsly Istvánét (Abkarovits Vilma, nagy fia István az ötvenes évek elejének menő kövesdi kerékpárversenyzője; lányaival – Kati és Zsuzsival együtt énekeltem, zenéltem Lukinich Feri bácsi együtteseiben), Csöke Mártát (később, az 1950-es évek elején tanított engem is a Szt. Imre Általános Iskolában), Korányi Etelkát (vele édesapja körzeti orvosi rendelőjében találkoztam a mozi mellett). Egrynével nem találkoztam, de az *Ismerjük őt?* sorozatban írtam fiáról, Egry Tamásról, aki aranyokleveles feltaláló és aki 2009 szeptemberében kapta meg, mint vadászpilóta, a vasdiplomát.

Nem fényképről, de személyesen ismertem a tantestületből Dr. Gaálné Vargacz Ilonát (Ibi nénit), aki kisiskolásként engem is tanított és boldogan gondolok rá.

Mandi néni fényképei közül három különösen megfogott: az első kép a szépséges, ifjú, még hajadon – de már öntudatos, méltóságteljes – 24 éves Borsó Amandát ábrázolja. A kép keltezése pontosan egy évvel korábbi, mint a házassági anyakönyvi kivonat keltezése. A másik képen az az arc látható, melyet én kedvenc általános iskolai tanárnőmről megőriztem emlékezetemben. Igaz, a képen 14 évvel idősebb (77 éves), mint amikor tanított engem, de ezt a fényképre tekintve nem érzékelem. A harmadik kép is azt igazolja, hogy Mezőkövesdet megszerette, hiszen az 5 fős fényképen a középkorúak (köztük Mandi néni is) matyó népviseletben örökítették meg magukat.

Borsó Amand 24 illetve 77 évesen

Mintha kincset találtam volna, úgy hatott rám, amikor a közelmúltban személyesen beszélhettem a polgári leányiskola volt matematika tanárnőjével, aki 1939-től két évig tanított Mandi néni igazgatósága alatt. Hancsók Kálmán gimnáziumi tanárom sógornője a 93 éves Barabás Mária (Dr. Kun Kuti Mártonné) dicsérő, elismerő szavai mellett megemlítette azt is, hogy egyszer volt nézeteltérése is igazgatónőjével, aki nem engedte, hogy egyik tanítványát

matematikából megbuktassa. Hogy mi lehetett az ok, csak találgathatjuk: lehet, hogy a bukás rontotta volna az iskola hírnevét, de az is lehet, hogy Mandi néni híres empátiás érzékenysége volt az ok, mellyel azt vallotta, hogy a gyerekeket nem buktatni kell, hanem meg kell tanítani.

A polgári leányiskola egyik volt tanulója, a ma 78 éves Pető Mária (Márton Józsefné) az iskolában meghonosított rendet, fegyelmet dicsérte, mely megvalósításának módszere nem az erőszak, hanem a kedves, csipkelődő figyelmeztetés volt, pl. ha a lányok „sörtés sapkája” nem állt egyenesen közepén, Mandi néni így szólt: *legközelebb pofont kapsz, hogy helyre billenjen a sörte!*

Az iskolák államosítása után Tagányi Istvánné a IV. sz. Állami Általános Iskola (Szt. Imre Iskola) társigazgatója lett Szepesi Ferencsel, egyben magyar-tanárnője. Ebben az iskolában szereztem közvetlen élményeket Mandi néni pedagógusi tevékenységéről. Lenyűgöző volt az a széleslátókörűség, az a tudásanyag, magabiztosság, mellyel a nyugdíj előtt álló tanárnő a kiskamaszok figyelmét lekötötte, az a szuggesztivitás, mely csupán tekintetével fegyelmet tudott tartani. Önéletrajzából megértettem, honnan származik mindez: a két világháború között társasutazással járt Franciaországban, Németországban, Olaszországban és többször Ausztriában, valamint részt vett a legkülönbözőbb szemináriumokon, át-képző-továbbképző tanfolyamokon. Ha egy nyelvtani szabályt nagyon fontosnak tartott, csak a könyökre mutatott, mely azt jelentette: *ezt úgy kell tudni, hogy a könyöködön jöjjön ki!* Azt vallotta, hogy a gyengébb tanulókat kell gyakrabban feleltetni, hogy módjuk legyen megtanulni az anyagot és a megfelelő osztályzatokat összeszedni. Emiatt én szomorú voltam, még akkor is, ha dicsérőleg azt mondta: *Téged akkor kérdezlek, ha más nem tudja!* Ekkor találtam ki azt az önszórakoztató játékot, hogy nyelvtani példamondatokként versidézeteket kerestem.

Tanárnőm iránti rajongásomat jelzi az is, hogy az általa vezetett irodalmi szakkör tagja voltam, mely sok elfoglaltságot jelentett az újabb és újabb regények elolvasásával, azokról való beszámolókkal. Máig kedves emlékként őrzöm azt a két ifjúsági regényt, melyet Mandi néni saját könyvtárából kaptam ajándékba „*Kedves Pistámnak (illetve: kedves kis muzsikusomnak) szeretettel Mandi néni*” bejegyzéssel. A „*kis muzsikusomnak*” magyarázatra szorult: tanárnőmnek arra is kiterjedt a figyelme, hogy a nyolcadik osztályból kikerülők a társasági életben is megállják helyüket, így szervezett Ligetvári Józsi bácsival a végzősöknök tánc- és illetan tanfolyamot. Az előttünk végző évfolyam tánctanfolyamához Bukta Matyi osztálytársammal szolgáltattuk az élő zenét, Matyi tangóharmonikával, én hegedűvel. Ennek elismerése volt az egyik könyv.

Sereg Zsuzsi (Dr. Újvári Árpádné) volt kedves évfolyamtársnőm mesélte, hogy amikor az ingyen tankönyvek osztása történt, az egyik könyvből csak egy példány volt. A lányosztály izgatottan várta, ki kapja a könyvet. Rövidke gondolkodás után Mandi néni az iskola igazgatóhelyettese lányának adta. Amikor megkérdezték, miért ő kapta, gyors, frapáns választ adott: *a vasutas gyerek is ingyen utazik a vonaton.*

Mi voltunk az utolsó évfolyam, akiket aktív pedagógusként tanított. Velünk együtt 1957-ben ő is búcsúzott az iskolától. Persze egy igazi pedagógus nem tud meglenni életeleme, a tanítás nélkül. Nyugdíjazása után még évekig dolgozott óraadóként a szakmunkásképző iskolában és a dolgozók esti iskolájában.

A pedagógusi tevékenységen kívül rendkívül széleskörű volt érdeklődése és aktivitása, mely végigkísérte őt egész életében. A nőnevelésnek szinte úttörője volt Mezőkövesden. Nehéz felsorolni azon szociális, társadalmi, mozgalmi szervezeteket, melyeknek tagja volt: így alapító- és vezetőségi tagja volt az MNDSz-nek, tagja a Vöröskeresztnek, Népjóléti Bizottságnak, különböző művelődési társaságoknak, vezetője volt a Parasztdolgozók Polgári Iskolájának.

Szociális érzékenysége sarkallta segítségnyújtásra – ennek vált majdnem áldozatává, amikor

1944-ben a nyilasok előbb deportálták, majd rendőri felügyelet alá helyezték többedmagával. Mezőkövesd köztisztviselői álló gimnáziumi igazgatójának, Dr. Papp Zoltánnak vezetésével akció indult Tagányi Istvánné kiszabadítására, mely sikerrel járt és a főszolgabíró határozatával „*indokolatlannak*” tartotta az internálás további fenntartását.

Dr. Papp Zoltán és Tagányi Istvánné – oktatósi, nevelési elveik rokonságával és nagyfokú humanitásukkal – már korábban egymásra találtak, baráti kapcsolat alakult ki a Papp család és Mandi néniék között, melynek szorosságát bizonyítja, hogy Mandi néni lett a kisfiú, azóta nemzetközi hírűvé vált Dr. Papp Zoltán szülész-nőgyógyász professzor keresztanyja. Dr. Papp Zoltán és nővére Süveges Ferencné tanárnő (akinek egyébként Ági néni volt a keresztmamája) mind Mandi néniék, mind a nagynéni Somogyi Viktória síremlékét felújították a mezőkövesdi temetőben.

A közelmúltban utcájának egyik idős hölgytagja (jelöletlenül is) büszkén mutatta azt a házat, melyben élt Mandi néni. Boldogan gondolok arra, hogy sok évvel 1974. november 2-án bekövetkezett halála után is milyen sokan gondolnak és emlékeznek Tagányi Istvánné, Mandi néni szeretetreméltó személyére. Ezt szolgálja az én visszaemlékezésem is.

Mandi néni matyó viseletben

A KOMPOLTI HUSZÁRBRAVÚR 1849. február 17.

Szlovák Sándor

Az 1849. február 26-27-i kápolnai csatát több kisebb katonai összecsapás előzte meg. Közéjük tartozott a február 17-i kompolti rajtaütés, amelynek mezőkövesdi vonatkozásai vannak.

Desseffy Arisztid mellképe

Desseffy Arisztid ezredes, aki a kápolnai csatában Klapka hadosztályának egyik parancsnoka volt, január végén, Mezőkövesden, a Korona Szállóda és Vendéglőben (ma Matyó Múzeum) rendezte be főhadiszállását és innen kiindulva hajtotta végre a főparancsnokság utasításait. Az Egerben állomásozó vezérkar azzal bízta meg Desseffy-t, hogy kísérje figyelemmel a császári csapatok mozgását és hajtson végre az ellenséget megtévesztő manővereket. Desseffy több alkalommal küldött lovasokat Kápolna felé, de a saját felderítőin kívül a lakosság köréből szerzett információkra is támaszkodott. Február 16-án így értesült arról, hogy egy osztrák éldandár előre tolt osztaga (vértések) érkezett a Kápolnával szomszédos Kompoltra. Másnap, február 17-én a hajnali órákban négy század „mezőkövesdi” huszár rajtaütött az ott állomásozó császáriakon. A bravúrosan sikerült támadásról a kápolnai plébános, Szöghy János a következőket jegyezte fel:

„1849. februárius 17-én déli tizenkét és egy óra között Gyöngyös felől mintegy kétszázhusz emberből álló császári német lovascsapat, a herceg Auersperg nevet viselő ezredből Kápolnán keresztül bevonulván éjjeli szállásra. Kompoltra a gróf Káro-

lyi György kastélyába mentek, ahol mind az emberek, mind a lovak számára elegendő kényelmet találtak. S magokat teljes bátorságban lenni képzelvén, a szükséges vigyázatot kivált éjjel után úgy elhanyagolták, hogy a kápolnai országot felől csak egy őr vigyázott. Ez is csak akkor vette észre, hogy Mezőkövesdről, Szihalom felől magyar Koburg, Császár és Lehel nevet viselő huszárok jönnek, közel kétszázán, midőn ezektől reggel hatodfél órakor egyszerre meglepetett.

Ekkor a mieink: Rajta magyarok! – hangoztatván a németekre ütöttek, s egy negyed órai vívás, lövöldözés, kard csattogás, sűrű rivalgások után a német csapat legyőzetett.

Közülük két halott (ti: egy közvitész, a harmadik Fő hadnagy, huszonhárom éves neve: Lautersdorf) az ütközet helyén maradtak, többen kaptak sebet, harmintz nyoltz elfogatott, a többi ki merre szaladhatott, futott. Negyven ló, több puska, mej vas a belől szentek képeivel ékesítve, német sisak, nyergek birtokába jutottak a győztes vitézek, a magyarok közül három könnyű sebet kapott, egy fogságba esett. Február 19-én az elesett két német egybe gyűlt sokaság kíséretében keresztény szertartással tetetett a sírba.”

Az összecsapás hírére Windischgrätz a császári csapatok főparancsnoka eddigi tétlenségét feladva Gödöllő környékén összpontosított csapataival megindult Gyöngyös irányába, és néhány nap múlva, február 26-27-én Kápolnánál egyik tábornoka, Schlick parancsnoklásával megütközött a Dembinszky vezényelte magyar honvédcsoportokkal.

*A kápolnai csata tiszteletére 1999-ben állított emlékmű
(Fotó: Szlovák Sándorné)*

PORTRÉKRÓL RÖVIDEN

Vámosi Katalin

Halász-Hradil Elemérnek Horváth Lajosról festett portréja

*Halász-Hradil Elemér (1873–1948):
Horváth Lajos portréja, 1912*

*vászon, olaj, 110×80 cm
Herman Ottó Múzeum Képzőművészeti Tár,
Miskolc, Ltsz.: 74.123.
(Fotó: Kiss Tanne István)*

Az 1911. március 30-án tartott rendes közgyűlésen Miskolc város törvényhatósági bizottsága jegyzőkönyvbe vette Szentpáli István polgármester napirend előtti felszólalását, aki a március 12-én elhalálozott Horváth Lajos érdemekben gazdag közéleti működését, politikai pályafutását méltatta, és megemlékezett a város érdekében kifejtett szolgálatáról. Egyúttal indítványozta az elhunyt arcképeinek megfestését közgyűlési termük számára.

A reprezentatív portré elkészítésére a miskolci születésű Halász-Hradil Elemért (1873–1948) kérték föl, aki a Hradil festődinasztia legtehetségesebb tagja volt. A festő müncheni – Hollósy Simon magániskolájának hallgatója –, majd nagybányai és párizsi tanulmányújtait követően tért haza és telepedett le Kassán. Utóbbi gróf Andrassy Dénes, 1896-ban kiváló tehetségű fiatal festők számára létesített ösztöndíj alapítványa támogatta. A gróf figyelmét az Andrassy család egyik tagjának megfestésével vonta magára a festő.

Halász-Hradil Elemér több miskolci megrendelést kapott megyei és városi előjárók portréinak elkészítésére. Többek között 1905-ben, felkérte a Miskolci Ipartestület, elnökük, Pfliegler J. Ferenc, iparművész, királyi tanácsos térképének megfestésére, valamint Borsod vármegye 1922-ben, Tisza István gróf megörökítésére. Tájékepei főként plein-air, látvány után készültek, de megrendelésre készült valóságos, realista portréinak háttérbe is belopta a látványt. Megnyilvánul ez Horváth Lajos festményén is, ahol a sötét öltönyös, ősz hajú országgyűlési képviselő zöldes falú szobabelsőben áll, kezében könyvvel. A hazafias célok szolgálatába állított közéleti portré jellegzetes darabja született meg ecsetje nyomán.

Horváth Lajos arcképeinek ünnepélyes leleplezésére 1912. október 29-én, a közgyűlésen került sor, amely alkalomból Dr. Kun József hosszasan ismertette Miskolc díszpolgárának érdemeit beszédében.

A festmény jelenleg Miskolcon, a Herman Ottó Múzeum papszeri Kiállítási Épületében, az *Egy miskolci nemes az országos politikában – Szemere Bertalan pályaképe és pályatársai* című állandó kiállításán látható.

Dokumentumok:

BAZML IV.–1903/a 3. kötet: Miskolc thjf. Város törvényhatósági bizottságának jegyzőkönyve 1911. és BAZML IV.–1903/a 3. 4. kötet: Miskolc thjf. Város törvényhatósági bizottságának jegyzőkönyve 1912.

Emlékbeszéd Horváth Lajos arcképeinek ünnepélyes leleplezése alkalmával, Miskolc THJF. város 1912. évi október hó 29-én tartott közgyűlésén, elmondotta Dr. Kun József TRVH. Bizottsági Tag. Kinyomtatott Miskolc város határozatából. Szelenyi és társa könyvnyomdája, Miskolc, 1912. HOM HTD Ltsz.: 53.3103.1.

Irodalom:

Dobrossy István: *Miskolc írásban és képekben 1.* Miskolc 1994. 109-111.

Dobrossy István: *Miskolc írásban és képekben 3.* Miskolc 1996. 53-56.

Miskolci Életrajzi Lexikon. Miskolc 2008. 90.

Pfliegler J. Ferenc: *Életem. (Egy miskolci polgár visszaemlékezései: 1840–1918).* Miskolc, 1996. 62., 172.

Dr. Tóvári Judit: *Az elit Miskolc város társadalmában 1872–1917.* Nyíregyháza, 1997. (A MTA Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Tudományos Testületének Közleményei)

Borúth Andornak gróf Andrassy Gyuláról festett portréja

Borúth Andor (Sátoraljaújhely, 1873–
Tátrászéplak /Tatranská Polianka/, 1955):
Andrássy Gyula portréja, 1896

vászon, olaj, 150x99,5 cm
Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeuma,
Sárospatak, Ltsz.: 54.45.1
(Fotó: Kiss Tanne István)

Borúth Andor elismertségét mutatják a századfordulós és az azt követő évek budapesti állami megrendelése, amelyek során nyolc tudós arcképét festette meg a Magyar Tudományos Akadémia számára, valamint másolatot készített Munkácsy Haynald Lajos bíboros portréjáról.

Zemplén vármegye felkérésére is több képet festett. Dókus Gyula vármegyei főjegyző bízta meg 1896-ban a budapesti millenniumi díszparádén felvonult zempléni bandérium megörökítésével. Szintén a vármegye megrendelésére készült el báró Vay Miklós arcképe és gróf Andrassy Gyula portréja (1. kép), melyeket a sátoraljaújhelyi megyeháza dísztermében helyeztek el (2. kép). Biztonsági okok miatt a festményeket, az 1940-es évek elején Tállyára menekítették, majd feltehetően innen került az Andrassy kép Sárospatakra, a Rákóczi Múzeum képzőművészeti gyűjteményébe az 1950-es évek elején.

A reprezentatív portrén a grófot díszmagyarban, méltóságteljes, elegáns tartással ábrázolja a festő. Kompozíciós megoldásában követi Benczúr Gyula (1844-1920) beállítását (Andrassy Gyula portréja, 1884, MNM TKCS, 4. kép), annyi eltéréssel, hogy a gróf fejét kissé balra fordítja. Borúth minden bizonynyal ismerte az említett festményt és valószínűleg az 1884-ben Koller Károly készítette fotót (3. kép) is, amely feltűnő analógiát mutat a Borúth-festménnyel.

Milyen személyiség volt Andrassy Gyula? Egy kortársa szerint: „... a sors, a természet ritka előnyökkel halmozta el. Dús és fürtös fekete haja, és göndör fekete szakállá közt csábitón mosolyog két mélyen fekvő kék szeme. Körüle erő, benne szelídség. Egyike a hét szépségnek, s pedig a legritkább. Arcának szabálytalan vonásai imponáló összhangban olvadnak össze. Termete sudár; alakja daliás; tartása délceg. Megjelenése büszke; társalgása nyájas. Érzi, hogy rendkívüli ember; s ha akarja, nem érezteti senkivel. Egy új Alkibiades, akibe minden asszonya szerelmes. ... Magyar mágnás, nagyúr; kinek egyedüli passiója, hogy a közügynek éljen. Ez néha annyira absztrakt lényvé teszi, hogy a kormányzati érdeken kívül minden kivész belőle. Hírneve a világra szól; arcképeit minden világváros kirakataiban megbámulják. Barátja a hatalmasoknak, és mint aranygyapjas vitéz »cousin«-ja saját fejedelmének. Aki közelében volt, csodálta, aki távol volt tőle, közelébe vágyott. Ez volt gróf Andrassy Gyula a nemzet szemében. És csodálható-e, ha ily egyéniséggel gróf Andrassy Gyula ellenállhatatlanná lett, s hogy nem volt ember nagy Magyarországon, akit gróf Andrassy Gyula a kiegyezés korszakában el nem bájt, meg nem igézett volna?” (Kákai Aranyos: Gróf Andrassy Gyula. Politikai élet és jellemrajz, Budapest, 1878)

A Rákóczi Múzeum gyűjteményében még egy Andrassy Gyula portré (Ltsz.: 54.29.1.) található, amely ismeretlen festő Benczúr Gyula után készült

másolata. Hasonlóképpen a Benczúr Gyula festette képhez (1884, MNM TKCS), a másolaton is a barokk portréfestészet hagyománya érvényesül, azaz az ábrázolt társadalmi státusza kifejező módon jelenítődik meg. A másolat combközépig ábrázolja a gróf alakját, ellentétben Benczúr térdképeivel vagy Vajda Zsigmond másolatával (5. kép), amely a betléri Andrássy kastély reprezentatív arcképe. Andrássy Gyula portréját sok példányban másolták, maga a festő fejedelem, Benczúr Gyula is többször megfestette és a fentebb említett Vajda Zsigmond úgyszintén.

Irodalom:

Kákai Aranyos: Gróf Andrássy Gyula. Politikai élet és jellemrajz, Budapest, 1878

Matolay Etele: A legújabb kor 1815-49. In: *Zemplén vármegye* (Borovszky Samu szerk.) Bp. 1905, 448.

Dr. Somogyi Gábor: Borúth Andor, az ember és a művész. Sátoraljaújhely, 2003

(2.) Andrassy Gyula, a Zemplén megyei vármegyháza nagytermében lévő eredeti festmény után készült fotó.

(Matolay Etele: *A legújabb kor 1815–1849.* In: Borovszky Samu szerk. *Zemplén vármegye.* Bp. 1905. 448.)

(3.) Koller Károly 1884. évi fényképe után Gróf Andrassy Gyula, Vasárnapi Újság, 1890. 8. sz. 129.

(4.) Benczúr Gyula (1844–1920): Andrassy Gyula portréja, 1884, olaj, vászon, MNM TKCS

(5.) Vajda Zsigmond (Benczúr után): Andrassy Gyula képmása, 1887, olaj, vászon, MNM TKCS Ltsz.: 1660

A HERMAN OTTÓ MÚZEUM SZEMERE-SZALONJA ÉS A ZENEI SZEMERE-SZALON

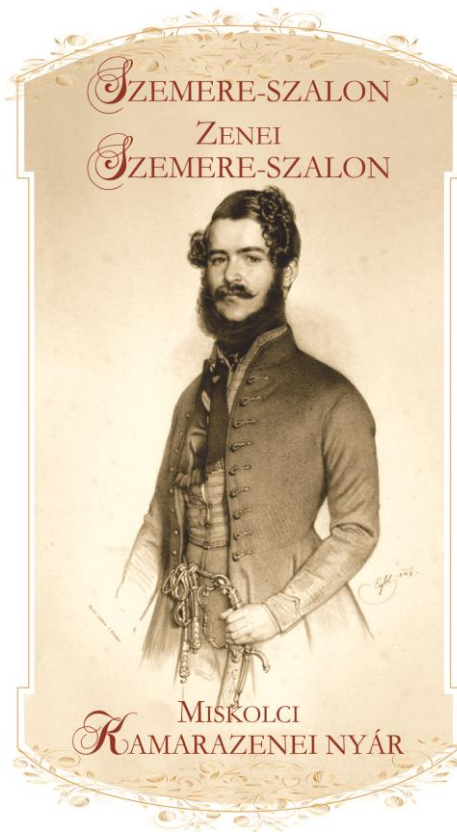
Vámosi Katalin

A Herman Ottó Múzeum Szemere-szalonja immár több mint három éves múltra tekint vissza. Történeti, irodalom-, művészet- és művelődéstörténeti előadásokon keresztül a *Szemere Bertalan élete és pályatársai* című állandó kiállítás anyagára építve, ahhoz szervesen kapcsolódva mutatja be a 19. századi Magyarország történetét. A rendezvény a múzeum alapításakor megfogalmazott célhoz kíván visszatérni, amelynek szellemében a múzeum nemcsak kiállításoknak és társadalomtörténeti kutatásoknak a központja, hanem a tudományos munka széleskörű bemutatásának is helyszíne, hozzájárulva ezzel Miskolc város közművelődési palettájának színesítéséhez. Hagyományainknak megfelelően az előadásokhoz borkóstolás, egyes borászatok bemutatkozása kapcsolódik, amely lehetőséget biztosít kötetlen beszélgetések formájában kérdések feltevésére és személyes ismerkedésre előadóinkkal. Az összejövétel hangulatához remek helyszínt biztosít a kiállítás képzőművészeti termének nemzeti arcképcsarnoka, amely már atmoszférájával is visszavarázsolja a résztvevőket a 19. századi szalonok világába.

A Szemere-szalón előadásait nagyszerűen kiegészítik a Zenei Szemere-szalón koncertjei. A koncertsorozat keretében a XIX. és XX. századi magyar romantikus zene részben elfeledett, újrafelfedezésre érdemes alkotásai kerülnek bemutatásra, megelevenítve a reformkor, a kiegyezés és a dualizmus polgári szalonjainak légkörét. Mindezt az idei év jelentősebb zenei jubileumainak jegyében: Bihari János halálának 190., a kiegyezés évének 150., Hubay Jenő halálának 80., Kodály Zoltán halálának 50. és Dohnányi Ernő születésének 140. évfordulóján. „A legnagyobb magyar” előtt tisztelgő zenés-irodalmi műsorunk egyben főhajtás a 200 éve született Arany János előtt is. A nagy múltú épületben található magyar történelmi arcképcsarnok mellett (benne Erzsébet királyné, Jókai, Deák, Teleki, Lévy, Palóczy és Szemere Bertalan portréival) a szalonestek egyedülálló légkörét a koncertszerűen is megszólaló,

jelentős történeti értéket képviselő 166 éves asztalzongora és egy felújított Beregszászy zongora hangja teszi alkalmanként még különlegesebbé. A magyar zeneszerzők alkotásaiból és hazánkhoz, városunkhoz kötődő komponisták zenéiből összeállított koncertjeink a hagyományos ünnepekhez kapcsolódnak kis zenés ajándékként.

A Szemere-szalón programsorozatának háziasszonya Vámosi Katalin művészettörténész, a Zenei Szemere-szalón programjainak szervezője Flach Antal csembalóművész.

Szemere Bertalan a rendezvénysorozat leporellójának címlapképén

A rendezvénysorozatok helyszínéről (képzőművészeti terem nemzeti arcképcsarnoka) készült panorámakép a leporellóról

NYITVA VAN A PÁLYA

A Herman Ottó Múzeumban megrendezett sporttörténeti kiállítás kapcsán

Nagy Attila

Volt egyszer egy stadion – ezzel a címmel nyílt ez év június 24-én a diósgyőri sportpályák történetét bemutató kiállítás. A miskolci Herman Ottó Múzeum Papszer utcai kiállítási épületében helyet kapó tárlat több szempontból is igazi kuriózum.

„Együtt vagyunk, győzni fogunk” – szól a DVTK indulójának egyik lehangosabb mondata, amit jómagam is sokszor énekeltem több ezer szurkolótársammal együtt a mérkőzések kezdetén. A nóta ezen részletét sokáig csak a csapat és szurkolótáborának kohéziójaként értelmeztem, de mára ez már megváltozott, hiszen a stadion történetét feldolgozó és bemutató kiállítást páratlan összefogás kísérte, egészen a kezdetektől.

De hol is kezdődött? 2016 szeptemberében kereste meg múzeumunkat a miskolci önkormányzat, hogy egy kerekasztal beszélgetésre invitáljon minket, melynek témája a DVTK stadion bontását megelőző értékmentési folyamatok megszervezése volt. Mint a beszélgetésen kiderült, egy helyi civil szervezet, az Észak-Keleti Átjáró Egyesület készített egy

dokumentációt arról, hogy mik azok a kultikus ereklyék a sporttelepen, amit megmentésre érdemesnek tartanak. Miután a város közgyűlése határozott arról, hogy az értékmentési munkálatok koordinálására szakmai szervként a Herman Ottó Múzeumot bízta meg, elkezdődhetett a munka. Az értékmentő „csapatban” a múzeumi munkatársakon kívül részt vett a már említett Észak-Keleti Átjáró Egyesület, a megyei főépítész, Szunyogh László, valamint a legnagyobb diósgyőri szurkoló portál, az *amigeleken.hu* tagjai is. Helyszíni bejárásunkban hatalmas segítséget nyújtott Fodor József, aki 1998-tól látta el a stadion üzemeltetésének feladatait. Nála jobban senki nem tudott volna bevezetni minket a sporttelep kuliszaitkaiba.

A bejárásokat követően vált konkréttá, hogy melyek azok a sport- és kulturális értékkel bíró relikviák, amiket meg kívántunk őrizni az utókornak. Bár az idő sürgetett (hiszen a sporttelep területét 2016. november 2-án vette át a kivitelező), az érintettek közbenjárásával sikerült minden egyes emlé-

A kiállítás megnyitó közönsége (Fotó: Baranczó Benedek)

ket megmenteni. Hozzá kell tenni, hogy a terület egyik pincéjében olyan több ezer oldalból álló dokumentumhalmazt találtunk, ami lefedi a klub történetének 30 évét. Sajnos, az iratanyag olyan mértékben fertőzött, hogy az jelenlegi állapotában nem alkalmas kutatásra.

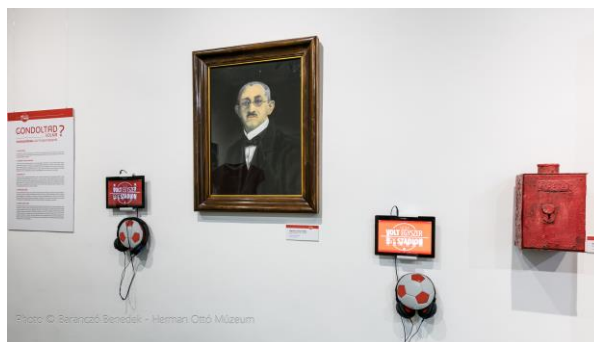
Ezzel egy időben tettünk közzé egy felhívást, amelyben kértük a diósgyőri érzelmű szurkolókat, volt játékosokat, edzőket, hogy ha rendelkeznek olyan relikviákkal, amik kapcsolódnak a sporttelep történetéhez, és azokat szívesen rendelkezésünkre bocsájtják, mi azt örömmel átvesszük és kiállítjuk, szükség esetén restauráljuk. Az eredmény csalódás volt. Pozitív csalódás. Így került a múzeumunkba az a pasztell portré, ami a DVTK alapítóját, Vanger Vilmost ábrázolja. Az adományozó, Juhász László mesélte el a festmény egészen elképesztő történetét: a mindenkori klubvezetők irodájában díszelgő alkotás az 1990-es évek elején érthetetlen módon egy konténerbe került. Onnan mentette ki László, majd őrizte egészen felhívásunkig. Az 1931-ben festett portré kifogástalan állapotban került a múzeumba. Akárcsak a DVTK mindmáig legnagyobb arányú, nemzetközi mérkőzésen aratott győzelmének (1977.09.28. DVTK–Besiktas 5:0) meccslabdája, amit a két csapat szignózott is a mérkőzés után. Bár az aláírások és az emlékek már kissé megkopottak, mégis egy hatalmas eszmei értékű tárgygal bővült a tárlat a felajánlónak, Tóth Gábornak köszönhetően.

És ha már emlékek. Bár az értékmentés és az ezzel párhuzamos tárgygyűjtésnek hála sok kiállításra érdemes relikviával gazdagodott múzeumunk, ezen időszak alatt vált csak igazán világossá, hogy a sporttelep múltját leginkább történetek, elbeszélések, emóciók teszik különlegessé. Így megkerestünk olyan egykori létesítményüzemeltetőket, játékosokat, sporttörténészeket, akik a munkájuk által második otthonuknak tekintették a diósgyőri stadiont. Mindemellett meg kell említenem Kovács Lehelt, az 1968-as stadionbővítés statikusát, akinek segítségével szintén képet kaphattunk a jellegzetes bástyaszektorok építésének körülményeiről, és a stadion befogadóképességének pontos adatairól, ami a mai napig vita tárgyát képezi. Az emlékek felidézésével kaptak igazán létjogosultságot a kiállított tárgyak is. Ahogy a labda gömbölyű, a stadion története is így lett kerek.

Ami a kiállításrendezést illeti, ott valamelyest szűkebb volt a mozgásterünk, hiszen egy szobányi nagyságú térben kellett a Diósgyőr–vasgyári sportpályák majd' 108 éves történetét „elmesélni”. Mindezt egy miniatűr, a térben perspektivikusan eltolt focipálya modellezésével sikerült megjeleníteni. Aki azonban arra gondol, hogy a kiállítás csak és kizárólag a DVTK-ról és futballról szól, az bizony téved. A plafonról lelógatott játéksziluettek töltik be a kiállítás informális részét, azokat körbejárva olvashatjuk el a

Bepillantás a kiállításba, előtérben a DVTK–Besiktas 5:0-ás meccslabdájával. (Fotó: Baranczó Benedek)

Vanger Vilmos, a DVTK alapítója. A portré kalandos utat járt be, mielőtt a múzeumba került (Fotó: Baranczó Benedek)

A VIP páholy székei, a háttérben régi mérkőzések plakátjaival. (Fotó: Baranczó Benedek)

sporttelep 1908 óta íródó történetét gazdag illusztrációval kísérve. A terem két végében felállított focikapuk szintúgy tartalommal bírnak: míg az egyik kapuba installált labdákról olvashatjuk le az arénában lejátszott legendás mérkőzések adatait, addig szemközti kapuban olyan, a magyar futballban ikonnak számító játékosok, edzők visszaemlékezéseit olvashatjuk el, akik ellenfélként jártak a stadionban. A tárlat egyik sarkában régi, mérkőzésre hívó plakátokon ámuldozhatunk, vagy éppen megpihenhetünk az egykori stadion VIP foteljeiben. A teremben elhe-

lyezett szektorfal 3 generációt állít egymás mellé, végigkövetve azt, hogyan változott meg 50-60 év alatt a meccsre járás kultúrája mind öltözködésben, mind habitusban. Mindezek mellett kaptak helyet a kiállítás azon tárgyai, amelyek a legérdekesebb történettel bírnak. A kiállított relikviák szinte mindegyike most debütált a látogatók előtt. De mit keres a tárlatban egy piros postaláda? - kérdezheti az érdeklődő. Ahogy a többi tárgy esetében is, mindezt kideríthetjük a teremben elhelyezett információs tábláról. Ha pedig komolyabban akarunk elmélyedni a múltban, a falakon elhelyezett tableteken nézhetjük meg a fent már említett interjúkat.

De nemcsak a múlt, a jövő is helyet kapott a tárlatban. Az új stadion építését felügyelő projektcég támogatásának hála egy maketten tekinthetjük meg a DVTK új otthonát, amiről minden lényeges adatot megtudhatunk.

A kiállítás egyik attrakciója az a stadiontúra, ami ötvözi a modern technikát a múltidézéssel. Egy ún. VR szemüvegen keresztül barangolhatjuk be a régi stadion főépületét, hogy elbúcsúzzunk a helyiségektől, majd egy nagy levegőt véve csatába szálljunk a Ferencváros elleni utolsó mérkőzése 2016. október 29-én. Rá két napra vette át a kivitelező a DVTK stadionjának területét, ezt követően kezdő-

dött el a bontás. Sokan megkönnyezték, többek között én is. De valami új kezdete valaminek a végét jelenti.

Volt egyszer egy stadion. Akár egy népmese is kezdődhetne így, mesélni azonban Miskolc egyik legkultikusabb épülete sem tud. Azonban megtették helyette mások, akik benne, akik érte éltek, dolgoztak.

Volt egyszer egy stadion, aminek elmékét mindannyian egy olyan képzeletbeli polcon raktároztuk el, ahol mindig szívesen poroljuk majd le a felejthetetlen gólokat, a 1973-as rock fesztivál tombolását, vagy éppen egy kötelező szpartakiád koreográfiáját. Valamilyen formában mindannyian kötődünk ehhez a helyhez. Ezt, mint a kiállítás kurátora folyamatosan éreztem az alatt a pár hónap alatt, amíg a pince mélyén megbújó penészes iratok bogarászásától eljutottunk a kiállítás megnyitójáig. Ezen időszak alatt nem találkoztam senkivel, aki lehetőségeihez mérten ne támogatta volna a tárlat létrejöttét. Ha más nem, ez biztos mesébe illő.

A kiállítás az év utolsó napjáig tekinthető meg. Aki pedig szeretne egy „szeletet” hazavinni a kiállításból, ugyanitt vásárolhatja meg a stadion történetét feldolgozó kiadványt, vagy a DVTK Aranycsapat című filmet tartalmazó DVD-t.

A Papszer utcai kiállítási épület a DVTK kiállítást hirdető molinóval (Fotó: Baranczó Benedek)

KÖNYVISMERTETÉS

„És emlékezzél meg az egész útról...”

A Nekézsenyi Református Egyházközség és templom története az évfordulók tükrében

Nekézseny Község Önkormányzata, Nekézseny 2016. 112 + 32 p.

A Bükki Hegyhegyháton fekvő Nekézseny település 2015-ben egyrészt az anyai ágon nekézsenyi gyökerű és a falu temetőjében nyugvó nagy magyar színművésznő, *Szeleczy Zita* születésének 100. évfordulóját ünnepelte, másrészt megemlékezett nevének első, ismert írásos említése 600. évfordulójáról. A jeles alkalomból emlékművet állítottak, falumúzeumot avattak és megjelent a falu szülöttének, Bánfalvi Lászlónak: *Évszázadok a Bükki Hegyháton – Fejezetek Nekézseny történetéből 1415-2015* - című munkája.

2016-ban pedig a Nekézsenyi Református Egyházközség emlékezett meg temploma alapkövetésének 200., az első lelkészlak felépítésének és a helyi források alapján az egyházközség önállóvá válásának 230. évfordulójáról. Ebből az alkalomból jelent meg ez a könyv, a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával.

A főcím bibliai igéje Mózeszt idézi, amikor életünk fordulópontjain visszatekintésre, s ezzel ösztöngésre készlet, mielőtt tovább indulnánk. A kötet

Ajánlóját Balog Zoltán miniszter (református lelkész) írta, aki gyermekkorát Nekézsenyben töltötte, hiszen édesapja itt volt református lelkész közel húsz évig. A *Köszöntőt* Uj-Tózsza Csabáné, Nekézseny polgármestere, mint felelős kiadó jegyzi. A szerkesztők Bánfalvi Lászlóné és Ottenberger Balázs

Bevezetőjükben közlik a kötetre vonatkozó információkat. A könyvet Dr. habil Veres László, a Herman Ottó Múzeum ny. igazgatója, egyetemi magántanár lektorálta.

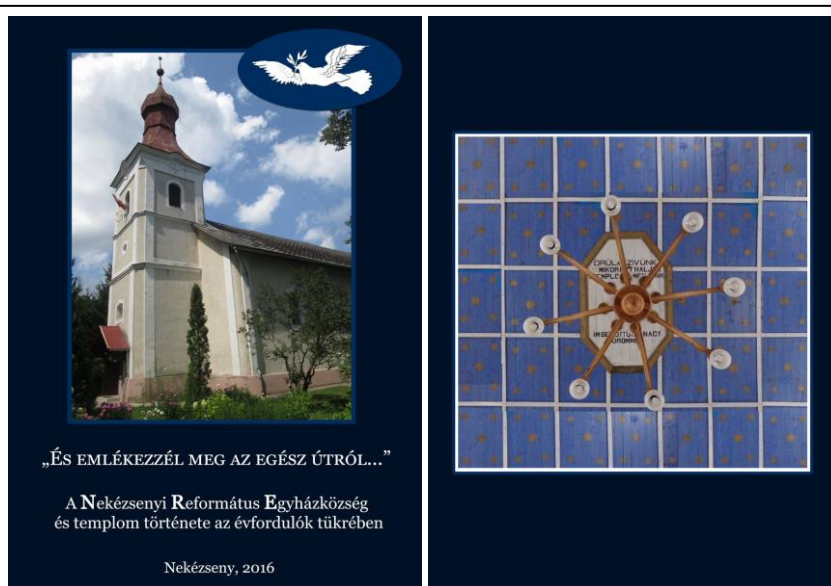
A könyv három nagy egységében tíz fejezet található. Az öt *egyház történeti fejezetet* Bánfalvi László, Nekézseny történetének kutatója írta (*A református egyházközség múltjából; Templomunk; Lelkészek; A parókia; A temető*).

A *Templomunk* című fő fejezetben belül az alábbiakról olvashatunk: A régmúlt temploma; Építésének előzményei; Az alapkövetés és a felszentelés; Felújítások, fejlesztések; Az orgona; A harangok; Klenódiások, templomi textíliák. A *Negyed század története a nekézsenyi református egyházban, a rendszerváltástól, 1989-től 2015-ig* című fejezetben az eseményeket Varga Emese Katalin nyugalmazott lelképásztor foglalta össze, a *lelki életet* és a *hitoktatást* taglaló írásokat Ottenberger Balázs jelenlegi lelképásztor írta. Tózsza-Bánfalvi Gábor segédlelkész tollából pedig a nekézsenyi *Hosanna Zenekar* történetét ismerhetjük meg.

Az utolsó, a *Ha visszaneztek a megtett útra...* című fejezetben az egyházközség életéről, múltjáról olyan emlékeket, eseményeket ismerhetünk meg, melyek mind a gyülekezet megtartó erejét szimbolizálják. Megismerhetjük többek között Szeleczy Zita, Balog Zoltán miniszter (református lelkész), Varga Emese Katalin, ny. református lelkész, Rigó Dé-

nes gondnok, Rigó Dénesné presbiter és hitoktató, Tóth Jánosné presbiter és óvodapedagógus gondolatait.

Az egyes fejezeteket a gyülekezeti élet és a templom emblematikus tárgyainak fotói választják el pl. régi úrasztalai edény, terítő, az orgona. A szövegközi fekete-fehér fotók a múltat őrzik, a kötet végén ta-

A könyv címlapja és hátoldala. Címlapon a nekézsenyi református templom és egy 19. sz-i, kézzel himzett textília rajzolata, hátlapon a nekézsenyi református templom festett fakazettás és felírtos mennyezete.

lálható 32 oldalas színes *Képtár* az elmúlt 30 év és napjaink eseményeit idézi fel. A 32 tételes Irodalomjegyzék jó kiindulópont a további kutatómunkához. Az anyaggyűjtés során a szerzők felhasználták a Nekézsenyi Református Egyházközség gazdag irattári anyagát, igénybe vették a közgyűjteményekben és a világhálón rendelkezésre álló szakirodalmat. Nagy segítséget nyújtottak a személyes adatközlők és mindazok, akik családi fotóikat rendelkezésre bocsátották.

Őn boros kann (1779),
az egyházközség legrégebbi írászati edénye

Az Egyházközség irattári anyagának egyik féltve őrzött darabja Rozgonyi László egykori lelkes írása, melyet az anyaegyházzá válás 100. évfordulójára írt, „*A nekézseni ev. ref. egyház története 1786–1886*” címmel. Munkájából idézek röviden – mintegy ízelítőül – négy érdekes bejegyzést, melyekről a könyvben bővebben olvashat az érdeklődő.

A templom alapkövetételéről a következőket írja: „... alapkövét *Hermina Csász. Kir. Herczegasszony, József Magyarország Palatinusának élete párja ... teszi le... a Főtisztelendő úr a táblát felvette: a kőművességben kívántató ezüst kanállal és kalapáccsal előre indult a fundamentumhoz; hová a Herczegné a főbb kísérekkel lemenvén, midőn az említett Táblát a kőládába, ezt pedig a kirendelt helyre letenné, a kanállal maltert vevén és kalapáccsal megveregetvén, a néző sokaságnak hámszori kiáltásával tiszteltetett meg...*”

Különösképpen figyelemre méltó az a korabeli legenda, amely arról szól, hogy a „helység földesura” miként védte meg az egyházat. „...*Él a nép ajkán a monda, hogy mikor (1745) a Rom: Katholikusok eljöttek elvenni templomunkat, megsemmisíteni egyházunkat, e nemes úr volt az, ki kardjával levágással fenyegetett mindenkit ki annak ajtaján belépni merészelne: abba az ő halálával az ő testén keresztül mehet be az erőszakosan elfoglaló. És míg ő a férfiakkal kívül vívni volt hajlandó, lelkes neje az úrnak szent asztalát az egyház asszonyaival állva körül szent fogadást tettek a templom hamvai alá temetkezni, mintsem élve megérni, hogy az átadva legyen az erőszakoskodóknak...*”

A „Százados ünnepre” (1886.szept. 26.) Rozgonyi László egy verset is írt, melyet egyházi éneként énekeltek az ünneplők a *Jövel, Szentlélek Úr Isten, töltsd bé szíveinket épen...* kezdetű ének dalmára:

*Ma telik le egy százada
Hogy áll az Úr ez egyháza.
Azért a hívek serege,
örömtől hittől elteve:
Hálát adni jött e házba
Hozzád mennyei Atyánk! fohászkodva.
Áldd meg hittel reménységgel,
A jövőbe segítséggel.
Alleluja, Alleluja!..*

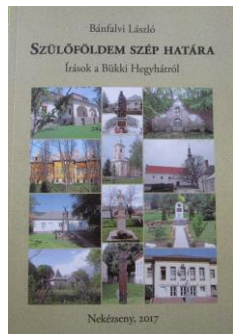
Egy 19. századi, kézzel hímzett textília darabja
(Archív fotó, 1988)

Végezetül figyelmükbe ajánlva a kiadványt, álljanak itt a lelkes munkájának utolsó sorai: „*Most pedig Istennek népe... (a) jövő megkezdésénél és mikor az elmúlt idők történeteiről elgondolkozol, imádkozz: hogy Isten ez egyháznak sok századokon keresztül adjon virágzást, békeséget a te itt élő rokonaidért, hitfeleidért!... Légy boldog! Légy áldott! Amen.*”

Bánfalvi Lászlóné, a kötet szerkesztője

KÖNYVEKRŐL RÖVIDEN

Bánfalvi Lászlóné, Bodnár Mónika, Hideg Ágnes

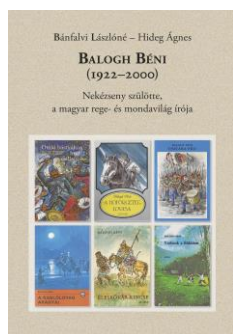

Bánfalvi László: Szülőföldem szép határa. Írások a Bükk-hegyhátról

Nekézseny Község Önkormányzata, Nekézseny 2017. 112+24 p.

A könyvben hét tanulmány látott napvilágot, melyek összegzik a szerző eddigi kutatásait a faluról, szülőfalujáról.

A könyv fejezetei különböző témákat dolgoznak fel. Megemlékeznek a reformáció 500. évfordulójáról, szólnak beszédes helynevekről, az egykori vasművességről. Bemutatják a nekézsenyi Fábíán vízimalom történetét, megismertetnek az épített örökséggel, az Eger-Putnok vasútvonal építésével. (BL-né)

Bánfalvi Lászlóné – Hideg Ágnes: Balogh Béni (1922–2000). Nekézseny szülőtte, a magyar rege- és mondavilág írója

Nekézseny Község Önkormányzata, Nekézseny, 2017. 112+24 p.

A Balogh Béni ifjúsági író életét és munkásságát bemutató

kötet Bánfalvi Lászlóné és Hideg Ágnes összeállításában lát napvilágot kiadványunkkal közel egy időben. Balogh Béni, a múlt század ismert írója idén lenne 95 éves. Irodalmi munkásságáról, életútjáról eddig még nem jelent meg átfogó kötet, e kiadvány ezt a hiányt hivatott pótolni. A szülőfalu, Nekézseny vállalta, hogy pályázati pénzből támogatja a könyv megjelenését. (HÁ)

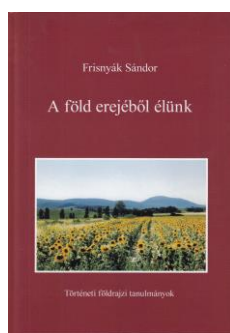

Béres Beáta: Memento Mozi. Miskolc mozitörténete a kezdetektől 2008-ig

Szerzői magánkiadás. Miskolc 2012. 215 p.

A szerző kutatásaiból tudjuk, hogy a miskolci mozizás kezdetei a 20. század legelejére, 1900-ba nyúlnak vissza, amikor a budapesti Uránia Magyar Tudományos Színház megkezdte vidéki előadásait. A könyv végigvezeti az olvasót az egyes miskolci mozik történetén (Apolló, Uránia, Béke Kos-

suth), a kezdetektől az államosításon át a rendszerváltásig, illetve a hagyományos mozikat felváltó multiplexek megjelenéséig. A leírást számos fotó és dokumentum illusztrálja. A kötet végén gazdag irodalom- és forrásjegyzék található, ami utal arra, hogy a szerző tudományosan is elmélyedt a témában. Könyve ennek ellenére rendkívül könnyed stílusban, a laikusok számára is érthető nyelvezettel íródott, ezáltal nagyon olvasható. (BM)

Frisnyák Sándor: A föld erejéből élünk. Történeti földrajzi tanulmányok

Nyíregyházi Egyetem Turizmus és Földrajztudományi Intézete és az MTA Társadalomföldrajzi Tudományos Bizottság Történeti Földrajzi Albizottság. Nyíregyháza 2017. 239 p.

A tanulmánykötet a szerző válogatott tanulmányait tartalmazza. Nem honismereti munka, kifejezetten tudományos igényességgel és módszerekkel megírt kötetről van szó. Ismerete mégis indokolt honismereti körökben is, különösen az abúji és zempléni térségekben. A kötetben szereplő tanulmányok a „föld erejéről”, vagyis a termőtalajról, mint erőforrásról, az ember és a természeti környezet kölcsönhatásáról szólnak: a mezőgazdaságról, az erdészetről, a vadászatról, a halászátról, a föld mélyén rejlő ásványkincsekről, ezek hasznosításáról, valamint az emberről, aki mindezekkel élve átforgalmazza a körülötte levő tájat. (BM)

Gergely László: Debrőd és a Felső-Bódva völgye az első világháborúban

Debrőd község és a Rovás Polgári Társulás, Debrőd 2016. 88 p.

Az első világháború centenáriumának időszakában számos könyv jelent meg ebben a témában. Ezek egyike Gergely

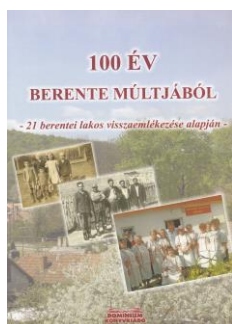
László, fiatal felvidéki magyar történész munkája, mely a Bethlen Gábor Alap támogatásával látott napvilágot. A szerző munkájában bemutatja a térséget, elhelyezi a korabeli magyar közigazgatásban, szól a térség lakosságának nemzetiségi és vallási

összetételéről. Értekezik a térség első világháborúban betöltött szerepéről, valamint a lakosság életkörülményeiről a háborús időszakban. A címben jelzett térségnek valójában nem az egészét tárgyalja, annak csupán északi településeit (Debrőd, Jászó, Szepsi, Alsó- és Felsőmecező) mutatja be, amint erre a bevezetőben is utal. A kiadványt számos szöveggözi fotó, valamint a végén található fotómelléklet teszi színesebbé. Az olvasmányos stílusban megírt dolgozat tudományos értékét a szöveges rész végén található forrás- és irodalomjegyzék is jelzi. (BM)

Gönc mezőváros jegyzőkönyvei 1552-1850. (Sajtó alá rendezte Bodnár Tamás)
Gönc Város Önkormányzata.
Gönc 2015. 257 p.

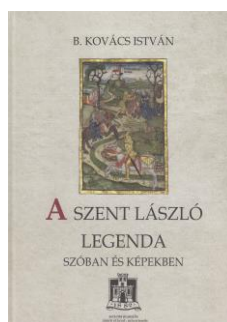
Nem honismereti, hanem forráskiadványról van szó, viszont a térség honismereti kutatói nem kerülhetik el, munkájuk során bizonyára sokan, sokat és eredménnyel forgatják majd. Bodnár Tamás, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár szakembere Gönc város felkérésére sajtó alá rendezte és kísérő jegyzetekkel látta el a településre vonatkozó jegyzőkönyvi bejegyzéseket. Mint a bevezető tanulmányból megtudjuk, megyénk legrégebbi városkönyveinek kiadásáról van szó, magyar nyelven. A könyvhöz tartozik egy CD melléklet, mely a jegyzőkönyvek szkennelt lapjait tartalmazza. A kötet végén egy latin-magyar szószedet, szlovák és angol nyelvű rezümé, valamint irodalomjegyzék is található. (BM)

Kocsis Dániel–Rémiás Tibor –Szűcs Tamás: 100 év Berente múltjából – 21 berentei lakos visszaemlékezése alapján
Berente Község Önkormányzata és Dominium Könyvkiadó, Miskolc. Berente – Miskolc 2015. 200 p.

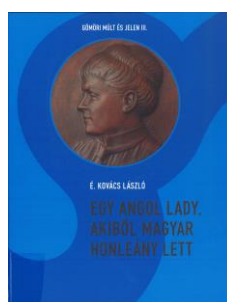
Berente Kazincbarcika illetve a vegyiművek árnyékában megbúvó település. Az 1989-es rendszerváltást követően, 1999-től lett ismét önálló. Lakói keresik elvesztett identitásukat, ez a könyv is az újra meglelt identitás egyik megnyilvánulási formája. A szerzők 21, az idősebb korosztályhoz tartozó berentei polgárral készítettek interjút, melyben a 20. század eseményeire vonatkozó kérdéseket tettek fel. A megkérdezettek személyes emlékeik alapján válaszoltak a feltejt kérdésekre. Ezek összegzéseként kirajzolódott a

település 20. századi története, benne az 1. és a 2. világháborúval, a két háború közötti évekkel, a négyesi Szepessy család emlékezetével, a gyárépítés és kisajátítások időszakával, az 1956-os eseményekkel, a munkás hétköznapi és ünnepek megélésével, a függetlenedéssel és annak megítélésével. A kötetet az interjúalanyok rövid bemutatása és színes képgaléria zárja. A szöveget számos szöveggözi kép illusztrálja. (BM)

B. Kovács István: A Szent László legenda szóban és képekben
Gömör-Kishonti Múzeum Egyesület, Rimaszombat 2017. 116 p.

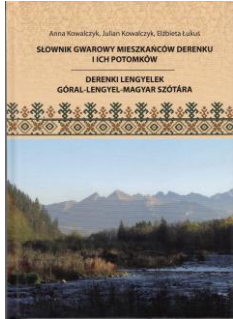
„Az ún. Szent László-legendát könyvtári irodalom tárgyalja. Történészek, régészek és néprajzkutatók, művészet-, irodalom- és művelődéstörténészek egész nemzedékeit foglalkoztatta, s foglalkoztatja. Egy évszázada él a sejtés, hogy a legenda az elveszettnek hitt magyar hősepika emlékét őrzi!” – írja az Olvasóhoz címzett ajánlásban a Szerző, aki néhány évtizeddel ezelőtt egy gömori cigányembertől felgyűjtötte a legenda szinte teljes szövegváltozatát. Sokáig érlelte magában a témát, míg a nyilvánosság elé tárta felfedezését, s mint írja, ez a könyv a Szent László-legendaként ismert történet valós arcát, annak hősepikai előzményét kívánja felmutatni, azt az átalakulást, amelynek következtében pogány hősepikánkból keresztény nemzeti mítosz lett. (BM)

É. Kovács László: Egy angol lady, aiből magyar honleány lett. Vásony Sándorné (1874-1949) sz. Aysford Wood Florence gömői működéséről.
Gömöri múlt és jelen III. Tompa Mihály Gömői Kulturális Egyesület. Gömör-szőlős 2014. 96 p.

A szerző a gömői művelődési élet ismert és tisztelt alakja. Könyvének anyaga eredetileg az Istvánffy Gyula Honismereti Pályázatra íródott, annak díjnyertes pályamunkája. Gyermekkori, fiatalkori élményeit írta meg a könyvben egy angol származású hölgyről, aki a messzi Magyarországra kerülve az ország egyik peremterületén (Kelemér, Gömör-szőlős, Zádorfalva, Serényfalva) ifjúsági szervezetet hozott létre hátrányos helyzetű, szegény parasztyerekek részére. Külön szervezete volt a fiúknak és külön a lányoknak Búzavirág Falugárda és Búzavirág

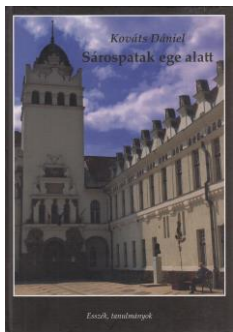
Csokor néven. Saját emlékein túl feljegyezte az egykori tagok visszaemlékezéseit is. A kötetet archív fotók, dokumentumok, valamint a szerző rajzai illusztrálják. (BM)

Kowalczyk Anna – Kowalczyk Julian – Łukuś Elżbieta:
Derenki lengyelek góral-lengyel-magyar szótára
Borsod-Torna-Gömör Egyesület h. n., é. n. (2014)

Derenk, ez az egykori Torna megyei, lengyel népességű település ma már nem létezik, lakosait Borsod megye külön-

böző településeire telepítették, helyén pedig Horthy Miklós kormányzó vadászterületet létesített. Az egykori derenkiek idősebb generációjának tagjai máig őrzik góral nyelvjárásukat. Ennek a sajátos nyelvi dialektusnak a megőrzése, valamint hagyományos népi kultúrájuk egyes elemeinek megörökítése érdekében született meg ez a könyv, ugyanis a háromnyelvű szótárt CD melléklet egészíti ki, melyen megelevenednek a derenki folklór egyes elemei, mint a népdalok, mondókák, anekdoták, gyermekjátékok. A szótárrészt Poros Andrea bevezető tanulmánya előzi meg. A kötetet képanyag is illusztrálja. (BM)

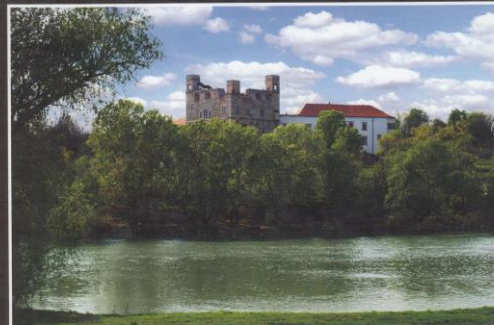
Kováts Dániel: Sárospatak ege alatt. Esszék, tanulmányok.

Kazinczy Ferenc Társaság, Sárospatak 2014. 584 p.

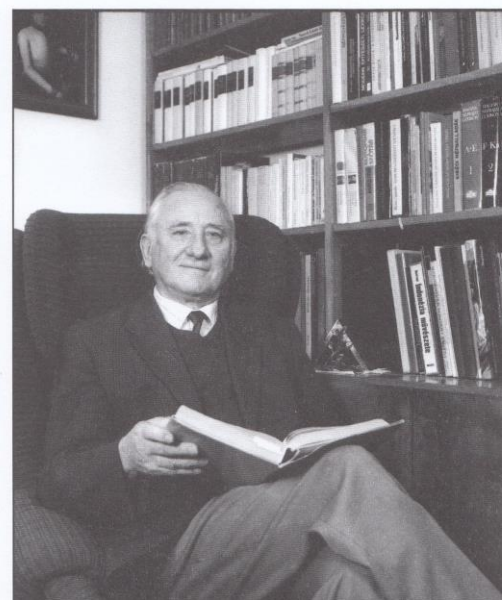
Dr. Kováts Dániel ezer szállal kötődik Sárospatakhoz és környékéhez. Előbb a város gimnáziumának, majd tanítóképző főiskolájának volt tanára. Sárospataki pedagógusként aktívan bekapcsolódott a kisváros pezsgő kulturális és tudományos életébe, sőt rövid időn belül mindkettőnek egyik meghatározó személyisége lett. Egyik alapítója és a kezdetektől évtizedeken át elnöke volt a Kazinczy Ferenc Társaságnak. Családi okok miatt ma már ugyan nem itt él, kapcsolata a térséggel ma is eleven. 2014-ben a Kazinczy Ferenc Társaság, mint alapító elnökét, és mint Sárospatak díszpolgárát köszöntötte egy saját írásaiból összeállított tanulmánykötettel. A kötetben 5 fejezetbe szerkesztve olvashatók a szerző rövidebb-hosszabb írásai, melyek egytől-egyig kötődnek Sárospatakhoz, a térséghez vagy a térséghez köthető személyiségekhez. Az esszék és tanulmányok felvontatják a térség kultúrtörténeti emlékeit és értékeit.

Dr. Kováts Dániel ezer szállal kötődik Sárospatakhoz és környékéhez. Előbb a város gimnáziumának, majd tanítóképző főiskolájának volt tanára. Sárospataki pedagógusként aktívan bekapcsolódott a kisváros pezsgő kulturális és tudományos életébe, sőt rövid időn belül mindkettőnek egyik meghatározó személyisége lett. Egyik alapítója és a kezdetektől évtizedeken át elnöke volt a Kazinczy Ferenc Társaságnak. Családi okok miatt ma már ugyan nem itt él, kapcsolata a térséggel ma is eleven. 2014-ben a Kazinczy Ferenc Társaság, mint alapító elnökét, és mint Sárospatak díszpolgárát köszöntötte egy saját írásaiból összeállított tanulmánykötettel. A kötetben 5 fejezetbe szerkesztve olvashatók a szerző rövidebb-hosszabb írásai, melyek egytől-egyig kötődnek Sárospatakhoz, a térséghez vagy a térséghez köthető személyiségekhez. Az esszék és tanulmányok felvontatják a térség kultúrtörténeti emlékeit és értékeit.

A kötet értékét és használhatóságát növeli a végén található névmutató, melyben több mint ezer név szerepel, utalva a név előfordulásának oldalszámára, ahol az adott személyről ír a szerző. (BM)

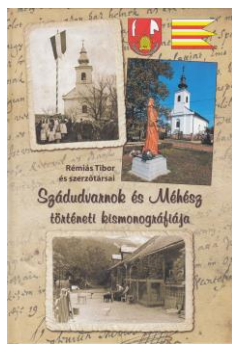

Ha válaszolni próbálom a kérdésre, hogy mit jelent számomra Sárospatak, akkor nem az engem is megragadó kultúrtörténeti értékekre és elődökre hivatkozom csupán, hanem elsősorban arra a tette serkentő erőre, amely a századokat túlélő nemes eszmékből következik. Szerencsém volt, hogy szellemi fejlődésem korábbi nevelői után Sárospatakon olyan személyiségek vonzáskörébe kerültem, akik a hagyomány üzenetét érthetővé tették számomra.

Dr. Kováts Dániel

GAÁL ZOLTÁN FELVÉTELE

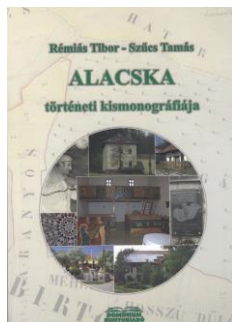

Rémiás Tibor és szerzőtársai: Szádudvarnok és Méhész történeti kismonográfiája

JES, Košice (Kassa) 2014. 112 p.

Rémiás Tibor miskolci történész több történeti kismonográfiát is jegyez már a térségből. Jelen kötetben szerzőtársai: Miliczky Sándor (20. század), Eva Sitášová, Miroslav

Fulín (élővilág), Ján Kilík (Váradka) Mária Lamiová-Schmiedlová (régészet), Juhász Attila (egyház történet), Horváthné Csukás Györgyi (népi építészet). A felsorolt témákon kívül a kötetben olvashatunk a két település földrajzi neveiről, korai és 18-19. századi történetéről, iskolatörténetéről és a Keglevicheckről. (BM)

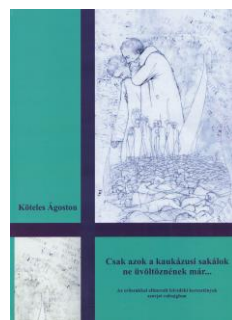

Rémiás Tibor–Szűcs Tamás: Alacska történeti kismonográfiája

Alacska Község Önkormányzata és Dominium Könyvkiadó, Miskolc. Alacska – Miskolc 2015. 200 p.

Alacska, ez a Borsod megyei, a kazincbarcikai járásban fekvő település ezt megelőzően

nem rendelkezett hasonló volumenű saját kiadvánnyal. A szerzőpáros egyike, Szűcs Tamás Alacska történetét a kezdetektől a 17. század végéig, valamint a bányászattal foglalkozó fejezetet, Rémiás Tibor pedig a település 18-20. századi történetét és egyháztörténetét jegyzi. A jól szerkesztett, áttekinthetően tagolt kötetet számos szövegközi fotó és a könyv végén található képgaléria illusztrálja. A könyvet gazdag jegyzetanyaga, forrás- és irodalmi hivatkozásai teszik a kutatók számára is értékes. (BM)

Kötöles Ágoston: Csak azok a kaukázusi sakálok ne üvöltöznének már... - Az erőszakkal elhurcolt felvidéki keresztények szovjet rabságban

Szepsí, 2017. 532 p.

A „málenkij robot” vagy „gulág” olyan kifejezések, melyekről sokáig nem lehetett

beszélni. Ez a vaskos könyv e téma jegyében született, de sokkal több ennél. Szinte az egész Bódva-völgyére kiterve, de a téma általános összefüggéseire

is figyelemmel tárgyalja a szerző magyarság 20. századi sorstragédiáit. Bemutatja az egyes településeket, különös tekintettel az adott települések első és második világháborús áldozataira, valamint az erőszakkal elhurcoltakra. Külön fejezetben gyűjtötte össze a túlélők vallomásait. Ez a munka évtizedeken át tartott, az itt megszólaltatott túlélők közül ma már alig-alig találunk olyat, aki még él. Mindannyian a sírba vitték volna emlékeiket, közös történelmünk fájó eseményeit, ha nem lett volna, aki lejegyezze azokat. A kötetet több mint 500 fotó és dokumentum, számos táblázat, térkép teszi teljessé. (BM)

A szovjet munkatáborokba elhurcolt civilekről szól ez a könyv. A szerző – személyes érintettség okán, hiszen édesapját is elhurcolták 1945 februárjában – több évtizede kutatja a témát. Felkeresett számos túlélőt, elsősorban szülőföldjén, a Felső-Bódva-völgyében és más, a történeti abauj-tornai falvakban, akikkel beszélgetve sok mindent megtudott a begyűjtés és a foglyok elszállításának körülményeiről, a szovjet munkatáborokról, az ott végzett munkáról, a foglyok életmezéséről, sokak pusztulásáról, a hazatérők viszontagságos megérkezéséről... Ezeket a beszélgetéseket fényképek és videofelvételeken örökítette meg. Az elhangzottak nyomán szinte hihetetlen körülmények és események tárulnak az utókor elé.

A leírás olvasható, nagyon gyakran személyes hangvételű, sok ünneletrajzi és családtörténeti elemmel. A szerzőnek nem titkolt szándéka, hogy elsősorban saját családjá történetét keresztül mutassa be nemzete történetét, annak 20. századi sorstragédiáit. Mindemellett a könyv első, összegző fejezetében mely összefüggésekre hívja fel a figyelmet. Olykor talán szokatlan egy-egy résztema megközelítése és első látásra talán a főtémához szorosan nem kapcsolódó események is kibontásra kerülnek, ám elmélyülve ezekben kiderül, hogy minden mindennel összefügg, nem véletlen ezek felvetése sem.

A miértekre választ keresve a szerző arra a meggyőződésre jut, hogy a civilek elhurcolása a magyarság (és a németiség) tudatos kiirtásának egyik elemeként értelmezhető. Ennek az elméletnek az alátámasztására számos történeti és politikatörténeti munkára hivatkozik, s ezek megállapításait új megközelítésben, új összefüggések fényében tárja az olvasó elé.

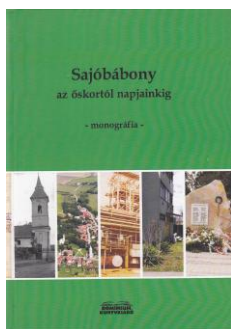

Marosi István: Görögkatolikus magyarok Kárpátalján – Közösségek és templomok

Firczak Gyula kötetek 1. Szent Miklós Egyesület, Nagybecsény–Beregszász 2014. 152 p.

A kommunista érában felszámolták a görögkatolikus egyházat, betiltották működését,

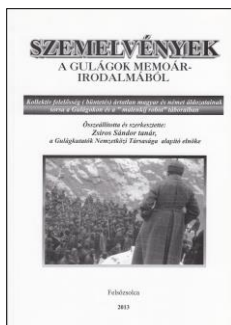
papjait légerekbe hurcolták. A mai Kárpátalja területén a görögkatolikus egyház újbóli legalizációjára csak 1989-ben került sor. Ennek 25. évfordulójára jelent meg ez a kötet. A szerző – maga is gyakorló görögkatolikus parókus – röviden bemutatja a kárpátaljai görögkatolikus magyarok és a Beregszászi Magyar Esperesi Kerület történetét. Ezt követően egyenként ír a 48 kárpátaljai görögkatolikus közösségről és templomaikról. A templomok bemutatását gazdag fotóanyag illusztrálja. (BM)

Sajóbábony az őskortól napjainkig. (Szerk. Rémiás Tibor)

Sajóbábony Város Önkormányzata és Dominium Könyvkiadó, Miskolc. Miskolc – Sajóbábony 2014. 351 p.

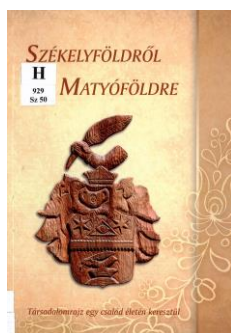
A népes szerzőgárdát felvontató monográfia a 2009-ben városi rangot kapott település és közvetlen környezete földtani viszonyait, természeti földrajzát, régészeti kultúráját és történetét mutatja be egészen napjainkig. A szerzők – kitűnő szakemberei saját szakterületüknek – tudományos igényességgel megírt tanulmányait a képanyag teszi teljessé. (BM)

Szemelvények a gulágok memóriáiból. Ártatlan magyar és német áldozatok sorsa a Gulágokon és a „malenkij robot” táborában. (Összeállította és szerkesztette Zsíros Sándor)

Örökségünk Felsőzsolca Alapítvány. Felsőzsolca 2013.

A kötet összeállítója, az azóta elhunyt Zsíros Sándor a Gulágkutatók Nemzetközi Társaságának alapító elnöke volt. Mint a kötet címéből is kiderül, a lapokon a túlélők vallanak egy elhallgatott, eltagadott történelmi korszakról: keresztény papok, levették és más civil lakosok fogságba esésének körülményeiről; a szovjet kényszer-munkatáborokba kerülésük viszontagságairól; a kakázusi, szibériai és más lágerek életkörülményeiről; a hazatérés nehézségeiről; valamint az hazatérés utáni itthoni fogadtatásról. A szemelvények előtti bevezető tanulmányt Bognár Zalán történész írta. (BM)

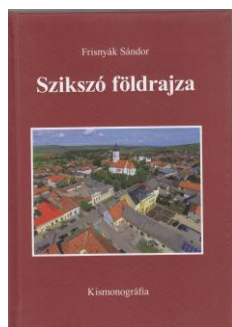

Szőkelyföldről Matyóföldre. Társadalomrajz egy család életén keresztül. (Szerk.: Csirmazné Cservényák Ilona)

Sebe Imre magánkiadása. Mezőkövesd 2016. 207 p.

Egy családtörténeti kutatásból nőtt ki ez a kötet. A mezőkövesdi Sebe család kezdte kutatni gyökereit. A mezőkövesdiek abban a szerencsés helyzetben vannak, hogy anyakönyveik egész korai időszaktól, a 17. század végétől fennmaradtak. Ebben megtalálták Sebe Péter nevű ősüket, aki 1702-ben Mezőkövesden volt isko-

lamester. A családtörténeti kutatás közben a kutatók arra a meggyőződésre jutottak, hogy témájuk jobban kifejezhető és megérthető, ha azt belehelyezik egy szélesebb perspektívába. Így került a kötetbe településtörténet és gazdálkodástörténet. Időközben egy szerencsés egymásra találásra került sor: a mezőkövesdiektől teljesen függetlenül a Sebe család egy másik ága is családtörténeti kutatásokba kezdett, a két családfát sikerült egyesíteni. Ily módon lett ez egy sokszerzős munka, melyben Csirmazné Cservényák Ilona, Bencsik János, Hajdú Ráfi János, Sebe Imre és Sebe István vettek részt. A kutatás során kiderült, hogy a mezőkövesdi Sebe család a vargyasi előnevet viselte. A szálak a Felföldre és a Székelyföldre is vezettek. A szerzők finoman arra is utalnak, hogy talán nem véletlen az a sok hasonlóság, ami a matyó népművészet és a vargyasi népművészet között megfigyelhető. Ennek eldöntésére persze nem vállalkoznak, azt meghagyják a további kutatók, néprajzosok számára. (BM)

Szikszó földrajza – Kismonográfia (Szerk.: Frisnyák Sándor)

Nyíregyházi Egyetem Turizmus és Földrajztudományi Intézete. Nyíregyháza 2016. 223+16 p.

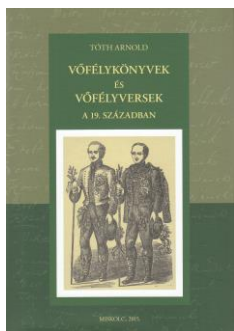
A Debreceni Egyetem és a Nyíregyházi Főiskola (ma már Egyetem) oktatói, kutatói évek óta foglalkoznak a Hernád-völgy és a Cserehát-dombvidék kutatásával. Ez a kötet is e munkafolyamat egyik eredménye. Az Olvasó tájékozódhat a térség földtörténeti fejlődéséről, a település éghajlatáról, vízrajzáról és vízgazdálkodásáról. Megismerkedhet a térség növény- és állatvilágával, történeti földrajzával, népességének alakulásával. Olvashat a település földrajzi fejlődéséről, közigazgatási szerepének változásairól, gazdaságának változásairól, valamint a lehetséges turisztikai szerepvállalásról. A tudományos igényességgel megírt dolgozatokat gazdag irodalmi forrásanyagra támaszkodnak. (BM)

„Ősszel születtem én: tavaszal leend, Mikor rám esteledik...” Bibliográfia a 200 éve született Tompa Mihály életéről és munkásságáról. (Szerk.: Imolay Lenkey István)

Gömöri múlt és jelen VI. Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület. Gömörszőlőspatnok 2017. 301 p.

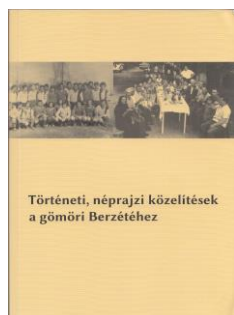
Tompa Mihályról sokan és sokfelé írtak. Mindezen írások adatainak összegyűjtése nem kis feladat. Egy ekkora vállalat talán nem is lehet az abszolút teljességre törekedve elvégezni. Imolai Lenkey István, az adatok összegyűjtője és a kötet szerkesztője megkísérelte a lehetetlent. Igyekezett számba venni a Tompától és a Tompáról megjelent műveket. Értjük ez alatt az önálló Tompa köteteket, azokat a hazai és külföldi antológiákat, naptárakat, hangzó anyagokat, melyekben egy vagy több Tompa vers megjelent, valamint mindazokat a tanulmányokat, írásokat, melyek Tompa Mihályról önálló könyvekben, tudományos vagy népszerűsítő folyóiratokban, napi-, heti- vagy havilapokban láttak napvilágot, sőt a kéziratban maradtakat is. A bibliográfia több mint háromezer tételt tartalmaz. E hatalmas anyagban való eligazodást a kötet végén található mutató segíti. (BM)

Tóth Arnold: Vőfélykönyvek és vőfélyversek a 19. században

Herman Ottó Múzeum, Miskolc. *Officina Musei* 22. Miskolc 2015.

A vőfély a hagyományos lakodalmak elengedhetetlen szereplője, tisztségviselője, aki verses rigmusokkal irányítja a lakodalom menetét. Egy-egy vőfély a rigmusokat, verseket le is jegyezte, így keletkeztek a vőfélykönyvek. A szerző, a Herman Ottó Múzeum etnográfusa (jelenleg igazgatója) – saját megfogalmazása szerint – a könyvben arra vállalkozott, hogy *bemutassa a vőfélyversek eredetét, műfaj történetét, variálódásának jellegzetességeit és az írásbeliség-szóbeliség kapcsolatában elfoglalt közvetítő szerepét.* (BM)

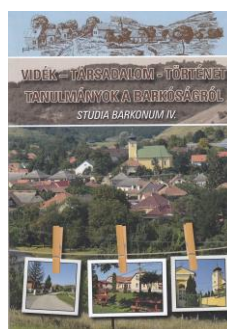

Történeti, néprajzi közelítések a gömöri Berzétéhez.
(Szerk.: Deáky Zita–Smid Bernadett)

ELTE Néprajzi Intézete, Budapest 2016. 210 p.

A budapesti Eötvös Lóránd Tudományegyetem Néprajzi Intézetének hallgatói Mudi Róbert berzétei református lelkész meghívására, Deáky Zita egyetemi docens vezetésével 2015 nyaratól 2016 nyaráig három alkalommal látogattak el a Rozsnyóhoz közeli faluba. Látogatásuk konkrét céllal történt, egy berzétei történeti, néprajzi tanulmánykötet megírásához végez-

tek terepmunkát, interjúkat készítettek a helyiekkel, gyűjtötték, megfigyelték és feljegyezték a falu hagyományos és változó kultúrájának elemeit. A kötet szerzőgárdája kiegészült berzétei származású és további kutatókkal. A kötet tematikája rendkívül színes. A település történetét felvázoló bevezető tanulmányt (Deáky Zita) az etnikai és felekezeti viszonyok alakulásával foglalkozó írás követi (Bodnár Mónika). A paraszti gazdálkodásról szóló fejezet (Paládi-Kovács Attila) a morvaországi deportálásokról emlékező dolgozat (Pusztai Ferenc), majd a földeket közös gazdaságba szervezéssel kapcsolatos események és a közös gazdaságban folyó munka felvázolása (Tóth Gábor) követi. A berzétei nemes családok vázlatos ismertetését (Bacsó Zsolt) követően a Rákosy család berzétei megtelepedéséről és gazdálkodásáról (Rákos András) olvashatunk. Ezután egy néprajzi blokk következik, benne a népmondákról (Magyar Zoltán), falukrónikáról (Boda Bianka), a társadalmi önszerveződésről és egyesületi életéről (Szücs Enikő Viktória), a lakodalmi szokásokról (Tüske Laura) szóló írásokkal. A *halott lakodalma* ismert szokás a magyar néprajzban, amit fiatal halott temetésekor gyakorol a közösség. Egy ilyen tragikus esetet is megörökítésre került az 1970-es évekből (Knapecz Kata). Egy másik tanulmány a változó lakáskultúrával és lakáshasználattal foglalkozik (Budavári Veronika). Végezetül a falu sportéletét (Malkovics Balázs) és nyelvi helyzetét (Mahlmeister Anna) bemutató írások zárják a sort. A tanulmányokat követően vers olvasható (Szabó Béla), megható példája ez a szülőföld szeretetének és a hozzá való ragaszkodásnak. A kötetben olvasható tanulmányok végén rövid szlovák nyelvű összefoglaló található. A tanulmányok gazdag szakirodalmi hivatkozásokkal bírnak, ezáltal megfelelnek a tudományos igényesség kritériumának. Nyelvezetüket tekintve olvashatóak, s a szöveget sok-sok fotóillusztráció teszi még élvezetesebbé. (BM)

Vidék – társadalom – történet. Tanulmányok a Barkóságról
(Szerk.: Alabán Péter)
Studia Barkonum IV. Borsodszentgyörgyi Község Önkormányzata. Ózd 2016. 142 p.

Az ózdi Lajos Árpád Honismereti Kör új generációja – Alabán Péter vezetésével – nagyon aktív tevékenységet fejt ki. Hozzájuk köthető a Studia Barkonum kiadványsorozat, melynek immár negyedik kötete látott napvilágot. Szerzői ők maguk és az általuk megszólított kutatók. Jelen tanulmánykötet fő gerincét a Borsodszentgyörgyön 2015-ben megrendezett Barkóság konferencián elhangzott előadások jelentik. (BM)

TALLÓZÓ

Válogatás a 2011 és 2016 között megjelent megyei honismereti vonatkozású könyvekből

Összeállította: Székelyné Forintos Judit

A településekről szóló könyvek

Abaúj

Az abaúji és zempléni tájak tudományos feltárói : tanulmánygyűjtemény / szerk. Gál András. - Szerencs : Bocskai I. Katolikus Gimn. ; Nyíregyháza : NYF Turizmus és Földrajztud. Int., 2015. - 253 p. : ill. - (Tudomány- és oktatástörténeti tanulmányok ; 5.)

Aggteleki-karszt

A Baradla-Domica-barlangrendszer : a barlang, amely összeköt / [szerk. Gruber Péter és Gaál Lajos] ; [közread. az] Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság. - 2. jav. kiad. - Jószaftó : Aggteleki Nemz. Park Ig., 2015. - 512 p. : ill.

Alacska

Alacska történeti kismonográfiája / Rémiás Tibor, Szűcs Tamás. - Alacska ; Miskolc : Dominium Kvk., 2015. - 200 p. : ill.

Alsózsolca

Mesélő képek : "Mozaikok Alsózsolca múltjából" c. helytörténeti kiállítás kalauza / [írta Bodnár Tamás, Farkas Ferenc, Zsíros Sándorné]. - Alsózsolca ; Miskolc : Dominium Kvk., 2011. - 224 p. : ill.

Balogvölgy

Balogvölgy múltja és hagyományai / Pál Dénes. - Uzovská Panica : Rákóczi Szövetség Balogvölgyi Helyi Szervezete, 2012. - 160 p. : ill.

Bekecs

Bekecs : falutörténet / Bekecsi Szabó László. - [Bekecs] : [Bekecsi Szabó L.], 2015. - 273 p. : ill.,

Berente

100 év Berente múltjából : 21 berentei lakos visszaemlékezése alapján / [szerk. Rémiás Tibor] ; [az interjúkat kész. ... Kocsis Dániel, Rémiás Tibor, Szűcs Tamás]. - Berente ; Miskolc : Dominium Kvk., 2015. - 200 p. : ill.

Bodrogkeresztúr

Bodrogkeresztúri történetek / [szerk. Csörnök Mariann] ; [kiad. Bodrogkeresztúr Község Önkormányzata]. - Bodrogkeresztúr : Bodrogkeresztúr Község Önkormányzata, 2015. - 175 p. : ill.

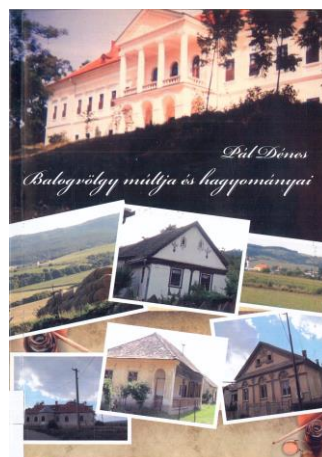
Bodrogköz

Az eltékozolt kisvasút / Lenár György. - Budapest : Zambon Béla, 2011. - 124 p., [6] t. : ill.

Kincses Bodrogköz / [fényképezte] Kútvolgyi Mihály ; [írta] Viga Gyula. - Monor : Pillangó, 2015. - 111 p. : ill.

Bódva-völgy

Bódva-völgyiek a totális háborúban : 70 éve ért véget a II. világháború / [összeáll., szerk. Hadobás Pál]. - Edelény : MKKM, 2015. - 230 p. : ill. - (Edelényi füzetek ; 51.)

Bogács

Iskola és esküvő : szubjektív históriáskönyv, objektív adatokkal / Hajdu Imre. - Bogács ; [Miskolc] : Hajdu-Vinpress, 2016. - 229 p. : ill. - (Fejezetek Bogács község történetéből)

Templom és temető: szubjektív históriáskönyv - objektív adatokkal : [fejezetek Bogács község történetéből] / Hajdu Imre ; [fotók Fojtán László et al.]. - Mezőkövesd : Hajdu-Vinpress Kiadó, 2016. - 200 p. : ill. - (Fejezetek Bogács község történetéből)

Boldva

Boldva története a kezdetektől 1919-ig : szélhajtotta, szakadt lapok egy történelemkönyvből / [szerk. Kabdebon János, Töltéssy Zoltán] ; [közread. a] Boldvai Önkormányzat Néprajzi Múzeuma Alapítvány. - [Boldva] : Boldvai Önkormányzat Néprajzi Múz. Alapítvány, cop. 2011. - 158 p. : ill.

Borsod-Abaúj-Zemplén megye

Borsod-Abaúj-Zemplén megye / [szerző F. Dobosy László]. - Ózd : Inka K., 2012. - 302 p. : ill. - (A fejlődés útján)

A helyreállított népi műemlékek Borsod-Abaúj-Zemplén megyében / Babos Rezső. - [Budapest] : Milani Kft., 2012. - 128 p. : ill.

Az intézményes forradalom : adatok a kommunista párt kulturális és társadalmi történetéhez Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, 1945-1956 / Kende Tamás ; [közread. a] Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára. - Miskolc ; Budapest : MNL Borsod-Abaúj-Zemplén M. Lvt., 2014. - 219 p.

Borsodgeszt

Református templom, Borsodgeszt / [írta Hajnal András] ; [kiad. a Borsodgeszti Református Egyházközség]. - Borsodgeszt : Borsodgeszti Református Egyházközség, 2016. - 23 p. : ill.

Borsodnádasd

Üdvözllet Borsodnádásdról / Sági Tibor. - [Borsodnádasd] : [Sági T.], cop. 2011. - 132 p. : ill.

Bócs

Bócs sporttörténete, 1948-2013 / Mező László ; [kiad. Bócs KSC]. - [Bócs] : Bócs Községi Sport Club, [2013]. - 162 p. : ill.

Bükkalja

A Bükkalja népi építészet, 1978-1981, 2012 / Nagy József András. - Eger : EKF Líceum K., 2013. - 156 p. : ill.

Kaptárkövek földje : tájművelés és természetvédelem a Bükkalján / [írta és összeáll. Baráz Csaba] ; [közread. a] Bükki Nemzeti Park Igazgatóság. - Eger : Bükki Nemz. Park Ig., 2013. - 168 p. : ill.

Cigánd

Cigándi népi építészeti értéktár / [összeáll. Leskó Andrea] ; [közread.] Cigánd Város Önkormányzata. - Cigánd : Önkormányzat, 2014. - 63 p. : ill.

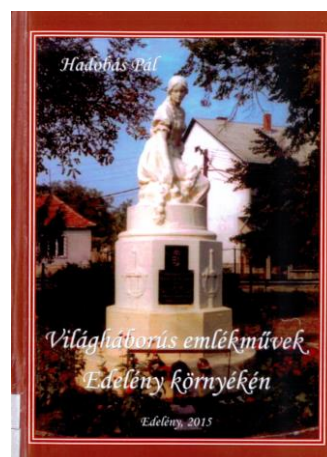
Fejezetek Cigánd néprajzából / szerk. Viga Gyula ; [kiad. Cigánd Város Önkormányzata]. - Cigánd : Önkormányzat, 2014. - 518 p. : ill.

Edelény

Edelényi kastélysziget kalauz / [szerk. Gergely Zsolt, Tóth Áron, Bay Judit] ; [... kiad. a Forster Gyula Nemzeti Örökséggazdálkodási és Szolgáltatósi Központ ...]. - [Budapest] : Forster Gy. Nemz. Örökséggazdálkodási és Szolg. Közp., cop. 2014. - 97, [2] p. : ill.

Válogatás az edelényi kastély falképeiből / [szerk. Gergely Zsolt, Tóth Áron, Bay Judit] ; [... kiad. a Forster Gyula Nemzeti Örökséggazdálkodási és Szolgáltatósi Központ ...]. - [Budapest] : Forster Gy. Nemz. Örökséggazdálkodási és Szolg. Közp., [2014]. - [35] p. : ill.

Világháborús emlék-művek Edelény környékén / Hadobás Pál ; [kiad. a] Művelődési Központ Könyvtár és Múzeum. - Edelény : Művelődési Központ Könyvtár és Múzeum, 2015. - 260 p. : ill. - (Edelényi füzetek ; 50.)

Emőd

Szőlők és pincék "Emődön, a jó földön" / Czece József ; [közread.] Emőd Város Önkormányzata. - Emőd : Önkormányzat, 2014. - 487 p. : ill.

Encs

Abaúji múlt : a 2013 júniusában Encsen megrendezett Abaúj-Rákóczi Konferencia szerkesztett anyaga / [szerk. Kércsi Tibor] ; [közread. Az] Abaúji Honismereti és Helytörténeti Egyesület. - Encs : Abaúji Honismereti és Helytörténeti Egyesület, 2013. - 82 p. : ill.

Észak-Magyarország

Az észak-magyarországi falu / Nagyné Batári Zsuzsanna. - Szentendre : Szabadtéri Néprajzi Múz., 2014. - 164 p. : ill. - (Skanzen könyvek. Épület és tájegység monográfiák ; 2.)

Vőfélykönyvek és vőfélyversek a 19. században : kéziratos vőfélykönyvek Északkelet Magyarországon / Tóth Arnold ; [kiad. a Herman Ottó Múzeum] ; [ford. Somogyi Gergely]. - Miskolc : Herman Ottó Múzeum, 2015. - 591 p. : ill. - (Officina musei ; 22.)

Farkaslyuk

A farkaslyuki szénbányászat 100 évéről, 1914-2014 / [... főszerk. Fűrjes Judit] ; [... kiad. Farkaslyuk Község Önkormányzata]. - Eger ; Farkaslyuk : Önkormányzat, 2014. - 480 p. : ill.

Felföld - Felvidék

Felvidék : a történelmi és természeti kincsek tárháza / [fotó és szöveg] Fucskár Ágnes, Fucskár József Attila. - Pécs : Alexandra, 2013. - 175, [1] p. : ill.

Magyar idők a Felvidéken, 1938-1945 : az első bécsi döntés és következményei / Simon Attila. - Budapest : Jaffa Kiadó, 2014. - 247 p.

A tájak közötti gazdasági kapcsolatok néprajza : a Felföld népeinek gazdasági kapcsolatai a 18-20. században / Viga Gyula ; [közread. a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar Történettudományi Intézet]. - [Miskolc] : Miskolci Egy. K., 2013. - 238 p.

Fony

Kassai napok : történelmi konferenciák Fonyban : 2013. június - augusztus / [szerk. Bojtor István és Kováts Dániel] ; [kiad. a Kazinczy Ferenc Társaság]. - Fony ; [Sátoraljaújhely] : Kazinczy F. Társ., 2014. - 168 p. : ill.

Gelej

Gelej népi gazdálkodása a 18-20. században / Eröss Gábor. - [Gelej] : [Önkormányzat], cop. 2012. - XVII, 467, [2] p. : ill.

Gesztely

Gesztely története / Bodnár Tamás, Simon István, Takács László ; [kiad. Gesztely Község Önkormányzata]. - Gesztely : Önkormányzat, 2014. - 418 p. : ill.

Gibárt

Gibárt : fejezetek Gibárt történelméből / Kolivosko István ; [... ford. Hadas Katalin] ; [kiad. Polgármesteri Hivatal Gibárt]. - Gibárt : Polgármesteri Hiv., 2014. - 132, [9] p., [15] t. : ill.

Gömör

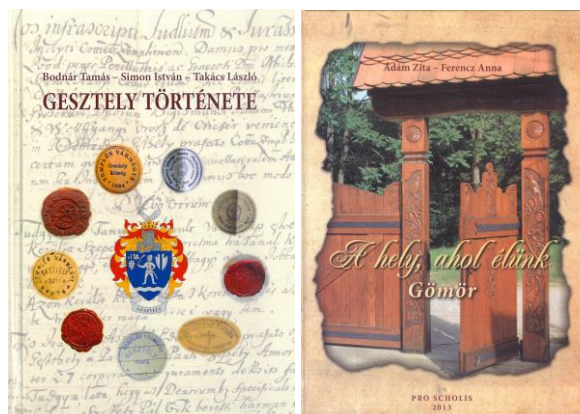
Gömöri ízek, hagyományos népi ételek Dél-Gömörből / [közread. a Bányász Művelődési Ház - Ízek Háza]. - Putnok : Bányász Művel. Ház - Ízek Háza, [2013]. - 23 p. : ill.

Gömör-Kishont vármegye nemes családai / ifj. Reiszsig Ede, Sarlay Samu. - [Onga] : Nemz. Örökség K., [2012]. - 106 p. : ill.

A hely, ahol élünk Gömör : regionális olvasó- és munkáltató értékkönyv / [szerk. Ádám Zita, Ferencz Anna] ; [a tanulmányokat írták Ádám Zita et al.] ; [... összegyűjt. Ádám Zita] ; [... fényképeket kész. Ádám Zita et al.]. - 2. jav. kiad.. - Rimaszombat : Pro Scholis, 2013. - 303 p. : ill.

Gönc

Gönc mezőváros jegyzőkönyvei, 1552-1850 / [sajtó alá rend. Bodnár Tamás] ; [... kiad. Gönc Város Önkormányzata]. - Gönc : Önkormányzat, 2015. - 257 p. : ill.

Hejőkeresztúr

Kis falunk, Hejőkeresztúr emlékezése és vallomásai. - [Hejőkeresztúr] : [Buzgán J.], [2011]. - 251, [52] p., [16] t. : ill.

Hernádnémeti

Hernádnémeti története / Csorba Csaba. - Hernádnémeti : Hernádnémeti Önkormányzata, 2016-. - 1., A kezdetektől 1914-ig. - 2016. - 248 p. : ill.

Hernádszurdok

Az abaúji Hernádszurdok református egyházának története 1979-ig / Kovács I. Gábor. - [Budapest] : Szerző, 2011. - 77 p. : ill.

Hernád-völgy

A magyarországi Hernád-völgy : földrajzi tanulmányok / szerk. Frisnyák Sándor, Gál András ; [közread. a Nyíregyházi Főiskola Turizmus és Földrajztudományi Intézete és a szerencsi Bocskai István Gimnázium]. - Nyíregyháza : NYF Turizmus és Földrajztud. Int. ; Szerencs : Bocskai I. Gimn., 2011. - 276 p. : ill.

Kassa

Négy felvidéki város / Koudela Pál. - Budapest : L'Harmattan, 2016. - 338 p. : ill.
Kassa, Késmárk, Lőcse, Selmecebánya

A városi élet keretei a feudális kori Magyarországon : Kassa társadalma a 16. század derekán / Granasztói György. - Budapest : Korall, 2012. - 415 p. : ill. - (Korall társadalomtörténeti monográfiák ; 2.)

Kazinbarcika

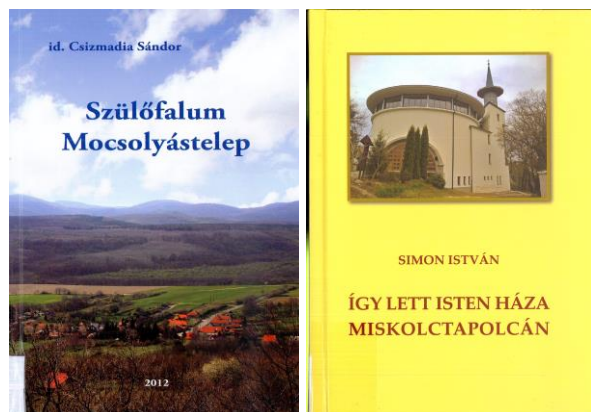
Északmagyarországi Regionális Vízművek Zrt : "50 éve minden cseppben jelen vagyunk" : 1962-2012. - Kazinbarcika : ÉRV, [2012]. - [4], 97 p., [3] t. fol. : ill.

Kázsmárk

Kázsmárkiak az 1848/49. évi szabadságharcban / összeáll. Pozbai Dezsőné ; [szerk. Kovács Dániel]. - Kázsmárk : Önkormányzat, 2014. - 88 p. : ill. - (Kázsmárki füzetek ; 3.)

Kisgyőr

Szülőfalum Mocsolyás-telep / Csizmadia Sándor. - [Kisgyőr]: Csizmadia Sándor, 2012 (Mezőkövesd: Pető Nyomda). - 135 p. : ill.

Megyaszó

A megyeszói iskola története : iskolatörténeti gyűjtemény / szerk. Nyiri Tibor, Tóth Ferenc ; [kiad. Megyaszó Község Önkormányzata ..., Sziget Alapítvány ...]. - Megyaszó : Önkormányzat ; Szerencs : Sziget Alapítvány, 2014. - 493 p. : ill.

Miskolc

A II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár Zenemű- és Hangtárának története, 1974-2014 / Gulyás Lászlóné. - Miskolc : II. Rákóczi F. M. és Vár. Kvt., 2016. - 125 p. : ill.

100 éves a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Tűzoltó Szövetség : [1911-2011] / [szerk. ... Dócs Róbert et al.]. - [Miskolc] : BAZ M. Tűzoltó Szövetség, 2011. - 318 p. : ill.

Avasi macskakövek / [szerk. Darázs Richárd]. - Miskolc : Avasi Borút Egyes. : Észak-keleti Átjáró Egyes., 2015. - 31 p. : ill. - (Avasi értéktár ; 1.)

Avasi mozaik / [szerk. Darázs Richárd]. - Miskolc : Avasi Borút Egyes. : Észak-keleti Átjáró Egyes., 2016. - 31 p. : ill. - (Avasi értéktár ; 2.)

Diósgyőr Vasgyár története képekben, 1770-2015 / Boros Árpád ; [... kiad. ... Északkelet-Magyarország Ipartörténetének Ápolásáért Alapítvány]. - [Miskolc] : Északkelet-Mo. Ipartörténetének Ápolásáért Alapítvány, 2016. - 400 p. : ill.

„Egészséget a világnak!” : 15 éves az egészségügyi képzés a Miskolci Egyetemen : jubileumi évkönyv, 2001-2016 / [fel. szerk. Kiss-Tóth Emőke]. - Miskolc : Miskolci Egy. K., 2016. - 181 p. : ill.

A fehér barátok földjén : Diósgyőr és környéke története, mondái és helynevei / Várnai Judit Szilvia. - Budapest : Terra Ignis Kft., 2014. - XV, 227 p. : ill.

Görögkatolikus papok történeti névtára / összeáll. Véghseő Tamás ; közrem. Majchrics Tiborné és Gánicz Tamás. - Nyíregyháza : Szt. Atanáz Görögkatolikus Hittud. Főisk., 2015-

1. köt., A Hajdúdorogi Egyházmegye és a Miskolci Apostoli Exarchátus 1850 és 1950 között felszentelt papjai. - 2015. - 224 p. : ill. - (Collectanea Athanasiana. V., Varia, ; 1.)

Gyöngyvirágtól a Zöld Sárkányig / Joó Tímea. - Miskolc : Észak-Keleti Átjáró Egyesület, 2015. - 27 p. - (Privát félmúlt Miskolcon ; 7.)

Így lett Isten háza Miskolctapolcán : a miskolctapolcai református templom építésének története / Simon István. - Miskolc : Simon I., 2015 ([Miskolc] : Borsodi Nyomda Kft.). - 239 p. : ill.

Kamarásék / [... szerk. Berei Sándor és Mándyné Kerékgyártó Katalin] ; [kiad. a Diósgyőri Gimnázium]. - Miskolc : [Diósgyőri Gimnázium], 2012 (Miskolc : Gazdász-Elasztik Kft.). - 190, [26] p. : ill. - (A Diósgyőri Gimnázium kincsestára ; 3.)

Képeskönyv a diósgyőri kohászat életéből, 1770-2014 / [szerk.] Boros Árpád. - [Miskolc] : Lézerpont Stúdió Kft., 2015. - 279 p., [1] t.fol. : ill.

Könyves krónika : ötvenéves a harmincnégyes : [1963-2013] / [írta és szerk. Gulyás Józsefné] ; [közread. a] Miskolci Könyves Kálmán Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola. - [Miskolc] : Miskolci Könyves K. Ált. Isk. és Alapfokú Műv. Isk., [2014]. - 332 p. : ill.

„A Lévy” és Lévy : tanulmányok a felsőmagyarországi református iskolákról és Lévy Józsefről : „A református iskoláztatás felsőmagyarországi történetének meghatározó fordulatai, különös tekintettel Miskolcra” című 2010. október 26-ikán, és a „Lévy és kora - közélet és művelődés Miskolcon és Borsodban a XIX. században” című, 2011. március 26-ikán Miskolcon, az MTA MAB székházában rendezett tudományos konferenciák előadásainak szerkesztett kiadványa / szerk. Ábrám Tibor, Gyulai Éva. - Miskolc : Tiszáninnyi Református Egyházker., 2015. - 126 p. : ill. - (Lévy füzetek ; 1.)

Miskolc és Kassa magyar nemzeti értékei / [szerk. Kolár Péter, Papp Ferenc, Somorjai Lehel] ; [kiad. Miskolc Megyei Jogú Város Önkormányzata]. - Miskolc : Önkormányzat, 2016. - 78, [2] p. : ill.

Miskolc régi térképeken, 1759-1963 / [szerk. Papp Ferenc, Somorjai Lehel, Tóth Arnold] ; [közrem. Bede Katalin et al.]. - Miskolc : Miskolc Megyei Jogú Város Önkormányzata, 2015. - 111 p. : ill.

A Miskolci Bányakapitányság kerületének bányaipara : a bányakapitányság fennállásának 100. évfordulója alkalmából / Izsó István ; [kiad. Közhasznú Alapítvány a Borsodi Bányász Hagyományokért]. - Miskolc : Közhasznú Alapítvány a Borsodi Bányász Hagyományokért, 2011. - 204 p. : ill.

Miskolci levelek : fejezetek a magyarországi útiemlékekből / Božena Němcová ; [szerk. Tóth Arnold] ; [... ford. Domin Károly] ; [... Offertáler-Havasi Béla előszavával] ; [közread. a] Herman Ottó Múzeum. - 2. bőv. kiad. - Miskolc : HOM, 2014. - 54, [2] p. : ill.

Miskolci minorita templom / [szerk. Várhelyi Krisztina] ; [... kiad. az Éltető Lélek Alapítvány]. - Miskolc : Éltető Lélek Alapítvány, [2014]. - 120 p. : ill.

Miskolci orvosok a betegek és a tudomány szolgálatában / szerk. Berkő Péter. - [Miskolc] : Miskolci Egy. K., 2016. - 344 p.

A miskolci zsidóság története és demográfiája : a kezdetektől a vészkorszakig / Szabó Tünde Judit. - [Miskolc] : [Szabó T. J.], [2011]. - 342 p. : ill.

Páholyinyitogató : művek és művészek a miskolci színház színpadán / Mikita Gábor ; [közread. a Herman Ottó Múzeum, Miskolci Galéria Miskolci Színháztörténeti és Színészmúzeum]. - Miskolc : Herman Ottó Múzeum : MG Miskolci Színháztörténeti és Színészmúzeum, 2014. - [75] p. : ill.

Privát emlékezet Miskolcon / [írta és szerk. R. Nagy József] ; [kiad. a ... Herman Ottó Múzeum]. - Miskolc : HOM, 2015. - [32] p. : ill.

Robinson a járdaszigeten / Simonyi Zoltán. - Miskolc : Észak-Keleti Átjáró Egyesület, 2015. - 27 p. : ill. ; 23x23 cm. - (Privát félmúlt Miskolcon ; 6.)

Selmeci diákok az 1848/49-es honvédsereg tisztikarában / Bona Gábor. - [Miskolc] : Miskolci Egy. K., 2012. - 76 p. : ill.

Selmecről indultunk, 1735-1949 : az akadémiai szintű műszaki felsőoktatás magyarországi megindításának 250. évfordulójára / Zsámboki László ; [közread. a Miskolci Egyetem]. - Miskolc : ME, 2012. - 144 p. : ill.

Vattacukor térzenével / Karlaki Orsolya. - Miskolc : ÉK Átjáró Egyes., 2014. - 22 p. - (Privát félmúlt Miskolcon ; 5.)

Volt egyszer egy Avas / Vajda Csilla. - Miskolc : ÉK Átjáró Egyes., 2015. - 25 p. : ill. - (Privát félmúlt Miskolcon ; 8.)

Mogyoróska

Mogyoróska és környéke : a Regéc-Mogyoróskai kismedence növényvilága és Mogyoróska múltjának bemutatása a történeti földrajz szemszögéből nézve / Nagy Gábor. - [Mogyoróska] : [Nagy Gábor], cop. 2011. - 224 p. : ill.

Nagybarca

Nagybarca / [írta és szerk.] Dénes Károly, Dénes Hajnalka ; [kiad. A Nagybarca Község Önkormányzata]. - [Nagybarca] : Nagybarca Község Önkormányzat, 2014. - 221 p. : ill.

Nekézseny

„És emlékezzél meg az egész útról...” : a Nekézsenyi Református Egyházközség és templom története az évfordulók tükrében / szerk. Bánfalvi Lászlóné, Ottenberger Balázs. - [kiad. Nekézseny Község Önkormányzata]. - Nekézseny : Önkormányzat, 2016. - 112, [32] p. : ill.

Évszázadok a bükki hegyháton : fejezetek Nekézseny történetéből, 1415-2015 / Bánfalvi László ; [fotók Bánfalvi László et al.] ; [közread. Nekézseny Község Önkormányzata]. - Nekézseny : Nekezseny Község Önkormányzata, 2015. - 111 p., [24] t. : ill.

Nyékládháza

Nyékládháza : a tavak városa / [szerk. Hankó Krisztina] ; [előszó Urbán Sándorné] ; [fotók Bátorfi Péter] [rendezvényfotók Molnár Zsolt] ; [... ford. Varga Anita]. - [Nyékládháza] : Nyékládháza Város Önkormányzata, 2014. - 76 p. : ill.

Ónod

Hittel, alázattal : az ónodi gyógyszerészet története / Csizmadia László ; [kiad. az Ónodi Lorántffy Zsuzsanna Honismereti Egyesület]. - [Ónod] : Ónodi Lorántffy Zs. Honismereti Egyes., 2014. - 86 p. : ill.

Honunktól hazánkig : az ónodi honismereti mozgalom 30 évéről, 1977-2007 : esettanulmányok / Ágoston István. - Miskolc ; Ónod : Dominium Kvk., 2011. - 244 p., [16] t. : ill.

Ónodi zsidóközösség, 1860-1945 / Török János. - [Miskolc] : Dominium Kvk., 2014. - 72 p. : ill.

Ónodiak kényszer munkán, 1945-1949 / Török János ; [kiad. az Ónodi Lorántffy Zsuzsanna Honismereti Egyesület]. - [Ónod] : Ónodi Lorántffy Zsuzsanna Honismereti Egyesület, [2013]. - 119, [1] p. : ill.

Ózd

Egy település szakképzésének alakulása : a tanonc-képzéstől napjaink szakképzéséig Ózdon / Mészáros Ilona ; [a fotókat kész. Dulai Lajos]. - [Ózd] : Szerző, 2014. - 184 p. : ill.

Falu, munka, ember : tanulmányok a Barkóságról / [szerk. Alabán Péter]. - [Ózd] : Alapítvány Szentsimon Fejlesztésére : Újra Ózdért Egyes., cop. 2014. - 307 p. : ill. - (Studia Barkonum ; 2.)

A Rima vonzásában : az ózdi helyi és gyári társadalom a késő dualizmustól az államosításig / Nagy Péter. - Budapest : Napvilág, 2016. - 383 p. : ill.

Pálháza

A magyar perlitbányászat története : tanulmányok / [szerk. Farkas Géza]. - Pálháza : Perlit-92 Kft., 2011. - 154 p. : ill.

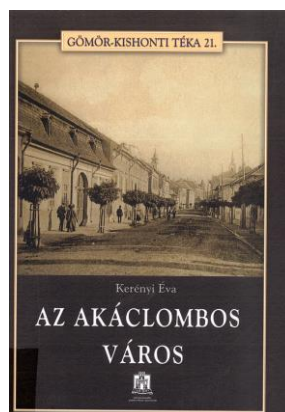
Putnok

A putnoki gimnázium 50 éve, 1963-2013 / [szerk. Sándorné Gyurcsik Erika]. - Putnok : Tompa M. Gömöri Kulturális Egyes., 2014. - 161, [3] p. : ill. - (Gömöri múlt és jelen ; 4.)

Rimaszombat

Az akáclobos város / Kerényi Éva. - Rimaszombat : Gömör-Kishonti Múzeumi Egyesület, 2013. - 218 p. : ill. ; 24 cm. - (Gömör-kishonti téka ; 21.)

Rimaszombat / B. Kovács István ; [Agáta Bartová, Júlia Ferletáková, Kovács Szabolcs fotó]. - Rimaszombat : Patrióta Kiadó, 2012. - 235, [1] p. : ill. - (Várostörténeti barangolások ; 2.)

Rudabánya

Élet és hitélet a három templom árnyékában / Csúzdáné Vaszil Erzsébet. - Rudabánya : [Csúzdáné Vaszil E.], 2014. - 148 p. : ill.

Sajóbáony

„A mi gyárunknak lelke van...” : emlékképek a Borsodnádasdi Lemezgyár történetéből / írta és szerk. Sági Tibor. - [Borsodnádasd] : [Sági Tibor], cop. 2014. - 92 p. : ill.

Sajóbáony az őskortól napjainkig : monográfia / [szerk. Rémiás Tibor]. - Miskolc ; Sajóbáony : Dominium Kvk., 2014. - 351 p. : ill.

Templomok és hitélet Sajóbáonyban / Rémiás Tibor, Bányiné Varga Erzsébet ; [szerk. Rémiás Tibor]. - Miskolc : Dominium Könyvkiadó, 2014. - 104 p. : ill.

Sajókaza

A Sajókazai Református Egyházközség története / Mértén Nikolett. - Sajókaza : Sajókazai Ref. Egyházközség, 2012. - 121, [10] p. : ill.

Sajólád

Barátokkal Sajóládon : falutörténet, 1387-2015 / Farkas Ferenc, Vitéz Gábor Miklós. - Sajólád ; [Miskolc] : Dominium Kvk., 2015. - 201, [5] p. : ill.

Sajóörös

Sajóörös története / Bodnár Tamás, Takács László ; [... kiad. Sajóörös Község Önkormányzata]. - Sajóörös : Önkormányzat, 2014. - 328 p., [4] t. : ill.

Sajópetri

Sajópetri története : három népből egy falu, 1221-2010 / Farkas Ferenc. - Miskolc : Dominium Kvk., 2014. - 144 p. : ill.

Sajóvámos

Sajóvámosiak a nagy háborúban : Komjáthy János visszaemlékezése és Ortó Dániel levelezése / [a szöveget gond., a szómagyarázatokat összeáll. és a kötetet szerk. Rémiás Tibor]. - Miskolc ; Sajóvámos : Dominium Kvk., 2014. - 120 p. : ill.

Sály

A sályi malmok vízikönyvei / Nagy Péter ; [közread. a Magyarország Természeti és Kulturális Örökségért Alapítvány]. - Győr : Mo. Természeti és Kult. Örökségért Alapítvány, 2016. - 111 p. : ill.

Sárazsadány

Vezető a MNM Rákóczi Múzeuma néprajzi kiállításához, Sárazsadány / [a vezetőt írta Balassa M. Iván ..., Leskó Andrea ..., Tamás Edit ...]. - Budapest : MNM, [2014]. - 55 p. : ill.

Sárospatak

Bodrog-parti könyvesház / Kiss Endre József ; [előszó ... Csohány János...] ; [utószó Bojtor István]. - Sárospatak : Hernád, 2016. - 516 p. : ill.
Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Nagykönyvtára

Katolikus megújulás Északkelet-Magyarországon : művelődéstörténeti konferencia a jezsuita rend sárospataki megtelepedésének 350. évfordulója alkalmából : Sárospatak, 2013. október 3-4. / [kötetszerk. Szabó Irén]. - Sárospatak : Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény, 2014. - 260 p. - (Folia collecta ; 2.)

„Legyen kedves az Úr előtt ez ajándék...” : a Sárospataki Református Kollégium Múzeumának úrihímezéses úrasztali terítői / Pocsainé Eperjesi Eszter, Rádainé Bodnár Katalin. - 2. kiad. - Sárospatak : Hernád, 2016. - 251 p. : ill. - (A pataki iskolamúzeum gyűjteményei ; 1.)

Mintakönyv : a Sárospataki Református Kollégium Múzeumának úrihímezéses úrasztali terítőiről készített mintarajzok / Pocsainé Eperjesi Eszter, Rádainé Bodnár Katalin. - Sárospatak : Hernád, 2015. - 2 db : ill.

[1.]. - [190] fol. : ill. + mell. (35 p.). - (A pataki iskolamúzeum gyűjteményei ; 2.)
[2.]. - [190] fol. : ill. + mell. (22 p.). - (A pataki iskolamúzeum gyűjteményei ; 3.)

Sárospatak ege alatt : esszék, tanulmányok / Kovács Dániel ; [kiad. a Kazinczy Ferenc Társaság]. - Sárospatak : Kazinczy F. Társ., 2014. - 584 p. : ill.

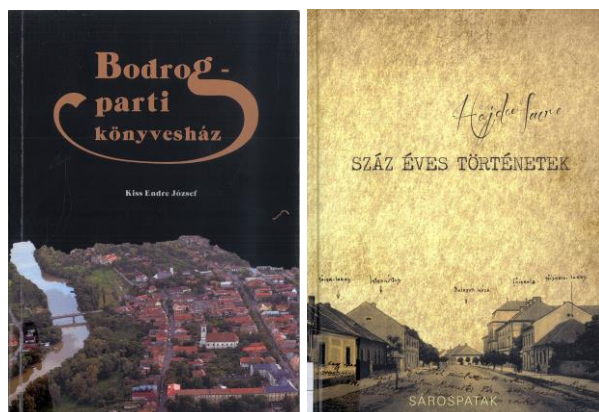
A Sárospataki Alapfokú Művészeti Iskola 15 éves évkönyve / [szerk. Réthiné Muha Krisztina és Darmos Csaba] ; [kiad. a Sipos György Alapfokú Művészetoktatási és Nevelési Közhasznú Alapítvány]. - Sárospatak : Sipos Gy. Alapfokú Művészetokt. és Nevelési Közhasznú Alapítvány, 2013. - 260 p. : ill.

Sárospataki ételek, zempléni konyhák / [szerzők Hajdu Imre, Csörnök Mariann, Viga Gyula] ; [fotók ... Gombos Levente, ... Á. Tóth József] ; [közread. Sárospatak Város Önkormányzata]. - [Sárospatak] : Önkormányzat, [2012]. - 150 p. : ill.

A Sárospataki Református Kollégium története / Di-
enes Dénes, Ugrai János. - Sárospatak : Hernád,
2013. - 196, [8] p. : ill.

Száz éves történetek / Hajdu Imre ; [kiad. Sárospatak
Város Önkormányzata]. - Sárospatak : Önkormány-
zat, 2014. - 191 p. : ill.

Az úrihímezés motívumkincseinek üzenetei : a Sá-
rospataki Református Kollégium Múzeumának
úrihímezési mintakincsei / Pocsainé Eperjesi Eszter,
Rádainé Bodnár Katalin. - Sárospatak : Hernád,
2015. - 144 p. : ill. - (A pataki iskolamúzeum gyűj-
teményei ; 4.)

Sátoraljaújhely

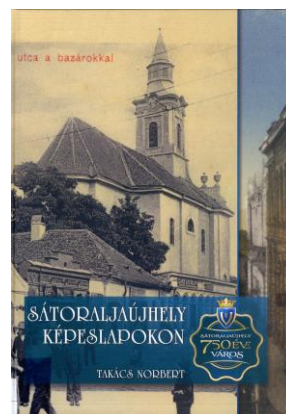
100 éves a Keri : [jubileumi évkönyv] / szerk.
Brandhuber János, Naár János, Szemánné Majoros
Anikó. - Sátoraljaújhely : V. István Közgazd. és In-
formatikai Szakközépisk., 2011. - 256 p. : ill.

A Kossuth Lajos Gimnázium és Szakképző Iskola
jubileumi évkönyve : 225 / [szerk. Forgácsné Pász-
tor Mária, Hörcsikné Balla Katalin]. - Sátoraljaúj-
hely : Kossuth L. Gimn. és Szakképző Isk., 2014. -
192 p. : ill.

Műzsák a Magas-hegy tövében : szubjektív kultúr-
történeti időutazás Újhel'ben / Martinák Jánosné ;
[kiad. Sátoraljaújhely Város Önkormányzata]. - Sá-
toraljaújhely : Önkormányzat, 2011. - 352 p. : ill.

„S lettem kezdete Feltámadásnak” : az első bécsi
döntés hatása Sátoraljaújhelyre és Zemplén várme-
gyére / Godzsák Attila. - Sátoraljaújhely : Godzsák
Tibor 2011. - 79 p. : ill.

Sátoraljaújhely képes levelezőlapokon / [szerk. Ta-
kács Norbert] ; [közread.] Sátoraljaújhely Önkor-
mányzata. - [Sátoraljaújhely] : Önkormányzat, 2011.
- 116 p. : ill.

A Sátoraljaújhelyen épült magyar kálvária / ismerteti
Szepesi Bódog ; [szerk. Gamauf Géza] ; [megj. a
Patrónus Alapítvány kiadásában]. - 3. bőv. kiad. -
Sátoraljaújhely : Patrónus Alapítvány, 2011. - 98 p. :
ill.

A társadalom differenciáltságának és térbeli szerve-
ződésének vizsgálata Sátoraljaújhelyen 1870-ben : a
GIS lehetőségei a történeti kutatásokban / Demeter
Gábor, Bagdi Róbert. - Budapest ; Debrecen ; [Eger]
: [Demeter G.], 2016. - 112 p. : ill.

Szendrő

Szendrő vára / Borovszky Samu. - [Onga] : Nemz.
Örökség K., [2012]. - 40 p. : ill.
Repr. kiad. - Eredeti kiadása: Budapest : MTA, 1908

Szerencs

A Bocskai István Katolikus Gimnázium 60 éve,
1954-2014 / [szerk. Gál András, Nyíri Tibor, Vitányi
András] ; kiad. Bocskai István Katolikus Gimnázium
Igazgatósága. - Szerencs : Bocskai I. Katolikus
Gimn., 2014. - 558 p. : ill.

Szikszó

Szikszó földrajza : kismonográfia / szerk. Frisnyák
Sándor ; [kiad. a Nyíregyházi Egyetem Turizmus és
Földrajztudományi Intézete]. - Nyíregyháza : NYE
Turizmus és Földrajztud. Int., 2016. - 221, [19] p. :
ill.

Taktaköz

A Taktaköz 10-11. századi sír- és szórványleletei,
valamint a tiszalúc-sarkadi 11. századi temető / Ko-
vács László. - Szeged : SZTE Régészeti Tansz. ;
Budapest : MNM : MTA BTK Régészeti Int., 2015.
- 359 p. : ill. - (Magyarország honfoglalás kori és
kora Árpád-kori sírleletei ; 9.)

Telkibánya

Telkibányai kerámiák / szerk. Benke István ; [közread. az] Érc- és Ásványbányászati Múzeum Alapítvány. - Rudabánya : Radványi Diana : Érc- és Ásványbányászati Múzeum Alapítvány, 2011. - 63, [19] p. : ill.

Tiszaszederkény

Szederkényi töredékek : Tiszaszederkény és a református gyülekezet története a tiszaszederkényi református lelkész szemével / Kalydy Miklós ; [... kiad. Tiszaújváros Önkormányzata ... a Derkovits Kulturális Központ közreműködésével]. - Tiszaújváros : Önkormányzat : Derkovits Kulturális Közp., 2014. - 163 p. : ill.

Tiszaújváros

Képes krónika, 1966-2016 / [főszerk. ... Fülöp György, Mátyás Zoltán] ; [... kiad. ... Tiszaújváros Város Önkormányzata ...]. - Tiszaújváros : Önkormányzat, 2016. - 121 p. :

Tiszaújváros iparvállalatainak története / [főszerk. Fülöp György] ; [... kiad. Tiszaújváros Város Önkormányzata]. - Tiszaújváros : Önkormányzat, 2016. - 157 p. : ill.

Tokaj

Tájak találkozása : Tokaj és környéke természeti értékei / [írta Szabolcs Márton, Zsolyomi Tamás] ; [közread. a] Tokaji Természetvédelmi Egyesület. - Tokaj : Tokaji Természetvédelmi Egyesület, 2011. - 119 p. : ill.

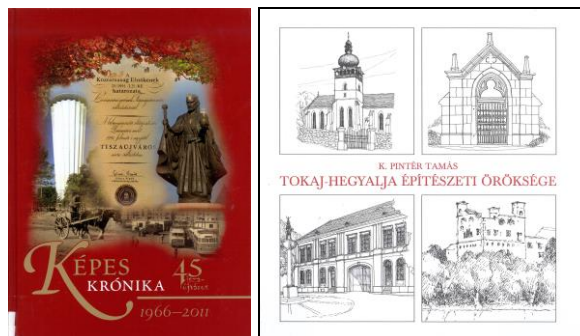
Tokaj és vidéke / írta Mosolygó József ; [kiad. Tokaj-hegyaljai Zsidó Hagyományörző Egyesület]. - Tokaj : Tokaj-hegyaljai Zsidó Hagyományörző Egyes., 2015. - 191 p. : ill.

Repr. kiad. - Eredeti kiadása: Budapest, 1930, a Magyar városok monográfiája c. sorozat 7. tagjaként. -

A tokaji aszú titkai / Zelenák István. - Budapest : Agroinform, 2012. - 219 p. : ill.

Tokaji Mezőgazdasági Szakképző Iskola és Kollégium, 1966-2016 / [szerk. Sándorné Sajtos Katalin, Barnáné Papp Éva]. - [Tokaj] : [Tokaji Mezőgazd. Szakképző Isk. és Kollégium], [2016]. - 80 p. : ill.

Tokaji zsidó emlékek / szerk. Zelenák István. - 3. bőv., jav. kiad. - Tokaj ; Budapest : Agroinform, 2014. - 155 p., [4] t. : ill.

Tokaj-Hegyalja

Bor és tövisek Tokaj-Hegyalján : zsidó élet Magyarországon - Abaujszántó zsidó közösségének története / Zahava Szász Stessel ; [ford. Csordás Gábor]. - Budapest : Noran Libro, 2013. - 403 p. : ill.

Tokaj : emberek és dülők / [írta és szerk. Kézdy Dániel] ; [fotó Dancsecs Ferenc] ; [térk. Molnár Ede András] ; [közrem. Erhardt Gábor, Nagy Kornél, Szegedi Márta]. - [Budapest] : Gourmandnet Kft., cop. 2014. - 357, [3] p. : ill.

Tokaj-Hegyalja / [közread. a Széchenyi Programiroda Nonprofit Kft.]. - [Budapest] : Széchenyi Programiroda Nonprofit Kft., 2015. - 383 p. : ill.

Tokaj-Hegyalja bányászatának története / [szerk. Benke István]. - Mád : Geoproduct Kft., 2016. - 166 p. : ill.

Tokaj-Hegyalja építészeti öröksége / K. Pintér Tamás. - Miskolc : Milagrossa, 2011. - 150 p. : ill.

Tokaj-hegyvidék kőbányászata : kulturális örökségünk nyomában / [szerk. Mátyás Lara, Csák Szilárd] ; [közread. a Colas Északkő Kft.]. - [Budapest] : Koffein Media, [2016]. - 159 p. : ill.

A tokaji borvidék helyzetértékelése / szerk. Luda Szilvia, Váradi Zsuzsanna ; [közread. a] Tokaj Borvidék Fejlődéséért Nonprofit Kft. - [Tokaj] : Tokaj Borvidék Fejlődéséért Nonprofit Kft., 2016. - 729 p. : ill.

Tolcsva

Tolcsvai Szirmay-Waldbott-kastély Látogatóközpont : kastélytörténet, kiállításvezető, érdekességek / [... szerk. Virág Zsolt]. - Tolcsva ; [Budapest] : Várkastély K., 2015. - 194 p. : ill.

Vizsoly

A Vizsolyi Biblia vízjelei / Pelbárt Jenő ; [kiad. a Magyar Papír- és Vízjeltörténeti Társaság]. - Budapest : M. Papír- és Vízjeltörténeti Társ., 2015. - 204 p. : ill.

Zemplén

Ízes borok, ódon várak : barangolás a Zempléni-hegységben és környékén / Kaiser Ottó. - Pécs : Alexandra, 2013. - 119 p. : ill.

Zemplén vármegye nemes családai / Reiszig Ede. - [Onga] : Nemz. Örökség K., [2012]. - 128 p. : ill.
A Zempléni-hegység tudományos feltárói és gazdaságfejlesztői : tanulmánygyűjtemény / szerk. Gál András. - Nyíregyháza : NYF Turizmus és Földrajztud. Int. ; Szerencs : Bocskai I. Gimn., 2012. - 558, [5] p. : ill. - (Oktatás és tudománytörténeti tanulmányok ; 4.)

Válogatás a helyi személyekre vonatkozó könyvekből

Az **Andrássyak** és Zemplén : Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeuma, Sárospatak : időszeri kiállítás / [... kurátora ... Tamás Edit]. - Sárospatak : MNM Rákóczi Múz., 2011. - 55 p. - (A sárospataki Rákóczi Múzeum füzetei ; 57.)

Az **Andrássyak** Zemplénben / [szerk. Tamás Edit] ; [fényképek Várad László]. - Királyhelmec : Pásztor István, 2012. - 198 p. : ill.

Ifjan, éretten, öregen : 85 kérdés - válasz nyolc és fél évtizedről / **Czibere Tibor** ; beszélgetőtárs Tóth László. - Miskolc : Market Place Solutions Kft., 2015. - 216 p. : ill.

Sikerek és pofonok : életrajzi töredékek / **Demjén István**. - Miskolc : Bíbor Kiadó, cop. 2016. - 242 p. : ill.

Egressy Béni / Sziklavári Károly ; szerk. Berlász Melinda. - Budapest : Mágus, 2012. - 40 p. : ill. - (Magyar zeneszerzők ; 37.)

Egressy Béni, 1814-1851 / Sziklavári Károly ; [... Miskolc Megyei Jogú Város Önkormányzatának kiadásában]. - Miskolc : Önkormányzat, 2014. - 120 p. : ill.

Tiszta vizet a pohárba : életútinterjú / **Földvári Rudolf** ; [az interjút Molnár Adrienne kész.] ; [közread. a] Nagy Imre Alapítvány. - Budapest : Nagy Imre Alapítvány, 2011. - 438 p.

Herman Ottó : a kalandos és küzdelmes sorsú nagy magyar tudós élete / Varga Domokos. - Budaörs : Doba K., 2014. - 275 p. : ill.

Herman Ottó látogatása Bugacon / Horák Béla ; [közread. a] Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság. - Kecskemét : Kiskunsági Nemz. Park Ig., 2014. - 111 p.

Holló Barnabás (1865-1917) szobrászművész / Goda Gertrud. - Miskolc : HOM, 2016. - 95 p. : ill. - (Officina musei ; 23.)

Egyenként és összesen : válogatott újságcikkek / **Horváth Barna** ; [szerk. ... Horváth Barnabás David]. - Budapest : Horváth B. D., 2015. - 324, [3] p. : ill. - (Horváth Barna életműsorozata ; 6.)

Kazinczy arca és a csiszoltság nyelve : egy önreprezentáció diszkurzív háttere / Bodrogi Ferenc Máté. - [Debrecen] : Debreceni Egy. K., 2012. - 378 p. - (Csokonai könyvtár ; 51.)

Kazinczy Ferenc és az ortológusok : árnyak és alakok az 1810-es évek nyelvújítási mozgalmaiban / Czifra Mariann. - Budapest : Ráció, 2013. - 288 p. - (Ligatura)

Levelezés : XXIV. kötet / **Kazinczy Ferenc** ; sajtó alá rend. Orbán László. - [Debrecen] : Debreceni Egy. K., 2013. - 840 p. - (Kazinczy Ferenc művei. Harmadik osztály, Levelezés) A „Kazinczy Ferenc összes művei. 3. osztály, Levelezés” (Budapest : MTA, 1890-1960) c. mű 3. pótkötete

Levelezés : XXV. kötet : hivatali levelezés / **Kazinczy Ferenc** ; sajtó alá rend. Soós István ; [a térképeket rajz. Nagy Béla]. - [Debrecen] : Debreceni Egy. K., 2013. - 964 p. - (Kazinczy Ferenc művei. Harmadik osztály, Levelezés) A „Kazinczy Ferenc összes művei. 3. osztály, Levelezés” (Budapest : MTA, 1890-1960) c. mű 4. pótkötete

Kossuth Lajos élete és pályája [elektronikus dok.] / Áldor Imre. - Szöveg (epub : 664 KB) (mobi : 852 KB). - [Budapest] : Quattrocento, [2013]

Találkozásaim **É. Kovács Lászlóval** és családjával avagy Hogyan válik a kép prózává a líra által / Tóth György ; [... verseit vál. Erdei József] ; [... kiad. az "Éger Ág" Alapítvány, ... és a Gróf Wass Albert Társaság ...]. - Égerszög : "Éger Ág" Alapítvány ;

Debrecen : Gróf Wass A. Társ., 2013. - 77, [3] p. : ill.

Ormok, lombok, tisztások : **Kühne Andor** és Kühne László turista naplói / szerk. Kühne Katalin. - Miskolc : Könyvműhely.hu, 2016. - 220 p. : ill.

Lenkey Zoltán : 1936-1983 / Kákóczki András, Vámosi Katalin ; [szerk. Vámosi Katalin] ; [a felvételeket kész. Berényi Zsuzsa et al.]. - Miskolc : Herman Ottó Múzeum, 2014. - 130 p. : ill.

Prügytől Sárospatakon át Debrecenig : életútinterjú / **Lenkeyné Semsey Klára** ; [az interjút kész. Bartha Ákos]. - Budapest : KRE : L'Harmattan, 2014. - 218 p. : ill. - (Károli könyvek. Monográfia)

Lorántffy Zsuzsanna / Várad László fényképek. - Sárospatak : MNM Rákóczi Múzeum, 2015. - 255 p. : ill. - (A sárospataki Rákóczi Múzeum füzetek ; 62.)

A „királyok királyának” orvosa : Dr. **Mészáros Kálmán** orvos-vadász élete, 1894-1971 / Eszenyi Miklós, Handa Gergely, Zahuczky László ; [közread. a] Magyar Kulturális, Közösségi és Turisztikai Egyesület. - Miskolc : M. Kult., Közösségi és Turisztikai Egyes., 2014. - 217 p. : ill.

A báji **Patay család** / técsői Móricz Béla tanulmánya alapján kész. Patay Géza. - [S.l.] : [s.n.], 2013. - 246 p. : ill.

Dr. **Petrich Géza**, 1913-1999 / [összeáll. Kozák Imréné Mitterbach Éva és Vékony Sándor]. - [Miskolc] : [ME], [2013]. - 14 p. : ill.

A bujdosó **Rákóczi** / Tóth Ferenc. - [Budapest] : Kossuth, cop. 2016. - 47 p. : ill. - (A magyar történelem rejtélyei)

II. Rákóczi Ferenc, 1711-2011 / [a bev. tanulmányt írta R. Várkonyi Ágnes] ; [a képeket vál., szerk. Basics Beatrix]. - [Budapest] : Éghajlat Kvk., 2011. - 234, [5] p. : ill.

Theatrum Europaeum : a **Rákóczi**-szabadságharc krónikája az európai kulturális színtéren = die Kronik des Rákóczi-Freiheitskampfes im Kulturkreis Europas / vál., a bev. tanulmányt írta, a jegyzetapparátust és a mutatókat összeáll. ... Kincses Katalin Mária ; ford. ... Tuza Csilla. - [Budapest] : Nap Kiadó, 2013. - 502 p. - (Rákóczi források)
Thököly Imre és **II. Rákóczi Ferenc** / Kovács Gergely István. - Budapest : Duna International, [2011]. - 92, [1] p. : ill. - (Magyar királyok és uralkodók ; 23.)

Felső-vadászi **Rákóczy Zsigmond**, 1622-1652 / írta Szilágyi Sándor. - [Hasonmás kiad.]. - Budapest : Históriaantik Könyvesház, 2011. - [4], 183 p., [7] t. fol : ill.

Rákóczi Zsigmond kora társadalmában : kandidátusi értekezés / Hangay Zoltán. - [Budapest] : Fapadoskonyv.hu, 2011. - 339 p. : ill.

Serfőző Simon : kismonográfia / Bakonyi István. - Lakitelek : Antológia, 2012. - 203 p. : ill.

A **Serényiek** hatása a gömöri népéletre / Bodnár Mónika. - Miskolc : [Herman Ottó Múzeum], 2014. - 318 p., [9] fol. : ill. - (Officina musei ; 21.)

Megvont határok : tér, táj, énkoncepció József Attila és **Szabó Lőrinc** 1930-as évekbeli költészetében / Nagy Csilla. - Budapest : Ráció, 2014. - 143 p. - (Ráció-tudomány ; 17.)

Szepsi Laczkó Máté és a tokaji aszú = Máté Laczkó Szepsi a tokajské aszú (výber) = Máté Laczkó of Szepsi and the history of Tokay aszú / Zelenák István ; [közread. Erdőbénye Község Önkormányzata]. - Erdőbénye : Önkormányzat, [2012]. - 127 p.

Szirmayak Tokaj-Hegyalján / Szirmay Gábor ; [kiad. a Tiszántúli Történész Társaság]. - Budapest ; [Debrecen] : Tiszántúli Történész Társ., 2014. - 162 p. : ill.

Vallás és kultúra a 14. századtól napjainkig egy magyar nemesi családban / **Szirmay Gábor** ; [kiad. a Tiszántúli Történész Társaság]. - Budapest ; [Debrecen] : Tiszántúli Történész Társaság, 2015. - 171 p. : ill.

Ifjan, éretten, öregen : 80 kérdés - válasz közel nyolc évtizedről / **Terplán Zénó** ; beszélgetőtárs Tóth László ; [kiad. a Technika Alapítvány]. - [Budapest] ; Miskolc : Technika Alapítvány, 2014. - 147 p. : ill.

Az ellenzék feladata : **Törköly József** színterei / [összeáll. és az utószót írta Filep Tamás Gusztáv] ; [... jegyzetekkel ell. Filep Borbála Anna és Filep Tamás Gusztáv]. - Rimaszombat : Gömör-Kishonti Múzeum Egyesület, 2012. - 268 p. : ill. - (Gömör-kishonti téka ; 20.)

Zarándoklat a magyar kálvárián : ifj. **Zilinyi Ferenc** '56-os disszidens életútja Komjátitól Amerikáig / Tornaújfalusi Köteles Ágoston. - Miskolc ; Szepesi : Dominium Kvk., 2011. - 148 p. : ill.